

Titel: Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 24

Citation: "Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 24", i *Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 24*, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-2_024-shoot-d1e334.pdf (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorpha samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 24

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Forslag til den offentlige Oeconomies Forbedring

i

Danmark.

Kjøbenhavn, 1773.

Trykt hos H. I. Graae, boende i Knabroestrædet i No. 70,

2

Indhold 1.) On Aarsager til Fattigdom og dens Afhielpelse.

2.) Om Landets Gields fordeelagtige Afbetaling.

3.) Om Aarsager til Mangel paa courante Penge og Deres Udførsel.

4.) Om publique og privat Gield eller

Laan at giøre, og deraf kommende Fordeel eller Tab.

5.) Om Fabriqvernes fordeelagtige

Anlæg.

3

Om Aarsager til Fattigdom og dets Afhielpelse.

Naar de rene Aarsager skal siges til den almindelige Fattigdom, som kan Herske iblant et Lands Folk, da maae tilsidesættes den Fattigdom, som kommer af Efterladenhed, Dovenskab, Ødselhed og deslige, og tales om den, som kommer af Mangel paa Forraad, Næringsveye og Fortjenester; da siges udi kort Begreb: Jo større Forraad af Levnetsmidler og jo mindre Mængde af Mennesker, jo større Velstand iblant Folket i Særdeleshed, og jo mindre

4

Forraad af Levnetsmidler og jo flere Mennesker, jo større Mangel og Fattigdom iblant samme; men jo flere Mennesker et Land kan føde og underholde, og jo mere de kan faae at bestille og fortjene, jo større Fordeel er det for Landet eller det ganske Societet i Almindelighed. Et Folk kan derfor ikke bestaae eller blive mægtige og stærke uden Mængden af de samme har Forraad af Levnetsmidler til deres retskaffene Underholdning og gode Næringsveye og Fortienester.

Mængden af Mennesker kan nok faaes og bestandig formeres, naar de ikke plages med Krig eller smitsomme Sygdomme, hvorved de udi Hobetal borttrykkes, men det kommer an paa, at de kan have Forraad og erlange saadanne Næringsveye, som kan være dem til Bistand og Styrke.

Naar Mængden bliver alt for stor, saa faaer den Mangel, og denne Mangel gjør dyr Tid og tilsidesætter alle af Hænders Gierninger kommende Næringsveye, dog kan vel nogle for dem selv være best tient med den Mangel, som kommer af en alt for stor Folkemængde, i det den havende Forraad til dem er klækkelig, men de fleste lider derunder, og Landet eller det hele Societet taber derved; thi er Lands Folk (som i Henseende til almindelig eller felleds Interesse bør være som eet, og lempe sig efter hinanden, saaledes at den ene kan bære Byrden med den anden) kan i Henseende til særdeles Fordele deles udi 6 Classer, saa-

5

som: 1) Kongen, som holder Landets fælleds Casse, og giver Love for Folket til deres indbyrdes Vel eller det almindelige Beste. 2) De som Kongen sætter til at holde over Lovene, at uddele Retten, og at være ham til Tieneste. 3) De som med Mængden og Magten skal forsvare Folket for Overfald. 4) Handlende. 5) Haandværksmænd og 6) Jordbrugere; og som de 3de første Classer maae udgive Skillingen for alt det, som behøves til Underholdning og Brug, og lever af den bare Skilling, som faaes af Landets fælleds Casse, den 4de af den Skilling som kan fortienes paa det som omvexles, den 5te af Hænders Gierninger, og den 6te af Jordens Grøde og det som derfor kan indbringes, og al Indkomst kommer af Jorden af Hænders Gierninger og ved Handelen, hvoraf alting imellem det ganske Folk og til deres Nytte maae bestrides, saa naar Mangelen kommer paa Levnetsmidler, og foraarsager en dyr Tid, vinder vel Forraadshaverne, men det gaaer ud over Kongens Casse, hvoraf alting for de 3 første Classer maae bestrides, og udkræver nye og usædvanlige Skatter, samt trykker Næringen for dem, som skal leve af Hænders Gierninger, i det endeel intet kan foretage sig og andre derimod finder ingen Afsats, fordi at Mangelen og Dyrheden foraarsager dem at sætte saadan en Forhøjelse paa deres forarbejdende Vahre, at de ikke kan holde Priis med andre, og altsaa ey allene selv arbeyder forgieves,

6

men og tilveyebringer Landet et Tab, i det andre der søger den Fordeel, som dets egne Indbyggere selv burde og kunde søge. Vel kan de Arbeydende blive understøttede ved Forbudde, men den mindste og billigste Priis er det beste Forbud, og Indførselen kan ved andre Forbudde ikke fuldkommen hemmes, og naar den ey kan hemmes, tilveyebringes en ulige Fordeel og Tab ibiant Indbyggerne, i det de, som søge forbudne Ting indførte, hvilke de med Fordeel kan afsætte, vinder derved, men andre, som i saadant ere udeeltagte, lider derunder. Et Folkes Vel udfordrer derfor, tilligemed Forraad, Moderation og Billighed paa alle fortærende og forarbejdende Vahre.

Landet har i nogle Aar været uden tilstrækkelig Forraad, eller haft en følende Mangel paa Levnetsmidler, som tilligemed en stor Told-Consumption og nye Skatter har trykket Haardt og tvungen Næringen. Samme, som i mange Aar ikke har været plaget med Krig eller smitsomme Sygdomme, er ogsaa folkeriig; men dog troer jeg ey at Mangelen paa Levnetsmidler kommer af Folkemængden, men af den store Qvægsyge, som nu i saa lang Tid haver grasseret her i Landet, og i det at Korn- og Fedevahre ey ere indførte til Landet; Qvægsygen har foraarsaget en stor Mangel, i det at de, hvis Qvæg er uddød, hverken har haft Kiød, Smør, Ost og Melk til Føde for dem selv, mindre til at sælge, og derover har de ogsaa maattet fortære saa mrget mere af Øl og

7

Brød eller Kornvahre, hvorover der har været saa meget mindre af Korn at sælge til dem, som maae købe alt det de bruge; hvortil kommer den i Aaret 1770 hafte store Misvext paa Kornet.

Denne Mangel, Misvexten undtagen, har vel været god for de Landmænd, som ey har haft nogen Følelse af Qvægsygen, i det de har faaet deres Vahre saa meget bedre betalte, men den har foraarsaget den Kongelige Casse en dobbelt Udgift til de til Kongens Tieneste behøvede Vahrers Indkiøb, og nye Skatter for Borgere og Bønder til den samme dobbelte Depence, samt ruineret Kiøbstæderne, i det at de sammes Indbyggere ikke allene har maattet udgive til deres Underholdning og til Skatter alt hvad de har kundet sammenskrabe, men endog ikke har kundet sælge deres Vahre til saa billige Priser som andre, og derover haver haft Mangel paa Afsats og Fortienester, og dette har gjort saa mange fattige og forarmede Mennesker.

Dette maae da ufeylbarlig være de rette og sande Aarsager til den almindelige Fattigdom, Mangel og Næringens Trykkelse iblant Folket, dog kan de samme vel derimod hielpes, saa længe de har Penge og kan faae Levnetsmidler nok fra andre Stæder, men Aarsagerne til Kongens eller Landets Giæld kommer dels af det samme og dels af andet, som er bekiendt: Vores nu regierende Konge har ikke bragt Landet i Giæld og Armod, men af alle Kræfter sørger for at Gielden kunde

8

blive afbetalt og Undersaatterne befriede for de usædvanlige Skatter, som dertil ere paalagde: I Kong Friderich den Fierdes, Christian den Siettes og Friderich den Femtes første Regierings Tid har Landets Indkomster, naar Extra-Skatten undtages, som er paalagt til Giældens Afbetaling, ikke været saa store som nu, da Tolden og Consumptionen i den Sidstes Tid meget er forhøyet, og dog befandtes ingen Giæld i Kong

Friderich den Fierdes og Christian den Siettes Regierings Tid, undtagen i den Førstes Tid, da Krigen varede med Sverrig, da den Høysalige Konge af Mangel paa Penge udgav autoriserede Pengesedler, som skulde gjelde og roulere iblant Folket ligesom Penge og igien indløses, ligesom Han og førend sin Død indløste samme; og ligesom denne Høyfalige Konge Friderich den Fierde har søgt at gjøre alting billig i Sit Land, og derved at skaffe Sine Undersaatte Leylighed til Næringsveje, samt at bringe det saavidt, at hvis Han behøvede til Sin Hofholdning, Guarnison og Armees, kunde faaes for billigt, samt at Hans Betientere og formedelst Billigheden i Landet kunde udkomme med en maadelig Gage, som ikke for meget skulle bebyrde den Kongelige Casse, saa har Han og givet Sine Betientere en maadelig Gage, og derved besparet Sin Casse, saaledes at Han ikke behøvede at paalægge store Skatter, og derved har truffet en herlig Liighed iblant Sit Folk, fom har sat og holdt dem udi Velstand;

9

men ligesom Qvægsygen nu i nogle Aar har foraarsaget Mangel og Dyrtid, som er bleven forøget ved det, at intet har kundet faaes fra fremmede Stæder af nødvendige Levnetsmidler, saa har og den Høysalige Konge Friderich den Femte forhøyet Tolden og Consumptionen til Byrde for Kiøbstæderne, og derover ogsaa har maattet give Sine Betientere og Folk mere til deres Underholdning end som forhen, saa og betale de af Ham brugte Vahre, som da Armeen var udrustet, vare mangfoldig dyrere end som forhen, og til den Ende ogsaa igien anseeligt har maattet forhøje Sine Betienteres Gage, saa har ogsaa Armeens Underholdning i Holsteen i Høystsamme Kong Friderich den Femtes Tid kostet store Penge, ligesom og de til Fabriqverne gjorde Forskudde og den Indretning, som er gjort paa Hederne i Jylland og Friderichs Kirke paa Amalienborg, har kostet mange Penge, og dette altsammen har været Aarsag til den bundløse Giæld og Fattigdom, som Landet er bragt i, og de Extraskatten er bleven paalagt til denne Giælds Afbetaling, har dette gjort saa mange flere fattige og forarmede Mennesker.

For da at see Giælden afbetalt, er Extraskatten paalagt, og Hans Majestet har desuden gjort en stor Indskrænkning udi sin Hofholdning og Stat, for derved i alle Dele at bespare Sin Casse, og at kunde saa meget hastigere see Giælden afbetalt, men denne Giæld tilligemed Renterne ere

10

saa anseelige, at samme ikke paa kort Tid har kundet blive betalt; og som Kiøbenhavn Borgere nu i saa lang Tid har betalt Levnetsmidler saa overmaade dyre fremfor tilforn, og samme desuden ved Toldens og Consumptionens Forhøyelse har været fordyrede eller belagt med en stor Depence, har det været fornøden at der maatte flere Penge til at roulere iblant Borgerne end som forhen, og derfor har Høysalige Kong Friderich den Femte i Sin sidste Regierings Tid ogsaa maattet føre en stor Hofholdning og Stat, og forhøje Sine Betienteres Gage, at derved kunde erholdes Penge til at roulere iblant Borgerne, for at see dem forhiulpen til det Behøvende, hvorføre de og nu ved den giorte Indskrænkning, som er gjort til Udgifternes Besparelse og Giældens desto hastigere Betaling, maae lide stor Mangel paa Fortienester og Penge, som skulle komme fra Hoffet og Betienterne, og saafremt samme ey kan erholdes eller Forandring skee, vil Byen blive ruineret og de fleste Indbyggere gaae til Grunde. Dette udfordrer en Hoved-Forandring med bestandig frie Indførsel af Levnetsmidler, Toldens og Consumptionens Nedsættelse til det samme som forhen, samt Skatternes Lindring og tildeels aldeles Eftergivelse; og naar saadan Forandring skeer, saa bliver Kongens Casse meget besparet i Henseende til de Deputater, som behøves til Hofholdningen, Militair Tieneste og Betienterne, Levemanden bliver billig for alle og enhver, mange, som nu intet

11

kan foretage sig, gives Leylighed til Næringsveje og Fortienester, hvorover flere og flere Mennesker der kan opholde sig, og det som Kongen taber ved Toldens og Consumptionens Nedsættelse, vinder Han igien paa den samme ved en større Mængde af Mennesker og den for dem udfordrende større Provision.

De smaae Kiøbstæders Indbyggere, som selv have Markjorder, Avling og Creature til Brug og Underholdning, lider ikke meget ved Mangel, og Told og Consumptionens Forhøyelser, men de som ingen Avling og Tillæg have, og maa indkiøbe alt det som de bruge og fortære, samt deraf betale en stor Told og Consumption, trykkes haardt derved, ligesom og saadant i nogle Aar har foraarsaget stor Forarmelse og Ruin iblant dem, og derfor ogsaa behøver Understøttelse med frie Indførsel, Moderation og Billighed paa alt hvad som de nødvendig behøve, bruge og fortære, og om saadant ikke skeer, blive de aldeles ruinede, og alle iblant dem brugte Næringsveje af skaaren; thi den Mangel og den dyre Tid, som de i nogle Aar have været plagede med, har allerede foraarsaget, at mange Tusinde Siæle derfra ere borttrykkede, dels paa Landet og dels til andre Græder, hvorover Kongen har tabt den Told og Consumption, som af dem kunde været indbragt, og Landet har enten tabt den Skilling, som de ved Handelen eller deres Hænders Gierninger kunde have indbragt, eller og den Skilling

12

er udgaaet af Landet for fremmede Vahre, som for deres Vahre kunde have forblevet i Landet.

Landmændene eller Jordbrugerne, som have det Korn og de Fedevahre, hvormed de selv, saavel som Kongen og Borgerne skal forsynes, har vel i nogle Aar, for saavidt som de ey har været plagede med Qvægsyge, paa den eene Side vunden ved den værende Mangel og Dyrtid, i det de har faaet deres overflødige Vahre saa meget Høyere betalte, men paa den anden Side har de tabt i det, at de formedelst den deraf for den Kongelige Casse flydende Byrde, igien har maattet og endnu maae betale Extraskatten, saa og i der at den fælleds Næring og Importance, som skulle have fra Kiøbstæderne, derved er bleven beskaaret; dog har det samme ogsaa foraarsaget, at Jordegodset er stegen i dobbelt eller mere end dobbelt saa høy en Priis som forhen, hvorover at Jordegods-Eyere og, som sidder i Gield for Godsernes Kiøbe-Summa, vilde komme tillagters, naar Prisen skulle tvinges eller nedsættes til den samme, som forhen.

Af alt foregaaende sees det da, at Mangelen har foraarsaget den Kongelige Casse en umåelig Byrde, og en ulige Fordeel og Tab for Borgere og Bønder, som har tilsidesat Borgernes Næringsveye og været Aarsag til nye og usædvanlige Skatters Paalæg, og deraf kommer et vigtigt Spørsmål: Hvad enten der er best, at Kongens Casse, saavel som Borgernes, eller de som

13

ingen Avling og Tillæg have, bliver bebyrdet med dobbelte Udgifter for hvad de bruge og fortære, og Landet derover plages med usædvanlige Skatter, eller at Jordegods Eyerne blive belastede med Tab og Forliis? og dertil svares: At nogle Jordegods-Eyere har vel i endeel Aaringer haft Fordelen for dem selv, i det, at de som har kiøbt Gods i de billige Tider for liden Capital og deraf følgende maadelige Renters Svarelse, har derved i de dyrere Tider, da de har kundet faaet nok for deres Korn eller Fedevahre eller Godset in natura, vundet noget anseeligt, men de som har kiøbt ide dyre Tider, har intet vundet, fordi de af Godserne ey har kundet indbringe mere end som Renterne af Capitalerne, og hvad de desuden selv behøvede, og Bønderne har i samme Tid ikke kundet vinde stort eller noget derved, fordi de selv har brugt det meste af deres Avling og Tillæg til Føde og Landgilde, og desuden har maattet betale Extraskatten for dem og deres Folk; thi omendskiønt de har faaet det Korn og de Fødevahre, som de sælger til Skatter, Landgilde, Folkeløn og Gaardbygning, dobbelt betalt imod forhen, saa er dog samme igien bortsvunden, saavel til Extraskatten, som til den Forhøyelse eller større Profit, som Bonden har maattet give Kiøbmændene eller Borgerne i Kiøbstæderne paa de Vahre, som der søges, saasom: Tømmer, Salt, Jern, Hør, Hamp og alle andre Slags Handels- og Haandverks-Vahre, da det følger af sig selv, at Borgerne,

14

naar de maae betale forhøyede Priser til Landmændene, igien maae tage forhøyede Priser paa de Vahre, som de forskrive fra fremmede Stæder eller hos dem selv forarbejder og igien afsætter til Landmændene; og som da saadan Forhøyelse altsaa ikke kan være andre til Fordeel, end dem som haver kiøbt Jordegods i de billige Tider, og enten endnu bruger eller haver solgt samme til høyeste Priis, men derimod foraarsager at Fabrikantere og Haandværksmænd saavel til skatters Brug, som egen Fornødenhed maae sætte saadan en forhøyet Pris paa deres Vahre, at de ikke kan holde Pris med Fremmede, og derfor ey heller kan finde nogen Afsats hos dem selv, langt mindre sælge noget til Fremmede, hvorover alle Næringsveye og billige Fordeles Søgelse dem betages, og mange maae af samme Aarsag lade det fare, som de ellers kunde foretage, og enten bortreyse til andre Stæder, eller gaae ørkesløse hen udi Tryglerie og Fattigdom, og det er klart og uimodsigeligt, at Moderation og Billighed besparer den Kongelige Casse med de i Tieneste staaendes Løn og Underholdning, lindrer Skatterne og befordre alle Næringsveye til flere og flere Menneskers Understøttelse; saa kan jeg ikke forsvare at sige, at saadanne Jordegods-Eyere bør tilstædes disse Fordele, men ligesom Kongens Casse bespares og Borgerne forhielpes ved Moderation og Billighed, og det uden de fleste Landmænds Fornærmelse, saa synes dette at være det raadeligste

15

og det beste, at tvinge Priserne paa Landets Vahre, ved en bestandig frie Indførsel af Korn og Fedevahre, om endog nogle Jordegods-Eyere derover skulle lide Tab, saa meget mere, da den Skilling, som udgaaer for de nødvendige behøvende Vahre, kan igien indhentes ved deres Hænders Gierninger, som samme fortære.

Ved saadan Forandring troer jeg at Dannemark igien kunde komme i sin forrige Tilstand og Velstand, og jeg haaber at have seet og herved fremført det som er Aarsag til den slette Tilstand, som saa mange Tusinde Mennesker i saa lang Tid har sukket og daglig sukker over. Vil nogen herudi contradicere mig og sige, at jeg haver feilet i min Mening, og derimod foregive, at Mangelen kommer af en alt for stor Folkemængde, som Landet ikke kan føde og underholde, da holder jeg det for urigtig og at være uden Grund, og derhos siger, at om endog saadant var sandt, saa var det dog best at hielpe ved Tilførsel af Levnetsmidler, saa længe de kunde faaes, efterdi et Lands Vel bestyrkes ved flere og flere Menneskers Understøttelse, Arbeidsomhed og Brug.

Dog bør Landmanden ey at lide noget Tab, men bør have sine Vahre nogenledes vel betalte, paa det han derved kan opmuntres til Arbejdsomhed og Flittighed, og blive udi Velstand, saa det var got om alletider kunde følges en Middelvey paa alle Sider, saaledes at den ene kunde leve med den anden.

16

Om den offentlige eller Landets Gields Afbetaling paa en meget fordeelagtig Maade.

Aarsagerne til den bundløse Gield, som Landet er bragt i, viiste jeg under det foregaaende Stykke om Aarsagerne til Fattigdommen; Jeg har altsaa nu ikkun at tale om Raad til sammes Afbetaling, paa en Maade som er beqvem og til stor Nytte.

Extraskatten er paalagt til sammes Afbetaling, men Gielden og dens Renter, har formedelst Dybheden eller Storheden ey dermed udi en Hast kundet aftage. Denne Skat er vel ogsaa en naturlig og billig Deputat iblant dem som leve udi er Societet og betrygges under et Forsvar, naar de have været lige deelagtige udi Fordeel og Tab under det samme Forsvar, og saa længe samme kan bestrides uden alt for stor Fattigdoms Foraarsagelse og Nærings Trykkelse, samt Landets Svækkelse og Ruin, men naar den ey kan bestrides paa saadan Maade, som alt for længe siden haver været Prøver paa, saa maae skrides til saadan en Formue-Skat, hvorved den ganske Gield kan blive afdraget.

Endeel sukker og beklager sig over denne saa haardt trykkende Skat, især da Landet ikke har været plaget med stor Krig; men jeg haver viist ved det foregaaende, at dertil er grundige Aarsager, og hvad enten det var saa eller ey, saa maae

17

det dog hede: Gielden er giort, den skal ogsaa betales; og hvad enten den bliver betalt ved Hielp af Extraskat eller Formueskat, saa er dog den første Betaling den beste og fordeelagtigste, efterdi Renterne af Capitalen ved lang Henstand opløber til noget anseeligt og udfordrer større og større Skatter; mine Tanker om dens, nemlig Gieldens hastige og fordeelagtige Afbetaling ere derfor disse: At Kongen kunde gjøre ligesom Høysalig Kong Friderich den Fierde gjorde i den Tid Krigen varede med Sverrig og han behøvede Penge, da Han udgav autoriserede Pengesedler, som skulle gaae og gieide iblant Folket ligesom Penge, og saaledes nu udstæde saa mange autoriserede Sedler, som Landets indvendige Gield er, Stykket til 100, 50, 10 og 1 Rdlr., og dermed strax afbetale Gielden, hvorved Han blev befriet for at betale Renterne af Capitalerne efterdags, og Undersaatterne ligeledes befriede for de Skatter, som til Renterne maae svares.

Disse Pengesedler maatte da roullere iblant Folket ligesom Bancosedler, og igien med Tiden indløses og casseres, og imidlertid de blive uindløste, modtages af alle og enhver uden Vægning, ligesom Bancosedler nu blive modtagne.

Saadanne Sedler maatte og saaledes indrettes og stemples, at de ey kunde eftergiøres, og om ellers nogen falske maatte befindes, af Kongen indløses.

18

Naar samme saaledes blev indrettet og derom giort den Anordning, at de uden Vægning skulle af alle og enhver modtages, bleve de, som have laant Penge til Kongen, ikke forlegne med, udi samme Sedler at modtage Capitalerne udbetalte, efterdi de enten kunde benytte sig af Sedlerne til at betale andre med, eller og udsætte dem paa Rente ligesom rede Penge, og saaledes kunde Kongen og Landet i Almindelighed deraf høste en stor Frugt og Nytte med Skattens Lindring og hastigere Eftergivelse.

Om Aarsagen til Mangel paa courante Penge her i Landet, og hvorfor saa mange rede Penge ere af Landet udførte.

Jeg har ofte hørt fortælle af gamle Folk, at der har været nok til i forrige Tider af gamle Sølv-Møndter, saasom i Christiani 5ti. og F4ti. Tider, da det heder, at Borgere og Bønder opstablede Specie-Rixdaler, Kroner og Tomarker i deres Kister og Skabe, og havde nok deraf, ligesom der og i de nyere Tider er bleven slagen og har været en stor Mængde af Danske Ducater her i Landet; men spørger man nu derom, da ere de fleste borte og ikkun ganske faa findes.

Spørger man videre hvor saadanne Myndter ere afblevne? da svares med Grund, at de-

19

res Aftagelse maae have sine Aarsager, og derfor er det ogsaa fornødent at undersøge, hvori samme bestaaer.

Der er da naturligt, at endeel af de første Slags, nemlig Specie-Rixdaler, Kroner og Tomarker udi de langvarige Krige med Sverrig mærkelig kan have aftaget, i det endeel af dem kan være brugte til Armeens Besoldning og Underholdning paa fremmede Grunde, endeel borttagne af Fienden, og endeel nedlagte i Jorden eller ogsaa af Landet udførte af dem, som enten i Landet har villet forvare deres Midler for Fienden, eller og dermed til deres Sikkerhed kan være bortreyst til fremmede Stæder; men ikke desto mindre saa

heder det dog, at der efter Krigens Tid har været en Mængde, som nu maae savnes; og som der immer i mange Aar er bleven udført endeel med de Skibe som fare paa Indien, ja og til andre Stæder for at bruges i Handelen, og ingen igien ere blevene møndtede, saa er det naturligt, at samme, saavel det første som sidste, har forarsaget deres saa store Formindskelse og Afsavn; men hvad Ducaterne er angaaende, hvoraf siden Krigens er bleven slagen, og for 10 Aar siden har været i stor Mængde her i Landet, da ere de hverken borttagne af Fjenderne, eller af Frygt for at blive af dem anholdte, nedgravne i Jorden eller paa anden Maade af samme Aarsag udførte, men som de dog saa mærkelig har aftaget og savnes, at det er rart at faae nogen af dem at

20

see, undtagen ved Hoffet, hvor der dog ikke sees uden faa, eller i saadan Mængde, at de almindelig udgives og kommer til at roullere iblant Folket som forhen, saa ere de paa anden Maade udførte og bortkomne; og som endeel af dem ere forbrugte til Armeens Besoldning i F5ti. Tid, da den laae i Holsteen for at forsvare den imod Rusland, saa ere vel ogsaa ved denne Leylighed de fleste udførte af Dannemark til Holsteen og videre udgaaet til Hamborg og Tydskland; dog kan dette ikke være den eneste Aarsag til deres Bortgang og Aftagelse her i Landet, efterdi der, efter den Tid at Armeen var hjemkommen her, har været en stor Mængde, som nu maae savnes, hvorføre og endeel in natura maae være udførte for at bruges i Handelen eller at sættes paa Rente.

Jeg har da viist, at Mangelen kan have adskillige og ufeilbarlig de anførte Aarsager. Det er uforbigiengelig, at Penge i Krigens Tid maae udføres til Armeen hvor den er beliggende, for dermed at bestyre Besoldningen og Underholdningen; dog kan saadan Besoldning ligesaavel besørges med smaae Bancosedler og smaae courante Myndter, som med Ducater og store Sølvpenge, naar ikkun saadanne Myndter paa de Stæder, hvor Armeen ligger, ere gangbare og antagelige, og som Danmark ei udi den Tid, som Armeen laae i Holsteen, var forsynet med Smaaesedler og havde Mangel paa smaae courant Myndt, saa maatte ufeilbarlig bruges Ducater; men det er

21

just ingen Nødvendighed at udføre Ducater, Sølvmyndter eller smaae Couranter, for at sætte dem paa Rente, eller for ar bruge dem i Handelen, fordi man kan betale Vahre med Vahre eller med Vexeler, og sætte Penge paa Rente i Landet, dog kan det vel være, at den som tilkiøber sig Vahre paa udenlandske Stæder, kan have større Fordeel ved at betale samme med rede Penge, end som med andre Vahre eller Vexler, og at han ved at indsætte en Capital i de udenlandske Banqver, kan høste større Fordeel deraf, end som ved at færre samme paa Rente i Landet eller der paa anden Maade at bruge Capitalen, fordi saadanne Penge paa de udenlandske Stæder ere mere begierlige end som Vexler eller Vahre, og kan bruges med Fordeel, men som det er Landet i Almindelighed til Tab og Skade, at dets Myndter udføres og derover maae savnes saavel til indbyrdes Brug, som til Brug i paakommende Tilfælde af Krig, hvorför det og er forbuden under Capitalens Forlis og Straf efter Omstændighederne, at udføre rede Penge af Riget, saa burde ingen til Landets almindelige Tab udføre rede Penge, omendskiønt han deraf selv kunde høste nogen Fordeel.

Ved dette foregaaende viste jeg da, at rede Penge udføres for at bruges i Handelen eller at sættes paa Rente, fordi de ere mere begierlige end som danske Vahre, hvormed andre Vahre burde og kunde betales paa de Stæder hvor Pengene henføres, og deraf falder det Spørsmål: Hvad

22

er Aarsagen til, at de Danske ei kan betale Vahre med Vahre eller Vexler, og at Danske Penge kan bruges med Fordeel paa fremmede Stæder, og der ere begierlige? Samme bliver da ikke saa vanskelig at besvare: For det Første har de Danske ikke saadanne Anlæg af Fabriqver i Landet, hvorved de kan forarbeide noget, som de kan afsætte med nogen Fordeel paa andre Stæder; thi omendskiønt de have Fabriqver, saa ere de anlagte paa de kostbareste Stæder, hvor Brugerne formedelst Dyrheden ikke kan forfærdige noget til den Priis som Fremmede, hvorover deres Vahre ikke kan bruges i Handelen med nogen Fordeel, endog ikke finde Afsats i deres eget Land, men fremmede Vahre maae søges og bruges i Handelen, om nogen Profit skal vindes, eller og man maae betale de Vahre, som man kiøber, med den bare Skilling, saa længe man har nogen. For det Andet er al den Provision og alt det, som bruges til Skibs Udredning i Danmark, saavelsom de Korn- og Fedevahre, som derfra medtages for at omvexles med fremmede Vahre paa et Stæd, hvorfra de handlende kunde føre dem, for at forhandle dem paa et andet fremmed Stæd, meget dyre, hvorover paa de Vahre som saaledes indvexles, ifald de paa et andet Stæd skal kunde finde nogen Afsats, kan søges saa saare liden eller ingen Profit, eller og at de, ifald derpaa søges nogen Profit, ei kan finde Afsats, saa at Skillingen i dette Tilfælde ogsaa bruges saavidt muelig

23

ligt. For det Tredie kan de Danske af samme Aarsag ikke bruge Pengene med nogen Fordeel i Handelen i deres eget Land, hvorover de og, som ei paa bemeldte Maader bruges i den udenlandske Handel, enten

sættes paa Rente i Landet, eller naar sligt ikke kan skee i Landet, da paa udenlandske Stæder. Dette foraarsager da Pengenes Udførsel af Landet, og deres Begierlighed og Valeur paa andre Stæder, hvorover og Skillingen maae, som det heder, springe saa længe den haves, og naar den ei haves, saa ligger Handelen qvalt eller tvungen og stille.

Saadant udfordrer da en lagttagelse, hvorledes og paa hvad Maade de Danske kan søge at faae deres Penge i Landet, og drive Handelen saaledes, at de kan med nogen Fordeel og Profits Søgelse omvexle Vahre med Vahre, og naar jeg derom skal sige det, som jeg tænker og troer at være sandt, da kan jeg ikke uden at handle noget vidtløftig fremføre de rette Aarsager dertil, sc: Danmark er et velsignet Land, som har stor Forraad af Korn- og Fedevahre, samt mange andre Ting, og meget, som mangler, kunde forskaffes i Landet ved Forplantelse eller rette Anlæg af dens Indbyggere, saasom Hør, Hamp, Tobak, Piber, Kartoffler og mange Slags Jord- og Træfrugt, samt mange Slags Fabriqve-Vahre, baade til Indbyggernes egen Brug og Fornødenhed, saa og til Brug i Handelen og Omvexling med fremmede Vahre, som kunde behøves, eller og i

24

sidste Tilfælde, saavidt mueligt derfor at see Pengene indbragte i Landet. Korn- og Fedevahre haves nesten overalt i stor Mængde, men som den fordærlige Qvægsyge nu i nogle Aar har borttaget Qvæget, saa har dette foraarsaget, at Danmark eller Landet ikke har kundet sælge saa mange Fedevahre som forhen, hvorover de som gives, ere blevne fordyrede, især da ingen frie Indførsel almindelig har været tilladt. Saadant, foruden Misvext, kan ogsaa foraarsage en Mangel og Dyrhed paa Korn, i det, at de som mangler Kiød, Smør og Ost, maae benytte sig af Kornet saavel til Føden, som til at sælge, og derfor maae tage saa meget mere for det, som kan undværes; dog som Indbyggerne har Fiskerie, samt Faar og Sviin, baade til Underholdning og til at sælge, kan Mangelen des Aarsag ikke gives saa stor hos dem selv, paa hvad de behøver til deres egen Underholdning, som den forhindrer dem fra at søge den Skilling, de kunde søge hos Fremmede, saasom for Stald-Øxen og andre af de berørte Ting. Hertil kommer 2) at som Frugt er et stort Næringsmiddel, og at de som benytter sig deraf, kan derved ei alene spare meget paa Kornet og Fedevahrene for dem selv, men endog overlade saa meget mere af alle Slags til andre, og derfor indbringe anseelige Penge, men siden de ikke fuldkommen benytter sig af sligt, thi omendsskiønt der paa nogle Steder findes gode Frugthauger og somme Stæder hos Bønder i den Tilstand, at en Bon-

25

de ei alene selv kan have det Behøvende, men endog sælge for 100 Rdlr. aarlig, og er dog paa de fleste og mange hundrede Stæder aldrig et Frugttræ og ingen Jordfrugt, undtagen Kaal at see, saa kommer deraf at Fordelen i dette Tilfælde ei rettelig søges, men en stor Mangel gives; dette er derfor og det, som Loven vil iagttage til Bedring udi dens 3 Bogs 13 Cap. 18 Art. hvorudi den siger, at enhver Bonde skal aarligen legge 5 Humlekuuler, 3 Ymper Abild, Pære- eller andre gode Træer, og derforuden plante 10 Pile eller have forbrudt et halv Lød Sølv for hver han forsømmer, og Forordningen af 7 August 1687, at Borgerne skal aarligen saae den fjerde Part af deres Sædeland med Roefrøe. 3.) Kan baade Hør, Hamp og Tobak saaes, forplantes og voxe her i Landet, ligesom samme og er befalet at iagttages ved den oven allegerede Lovens Art. og Forordning, og naar saadant blev efterkommer, kunde Indbyggerne ei alene selv forsyne sig med det Behøvende, men endog overlade meget i Handelen, men som saadan ikke efterkommes, gives derpaa Mangel, og det meste maae forskaffes fra andre Stæder, hvorfor Pengene udgaaer; og for det 4) er her i Landet Lejlighed til mange adskillige Fabriqvers Anlæg, hvorved meget kunde gøres af det, som fra andre Stæder maae søges og der betales; her er vel ogsaa gjort Anlæg med endeel Fabriqver, men de ligge paa saa kostbare Stæder, at det er Brugerne umuelig paa deres

26

forfærdigede Vahre at holde Priis med Fremmede, hvorfore og fremmede Vahre søges og Skillingen derfor udføres. Denne Mangel, tilligemed en stor Told og Consumption, sees da i disse Ting saa stor, at Landet ikke har det Behøvende, men derfor maae udgive Skillingen til andre, og især, naar ingen frie Indførsel er tilladt paa Levnetsmidler, kan endog Mangelen være saa stor at deraf kommer en saa overmaade høi Pris paa den Provision, som forbruges til de Skibe, som gaaer til Middelhavet eller langt bortliggende Stæder, for at hente Vahre til Omvexling med andre Stæder, at derved ingen Profit kan søges. Det lader sig derfor let besvare, hvorledes Pengene kan indhentes i Landet, og Handelen drives saaledes, at her kan med Fordeel omvexles Vahre med Vahre; thi naar Gud ikke straffer Landet for Haardt med Qvægsyge, og de Danske vil benytte sig af Fiskeriet, af gode Frugthauger, af Hør- Hampe- og Humle-Avlingen, af nyttige Anlæg med Fabriqver paa de billige eller ey for dyre Stæder, saa har de Guds Velsignelse og nok for dem selv i Overflødighed, samt mange Ting at overlade til andre; og naar de da desuden kan blive soulagerede med en maadelig Told og Consumption, samt bestandig frie Indførsel paa Korn- og Fedevahre, hvorover alting maae blive billigt, saa kan de ogsaa give got Kiøb paa hvad de kan overlade og sælge til andre; og naar de kan give got Kiøb, finder de god Afsats; og endelig naar de da kan

27

producere noget anseeligt og finde god Afsats derpaa, saa maae Skillingen nødvendig indbringes.

Paa saadan Maade mener jeg da, at ey alene Penges Udførsel og Brug forekommes, men endog at deres Indførsel befordres. Der findes Billighed udi at indføre Vahre eller Penge af Landet for fremmede Vahre, som nødvendig behøves og er til Nytte, saasom Korn og Fedevahre, men det er just ingen Nødvendighed, at udføre Pengene for Silketøyer og Porcellain, efterdi her i Landet kan forskaffes og haves det behøvende af Klæde og andet brugeligt Tøi, samt Porcellain og Steentøi, ei heller er det en Nødvendighed at indføre saa mange Vine, Franske Brændevine og Casse, fordi her haves nok i Landet af Øl, Brændevine, Æblemost, Pæremost og Urter, som kan bruges til Drik; det var derfor got om alle Proprietairer ville ei alene selv, men endog tilholde deres Bønder og Tienere at anlægge gode Frugthauger. Der haves og ved de fleste Herregaarde gode Frugthauger, hvor man overalt seer stor Forraad af Træ- og Jordfrugter, men hos Bønderne, især udi Jylland ikke; dog som der gives Pladse og god Lejlighed ved Bøndergaardene til Haugers Anlæg og Frugternes Sæd og Forplantning, og saadant er til stor Fordeel, som jeg forhen har viist, saa er der ilde giort af Bønderne, at de ei derudi efterkommer Lovens Bydende, og endnu værre giort af Proprietairerne, at de ei tilholder deres Bønder i saa Maa-

28

de at efterkomme deres Pligter, især da det er en Sandhed, at det er til stor Fordel for Proprietairerne, at Bønderne paa de Stæder, hvor de har liden Avling og neppe det behøvende til Skatter, Landgilde og deres eget Brug og Fornødenhed, anlægger saadanne Frugthauger, som kan være dem saa fordeelagtige, at de ei alene selv deraf kan have saadan Næring, som kan bespare deres Korn, men endog tilveiebringe dem noget til

forhandling og Penges Indbringelse baade af Korn og Frugt. Ved Kiøbstæderne eller inde udi Byerne gives ikke saa god Leilighed til Haugers Anlæg og Frugternes Sæd og Forplantning, undtagen ved Udsiderne af Byerne, hvor der kan være Plads og Rum; dog som der findes mange Pladse uden for Kiøbstæderne, som ligge udyrkede og kunde dyrkes og gøres beqvemme til Hauger, saa kunde det ikke falde Indbyggerne meget vanskeligt og besværligt at dele saadanne Pladse, indrette og dyrke dem til Hauger og Frugtes Sæd eller og bortforpagte og overlade dem til andre, som samme ville dyrke og bruge, for deraf at forsyne Byerne med det Behøvende, og naar saadant skede, vilde det blive dem til stor Fordeel og Menage, i det de baade kunde tage Forpagtnings Afgift af Jorden og have hos dem selv det som kunde bespare dem fra andre Fødevahre at bruge, eller som maatte forskaffes fra andre Stæder.

Jeg troer da herudi at have fremført de rette Grunde til Mangelen paa rede Penge her i Lan-

29

det, og troer snarere, at rede Penge bliver af foranførte Aarsager udførte for at forbruges i Handelen, eller dermed at betale indførende Vahre, saasom til Østersøen for Hør, Hamp og andet sligt, til Spanien eller Indien for de Vahre, som derfra hentes, og endeel til Tydjkland for Silkestrømper, Silketøy og Klæde, som derfra indprakeres, end som de udføres for at sættes paa Rente; dog veed jeg vel, at mange og de fleste raisonerer anderledes, men jeg kan ikke bifalde den Mening; og det var derfor at ønske, at nogen ret ville lægge Haand paa gode og nyttige Indretninger i Landet og paa at befordre alle andre Ting, som kunde være til andres Nytte; Kongen har vel dertil i mange Maader animeret Sine Undersaatter og forundt dem adskillige Friheder, men som Kongen just ikke kan vide Anlæggernes Beskaffenhed, Bekostning, og hvorledes samme med Fordeelagtighed kan bruges baade for Anlæggerne selv og det Almindelige, saa har det været og bliver enhvers egen Sag at gjøre saadanne Anlæg, som kan være den nyttig og fordeelagrig, hvorfor og de, som har giort saadanne Anlægge, som et kan tilveiebringe nogen Fordel, eller og hvorved tabes, har sig selv at takke for derved hafte Skade.

Man kan da vel see hvad som er tienlig og nyttig, men det er Sagen om at faae det befordret. Kongen har da og befalet mange nyttige Ting ved Loven og andre Anordninger, saasom

30

foruden der, som jeg meldte om i næste Post: at saae Hør-, Hampe- og Roefrøe, at Plante Tobak, at legge Humlekuuler og at plante Abild-, Pære- eller andre gode Træer; men hvad hielper det, naar Folket ei vil indsee deres eget Vel med at befordre sligt. Vel er ogsaa saadanne Ting befalet at efterkommes under Fæstes og Jords Forbrydelse og anden Straf, og kan dog intet hielpes; jeg troer derfor det kunde være nyttigt, om alle Amtmænd i Danmark bleve saaiedes instruerede og paalagt, at de skulle nøie undersøge hvem som befandtes at sidde disse Anordninger overhørige og lade de Proprietairer, som ei bragte deres Bønder til i saa Maade at efterkomme deres Pligter, tiltale til Strafs Undgiældelse og Bønderne til Fæsternes Forbrydelse efter Loven, eller i Mangel af sligt selv at undgiælde derfor, saa og at lade alle Præster og Selveiere for deres Forsømmelse i samme Begivenhed tiltale og afstraffe, eller og om Hans Majestæt beskikkede een i hver Amt, som dermed skulle have nøie Indseende og tiltale de Skyldige under vedbørlig Straf, og ligesaa om Stiftamtmandene eller Byefogderne fik den samme Ordre, for saavidt som Kiøbstæderne angaaer, efterdi

Anordningerne ikke paa anden Maade blive holdte og efterlevede.

31

Om publicke og privat Giæld etter Laan at gjøre, og deraf kommende Fordeel etter Tab.

Giæld eller Laan kan siges at bestaae, fornemmelig af tvende Slags, saasom: publicke eller den, som gjøres til offentlig Brug og Tieneste, og privat Giæld etter den, som enhver gjør for sig selv til sin egen Brug og Fornødenhed.

En Offentlig Giæld gjøres enten for et heelt Land, et Societet eller en Stiftelse, og det Brug, hvortil den gjøres, er forskiellig, hvorfore og Følgerne i Henseende til Fordeel eller Tab bliver ulige, og naar der ei haves nogen Fordeel eller Interesse ved det, hvortil Giælden gjøres, er det bedre, at den bliver ugiort end giort, og at der i Tide søges om andre Midler til de behøvende Udgifter, eller at Indskrænkningen og Huusholdningen gjøres og føres saaledes, at Indkomsterne, eller den havende Fond, uden Gæld kan være tilstrækkelig, og det af den Aarsag, at Renterne om 20 Aar opløber Capitalen, og naar da i samme Tid ei er vundet noget ved Laanet etter onde Følger forekommet, har Debitor uden Nytte paadraget sig en dobbelt Giæld, i det at han udi Rentepenge har udbetal den laante Capital og staaer dog i Giæld for den samme, saa at den fremdeles maae forrentes, og efter slig Beskaffenhed 3 a 4 Gange i Rentepenge og Hovedstoel sammenregnet,

32

maae betales; derfor og, naar der behøves en usædvanlig Sum Penge til et Lands Udgifter at bestride, hvortil de almindelige eller ordinaire Indkomster ei ere tilstrækkelige, er det bedre, strax at udskrive nye og usædvanlige Contributioner, end at gjøre Giæld, dog møder herimod den Vanskelighed, at der ofte til Krigs Udrustninger og andre Ting udi en Hast kan behøves saa store Summer, som ikke udi Contributioner kan bestrides og erlanges paa een eller to Gange, hvorover der maae skrives til at gjøre Laan og Giæld til Forrentelse, og efterdi Omstændighederne i dette Tilfælde kan være saaledes, at om Laanet og Giælden ei blev giort, de behøvende Præparationer da ei heller kunde gjøres til Forsvar, og Landet derover maatte oversvømmes med Elendigheder og Undergang af dets Indbyggere, saa er den i saa Maader gjørende Giæld baade uforbigiengelig og nyttig; dog skrider ikke en Monark til at gjøre Giæld, saa længe andre Midler kan være forhaanden; thi saaledes seer man, at Høiselig Kong Friderich den Fierde, da Han behøvede Penge i de Aaringer som Krigen varede med Sverrig, undtog Sig fra at laane, og udstædede authoriserede Pengesedler, som skulle gaae og gielde iblant Folket, hvilke Han, da Freden blev sluttet, igien indløste, og imidlertid profiterede saa meget derved, at Han blev befriet for at betale Rentepenge af den Capital, som Han ellers i dets Sted havde maattet laane.

33

Nogle Societeter maae ogsaa nødvendig gjøre Giæld, saasom de, der ere forenede udi nogen Handel og Vandel til fælleds Interesse og Profits Søgelse; og naar Handelen er importabel og Societetet seer sin Regning, ved større og større Fond at kan søge større og større Fordeel, handles fornuftigst udi at gjøre Giæld eller Laan til Brug og mueligste Fordeles Søgelse; dog er det ogsaa farligt at risqvære for meget i Handelen, thi snart kan man være Tab og Forlis undergiven ved Søeskade, ved Prisens hastige Nedfaldelse paa det Sted, hvor man tænker at handle og søge sin Fordeel, ved utroe Folk, og ved Banqverotter og Bedragerier, saavel inden- som udenlands.

Andre Societeter, saasom Liig-Societeter eller deslige, kan vel underriden og ofte behøve flere Penge, end som Fondet eller den forud lagde Plan formaaer, men saadanne, som ingen Fordeel haver af Depencerne, som alene bestaaer udi de behøvende Udgifters Bestridelse, hvortil hele Fondet forgaaer eller bortsvinder, handler imod det hele Societets almindelige Interesse, udi at gjøre Giæld, fordi de fleste Interessentere udi saadanne Societeter ere af den Beskaffenhed, at de ikke bruge deres Penge i Handelen eller andet sligt, hvorved noget kan importeres, som kan være til stor Fordeel, og derfor er bedre tient med at gjøre Tilskud til de behøvende Udgifters Bestridelse, end som at der skulle laanes til samme, og saadanne Interessentere derover siden maatte betale baade

34

Laanet og Rentepenge deraf; vel kunde der findes dem iblant Interessentterne, som kunde være tient med, om Laanet i Steden for Tilskudet blev giort, saasom Handlende, i det de til Handelen eller andet Brug, som var importabel, kunde benytte sig af det gjørende Tilskud, men som de første maatte lide under, at de sidste i saa Maade fik Fordelen og enhver desuden, naar han seer sin Fordeel, kan laane dertil, saa omendskiønt at den som laaner, oftest foraarsages Bekostninger paa de for Laanet afgivende Documenter, bliver det dog hele Societeter eller alle Interessentterne tilfælles, nyttigere at gjøre Tilskud, end som at laane, især da Societetet, foruden Rentens Betaling af den laante Capital, ogsaa maae gjøre Bekostninger paa de, for Laanet afgivende Documenter.

Publicke Stiftelser, saasom: Hospitaler, Skoler og Fattiges Huse, maae indrettes saaledes, og ei bebyrdes

anderledes, end at Fondet kan være tilstrækkeligt til de udfordrende Udgifters Bestridelse; thi som den samme Fond ei bruges til andet end Udgifternes Bestridelse, og det som derfra kan undværes til at sætte paa Rente, saa dersom dertil laanes eller gjøres saadan Gield, som maae forrentes, faaer Stiftelsen derved en Depence, som i lang Tid trækker saa stærk eller kan opløbe saa høit, at Fondet i Tiden aftager og bliver mindre og mindre, og omsider bliver slet intet til Udgifter; dog kunde vel indløbe saadanne Omstændigheder, som ville forvolde, at Stiftningens

35

Udgifter, naar den skulle blive uindstrænket, ei kunde bestrides med egne Midler, og derfor ogsaa kunde behøves en Capital til Laans, saasom: om Bygningerne, som vare nødvendige til Stiftningens Brug, afbrændte, eller anden slig uformodentlig Tilfælde, som udfordrede store Depencer, indløb, men bedre blev der da, at indstrænke Udgifterne, end som at laane, saasom at afskaffe Stipendier, Fattige Almisser og deslige, og det allerbeste eller den beste Oeconomie, som kan føres ved saadanne Stiftelser, er og bliver, bestandig at kunde udsætte flere og flere Penge paa Rente, som omsider tilveiebringer en anseelig Capital eller Fond.

Privat Laan og Gield gjøres i mange Tilfælde og til adskillige Slags Brug, og kan i visse Maader være meget fordeelig, men i andre meget skadelig og til stor Tab og Ruin, hvorfore og enhver, omendskiønt den behøver Penge til Brug, maae vel betænke sig og fornuftig overlægge, om den, ved at laane til det samme Brug, kan høste nogen Frugt eller tilføies noget Tab, og den deraf omsider følgende Ødelæggelse, dog kan man ikke alle Tider forud see Følgerne, og de fleste Laan kan gjøres i et got Haab om Fordelen af Brugen og der Udfald, som formedelst variable Tilfælde i Handel og Vandel kan blive slette og meget ufordeelige, saasom:

En Kiøbmand vil drive en stor Handel og langt større, end som han selv har Midler til, og naar han er en fornuftig og stræbsom Mand, kan

36

han ogsaa faae Penge til Laans; han laaner ogsaa til dette Brug, i den Tanke, at kunde igien betale enhver sit, og selv profitere noget ved Laanet og dets Brug; han bruger og den Forsigtighed i sin Handel, ved sit Indkiøb at betinge sig billigste Priis, og førend Kiøbet skeer, at erkyndige sig om Prisen paa det Sted, hvor han agter at gjøre sin Afsats; han lader sine Vahre assureere tilligemed Skibet, som overfører dem til det Sted, hvorhen de ere bestemte, og sørger for, at Befordringen skeer saasnart mueligt; men ikke desto mindre kan dog herimod indløbe mange Vanskeligheder, som kan tilveiebringe ham et anseeligt Tab og befordre hans Ruin, saasom contrair Vind, som kan forlænge Reisen og foraarsage Folkenes Hyses og Underholdnings Formerelse, Prisens hastige Nedstigelse paa Vahrene paa det Sted, hvorhen de ere bestemte, Bankerotter, i det den Kiøbmand, som faaer hans Vahre i Haand, strax eller førend Betalingen følger, kan blive banqverot, utroe Folk med Skibet og Vahrene, som kan forhandle samme, og enten fordøie Pengene eller blive bedragen af andre; og om han faaer saadan en Smek, da dersom han er i den Stand, at han af egne Midler kan redde for sig, kan det endda gaae an, men har han gjort Gield og ikke kan betale, saa er han en ruineret Mand, og dersom han til sit Indkiøb har gjort saadan et Laan, som han maae forrente, saa er han derved sat i desto større og dybere Gield; det er derfor ikke

37

alle Tider got og tienligt at indlade sig i alt for stor Handel paa Credit eller for andres Penge; Vel sandt, at hvo intet vover, han intet vinder, men Tabet kan lige saasnart komme som Gevinsten, og naar saadant Tab er utaaleligt, befordre Ødelæggelse.

Nogle laaner og gjør Gield for at leve høit, for at opføre sig vel, at traktere, gjæsterere og saa videre, endskiønt de ikke i andre Maader kan søge nogen stor Næring eller Profit; saadanne kan ikke tænke til at betale, men maae løbe hen til egen Fordærvelse og Ødelæggelse, og af saadant kommer ei andet, end at naar de haver faaet allermeest og omsider bliver saa forgieldet, at ingen vil betroe dem noget mere, de da enten blive holdte som Fanger i Arrest, eller maae leve her i Armod og Fattigdom, og saaledes, som de, der paa en kort Tid, ved at bedrage andre og opføre sig høit, blive anseete som foragtelige Lemmer, og saadanne var det bedre, at de i Begyndelsen, isteden for at laane og bedrage andre, og omsider at blive fattige og foragtede, havde givet sig til at være gode Soldater og Arbeidsmænd, da om hos dem fandtes Naturens Gaver til noget vigtigere, kunde de i Tide begynde med og fortgaae i det samme, og derved komme udi Værdighed og Anseelse, samt leve fornøiet og vel, og saaledes blive bedre farne, med først at være ringe og fattige og tilsidst at komme udi Velstand, end som først paa andres Regning at leve udi Velstand og omsider at blive ringe og fattige.

38

Nogle gjøre anseelig Laan og Gield paa fast Pandt og urørlige Ting, saasom Jordegods, Huse og Eiendomme, og i nogle Aar har været langt mere at faae til Laans paa Jordegods end som forhen; Aarfagen til denne Forhøielse er en større Folkemængde end forhen, og en derimod paa Korn og Fedevahre til de sammes Underholdning havende Mangel, hvorover Korn og Fedevahre blive saa meget mere udi Priis og Jordegods Eierne af samme Aarfag derfor kan faae saa meget mere til deres Rentepenge, men Spørsmaal, om Tiderne bleve foranderlige, i det at Landet kunde blive paaført Krig og endeel af Folket blev ødelagt, eller og ved Pest eller andre smitsomme Sygdomme borttagne, og Gud derimod afværgede den bedrøvelige Qvægsyge og velsignede Landet med en overflødig Frugtbarhed af Korn, hvorover Prisen paa Korn og Fedevahre nødvendig eller ufeilbarlig maatte nedfalde, hvorledes det da vilde gaae til med dem, som i saa Maade gjør saa anseelig Laan og Gield? og saadant er let at besvare det ville da gaae med dem, som ingen Formue havde saaledes, at de maatte blive ruinerede, fordi af saadan Nedstigelse ville følge, ei alene at de ikke kunde faae deres Rentepenge indsamlede, men endog at de ikke kunde faae for deres Gods det, som samme havde kostet, hvorover de som haver laant nesten alt der, som de haver giver for Godset, ei alene som sagt, ville komme til at gaae udi Armod, men og blive udi en bundløs Gield.

39

Med Huusgield eller det Laan, som gøres paa Gaarde og Huse, uden Markjorder og Eiendomme, saasom udi Kjøbstæderne, er det derimod anderledes; thi naar en Mand ved sin Næring eller Haandværk, eller og ved vis Levebrød kan indsamle saa meget, at han deraf kan have sine Rentepenge og Skatter, samt Underholdning for sig og sine Folk, saa er han altid sikker og ingen kan ved ham komme til at lide noget Tab før den ham laame Capital, efterdi Panter altid, i Mangel af Præstence, bliver tilstrækkelig til Capitalens Erlangelse; herimod kan vel siges, at som saadan en Mand, der maae kjøbe alt det han fortærer og bruger, er best tient med Billighed paa der samme, en Forhøielse da og ville forvolde, at han ikke kunde indsamle Renterne af den laante Capital, og at derfor ogsaa hans Huus ville falde i Prisen, men som Forhøjelsen kommer af Folkemængden, og han lever best af den samme, ifald han er en Haandværksmand, og hans Gage, ifald han er en Embedsmand, maae regleres til hans Udkomme, bliver hans Gaard eller Huus dog i sit Værd; gives derimod Omstændighederne saaledes for en Haandværksmand, at han ingen Afsats finder paa sine forarbejdende Vahre, som kommer sig af Mangel paa Liebhabere, faae Mennesker, eller Pengemangel paa det Sted, hvor han sig opholder, bliver der en anden Sag, og Tabet for Pandthaveren vil da snarere indløbe.

40

Dette er da de betydeligste Laan, som kan gøres til selv derved at søge sin Næring og være sin egen Herre, dog kan vel ogsaa derforuden gøres smaae Laan af Fæstebønder, men med dem er det af langt anden Beskaffenhed end som med andre, hvilke selv ere Eier af noget, da en Fæstebonde, som ikke er Eier af noget, uden sin Gaards Avling og Besætning til Brug og Ophold saa længe han kan ernære sig derved og svare Skatterne til Kongen og Landgilden til sin Huusbonde, ikke kan blive betroet andet, end de Vahre, som han behøver til sin Gaards Brug og sin egen Underholdning, hvilke han igien, naar han faaer indhøstet og slagtet, kan betale med Korn og Fedevahre, og altsaa vil jeg forbiegaae at tale videre om denne Post.

Om Fabriqvers nyttige etter rette Anlæg.

Fabriqver, naar de rettelig anlægges, ere meget fordeelagtige og til stor Nytte, først fordi mange Mennesker lever derved, og for det andet, fordi Pengene kan forblive i Landet for de Vahre, som derpaa forarbejdes, og ellers i Mangel af Fabriqverne fra fremmede Stæder maatte forskrives og der betales, og naar de kan bruges saaledes, at Vahre i saadan Overflødighed kan for-

41

arbejdes og overlades til saadanne Priser, at de kan afsættes til Fremmede, blive de saa meget mere fordeelagtige, i det Penge derfor indbringes i Landet; men naar de urettelig anlægges og derfor ei kan bruges saaledes, at de Vahre, som derpaa forarbejdes, kan finde nogen Afsats, fordi de enten ikke er af den Bonitet eller kan sælges til den Pris som fremmede Vahre, ere de Landet til Tab, først fordi Anlæggerne arbejder forgieves, og taber deres derpaa anvendte Capitaler, og for der andet, fordi den Skilling og den Profit, som derved attraaes at vindes, udgaaer for fremmede Vahre, som maae anskaffes og bruges. Man seer derfor fornemmelig hen til, om Anlægget og Brugen kan gøres og see saaledes, at lige Bonitet og Pris med fremmede Vahre kan skaffes og holdes; thi naar saadam ikke kan skee, maae Anlægget heller lades end som gøres.

I Almindelighed udfordres for alle Fabrikantere en stor Moderation og Billighed paa alt hvad som de bruge, forarbejde og fortære, og naar samme ei kan have, kan de aldrig tænke til at reussere i deres Anlæg, fordi de ikke kan holde Pris med andre og derfor bør Fabriqverne anlægges paa de allerbilligste Stæder i Landet, hvor der er Forraad og got Kiød paa Levnetsmidler, saa og Vahre fra første Haand at faae til Forarbejdelse.

Kjøbenhavn er en af de ubeqvemteste eller mindst fordelagtige Stæder i Danmark til Fabriqvers Anlæg, fordi Tolden og Consumpton-

nen er større der, end som paa andre Stæder i Riget, og derover er det ogsaa, at Fabriqverne der ikke kan bruges med nogen Fordel, og overalt er ingen Kiøbstæd beqvem til Fabriqver, uden de smaae Stæder, som selv have Markjorder, Avling og Fiskerie til at underholde Indbyggerne og Arbeiderne, først fordi en Bygning og Værkets Indretning koster meget at opføre, og derudi stikker en stor Capital, for det andet, fordi alt hvad som skal bruges til Underholdning maae kiøbes og betales dyre, og omendskiønt Tolden og Consumptionen modereres eller eftergives Fabrikanten for sig og sine Folk af hvad som bruges og fortæres, saa strækker den eller de samme sig dog til dem i andre Maader i Henseende til dem, som uden om gaae dem til Haande, saasom: Skrædere, Skoemagere, Slagtere, Bagere og andre saadanne, som maae betales saaledes, at de faaer deres Fortæring med Tolden og Consumptionen erstattet, for det tredie, fordi Fabrikanten maae indkiøbe og betale de Vahre dyre, som han bruger til Forarbeidelse, som altsammen tilligemed en stor Løn for Arbeiderne, især udi Kiøbenhavn opløber til en anseelig Capital, og naar Fabrikanten da faaer sine Vahre færdige, maae han sætte saa høi Pris derpaa, at han faaer Renten af sin anvendte Capital. Denne Pris kommer da saa høit, at den meget overgaaer andres Priser paa Vahre af samme Slags og Bonitet, og derover finder han ingen god Afsats i sit eget Land, min-

dre paa andre Stæder. Han har da uden Nytte anvendt en stor Capital og forgieves med Kummerlighed maae høre sig igiennem, indtil hans Midler omsider reent forsvinder og medgaaer, da han endelig bliver ruineret. Vel kan han souteneres ved Forbudde, i det at det Slags Vahre, som af ham forarbejdes og produceres, kan forbydes at indføres, men et Forbud kan ikke fuldkommen hemme Indførselen, fordi det, som kan faaes billigst, søges indpraktiseret og hentes hvor det er at faae, og omendskiønt den kunde hemmes, saa lader dog alle Søefarende og andre, som reise paa udenlandske Stæder, hvor de kan faae bedre Kiøb end som i Landet, der gjøre deres Klæder og kiøbe de Vahre, som de behøve af der Slags, som koster mere i Landet.

Danmark er meget beqvem til alle Slags Klæde og uldene Fabriqver, fordi Landet producerer Uld i Mængde, naar de ellers rettelig og paa de mindst bekosteligste Stæder anlægges, saasom enten paa Landet, eller i de smaae Kiøbstæder, som selv have Avling, Tillæg og Fiskerie; men de blive ikke anlagte og brugte paa de Stæder, fordi der er ingen, som veed at gjøre Anlægget og bruge Værket, og om det skrives eller tales om i 100 eller 1000 Aar, saa bliver der dog ikke noget af, førend Kongen gjør Begyndelsen eller paalægger nogen at gjøre det, og det var at ønske, at dette nyttige Værk engang kunde komme i Stand, og hvad skulle vel forhindre dets gode

Fremgang, naar der ret blev lagt Haand paa? intet eller ingen Ting, her er jo Uld og Levnetsmidler. Vel foregives, at den Danske Uld er ikke saa god som den udenlandske; men den er langt bedre; thi lad være at den ikke er saa fiin, saa er den dog langt stærkere, og den er dog ei heller saa meget grov, hvorpaa man har et Exempel af det Klæde, som gjøres i Wiborg, da det baade er temmelig fiint og saa stærk og seit som Skind, samt af saadan Bonitet, at det holder 3 Gange saa længe som udenlandsk Klæde, og dog er det ikke meget dyrt. Naar og der ikkun fandtes Klædevævere og Overskiærere i Jylland eller Fyhn eller andre af Smaaestæderne, saa kunde Bønderne paa Landet lige saavel gjøre Klæde som Vadmél, i det de selv kunde karte og spinde deres Uld, og derefter aflevere samme til Vævning og Overskiæring, og naar samme saaledes blev iværksat, saa vilde der blive saa got Kiøb paa Klæde her i Landet, at det ikke kunde faaes saa billigt fra noget andet Sted; men naar det skal gaae som hidindtil, at man vil bygge Palais til Arbeidshuus, være Herre som Arbejdsmand, og desuden opholde sig og en stor Familie og Folk eller smaae Herrer paa det kostbareste Stæd i Landet, saa kan man aldrig reussere udi Anlægget og Brugen, men man har ligesom en stærk Muur for sig, som aldrig kan overkommes, hvorfor man immer maa staae og drives tilbage, indtil man omfalder derved og intet kan reise sig mere. Stampemøller

og Farvere behøves ogsaa til Brug for dem, som stal gjøre Klæde, men disse gives nok af i Provincierne, da der næsten i hver Kiøbstæd er en Farver, hvor Bønderne henfører deres Vadmél til at farve, og Stampemøller findes mange Stæder, og om flere behøves, kunde de lige saavel som Kornmøllerne anlægges. Bønderne paa Landet kan gjøre en Alen Vadmél til 8 a 16 Sk., men jeg troer ikke at det kunde gjøres af en Fabriqveur i Kiøbenhavn ringere end 32 Sk., og saaledes bliver det og med Differencen paa Prisen af det Klæde, som paa begge Stæder gjøres og kunde gjøres, at Kiøbenhavn udfordrer en fordoblet Pris imod Landet. At faae Klædevævere med deres Væve saavel som Overskiærere til Provincerne, det vilde ikke koste meget; derimod kan vel dog gjøres Indvendinger, men naar Danmark ikke kan have Klæde- og Uldene Fabriqver i Provincerne til Landets eget Ulds Forarbeidelse, saa er ingen af saadanne Fabriqver nyttige; men til Skade i Landet, saavel som Anlæggerne til Ruin, og der bliver heller intet andet af med alle Klæde og Uldene Fabriqver i Kiøbenhavn, end at de omsider maae blive ødelagt, især om Byen bliver udi sin nærværende Forfatning og alting saa dyrt som det nu er. Jeg forundrer mig ogsaa over, at saa mange Klæde-

og Uldene Fabrikantere har etableret sig i Kiøbenhavn, dog naar derimod betænkes at Oeconomien i Høiselig Kong Christian den Femtes, Friderich den Fierdes og Christian den Siettes

46

Tider, i Henseende til Billigheden, har givet dem bedre Subsistence, end som i de efterkommende Tider, og de, som have nedsat sig, ikke ere indfødde Danske, men Tydske og Franske, som ikke har haft nogen Videnskab om Landets Forfatning og Oeconomie, henfalder sligt af sig selv; men derimod er det at beklage, at den Danske Nation eller de som have Raad, Evne og Lejlighed dertil, ikke foretager sig at iværksætte og bringe saa nyttige Ting til Fuldkommenhed, og naar det samme blev iværksat, kunde ei alene de Brugende leve got deraf, men endog mange tusinde Mennesker, som nu maae gaae hen i Tryglerie og Fattigdom, leve derved.

Landet er ogsaa beqvem til Jernværker eller Fabriquer, hvorpaa Issenkram forarbejdes; thi lad være at her intet Jern haves, saa haves dog nok i Norge, hvor det maaskee falder for besværligt at drive Værkerne, fordi at der haves Mangel paa Levnetsmidler, som med stor Bekostning maae didføres og betales, og lige saavel som Engelsmanden og andre Nationer kiøber Jern i Norge, som de hiemfører, forarbejder udi Issenkram og igien indfører til Danmark og Norge til Forhandling, lige saavel kunde den Danske Nation selv gjøre det. Her i Landet er vel ogsaa anlagt Issenkram-Fabriqve, nemlig Raadvads Fabriqve udi Siælland, hvorpaa der vel og forarbejdes lige saa gode Issenkramvahre, som faaes fra andre Stæder; men de falder lidet dyrere end som de

47

udenlandske, og samme kommer sig af at den ligger Kiøbenhavn for nær, maae fourneres med endeel fra Kiøbenhavn til Underholdning og Brug, og det som kan faaes i Siælland er meget dyrt, formedelst alting af Landet, ved den bestandige Tilførsel til Kiøbenhavn baade Vinter og Sommer, hvor det faaes vel betalt, udtømmes; og saadanne Værker skulle anlægges i de andre Provincer, sansom i Jylland ved Aarhus, Randers og Aalborg, hvor der falder stærk Tilførsel af Jern og kan faaes de behøvende Levnetsmidler til Arbeidernes Underholdning; Ingen Ting mangler til saadanne Værkers Indretning og Brug paa de Stæder, naar nogen ville gjøre Begyndelse dermed, efterdi de samme, som haver giort Indretningen ved den i Siælland, kan ogsaa gjøre det paa andre Stæder, og lige saavel som Folk kan faaes til at arbejde paa denne i Siælland, lige saavel kan de faaes til Jylland; det var derfor at ønske, at nogle ville gjøre Begyndelse, da jeg troer at de derved kunde profitere noget anseeligt og desuden indeholde den Skilling i Landet, som udgaaer til fremmede Stæder for de samme Slags Vahre, som der kunde forarbejdes.

Danmark er desuden beqvem til mange andre Tings Forarbeidelse, saasom Læder og Skind, samt Been- og Horn-Arbeide, da der i Landet falder Skind, Horn og Been i Mængde af de mangfoldige Creature som slagtes; men det føres ikke fuldkommeligentil Nytte, fordi at Bønderne deels ere plagede med Hoverie og deres eget Arbeide saaledes, at de ikke kan forrette andet end det samme, og desuden mangler den fuldkomne Videnskab at benytte sig deraf, og i Kiøbstæderne falder det saa saare dyrt og kostbart at foretage sig de Tings Tilladelse og Forarbeidelse, saa at ingen kan holde Prisen derpaa og ei heller foretage sig noget med nogen Fordeel. Loven synes vel ogsaa udi den 3 Bogs 13 Cap. 23 Art. ligesom at forbyde saadanne Tings Tilbere-

48

delse og Forarbeidelse paa Landet, især af Bønder; dette kan og efter Landets Forfatning og Oeconomie i de Tider, som Loven er udgivet, haft sin gode Hensigt, i det at Borgerne i Kiøbstæderne i de Tider, bedre end som nu, kunde komme afsted med at fortsætte deres Haandværker, fordi at alting da haver været billigere end som nu omstunder. Jeg troer at alting i de Tider haver været at faae for got Kiøb; thi som Landet i de langvarige Krige er bleven stærk udtømmet for Mennesker, og Jorden da, lige saavel som, den Dag i Dag er, har været beqvem til Grøde og har frembragt en stor Forraad af Levnetsmidler til en liden Mængde af Mennesker, saa er det slutteligt og troeligt at got Kiøb eller en maadelig Pris har været paa Levnetsmidler, lige saavel som Tolden og Consumptionen i den Tid har været moderat, saa at det ikke har kostet Kiøbstædernes Indbyggere saa meget da, som nu at anderholde sig. Og omendskiønt at Loven synes at være imod saadanne, som de berørte Tings Tilladelse og Forarbeidelse paa Landet, saa dog dersom nogen finder at kan i saa Maade gjøre et nyttigt Anlæg til sin egen og Landets Nytte, han gjør Ansøgning om Privilegium derpaa og Kongen finder at det kan være til Nytte og uden andres Fornærmelse at tillade, bliver det bevilget, hvorfore og ingen har Aarsag til at klage over at han fattes Lejlighed og Tilladelse til den forønskede nyttige Nærings Søgelse.

1

Om Overdaadighed samt om Klædedragts Orden og Skikkelses

saa og om

anden Eqvipage, Prydelser og Udstafferinger, som bruges til Overfloed,

baade i og uden for Huusene,

dog allene meent det, som tiener ikkun til ufofnøden

Pragt og Stads.

Kiøbenhavn, 1773.

Trykt Hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet i No. 171.

2

3

Om yppigheds eller Overdaads skadelige og ødelæggende Virkninger er nok allerede saa meget skrevet, og det tildeels, eller af nogle, saa tydelig og vel, saa der, i den Henseende, synes at ingen kan forestille det bedre; Men da saadanne Skrifter, eller Forestillinger, om Overdaadighedens skadelige Udretninger, ere for det meeste indfattede i Bøger, som indeholder andet meere, og det ikke er enhvers Leylighed at tilkiøbe sig samme, andre har ikkun skrevet i Korthed derom, efter de Lærdes Maade, allene for at opvække den videre Eftertanke, som erfarne og veloplyste Folk kan gjøre sig, men er ikke saa hastige og vel begribelig for de ringe oplyste og

4

ulærde Folk, der lettelig forvildes, ved en og anden Indvending, som Overdaadighedens store Anhæng heel snildelig veed at forestille derimod. Det er heller ikke nok dermed, at man forestiller Overdaadighedens skadelige Udretninger, der behøves og at man tillige forestiller, paa hvad Maade den best og beqvemmeligst kan hindres, om ikke gandske bestrides i sin Fremfart, thi ellers er det allene, ligesom naar nogen beskriver Sygdomme, men giver ingen tienlige Lægemedler eller Recepter derimod, tilkiende. I slig Henseende har jeg da foretaget mig at skrive dette, uagtet at det ikke er, eller har kundet blive saa tilstrækkelig og vel foredraget, som det behøves; thi det er en let Sag at foredrage Feil og Mangler, men heel tungt og besværligt at foreslaae hvad som best kan tiene til at afværge samme, udi en heel Stat eller Rige, hvortil udkræves megen Erfaring og Kundskab udi det heele Stats-Væsen, baade i Stykkeviis og i dens heele Sammenfatning.

5

Den ukaldede og ubefalede tør heller ikke skrive gandske frit eller tydelig nok om Hver-Feyl og Mangel, særlig saavidt Anledningerne eller Ophavs-Aarsagerne angaaer, efterdi Stats-Politiqven udkræver Stiltienhed i visse Deelee.

Overdaadigheden har og tilsneget sig en saadan ulignelig herskende Magt, over de meest og best oplyste Folk, saa der er ikkun faae, som kan og tør tale eller skrive noget imod dens skadelige Udretninger, ja Souveraine Regenters tør ikke vove, paa eengang, at gribe hende an paa alle Kanter, for gandske at indskrænke hendes Magt og Fremfart; thi om Overdaadigheden skulde blive paa alle Kanter angrebet, paa eengang, saa maatte baade Land og Kiøbstæder blive i lang Tid udmattede, om ikke tildeels reent udarmet derved, særlig hvor den har des armeret Land og Stæders Indbyggere tilforn.

6

Overdaadigheden maa derfor Stykkeviis angribes, ligesom den Tid efter anden har, paa en underfundig Maade, indsneget sig; den maa altsaa først forbydes de fornemste og farligste Vaabens Tilførsel fra andre Riger og Lande, og dernæst belægge alle hendes fornemste Løkkemidler med Skat og Told, saa al ikkun faa kan faae Lyst til at træde ind i hendes ødelæggelses Tieneste. Men da maatte der og tillige besørages saadanne Udveje og Anstalter for alle dem, som enten bleve fangne eller deserterede fra Overdaadighedens Tieneste, at de kunde finde deres nødtørstige Underholdning, ved nyttige Arbeyder og Udretninger, thi ellers kom mange Mennesker til at betle, og Overdaadighedens-Magt dog ikke behørig hindret eller indskrænket, man kan heller ikke vente at faae den reent forjaget fra noget Land eller Rige, eller fra de store Kiøbstæder, hvor den har sit største Anhang.

7

Ligesom mange Mennesker ikke kiender eller veed alt hvad som er Synd, saa veed ey heller alle hvad Overdaadighed er. Derfor vil jeg her, med faae Ord, betegne dens Hoved-Kiendemærke, nemlig: naar man seer Folk i et forarmet Land, at opføre sig prægtig, uden at eje tilstrækkelig Formue dertil, og ellers leve ødsel med Klæder og anden Eqvipage, samt at fortære og slide meere af Fremmedes indførte Vahre, end som nødtørstelig behøves, hvilket udarmer Riget, saa har man deraf saavel som af unødvendige Arbeyder og Forretninger: Kiendemærker nok paa Overdaadigheden.

Af Kiøbmænd og Kræmmere kan man ikke vente nogen tilstrækkelig Undsætning imod Overdaadigheden, saafremt de ikke ere i saadan Velstand, at de kan forsørge sig og sine, uden at staae i Overdaadighedens Tieneste; thi om ringe bemidlede Handelsmænd, som allene lever af Overdaadighedenö Gage, vilde fri-

8

villigen begive sig til at stride imod Overdaadigheden, eller vriste sig uvillig og tvær til hendes Tieneste; saa er for dem ingen bedre Straf at vente, end Midler og Levebrøds Forliis, om ikke yderste Armod og Elændighed, saafremt de ikke blev engageret i anden Tieneste.

At bemøye sig med alvorlige og fornuftige Forestillinger, i Tanke dermed at bringe Overdaadigheden til Raison, eller for at standse hendes Tyrannie, det har man længe seet, at det ikke nytter noget, thi imedens de gode Mænd Hr. Christen og Christopher, og siden deres Sønner og Disciple, prædikede ivrig og idelig imod Overdaadighedens Voldsomheder, og fordævelige Fremfart, deomeere forøgte hun sin Magt, ved at anhverve der meeste og beste Mandskab med myntet og umyntet Sølv og Guld, som den med Voldsomheder udpræssede fra den nærende Almue, samt tillige lokkede Folk med saadanne Delicate og Hiertfrydende

9

Liqveurs, som hverken Hr. Christen eller hans Eftermænd vidste at tilberede og langt mindre formaaede at anskaffe. Det heele Qvindekjøn i Kiøbstæderne, og nogle paa Landsbyerne, fik og Overdaadigheden forlokket til sit Partie, og ved den Leylighed vidste hun at faae det meeste Guld og Sølv tilbage igien, som hun tilforn og fremdeeles forlokkede Mandkjønnet med, faa Mandkjønnet kunde just ikke rose sig af at faae store Capitaler samlet af Overdaadighedens Hvervings-Penge og Lønninger, allene hun underholdte dem vel, saalænge der var noget at faae: hos den nærende Almue; men saasnart der var intet meere at faae ud exequeret hos Nærestanden, saa gav hun det Stæds Corps Afskeed, og hver maatte søge sin Næring saaledes som de best kunde, ligesom andre afskeedige Soldater, som ikke nyder meere, end fri Vey og frit Vand.

Qvindekjønnet i Kiøbstæderne fik Overdaadigheden først forlokker ved Silke-Klæder,

10

samt fiine Cammerduge og adskillige slags Kniplinger, tilligemed endeel andet Stadstøy; Men da det gode Qvindekjøn, i Tiden, ikke bleve saa gandske vel fornøyede med Pragt og Stads paa Legemet allene, men vilde og have noget af adskillig slags Stadstøy indvendig i Husesene, samt endeel pralende Eqvipage, og endelig adskilligt til Mavens Dilectering, saa maatte Overdaadigheden til at forskrive alle slags Materialier, Specier, Simplicia og Composltia fra alle Verdens Kanter, ved den Lejlighed kom Sukker, Thee og Coffe, samt adskillige Liqveurs og Delicatesser i almindelig Brug, og hialp allermeest til Overdaadighedens Herredømmes Udbredelse, og da indrettede hun ligesaa mange Comocdier daglig, som der var Viine-Skienke- og Coffeborde i Kiøbstædeme, vel og hos nogle faae, som havde gode Indkomster, paa Landet.

Saaledes har Overdaadigheden baade med Magt og Intriger i lang Tid grasseret i

11

de fleeste bekiendte Riger og Lande, og ikke forladt samme, førend hun har gandske ruineret den Nærende Almue, som og allene har været hendes Attraae og Hensigt allevegne.

Overdaadigheden veed meget snildelig paa en særdeles Maade at forblinde og forvirre Regierestanden, i sær ved det den lover og anviser rigelige Indkomster, i nogen Tid; men naar de meest trænger, er intet at faae, thi hun sluger alting til sig, saa der bliver intet tilbage, uden de haarde Graasteens Klipper.

Naar Regenterne undertiden vil lade hende actionere, for Falskhed, Utroestkab og Bedragerier, saa veed hun paa tusinde Maader at forsvare sig, og bringer Skylden ud paa andre, og det helst paa de meest Uskyldige, som været hende imod, hvilke hun ved deslige Leiligheder faaer indbragt under det tyngeste og

haardeste Trældoms Aag, eller i en utaalelig Armod.

12

Krigs-Guden Mactz og hans Folk har hun faaet gandske forvildet, eller ret forhexet, jaa de ere blevne hendes beste Acteurs, saavel til Tragoedier, som til Comoedier at spille. Denne gamle graahærdede Krigshelt faaer Overdaadigheden ved Qvindekønnet tit til at spille Bold, og at leege med Duketø, ligesom smaa Børn, saa man maae Hiertelig lee derover, ja end meere forunderligt er det, at hun bringer ham undertiden til at forødsle sine Soldaters Lening og Munderings-Penge, saa de baade maae fryse og sulte, og har oftest ikkun Comisbrød og Vand til at leve af, men Anførerne skiller hun af med Helbreden ved for megen Kræsenhed ved Mad og adskillige slags Vine, ligesom med andre fornemme og rige Folk.

Men i disse seenere Tider har hun begyndt at brodere de fornemste af Krigsstanden, med Guld og Sølv udvendig, og tvunget dem til at forbruge deres Madmeel i Haaret og den

13

øvrigte Mund-Provision til anden Pral, allene for ar gjøre dem udelige til haardføre Krigsmænd.

De Krigsfolk, som driver noget slags Nærings Brug paa Landet og vil leve tarvelig, de tvinger hun i Armod med Skat og andre Udgifter til sin Tieneste.

De som meest hæftig og ivrig taler eller skriver imod hendes Adfærd og herskende Magt, dem ruinerer hun allerførst, saafremt de ellers har noget meere, end det som daglig til Nødtørst behøves. For Resten bringer hun dem ind under Had og alle slags Forfølgelser.

Det er vist nok at Overdaadigheden har i forrige Tider, havt nogen Indpas i Kiøbstæderne i Norge, saavel som i andre Riger og Lande, men hvem kan Viise, at den nogensinde har været saa almindelig, eller haft saa gandske overhaand, som nu i de Norske Kiøbstæder. Man kan hartad ikke merke at Overdaadig-

14

heden har haft nogen betydelig Indpas hos Borgerstanden i Norge, før henad Slukningen af næstforrige Hundrede Aar; Men nu finder man ordinaire Borgerfolk meere prægtig i Klæder, samt Huus-Meubler og anden Eqvipage, af fremmed indbragt Tø, end som de Rigeste, af høye Stands-Folk, i de forrige Tider.

Gemeene Kiøbstæds Folk, ja endog deres Tjenestefolk, slider langt meere af Silke og andre fra Fremmede indførte siine Tøye, end som Adelen i lige Proportion af deres Antal, forbrugte i forrige Tider.

Bliver her ikke noget snarlig, ved Regieringen, sat behørig Indskrænkelse for Overdaadigheden udi Norge, og Dannemark tillige, saa kan enhver Erfaren og Forstandig meget vel skiønne, at der for de nu Levende eller deres Børn og Børnebørn, som enten ikke har lært, eller kan arbejde, for sin Underholdning,

15

ved de rette Nærings-Bruge, vil blive en meget usel, om ikke gandske elændig og jammerlig Tilstand, baade paa Bøygderne og i Kiøbstæderne. Man kan med temmelig Vished spaae, at de, som nu gaaer og slæber de lange Silke-Klæder bag efter deres Fødder paa Gaderne, deres Børn og Børnebørn maa komme til at slæbe under larvede og fillede Klæder, samt fryse, hungre og tørste udi yderste Armod; ja man seer allerede endeel Exempler derpaa.

Saalænge Regieringen ikke føyer tilstrækkelige Anstalter, og behørige Forbude, imod Overdaadigheden, saalænge er ikke at vente nogen tilstrækkelig Modstand fra Undersaatterne; thi om en og anden god Huusfader, eller Huusmoder, kan Have nok saa god Villie, og kan være Høylig nok foraarsaget, til at indskrænke Overdaadighedens Herredømme; saa kan de dog ikke udrette noget betydeligt dertil, ja end ikke tilfyldest i deres eget Huus, langt

16

mindre noget hos andre, saalænge de ikke har Regentens Befalning eller fastsat Lov al bestyrke sig med. Naar de rette Overdaadigheds Elskere blev ansat, til at betale en anseelig vis Skat, eller noget til Skoler og

Fattiges Underholdning aarlig, for overdaadig Klædedragt, samt visse Huus-Meubler og anden unødvendig Eqvipage, saa kunde og Tolden og Consumptionen forhøyes paa de meest undtværlige udlændiske Æde- og Drikkevahre, samt fremmed indført Kram, der ellers kunde blive forfærdiget i Riget, i saa Maade maatte da Overdaadigheden aftage, og Nødtørften for Efterkommerne blive bedre iagttaget, følgelig og en bedre Velstand iblant Kiøbstæds, om ikke iblant Landsbyer Folk.

Vist nok er det, at Ødselhed og Overdaad har faaet Indpas hos endeel Bønderfolk, saavelsom hos andre fornemme Familier, paa Landet i Norge, særlig i de beste Egne, og nærmest omkring Kiøbstæderne, men Armoden

17

har dog afværget den fra de fleeste Bøygde-Lauge, den bliver vel og ved Armoden udryddet fra de beste Egne, thi den har nu næsten udtæret de Ting, hvorved den meest og best har været opfostret og vedligholdet, og de fleeste føler nu tungt nok dens skadelige Virkninger, der har formindsket deres nødtørftige Under- . holdning.

Hellers er Overdaadigheden paa Landsbygderne næsten som intet at regne, imod dens herskende Magt og Virkning i Kiøbstæderne, thi man kan temmelig vel udregne, at en eeneste Familie af 8 til 10 Personer, i en Kiøbstæd, hvor Overdaadigheden har faaet gandske Overhaand med sin Pral og Pragt, kan nu, i et Aar, forødsle meere, end som et Hundrede Slæbearbeidere paa Landet kan leve af, eller bringe tilveje i samme Tid; Derfor heder det og, at de maae betale Pragten, som binder stine Skoe med Vast.

18

de Kiøbstæder, hvor ingen Manufacturer eller Fabriquer er, i saadan Stand bragte, at der kan forfærdiges nogen slags Kram og Tøy, som kan afhændes til Fremmede, saa derved kan indhentes Penge eller nødvendige Vahre fra andre Nationer, der kommer da alle Omkostninger, saavel paa Pragt og Stads, som Kiøbstæds Indbyggernes nødtørftige Underholdning, allene paa Land-Almuens Regning, saavidt de har sin Handel paa samme Kiøbstæd, og det ligesaa sikkert, som ingen Melk kan haves hvor intet Qvæg er, og intet Korn uden ved Agerdyrkning.

Det er ikke Folkemængden, som gjør Dyrtid, eller foraarsager Armod og Mangel paa Føde og anden nødtørftig Underholdning, i et Land, eller Rige, saalænge der findes nyttig og udyrket Jordbund, og ingen betydelig Misvekt paa Jordens Afgrøde indfalder. Men det er Overdaadigheden, og Folkets ilde Disposition fra de rette Næringsbruge, til Overdaadighedens

19

Tieneste, som foraarsager Dyrtid, og almindelig Armod i et Rige, thi Overdaadigheden forøger alle slags Udgifter, saavel til det publique, som private, og naar Guld- og Sølvmynter ikke bliver tilstrækkelig, til hendes Hensigt og Udgifter, saa bringer den Folk til at bruge Papiirs-Sedler i deres Sted, og i saa Maade udlokker den de beste Mynter fra et Land til andet, dog ikke for at berige nogen til Langvarighed, men allene for at opmuntre Folk til en ødsel Levemaade, saa de dessnarere kan blive udarmede. Kort sagt, Overdaadigheden har stedse, ved anrettede Tvistigheder, til de blodigste Krige, samt ved sine Tilløkkelser med al slags Overdaadigheds-Kram, tilforn kuldcastes de mægtigste Monarkier, altsaa har de svageste Riger Aarsag nok, til at være aarvaagne, imod hendes Foretagender, og i det mindste hindre hende, ved en og anden betydelig Diversion, thi ved en General-Bataille kunde man lettelig komme til at tabe mere, end vinde, efterdi hun er virkelig snedigere end heele Verdens Gene-

20

raler, og klogere, end de fleeste Statsmænd, ja man seer jo tydelig, at hun forblinder og forvirrer helst de meest polerte Nationer, og indbilder Folk, at hendes værste Daarskabs Kram er, som en Fornødenhed, eller som noget, som intet retskikket Menneske kan undvære. Naar først ikkun nogle faae Borgere og Borger-Koner er kommen til at bære en nyemodens Klædedragt, i Kiøbstæden, saa bliver det strax anseet og agtet som en Nødvendighed for alle andre i samme Kiøbstæd, ja endog for visse Folk paa Landsbyerne, det samme er og med anden Eqvipage, samt Huusbygninger og Huusmeubler & c. at forstaae.

At see megen fremmed indbragt Kram, særlig til Pragt og Staß, i et Rige, som selv ikke kan yde fyldest Føde og nødtørftige Klæder til alle sine egne Indbyggere, det er et forunderligt Syn, og kan vel ikke lignedes med noget bedre, end som naar man seer unge og daarlige Tieneste-Tyender, at tilkiøbe sig, for deres Løn

21

og Kostpenge, adskillig slags Staß-Tøy og Pynterier, allene for at ville være anseet for noget meere og fornemmere, end de virkelig ere, og kommer derved til at sulte og fryse i lang Tid, hvorved Legemet svækkes og bliver sygeligt. Men der er stor Forskiel paa at skatte frivillig til Overdaadigheden, imod at være

ved Herredomme tvungen dertil.

De Indianske Sille-Tøye, samt Sirtser og Catuner & c., saa og Porcelains-Kar, item Tobak, Coffee, Thee, Sukker, adskillige slags Viine og Brændeviine, ulden og Lintøye, samt en uendelig Mængde af al slags smaae Galanterie-Kram, ja endog en god Deel af adskillig slags støbt og smedet Jerntø, har i lang Tid uddraget en langt større Capital, end som deres nødvendige Vahre, som Riget har Mangel paa, Norge har i lang Tid haft mange Jernværker, saavel som Kobberværker, saa det ey allene har kundet forsyne sig selv, og Danmark tillige, men og aarlig udført Stang-Jern i Mængde,

22

til mange andre Riger og Lande, alligevel er Jerntø, i mange slags Arbeider, dyre indkiøbt, baade i Norge og Danmark, da dog alt saadant arbeidet Jerntø, burde have været forfærdiget i begge Rigerne, og derfra afhændet til andre Nationer, som ingen Jernværker har, men maa dog nødvendig have alle fornødne Jern-Redskaber, saavel støbt, som smeedet, fiint og grovt. Det skammeligste deriblandt er, at Spiger og Jern-Søm, samt Øxer, Leer og Ploug-Jern & c. er bleven indført, bande i Danmark og Norge, fra andre Riger og Lande.

Silke-Manufacturur og andre deslige, som allene har tient til Overdaadighedens Befordring, har været med store Bekostninger, og Forskude, af publicke, saavel som af private Midler, opklækkede i Danmark, men de nødvendigste Fabriquer har ikke været agtet for noget betydeligt, førend nu i disse Tider, da Armod og Udarmelsn har mindet noget alvorlig berpaa, ja end være, at naar en og anden

23

privat Mand og retskaffen Patriot har anlagt en eller anden ret tienlig Fabriquer, eller Manufactur, og hans Midler ikke har været tilstrækkelig, til dets Vedligeholdelse og Forfremmelse, saa har ingen Undsætning været for ham at faae, hverken fra det publicke eller private, men vel adskillige Modstridigheder og Hindringer, eller Dificulteter, vel og nogles totale Ruin. Saaledes gaaer det til udi den menneskelige Huusholdning, de som anvender Omkostninger, samt Tid og Fliid, paa det Nødvendige, til almindelig Gavn, de fortrykkes og forfølges oftere, end belønnes, en modens Nar, paa Skuepladsen, bliver altid bedre belønnet, end som en patriotisk Entrepeneur. Men en dristig veltalende og klog Smigrer har et stort Fortrin frem for alle, thi deslige Folk gjør altid sin største Lykke ved deres Forestillinger, til Riger og Landes Skade, om ikke tildeels gandske Fordærvelse, særlig naar de har Adgang til de højeste Stæder, eller til dem, som staaer for Roret udi ethvert Regierings Departement.

24

Erfarne og veloplyste Folk, saavel hos os, som i andre Riger og Lande, har forlængst seet og beklaget, at det vilde foraarsage Fordærvelse og Armod iblandt Folk, ved Overdaadighedens Forplantelse og frie Fremfart, med al slags unødvendig Indførsel og Brug, af fremmed Kram og Vahre, Men det daarlige og ret Barnagtige Principium, at vores Handelsstæder maatte undergaae, naar Forbud, eller tilstrækkelig Indskrænkelse skeede, imod al ufornøden Kram og Vahre fra Fremmede, det har stedse været agtet, som en Fundamental Troes-Artikel, da det dog har været den vigtigste Sag til Udarmelse, baade til Riget i Almindelighed og Handelsstæderne i Særdeleshed; thi de, som vil og kan gjøre retskaffen Regning over endeel indføre Kram, eller Fremmedes fabriquerede Vahre, som vi selv har Materier til, de skal befinde tildeels, at naar en Kræmmer i vores Handelsstæder har kundet vinde 10, 15, 25 og fleere pro Cento derved, saa har de Fremmede oftest haft den største Part

25

af samme; i saadanne Henseender kan man med rette sige, som jeg og har hørt mange brave Handelsmænd selv tilstaae, at de fleeste Danske og Norske Handelsmænd har været nødsaget til at være de Fremmedes Høkkere, allene i Mangel af bedre Vejviisning og Regieringens fornødne Foranstaltninger. Her maae man mærke, at omendskiønt de Udenrigske Handelsmænd har tildeels ladet sig Nøye med et meget mindre Handels Salarium, eller Kiøbmands Profit, end som vore egne Handelsmænd, saa har dog de Fremmede desforuden maattet have deres Arbejdsløn for deres forfærdigede og afhændede Kram og Vahre betalte; thi Arbejdslønnen kan ingen Nation taale at bortgive, for de afhændede Vahre ved Handelen, og haar en Nation betaler den anden en stor Summa aarlig i Arbejdsløn for unødvendig Kram eller Vahre, som de selv har Materier til, og kan ved Fliid og Vindskibelighed forfærdige, saa er en saadan Handel ikke meget bedre, end som Haar der eene Lands Indbyggere sælger sit

26

Korn til andre, og indkiøber Meel og Gryn fra dem igjen.

Her er det at formode, at en og anden Korttænkende kan indvende, ligesom jeg ofte har hørt det af visse Folk, at det er at regne for en stor Klogskab, at besørge ringe, eller uforfærdigede Vahre bortsolgt til Fremmede, og kiøbe bedre og retskaffen forfærdigede Vahre tilbage igjen, uagtet at man lægger en god

Deel Penge dertil, eller et anseeligt Overskud ved Mængden af ringere eller uforfærdigede Vahre, thi det som de fleeste finder best Smag og Behag i, det bør man helst beflitte sig paa, at forskaaffe, ved Handelen, særlig saadant, som giver meest Told, Consumption og Accise Intrader af sig; Men enhver erfaren og oplyst Mand seer nok, hvor ilde samme Indvending er grundet, og at det ikke skeer eller er skeet af andre, uden allene af ukyndige Folk, og af saadanne der lever eller har levet kræsen, og efter eget Behag, paa den Nærende Almues Sveed

27

og Bekostning, med tilstrækkelige Indkomster, og i god Magelighed.

De Indvendinger, som kommer af de arvelige Principia, eller Meeninger, at de Danske og Norske ikke kan forfærdige og tilberede ædende, drikkende og slidende, samt forlystendes Kram og Vahre, saa behagelig og vel, som endeel andre Landes Folk, det viser ikkun, at man har for ringe Tanker om sig i det eene, og alt for store i det andet; thi naar man seer, at Folk kan forfærdige del meere kunstige og vanskeligere, saa har man ikke nødig at bære Tvil om, at de og kan gjøre det, som bestaaer af mindre Kunst og Vanskelighed. Naar undtages Taskenspilleri og andre deslige Gøgle-Kunster, saa troer jeg neppe at der er nogen almindelig Kunst til, i Europa, at jo een og anden af den Norske Nation har lærdt eller kan lære den, ligesaavel, som i andre Riger og Lande; men at ikke alle nyttige Kunster og Videnskaber har faaet noget fast og bestandigt

28

Hiemstæd i Norge, det er just ikke Nationen selv Hoved-Aarsag til, hvilket de Erfarne i Riget meget vel veed og skiønner. En Hiemsødning eller Uerfaren, som selv lidet har lærdt, og har ikkun et ringe Begreb, tænker altid, at ingen, i deres Fedebye, kan komme videre, med Kunster og Videnskaber, end hvad de har seet der i Brug og øvelse; Alt hvad som overstiger den Eenfoldiges Vidskab og Begreb, det agter han og ugiørlig for alle sine Brødre, ey vidende noget retskaffen om enhvers forskiellig Genie, eller Naturens ullige Gaver.

Det har været en stor, og hartad uoprettelig Feil, at de Handlendes Vinding har stedse indtil disse Tider, været forestillet Regieringen, ligesom det virkelig var heele Landets Vinding, da dog Handelsmændenes Vinding, i mange Ting, kan foraarsage Landet et større Tab, end som en aarlig vis Contribution udgaves til Fremmede.

29

De Republiqver, saasom Wenetia, Genua, Holland, og nogle andre, der, ligesom det Romerske Rigets frie Handelsstæder, har været opfostrede og vedligeholdt, allene ved Handel og Vandels Drift paa andre Riger og Landes Bekostning, de har da, indtil disse Tider haft god Fordeel af den frie og almindelige Handel, som de har ført; de Rigdomme, som de har vundet derved, det har andre Riger og Landes Indbyggere maattet betale; men siden de fleeste og fornemste Riger har forlængst begyndt at gjøre hiine det efter, saa har der ikke været saa meget, for de første at vinde ved Handelen og deres Fabriqver og Manufacturer, ja mange, baade af de første og seeneres Overdaadigheds Manufacturer og Fabriqver ere allerede komne i Decadence, og har maattet give deres Arbeiders Afskeed, det samme vil nok Esterdags udstrække sig til mange fleere, saa at faa eller ingen Fabriqver eller Manufacturer, vil blive i fuld Hævd og Brug, uden allene hvad ethvert Land-

30

Folk, for sin egen Deel, nødvendig tarver og behøver, dog skeer det nok ikke overalt, førend Overdaadigheden har udtæret den Nærende Almue for det meeste. Man seer altsaa, at det er et meget urigtigt Principium, som Folk i de fleeste Stater har Haft, at ville ved Handelen vente bestandig at samle Rigdomme, og større Formue, ved Handel og Vandel paa andre Nationers Bekostning, end som det de af eget Lands Producter kunde tilveyebringe, hvilken Indbildning Overdaadigheden har indmineret i Folkets Hoveder saa dybt, at det ikke har været mueligt, at faae det udslættet, førend den yderste Armod har vist der anderledes, baade fra det eene og andet Lands Folk.

var Handelsmand, eller andre, ved een og anden Lejlighed, har faaet samlet endeel Midler, saa har Overdaadigheden altid passet paa, at deslige Midler ere blevne snarlig adspredte, ved ødsle og nyemodige Arvinger,

31

saa at Midlerne, i disse Tider, sielden vedvarer hos en Familie, til tredie Leed; men forflytter dem, fra en Familie til en anden, og fra et Lands Folk til et andet, allene for derved at faae al ødelæggelses Kram udspreedt iblant al slags Folk, og alle overalt udarmede, den ene ved den anden.

De som tilforn har anvendt store Bekostninger, og indvundet mange Midler, med Overdaadigheds Fabriqver og Manufacturer, de finder det nu selv tungt nok, at de ere ved Overdaadigheden blevne bedragne dermed,

da de ikke kan faae saa meget afhændet til andre Landes Folk, at Arbejderne kan erlange fit Ophold derved, og Handelsmændene sin Fordeel deraf. Derfor seer næsten alle Nationer nu, at Overdaadigheden udretter slet ikke andet, end bedrager Folk med at anvise dem anseelige Fordeele og Forlystelser, i en kort Tid, for derved at faae dem desbedre indviklet i sin Snare, som allene hensigter til Fordærvelse og ødelæggelse.

32

At Overdaadigheden paa visse Tider og Stæder udretter undertiden noget, som tildeels kan eragtes godt og gavnligt for Mennesker, det er kun af Politesse, for derved at gjøre Folk godtroende, ved at gjøre undertiden noget godt, for dessnarere og kættere at faae sine onde og Mådeligste Hensigter fuldført, ligesom de Mennesker, der agter at bedrage andre, da de først giver dem Anledning til at vinde, eller fortiene noget, og siden til at tabe samme og meere.

Bedre kan jeg ikke beskrive Overdaa-Ligheden, de som vil have det kortere og fyndigere, de maa da forskaffe sig andres adskillige Skrifter, som ved Trykken ere udgivne derom, baade i Dansk og andre Lands Sproge.

Det sikreste og beste Middel imod Overdaadigheden, var vel dette, at om alle i et Rige foreenede sig med Tarveligheds Vaaben, det er da, at underholde sig med Landets egne

33

Producter, saavel til tærende, som slidende Vahre, og ey at bruge anden Prunk og Pragt, end allene det, som tiener til Beqvemmelighed og til at betyde Standens Forskiel, saa at en Øvrigheds-Mand kunde kiendes fra en Borger, og en Præst, eller anden Lærer, fra andre Folk, og saa videre med de fleere forskiellige Stænder.

Men saadan usædvanlig Foreening kan man hverken vente begyndt, langt mindre vedligeholdt, uden ved fastsat Lov og Regler dertil, hvilket er saadant, som vedkommer Regjeringens Forsorg allene.

Ligesom Forældrenes Exempler virker og udretter meget til Børnenes Forbedring eller Forværrelse, udi deres Opførsel og Forhold, hvad enten det er til det Gode eller Onde, Tienlige eller Skadelige, saa virker og iligemaade Regenternes Exempler paa Undersaatterne.

34

Men samme maa ikke forstaaes saaledes, at en Konge eller Regent skulde ikke opføre sig meere prægtig og kostbar, end som hans Undersaatter; thi de fleste Mennesker seer og skjønner, at det er tienligt, og anstændigt, om ikke gandske nødvendigt, at en Regent er destingveret med prægtigere Huuse og Huus-Meubler, samt Klæder og anden Equipage, end som nogen af de fornemste hans Undersaatter.

Prindser og Prindsesser, som ere fødte og baarne til, eller af Regierestanden, bør vel ikke have alle Ting saa prægtig og kostbart, som de regierende Personer selv, men det er dog, i Henseende til politiske Raisons, baade anstændigere, og har tildeels en fædrisk naturlig Billighed med sig, at saadanne Høybaarne Personer destingveres fra andre Folk, ved at opføre sig meere prægtig i Klæder og anden Equipage, vel og udi Huuse og Huus-Meubler, og andet deslige.

35

Men at Undersaattere, hvad enten de ere af høy eller nedrig Stand, Rige eller Ubemidlede, tillades den Frihed, at opføre sig i Lighed, udi Pragt og Anseelse, med Prindser og Prindsesser, i og uden for deres Huuse, der fører stedse og allevegne Fordærvelse og Ødelæggelse med sig, ey allene for godartede Familier i Særdeleshed, men og for Riger, Lande, og Stæder i Almindelighed; thi Midlerne bliver derved forødslede, til Pragt og Overdaad, i stæden for at de altid og allevegne behøves til Commerciens og Handelens, saavelfom til fundamental Næringsbrugenes Drift, samt dets Forbedring og Forfremmelse.

De som forøder sine Midler paa Pragt og Stads, hvorved de underholder, om ikke og tillige forlokker, mange Mennesker, fra de rette Næringsbrugere, til Overdaadighedens Tieneste, de foraarsager da næsten ligedan Skade, som Banqverotterere, Bedragere og Forrædere, ja undertiden værre og meere uoprettelig Skade.

36

Man har intet sikrere Kiendemærke paa et narrisk Sindelav, end som naar man seer en middelmaadig og ringe Unbersaat, at opføre sig lige saa prægtig og kostbar, som de fornemste i Staten.

Regjeringen er at ligne med Formyndere, der altid bør paaagte deres Myndlingers Gavn og Beste, ey allene til at paasee deres Interesse ved Arvemidlernes Forvaltning, men og tillige at sætte Myndlingerne til rette, udi deres Levnets Forhold og deres Midlers tienligste Anvendelse, for dem selv og andre; samme ophører vel, saasnart Myndlingen har opnaaet fuldmyndig Alder, men det ophører aldrig for en Regjering, saalænge der er daarlige Begierligheder og utienlige Indfald hos Mennesker; thi det er ikke nok dermed at nogle Feil og

uheld er ved Love forebygget, men alle Feil og uheld bør forebygges, saavidt det meest og best lader sig gjøre, thi ellers fordærver det eene det andet til ødelæggelse.

37

Guld og Selv paa Klæder burde aldeles ikke være nogen Undersaat tilladt at bære i Riget, undtagen hvad der uforbigiengelig behøvtes til visse Destinctions-Tegn, som dem af Regenten var bleven tillagt, for deraf at kiende dem efter den tillagte Værdighed, frem for andre, enten af lige eller ringere Stand og Embede; thi i saadan Henseende er Ordens-Tegnene heel tjenlige, om ikke og tildeels nødvendige. Uden udvortes Tegn, eller Forskiel paa Klæderne, kan man ikke altid, naar det fornødiges, kiende en Øvrighedsmand fra en ringe Betient, eller en Borgemester fra en Borger; thi uden udvortes Tegn eller Forskiel paa Klæderne, seer man ofte, at en Straten-Junker, Spradebasse, eller indbildet Herremand, som er vel udstaffet med Guld etter Sølv paa Klæderne, tilvender sig dermed, hos dem som ham ikke kiender, saadan Ære og Honeur, som siden maa fortrydes af honette og fornemme Folk, efterdi det giver Anledning til adskillige fortrædelige Følger.

38

Ligesaa er det heel forargeligt, at see bekjendte Skiøger tilpyntet, i kostbarere Klæder, end som ærlige Matroner og virkelige Jomfruer, der formedelst deres fattige Tilstand ikke kan destingvere sig med nogen slags kostbar Klædedragt og anden Prunk og Stads.

Guld- og Sølv-Galuner paa Klæder nytter aldeles ikke, men foraarsager hovmodige og daarlige Indbildninger, og er til megen Tab og Skade udi Staten; Med Forgylldninger og Forsølvninger er det ligesaa. Støbt eller smedet Guld og Sølv taber aldrig sin Vægt og Værdie saalænge det ikke bruges og slides, som Arbeids-Redskabe, hvortil Jernet er best tienlig, dog kan støbt og smedet Guld og Sølv i visse Maader blive misbrugt, til en Stats Svækkelse, særlig naar Mynter omstøbes til Zirater og andre ufornødne Ting, vel og om man gjør allene Spiise- og Drikke-Kar deraf.

39

Kostbare Perler, fra andre Riger og Lande indkiøbt, det er ligesaa daarligt og taabeligt, som naar man seer Børn, hellere at tage en nye og glimrende Mæssing, end en Sølv- eller Guld-Penge af Tusinde gange større Værdie; det samme kan man og sige om de saa kaldede Agater og Ædelsteene, alligevel har de indbildte kloge Europæer, i mange Tider, bortgivet deres beste og meeste Mynter for saadan Kram, og det til de slags Folk, som de har agtet for ringere oplyste, end de selv ere. Mon saadant ikke med rette kan kaldes en mageløs Daarlighed? Vi har ingenlunde været de første, og jeg troer neppe at vi bliver de sidste, som holder saadan Daarskab tienlig.

Vel er Diamanter og Perler eller andre Juveler og Ædelsteene nu hos os forbudne at bæres, efter Forordn, af 16 April og 6 Octobr. 1736, men her indføres nu i dets Sted adskillig anden saadan Stads-Kram,

40

som meget vel kunde undværes, og Qvindekjønnen dog blive gandske vel udpyntet, og ziiret med Rigets egne Naruralia og Composita, som kunde vise sig ligesaa glimrende og brugelige, som hine fremmede Ting; det kommer alt an paa Arbeidet eller Tilberedningen. Det Stads-Tøy, som et Lands Folk ikke selv kan gjøre, det bør dem heller ikke være tilladt at bruge eller benytte; thi det er ingen Nødvendighed, men et farligt Middel til Armod og Afmagts Foraarsagelse, naar Pragt og Stads Tøy bliver indkiøbt fra Fremmede, endog om det skeede for meget læt eller ringe Priis paa Arbeidslønnen.

Kniplinger, Nunneskiær, Cammerduge, og andet, som af Linnet forfærdiges, burde ikke tillades at indføres. Men hver at bruge det som kunde blive tilvirket i Landet; thi derved kom Folk til at anvende Fliid og Midler tit at gjøre det selv, eller med Midler understøtte dem, som vilde anlægge saadanne Manufacturer.

41

Silke avles ikke i Dannemark og Norge, derfor burde og dets Brug ikke være almindelig tilladt, i det mindste synes det utienligt for Arbeids- eller Almues-Folk af begge Kiøn, saavel i Kiøbstæderne, som paa Landet, ja det synes, at Silke-Klæder burde være allene for dem, som ere sødde og baarne af Regierestanden, jeg mener Konger og Fyrster, samt Prindses og Prindsesser, og ingen andre, i hvor høy Rang de end ellers vare forundte.

Men naar Silke-Klæder skulde forbydes, saa kunde det ikke, uden ved stor Skade skee, saafremt der ikke blev forundt 25 a 30 Aars Frihed, til at afslide de Silke-Klæder, som Folk allerede havde forskaffet sig.

Huus-Meubler af alle slags, saa og Kiøre-Tøye og anden Eqvipage, kunde meget vel forbydes at indføres fra andre Riger og Lande, efterdi alt hvad her i saa Maade be-

42

høves, kan blive forfærdiget i Riget, dog maatte det være tilladt dem, som indfløttede i Riget, fra andre Lande, at indføre de Meubler og Eqvipage, som de der havde i Brug, og fremdeeles vilde benytte.

Ingen, uden Kongen, Dronningen, samt Prindser og Prindsesser, burde være tilladt, en parade, at køre med flere end et Forspænd Heste; thi derved kan og bleve en god Deel Omkostning sparet for dem, som ellers vil leve tarvelig. En anden Sag er det, paa Reifer, med store Vogne og tunge Læs.

Naar Silke-Klæder blev ikke tilladt at bæres, saa maatte Bomulds-Tøye, tilligemed Sirtser og Cattuner, være for de fornemste Undersaatter tilladt, at bruge til Klæder, dog ikke uden allene det, som blev vævet i begge Rigerne, thi det som fra Asien indføres, ved det Ostindiskr Compagnie, maatte forhandles

43

til andre Landes Folk, som havde Behag i den Kram.

Alle slags hjemmevævet uldent og linnet Tøy, maatte være til frit Brug for alle slags Folk, fra det nederste til det øverste, men af Bomulds-Tøy maatte gemeene Almues Folk være videre tilladt at bruge, uden allene Huer, Baand, Vanter, Palatiner og Modester, som vare forfærdigede i Riget.

Alle med Kunst gjorde Blomster, og andre til Qvindekjønnets Pyntning brugelige Zirater, som blev forfærdiget i Riget, maatte være hver Stand tilladt at bære paa deres Hoveder, endog om endeel Silke og uægte Metaller blev benyttet dertil, men ingenlunde Guld og Sølv deriblant, ey heller andre Metal-Materier eller Glas-Perler og Steenarter, end allene de slags, som bleve fundne eller ved Kunsten tilberedte i Riget. Til sligt Brug har Norge selv næsten alle behørige

44

Naturalier og Materialier. Det fornødne Silke til slig Stads, kunde meget vel blive avlet i Riget, naar der paa de beqvemste Stæder, blev plantet Morbær-Træer og Silke-Orme opfostrede, fra Dannemark eller Sverrig, hvor det paa nogle Stæder er kommen i Brug. Naar Norges egne Materialier blev smukt og nyt udarbejdet, saa bleve de ligesaa anseelige og prunkelide, som det der indføres fra andre Riger og Lande.

Mange nye Moder, eller idelige Forandringer paa Klædedragterne, ødsler og udarmer mange daarlige og taabelige Mennesker, derfor skulde det nok være heel gavnligt, at der blev fastsat, en vis Skikkelse paa de yderste Hæders-Klæder, og det med behørig Forskiel, efter enhvers Stands egentlige Tarv, og saaledes, at den ene Stand kunde kiendes fra den anden, hvilket er baade tienligt og lader sig lættelig gjøre, saafom en Arbejdsmand behøver altid korte og gesvindte Klæder,

45

da derimod de, som altid har med stillesiddende Forretninger at bestille, finder sig bedre farne med sildere og anderledes tilskaarne Klæder; ingen behøver 3 a 4 dobbelte Klæder paa Kroppen i Sommertiden, hvilket allene tiener til at matte Legemet med ufornødne Klæder, allene for at have Klæderne complet efter Moeden.

Ligesom de fleste Mennesker i Nordens kolde Lande, behøver tætte og tykke ulvene Klæder i Vintertiden, saa er tynde og lækre Linned-Klæder dennem best tienlig i Sommertiden; det synes derfor, at Naturen selv har føyet sig efter Menneskenes Tarv i den Post, efterdi Ulden erlanges af Faarene, og Linnet kan blive til Fornødenhed avlet af Jorden, saa intet mangler til nødvendige Klæder, som best passer baade for Sommer og Vintertiden, saa alle kan gandske uden Nød, undvære Silke. Men Skikkelsen, eller Facons pag Klæderne, behøver nogen Forskiel, ey

46

allene for Sommer og Vintertiden, men endog for hver særskillig Stand og Handtering, saasom til fiint Haandarbeide et slags, og til grovt Slæbarbeide et andet slags, item til løbende Forretninger noget anderledes, og saa videre for andre flere. Ligesom Fiskere behøver visse Skind-Klæder og store Støvler, som en Landmand ikke beqvemmelig kan benytte sig af, saa er det og ligedan beskaffen med andre Stands-Folk, saa det, de rer nødvendigt for den rene, er meget, om ikke gandske Utienligt for den anden, hvilket Erfaringen allevegne noksom beviser. Forstandige og smukt polerte Læsere maa jeg nu her forud bede, at de forlader mig, da jeg her til Slnkning maa udlade mig med saadanne Ord og Talemaader, som eene passer sig paa de Silkeklædte grove og npolerte Folk. Mon ikke en smuk giort og farvet, samt loden Skindpels være en god Vinter-Kiole for alle slags Arbejdsfolk i Kiøbstæderne, saavelfom paa Landet, i Vintertiden, vel og for mange andre. Lige-

47

saa sorte og andre farvede Skindbuxer, hiem meknyttede uldene Strømper og Vanker, samt andet meere, som behøves i Vintertiden. Til Sommer-Klæder kan og Skind meget benyttes, ligesaa vel i Kiøbstæderne, som paa Landet, men fornemmelig Kioler af Linnet, noget anderledes vævet, end som ordinair Lærreder. Qvindekjønnets Sommer-Skiørte kunde være af samme slags, og Erme-Kaaber af adskillige slags Dyreskind, eller lodne Lamskind, for Vinter-Kulden, en fiin hjemmevævet lærrets Mantel, til Bedækkelse i Sommertiden, og en farvet lærrets Kappe, til at indsvøbe sig i, hvilken er meget lættere at bære, end som en tyk Stoffes eller Klædes-Kappe, naar de reise, eller vilde gaae ud i Byen imedens det regnede, og saaledes i det meere. Men om Qvindekjønnets fremdeeles skulde beholde deres nu brugende Granedeer-Huer, eller Toppe paa Hovedet, saa maatte de endelig lade sig gjøre Skind- eller Læder-Futtraler dertil, enten ved Bogbinderne, eller ved Skoemagerne.

48

En Purke bliver en Purke, om man end vil behænge den runden omkring med Guldfrindser, og en utæmnet Foele er ikke meere tienlig, end som et andet vildt Dyr.

Dyd og Dueligheds-Værk, Giør Folk æret, Midler stærk.

Dovenhed med Pral og Pragt, Giør Folk arme og foragt.

1

Beretning om Agerdyrknings-Maaden i Jylland, Holsteen og Lolland. Indsende

til

Det Patriotiske Sælskab

i Bergen.

Bergen, 1773.

Tryk i Mag. Hans Mossins privilegerede Bogtrykkerie.

2

3

I.

Om

Agerdyrkningen i Jylland.

[Agerdyrkningen i Vensyssel] Vi finde forskiællige Agerdyrknings-Maader i Jylland efter Jordens forskiællige Art og Beskaffenhed.

Paa denne Side Liimfiorden f. c. i Venfyssel, eller Aalborgs Stift er Jorden af en anden Art, og denne

Behandling anderledes, end i Himmelsyssel paa hin Side Liimfiorden. I Vensyssel mestendeels overalt findes al Sæd-Jord. Det er saadan Jord, som ingensinde ligger ude, eller hviler, og det er en Aarsag, hvorfor den behøver meere, og oftere Giødning, end den, som hviler; og for at blive forsynet dermed, maa de holde saa meget Qvæg,

4

som det er dem mueligt at føde <Binteven over. De, som ikke have Raad at kiøbe, hvad Creature, der kand mangle paa Stalden, tage for Stude-Prangere at føde for Giødningen allene. (Heraf skiønnes best, hvad Skade og Ødelæggelse Qvægsygen foraarfager, hvor den kommer.

[Maaden at forøge Fæe-Møg paa.] Men all den Giødning, en Bond, hvis

Gaavd er paa 6 eller 8 Tønder hart Korn, kand have af 18 eller 12 Hæfte, nogle og 20

Stykker Qvæg smaat og stort, foruden Svin og Faar, er dog aldeles utilstrækkelig, og ikke engang nok til den halve Deel, hvorfor den maa blandes. Hertil betiene de sig meest af Kiær-Jord, som den dertil beqvemmeste og beste. Det er et Slags sort Jordmoret, som Bonden, kalder det, uden mindste Sand-Blanding, næsten af samme Art, fom den, de skiære Torv af; thi den vil og brænde, naar den bliver vel tør, men den er langt fra ikke af ben Haardhed og Fasthed, som Torv-Jorden. Den sorte og bløde Jord i vore Myrer, skal efter mine Tanker være af samme Art. Alle Kiære i Vensyssel ere af dette Slags Jordbund. Enhver Bondebye haver men 1 eller 2 saadanne Kiære af

5

en fierding eller halv Miils Længde- og Bredde, som de bruge til Fælled, eller Græsgang for Creaturene. Af Mangel paa Torv- og Steen bruge de den samme Jord, opskaaren i fiirkantige Stykker, til at lægge Giærder om deres Marker med. Saadanne Giærder, som de kalde Diger, bliver opførte, som en Grund-Muur, næsten til en Mands Høyde. Naar saadant et Stykke-Dige bliver gammelt og vil falde ned, kiøre de det i Møgdyngen, og dermed blander deres Koemøg, hvorpaa de lægge et nyt Stykke i Steden. Saadanne gamle Diger ansees vel for den beste Jord til Møg-Blanding. Men som samme ikke alle Aar gives, og er desuden utilstrækkelig, maa den største Deel kiøres lige fra Kiæret af hjem i Møgdyngen, 100de Læs vil næppe forslaae; Og, som de undertiden have temmelig langt at hente det, gaaer det langsomt fra Haanden. Naar deres øvrige Forretninger under dem et lidet Pusterum, tillader Møgdyngen dem intet. Det er, paa den at forbedre og forøge, de maa anvende all den Tid, de have til overs fra at pløye, saae, berge Høe, og indhøste Sæden, indtil Vinteren forbyder dem Udendørs Gierning.

6

[Hvorledes den forøges om Sommeren] Som Giøden om Foraaret bliver udført paa Ageren, og Creaturet er paa Græs

om Sommeren, er der vel ikke meget at blande denne Jord med, som føres i Møgdyngen, dog bliver der noget; thi Fæet staaer der inde om Natten. Men det skader ikke, at der ikke bliver just med det samme saa vel blandet; thi naar Qvæget om Vinteren kommer paa Stalden, bliver all dets Giødning kastet oven Paa den ifyldte Jord, som deraf bliver ret giennemtrokken, og om Foraaret bliver begge Deelee, naar de skal læsses paa Vogne for at udkiøres, med Flid meleret sammen.

[En anden Maade at forøge Heste-Mør paa.] Denne Jord-Art, som er af en let og varm Natur, skikker sig allerbest til Fæe-Giødningen, som det kaaldeste Slags, og med samme udgjør en meget god Melange.

Derimod duer den intet til Hæste-Møgs Blanding, som er af samme varme Natur, et brændende og fortørrende Slags Giødning; dertil bruge de et kaaldere Slags Jord, som de tage i Heederne, som bestaaer af graaagtig Muld lider sandblandet, hvorpaa voxer kort og smaat Lyng. Nogle blander Hæste-Møget iblandt Fæe-Giødningen f. c. de, hvis Ager ere alle af een Art og Beskaffenhed.

7

Men de, hvis Agre ere af forskiællige Art og lade gierne begge separerede, og Hæfte-Møgen ofte ublandet; da den er et skikkert Middel til disse udelige Jord-Arters Forbedring. Der findes Agre, undertiden visse Steder paa Agrene, hvis Jord eller Muld er af en saa fugtig, kaald, tung, og død Natur, at den intet vil bringe frem, ikke engang Græs eller vilde Urter. Paa saadan syg Jord er Hæste-Giøden en fortræffelig Medicin. Dens Varme og Brand gjør her en besynderlig god Virkning. Den forommældte Kiære-Jord bruges med Nytte paa slige Steder. Jeg holder for, at samme, blandet med Hæstemøg ikke kunde være uden ypperlig Virkning paa saadanne Jord-Arter. Bønderne betiene sig og af begge Deelee, men separerede. De kiøre en stor Deel af denne Jord fra Kiæret lige op paa Ageren, og naar den haver faaet et godt Lag, lade de det ligge nogen Tid for at tørres i Solen, siden pløyer den ned i Jorden. Naar det er Tid at saae, giøde de Den temmelig stærk med Hæste-Møg. Ved saadan Behandling kand samme udelige Jord med Tiden blive en af de beste.

Den røde Sand, som findes paa sine Steder, og duer slet intet, kand man og

8

hielpede ved at give den et dygtig Lag af samme Kiær-Jord, mm her bliver Fæe-bedre, end Hæste-Giødning.

[Hvor heste-Møg er skadelig] Der gives og et Slags Agerland, hvis Art er tverrimod den forhen beskrevne kaalde og døde Jord, den frembringer, hvad

Sæd man byder den, men naar den en føye Tid mangler Regn, lader den sig strax af Soel og Vind forbrænde, og Sæden visne. Her var Hæste-Møg ligesaa skadelig, som Fæe-Møg tienlig til Giødning. Den ommældte kaalde Jord, som de bruge til Hæste-Møgs Blanding, kand og forbedre slige Jord-Arter

[Torv-Ake til Giødning] Torv-Aske er og en skjøen ey allene

frugtbargiørende, men og en rensende Giødning. Naar Ukrud vil bemægtige sig en Ager, maa der derved udryddes eller dæmpes. Men naar Ukrud aldeles faaer Overhaand, vil den ved intet Middel lade sig fordrive, uden allene ved at lade Ageren hvile 1 Aar eller 2. Imidlertid tyrer man Creature derpaa, eller tager Høe der af. Det første er det beste for Jorden.

[Et Slags Korn Ukrud.] Der er dog intet ukrud, som jo ved et middel lader sig fordrive, uden allene et

9

Slags, som kaldes Brandenborger, ikke ulige vore Morgenfruer; Bønderne kalde dem onde Urter, et Navn, de ret fortiene; De lade sig ved intet Middel udrydde; Naar man rykker dem op med Roed, bliver der altid siddende et lidet Stykke af Roeden, om ikke større end en Knappenaal, som er nok til at frembringe en nye. Man har forsøgt at lade saadan en Ager hvile dobbelt saa længe, som anden Jord, men til ingen Nytte, saa snart den blev pløyet og faaet, kom de atter for en Dag.

Som de paa ingen Maade lade sig fordrive, lade de sig derimod paa mange, og snart urimelige Maader forplante. Dersom een, skjønt uden Roed, gandske tør og vissen kommer i Møgdyngen, og bliver udført paa Ageren, skal den opvoxte, og om faa Aar udbrede sig over heele Ageren. End meere, som synes næsten utroelig: Dersom man giver Creature at æde af den Føde, hvor iblandt denne skadelige Urt er, skal deres Giødning allene frembringe den. Bonden indbefatter derfor denne onde Urt iblandt det Onde, som han beder GUd at befrie ham fra, saa ofte han læser sit Fader vor.

10

[Vinter-Rugen den beste] Rug-Sæden i Vensyssel er mestendelen Vaar-Rug; ikke at de jo anseer Vinter-Rugen for den beste, som den og virkelig er, men samme kand ikke trives paa alt for vaade og fugtige Steder. Landet er overalt saa nedrigt og siidt, at Vinteren ofte sættter største Deelen af deres Ager-Land under Vand, som forraadner og aldeles bortager Sæden. Dog hvor Landet bærer lider høyt, og er befriet fra Oversvømmelse, saae de Vinter-Rug med større Fordel end Vaar-Rug. Jorden frembringer vel ikke meere af det eene, end det andet Slags Rug, men Vinter-Rugen er dog i alle Henseende bedre. Og som den er haardere og fastere i Kiærnen, indsvinder den mindre, end Vaar-Rugen.

[Orden i hvilken Sæden saaes] I Vensyssel saaes kun 3 Slags Sæd, nemlig, Rug, Byg og Havre. Man giøder til Byg; næste Aar efter saaes Rug, 3die Aar Blandings-Korn, Rug og Havre sammen, som Bonden bruger til Brød, og 4de Aar Havre. Bonden haver derfor sin Jord afdeelt i 4re Deele, hvoraf een Deel bærer Byg, en anden Rug, den 3die Blanding, og saa videre, og deri maa og kand der ingen Confusion komme.

11

[Tiden til hver Slags Sæd.] Vinter-Rugen bliver gjerne saaet sidst i Septemb. Paa sine Steder saaes den vel og sildigere; men efter almindelig Mening bør den saaes saa tilig, at den kand komme, men ikke over et halv Qvarter over Jorden inden Vinteren. Strax om Foraaret, saa snart Frosten i eller Vandet paa Jorden tillader at forarbyde samme, bliver Vaar-Rugen

saaet. Herpaa føres Giøden ud paa den Jord, som skal saaes med Byg-Sæden, som Aaret tilforn bar Havre, som sidste Sæd efter Giødningen. Som den all Sæde-Jord faaer ingen Hvile, som før er mældt, maa den i det mindste hver 4de Aar have Giøde.

Naar nu all Giøden er udført paa Marken, bliver den jævnt udspreddet, og Jorden pløyet.

Maa ladet den saaledes ligge nogen Tid. Imidlertid saaes Blanding og Havre. Med dette Arbeyde haver man ikke længe været klar, før det synes Tid til at faae Byg. Man haver da allerede seet Begyndelsen af May.

Den giødte Jord bliver da atter pløyet, og derpaa Byget saaet.

Aarsagen, hvorfor Bonden, der lader sin Jord ingen Hvile, er denne: Det kand ikke nægtes, at Jorden jo kunde være vel tient

12

21 med Hvile undertiden. Men ingen Bonde haver mere Jord, end han alle Aar kand behøve, og vel overkomme at dyrke. (Saadan Mangel af Hvile maa erstattes med overflødig Giødning, som før er erindret.) Desuden behøver han intet af sin Ager-Jord til Græsning for Creaturet, som deraf haver nok om Sommeren i forberørte Kiære og Udmarker. Paa Enge til Høe-slæt haves heller ikke nogen Mangel, som Viiser, naar en Bonde kand [Maaden at fore paa Jylland] avle 60, 80, undertiden 100 Læs Høe. All

denne Høe er for Hæstene og Faarene allene.

Fæe-Creaturet maa nøyes med bar Halm. De første 8te Dage efter, at en Koe har baaret, faarr hun lidet Høe iblandt Halmen, ellers aldrig. Saadan slet Føde uagtet tvivler jeg paa, at en Roe der i Landet giver mindre Mælk efter Proportion end een af vores. Det er sandt! deres Halm er bedre, fordi det er meere Græs-blandet. Hæfte-Foder er Høe med Rug, eller Havre, eller Halm-Hakkelse iblandet. Høe med lidet smaat Lyng blandet, er Faarenes Føde.

[Agerdyrknings maaden i Wiborg Stifte] Paa hiin Side Liimfiorden, i Wiborgs Stift er Agerdyrknings-Maaden en gandske anden. Man finder der ingen all

13

Sæde-Jord. En 3die Deel eller mere maa vexelviis alle Aar hvile, hvoraf følger, at Bonden maa saae saa meget desmeere Ager-Land. Saa fornøden, som denne Hvile er for Jorden, som uden samme lidet eller intet ville bære, saa u-undgiængelig er den for Crearurets Skyld, som have ingen anden Græsning. Jorden arbeyder i 6 Aar og hviler i 4re. Derfor haver Bonden sin Jord afdeelt i 10 lige Dele, af hvilke de 6 bestandig ere i Brug og de 3 stedse hvile, men alt vexelviis. Og som der hvert Aar bliver et Stykke, som lægges ud til Hvile, s. c. som haver arbeydet sine 6 Aar. Som der da bestandig ere 4re saadanne, bliver der og et andet, som just faaer hviler sine 4re Aar, at optage til Brug. Det Stykke, som saaledes optages, bliver giødet til, og saaet med Byg, næste Aar med Rug, som de kalde første Kiærv-Rug, 3die Aar og med Rug, som kaldes anden Kiærv, 4de Aar paa de fleste Steder ligeledes, som kaldes tredie Kiærv-Rug, 5te Aar med Blanding, og 6 Aar med Havre. Hermed dette Stykke gaaer til Hvile, for at give Plads for et andet udhvilt Stykke. Inddelingen er saaledes: at 2de af disse Stykker aldrig bærer et Slags paa een Tid; naar et Stykke

14

bærer Byg, bære det 2dat Stykke første Kiærv-Rug, der 3die anden Kiærv og videre indtil Havren, som den sidste Sæd.

[Hvorned de forøge Giødning.] Giødningens Behandling, eller Maaden, paa hvilken de giøde Jorden er en gangske egen, som jeg ingen anden Steds haver seet. De føre deres Giødning paa Agern ublandet. Det eneste, de vide at forøge deres Mygdyngge med, er gammelt Tag af Hufene. Alle Bøndernes Huse i Jylland ere takte med Halm-Tag. Naar samme bliver gammelt, og ikke længere kand holde Vand ude, føre de det i Møgdyngen, og lægge nyt i Steden. Saadant gammelt Tag, raadner iblandt anden Møg, er en meget god Giøde, men den falder ikke alle Aar. Jorden faaer derfor kun lidet Giøde, men samme er godt; og den Jord, som hviler, og allerhelst, naar der imidlertid græsses Creature paa samme, kand nøyes med meget mindre Giøde, end den som idelig bruges.

[Maaden at giøde Jorden paa.] Maaden, paa hvilken de giøde Jorden, er vel en besynderlig, men, som Erfarenhed

har lært, en meget god Maade. Saasart de have indhøstet, begynde de at giøde

15

den Jord som næstfølgende Aar skal tages op til Brug, paa følgende Maade: De pleye 2de Furer midt paa Rygen af Ageren, ved Siden af, af hvilke de lægger Giøden i smaa Hobe omtrent saaledes:

Af 1 Læs kand de lægge saadanne 4re eller 5, og imellem hver er henved 5 eller 6 Alen. Med den oppløvede Jord dække de dem gandske tæt til. Jo haardere og fastere de sammenklappe Mulden om dem med Skovle, som de der til bruge, jo bedre er det. Disse smaa Hobe kalde de Rager. De lade disse Rager saaledes ligge Vinteren over indtil om Foraaret Saasart Frosten er borte, og Vand her er ikke til Hinder; udsprede de disse Hobe jævnt over Ageren, og derpaa pløye den, og lade den saaledes ligge, indtil der er Tid at saae Byg. Imidlertid saaes Blandings-Korn og Havre. Rugen er saaet; thi Rug-Sæden er Vinter-Rug overalt.

[Maaden at saae paa.] Naar det er Tid at saae Byg, som dem synes at være først i May, bliver den giødede,

og engang pløiede Jord endnu eengang pløyet, og Byget saaet; Naar samme er vel harvet i Jotden, bliver den trumlet.

Saadan Trumlen haver sin Nytte i adskillige

16

Henseender: Der bliver altid nogle Klumper tilbage af den haarde og sammentraadte hvilte Jord, som altid undgaae Harven, uden at lade sig tvære. Disse bliver alle under Trumlen knusede. Men den største Nytte, som Trumlen fører med sig, er at den trumlede Jord holder bedre Vædske og Fugtighed hos sig, end den løse. Og dette er Aarsagen, hvorfor de i Vensyssel ogsaa trumle deres bløde all Sæde-Jord, som er aldeles befrier for Klimpe. Det er derfor Bygen allene og ingen anden Sæd, som behøver Trumlen, fordi dens Sæde: Tid falder ind paa den varmeste og tørreste Tid af Aaret. Det hendes derfor ofte, at, naar Tørke indfalder, før Bygen kommer op. Jorden, fornemmelig, hvor den er leret, bliver saa bunden, at Sæden umuelig kand bryde giennem, eller komme op af Jorden, hvorføre de maa atter lade Harven gaae over den.

[Fæedrft] Creaturet har paa de 4re Stykker, som ligger ud til Hvile, meget god Græsgang om Sommeren; thi Ager-Græs er meget bedre, end Kiær-Græs. Og som de have 4re Stykker at skifte med, kand de altid have fuldt op. Af den Aarsag, at medens Crea-

17

turet paa et, har Græsset Tid til at voxe paa et andet Stykke. Creatures Føde om Vinteren er den samme, som i Vensyssel, med den Forskiæl, at, som de have mindre Høe, faaer Hæstene meere Halm-Hakkelse iblandt. Faarene slet intet Høe, men maa føde sig paa Hederne baade Vinter og Sommer.

Naar Jorden om Vinteren er bedækket

med Snee, bliver de hentet hiem, men Føden bliver den samme, nemlig Lyng.

II.

Beretning om Agerdyrkningen

i Holsteen.

[Den Orden, i hvilken Sæden saaes i Holsteen.] Den danske Holsteenske Agerdyrkning er i visse Maader forskiællig fra den Jydske. Jordens Hvile og Brug er ligesom den nyelig beskrevne, nemlig Hvile i 4re og Brug i

6 Aar. Der er heller ingen anden Græsgang

for Creaturet om Sommeren, end den til Hvile udlagde Ager-Jord, ikke engang Heder,

saa at alle Creaturene lige indtil Faarene maa tyres paa Ageren. Man skal neppe fin-

18

de nogensteds saa megen Jord, man kand sidde paa, uden det jo er anvendt til nogen nyttig Brug. Det er paa Alsøe i Holsteen jeg haver været, et lidet Land, hvis Lige i Godhed jeg aldrig haver seet. Hvad som helst af Sæd, som voxer i Norden, man vil byde Jorden, skal den frembringe i Overflø-dig dighed, Hvede allene undtagen, som synes underligt, men maaskee dette Slags Sæd er I endnu ikke prøvet, eller i det mindste ikke ret behandlet.

[Boghvede-Sæden] I den Jord, som optages til Brug, saaes Boghvede uden nogen Giødning. Den udhvilte Jord bliver opbrudt om Efteraaret sildig, eller om Foraarer, saa tillig Ploven kand komme i Jorden. Den bliver saaledes liggende til Bygsæd-Tiden, da man atter pløyer den, og saaer Byghveden deri. En Sæd, som, naar den ikke af Kulde eller alt for stor Tyrke bliver forknyttet, voxer meget yppig og i saadan Mangfoldighed, at mere kand ikke faae Rum paa Jorden. Denne Jord bliver, saa snart Kornet er indhøstet, giødet. Man veed her hverken at forøge Giødningen i Møgdyngen, eller at giøre Rager paa Ageren. Den reene Giødning bliver

19

udføre paa Ageren, og naar det er Tid at saae Rug; thi man giøder her til Rug, bliver den først udsprettet, Jorden pløyet og Rugen saaet. De vide her intet af Vaar-Rug ligesaa lidet, som alle andre Steder, hvor jeg haver været, Vensyssel allene undtagen.

Første Aar efter Giødningen saaes anden Kiær-Rug, andet Aaret efter Byg, tredie Aaret Erter, fierde Aaret Havre, hvormed Jorden haver udtient sine 6 Aar, og bliver udlagt til Hvile.

[Naar Klæver-Frøe bliver saae, og dets Brug.] Tilligemed Havren, blandet iblandt Havren, saaes Klæver, et Slags overmaade godt Hæste-Foder, endnu bedre end Havre. Denne Klæver kommer ikke ret vidt første Aaret; thi den bliver af Havren fortrykt, staaende gandsse tyk og tet paa Bunden, som best kand sees, naar Havren bliver afmeyet.

Men andet Aaret voxer til 1 Alens Høyde i saa stor Overflødighed, som kand rummes paa Jorden. Dette Aar bliver det afslaget til Vinter-Foder. Men Aaret efter og siden fremdeles, saalænge Jorden hviler, bliver det til Græsning for Creaturene om Sommeren.

[Hør Avlingen.] Hør og Humle voxer og der i Landet. Den Jord, hvori Hør skal voxer, man temme-

20

lig vel giødes. De avle ikke meere deraf, end de selv forarbeyde, men samme er ikke lidet; thi Qvindfolkets meeste Arbeyde baade Vinter og Sommer er Spinden og Væven, og bliver der nogle Skibsladninger Lærret imellem Aar og Dag bragte baade til Norge og andre Stæder fra Synderborg, som alt er forarbeydet paa Als.

III.

Beretning om Agerdykningen

i Lolland.

[Hvede saaes i Lolland] Den Lollandske Agerdykning kommer den Holsteenske temmelig nær. Jordens Arbeydes og Hviles Tid er den samme, Giødningen er den samme. Her er allene nogen Forskiæl paa Sæden. Boghvede saaes ikke der, men i dens Sted Hvede, som saaes samme Tid, som Vinter-Rugen i den hvilte og til Brug optagne giødede Jord, ligesom den Alsiske Rug. Jorden maa pløyes trede Gange til Hvede, og tvende til de fleeste af de andre Slags Sæd. Deraf har Bonden

21

det Ordsprog: at Lollands Pløyning og Helvedes Pine faaer aldrig Ende. Rug vil ikke vel trives der i Landet. Aarsagen dertil er skiult. Da Landet ellers frembringer all anden Slags Sæd, og Jorden er af den allerbeste Art. Det er meget faa Bønder, som avle saa megen Rug, som de selv forbruge.

Den største Deel maa kiøbe det meste, og mange all deres Rug; thi, som Hveden kommer meget bedre fort end Rugen, finde Bonden best sin Regning ved at lægge Vind paa det første Slags, allerhelst, da han i gode Tider kand faae 2 Tønder Rug for, hvad 1 Tønde Hvede giver ham.

[Bønner og Vikker] Lollands øvrige Sæd er Byg, Erter baade graae og hvide, Bønner, Vikker, Havre, hvormed Jorden gaaer til Hvile.

Bønner bruge vel Bønderne ligesom Erter; men de ere særdeles gode til at giøde Svin med. Det er ikke alle Steder de vil voxer, men hvor de voxer, som er fornemmelig paa siide og fugtige Steder, bære de mange Fold Frugt. Vikker ere et Slags smaae Erter, som bruges til Hæste-Foder, hvortil de ere endnu bedre end Havre. Creaturets Føde

Vinter og Sommer, er mestedelen den sam-

22

me, som paa Als, allene med den Forskiæl, at paa sine Steder i Lolland have de Udmarker til Creaturets Græsning om Sommeren. De avle og lidet meere Høe til Hæste og Faar. For Resten kand de Alsiske Klæver sættes lige imod de Lollandske Vikker, som begge ere overmande god Føde for Hæste.

1

Anmærkninger i Anledning af

Hr. Oberlandmaaler Bugges

Afhandling og Beviis

for

Hegnets Deelmg efter Hartkorn, m. v.

See Adresse-Contoires Efterretning,

No. 177.

Kiøbenhavn 1774,

Trykt hos Lauritz Christian Simmelkiær, boende paa Adressecontoiret.

2

—

3

Da jeg havde læst den første Deel af denne Afhandling, der fører Navn af almindelig Beviis, at Hegnets Deeling efter Hartkorn er billig og naturlig; saa fandt jeg det vel ikke saa overbevisende, at nogen Forandring i den anordnede Hegns Deeling for der kiere Landvæsen skulde være at befrygte. Min Tanke var da at legge dette Blad hen uden videre; men da jeg saae, det var dateret Landmaalings-Comptoiret, og underskrevet af Ober-Landmaaler Bugge, en Mand, der, formedelst adskillige givne Prøver paa hans Indsigter,

4

har erhvervet sig almindelig Tillid, og under hvis Bedømmelse, som Matematikkyndig, denne Sætning for endeel kunde synes at henhøre, troede jeg, at denne hans Sætning mueligen engang kunde give Anledning til en almindelig Regel for Hegnets Deelings Maade ved Fælledskabets Ophævelse.

Og som Qvæstionen om Hegnets Deeling, hvor ubetydelig den ved første Øyekast af mange vil ansees, er af Vigtighed for vore Agerdyrkere og Landmænd, der ville opmuntres til, eller modsette sig Fælledskabets Ophævelse, alt ligesom Hegnenes Deelings Maade bliver efter vore Love meere eller mindre naturlig og billig; saa ansaae jeg det for min Pligt at give, saavidt min Indsigt kunde strække sig nogen Oplysning i denne Sag.

I Forveyen maae jeg anføre, som en almindelig bekjendt Sandhed: At de Regler, man agter at give for almindelige Indretninger i Staten, bør være a) naturlige- og billige.

5

b) saa bestandige eller varige, som mueligt; man vil ellers komme til at gjøre om igien i Morgen, hvad man har gjort i Dag, hvorved aldrig vindes, c) saa passende overalt med Indretningen, som Tingens Natur det tillader.

Efter disse Regler vil jeg korteligen prøvede omtvistede Sætninger: Halv Hegn eller Hegn efter Hartkorn.

Gaaer man tilbage i Tiden, da Folkemængden endnu ikke var saa tiltagen, at Agerdyrkerne stødte paa hinanden med deres Jorder, men Agerdyrkningen dog begyndte at komme i Gang, og en Jordbruger fandt det Umagen værd at freede sine Agre og Enge for den Skade, dem kunde tilføyes af Creaturet, naar det ubehindret betraadte Marken, hvor og naar det lystede; saa falder det af sig selv, at Eyermanden allene maatte indhegne den Strækning, han vilde have beskiernet; men sæt, at Jordbrugerne komme tættere sammen, at A og B støde med en Side af deres Marker paa hinanden, mon disse ikke

6

nu naturligviis vilde falde paa, at gjøre den Aftale imellem sig: Hidtil have vi begge paa denne Kant hegn

enhver sin Jord, siden det Stykke, der laae imellem os, blev af ingen brugt; men da du A nu har tager det ind, og vil dyrke det, saa vil det spare vores Tiid og Arbeyde meget, om vi nu hver hegne for det halve, saavidt vore Grunde her støde sammen. Jeg kan umueligen forestille mig, at A skulde falde paa, herimod at gjøre den Indvending: at siden B havde bedre og større Strækning Jord end A, saa maatte B tage 5 hvorføre ikke 10 Dele af Hegnet, naar A fik 1 Deel. B ville hertil svare: Det maae jo være dig ligesaa meget om at gjøre at freede din Eyendom, som det er mig i Henseende til min, enten Forholder er saa eller saa; Du faaer jo kun det halve af din Jordstrækning at hegne, som du før har hegnet alt, i hvor stor min end er. Bliver nu A desuagtet ved sin unaturlige Paastand, saa skal begges Jorder opmaales, deres Værd bestemmes; de troe hinanden ikke til at gjøre

7

det selv; de troe ikke andre, som dertil af dem ere antagne; de overlade deres Sag til at paadømmes af endnu andre; men hvad om en af dem endnu holder sig fornærmet. Hvilke Vidtløftigheder og Uendeligheder ville der ikke opkomme imellem disse tvende gode Mænd, naar en af dem saaledes lod sig falde ind, at fravige den naturlige og billige Hegnets Deeling.

Kommer man nu til den borgerlige Indretning, hvor et Maal for Jordernes Størrelse og Værd er fastsat, der er næsten ligesaa forskiellig, som Menneskene, det er bestemt for, jeg mener vores danske Hartkorn; saa mangler man ikke Exempler, til at vise der Unaturlige og Ubillige af Hegnets Deeling efter Hartkorn. Jeg vil allene anføre eet: Af de tvende Byer i det Wordingborgske, Græsbjerg og Ørslev, flytter af hver Bye en Gaard, hvis Jorder komme til at støde sammen. Gaarden fra den første Bye kalder jeg A, og den anden B. A staaer for 2 Tønder Hartkorn, og, som bekendt, har

8

20 a 25 Tønder Land paa hver Tønde Hartkorn (et Beviis paa, at man ikke med Hr. B. behøver at reyse til de jyske Heeder, for at finde 20 Tønder Land paa 1 Tønde Hartkorn; man vil i det samme Wordingborgske, som er kun en Krog af Sielland, finde adskillige Byer, der alle have over 20 Tønder Land paa 1 Tønde Hartkorn, saasom Knudsbye, Ørebye, Bakkebølle, Winterbølle og andre fleere) B skylder af 4 Tønder Hartkorn, og har allene 10 a 12 Tønder Land paa 1 Tønde Hartkorn; Saa skal B, fordi hans Sæd har den Ære at staae for dobbelt Skyld mod A, foruden den Fornærmelse at svare dobbelt Skat, tillige og have dobbelt mod ham at hegne; treffer saadant ind med fleere Bs Naboeer paa de andre Kanter, bliver det Onde alt større og større. Det Stykke, B faaer meere at hegne, vil altid, naar man kiender lidet til Menneskene, være et Tvistens Æble, og falder B besværligere end alt det øvrige; Han vil vist søge adskillige Udflugter, for at flippe det, blot fordi

9

det overskrider den halve Linie af hans Jordstrækning. Denne Part Hegn bliver altid anseet for at være blot A til Fordeel; og deraf vil følge idelige Tvistigheder og Vidtløftigheder.

b) At Reglen halv Hegn er varig og bestandig, ikke underkast ve Forandringer, som Hartkornet.

Derfor er en Hoben at sige.

Jeg vil allene erindre, at denne Regel er først almindelig bekiendtgiort i Kong Waldemar den Andens Lov midt i det 13 Seculo, og hvo veed, hvor mange hundrede Aar den for den Tiid kan have været vedtaget; saavidt man kan slutte sig til af dens naturlige Billighed, saa er den vist meget gammel; Den gieldte efter Waldemars Lov allene for Bye og Bye. Vores nærværende danske Lovs 3die Bogs 13 Cap. 36 Art. er Ord til andet taget af denne gamle Lov. At den allene angik Hegnet imellem Bye og Bye, er rigtig nok, som Hr. B siger, at tilskrive de Tidens Tænkemaade, der ikke statuerede Fælledskabs

10

Ophævelse, uden allene imellem Byer; Loven giver en god naturlig Aarsag for halv Hegn her, nemlig, fordi de der nu have Fælled, fange ad Aare Hegnet, og have sliig Jevnet behov, det er, de tage halv Hegn, fordi de deraf have lige stor Nytte.

Hvad havde været Kong Waldemar lettere, hvis ikke denne Regels naturlige Billighed og øvrige Fuldkommenheder var faldet i Øynene, end i dens Sted at have fastsat, at Byerne skulle hegne efter de Tidens Maal og Værd paa Jorderne, nemlig Mark, Boel, Otting, Fierding m.m., som vores Hartkorn kom i Steden for, skiønt mindre fuldkommen, end hiin gamle Maal.

Denne Regl har altsaa staaet ved Magt, som en almindelig Lov paa 6te Aarhundrede, indtil Forordningen af 29de December 1758 hævede den, som til Lykke ikke varede længe; og man har aldrig hørt nogen Bye klage over Fornærmelse ved denne Hegnings Maade, fordi den kunde have mindre Hartkorn eller slettere Jorder, end Naboe-Byen. Det skulde da

11

være sært, om Reglen just skulde være fornærmende ved det specielle Fælleskabs Ophævelse, hvorved Forholdet imellem enkelte Gaarde net op bliver det samme, som Loven statuerer imellem Bye og Bye, og behøve altsaa samme Jevnet. Hvo veed ikke, at Matriculen i den Tiid er adskillige Gange forandret, og at den maaskee i Tiden endnu kunde oergaae Forandring; den behøver det vist i mange Henseender, naar Agerbruget hos os engang skulde blive ordentlig; Saa ligger med det samme vor nye Regel for Hegnets Deling efter Hartkorn, og en Forandring vil derefter blive nødvendig med Hegnene. Halv Hegn derimod forandres aldrig uden med Jorden og Grunden selv.

c) Halv Hegn passer sig til alle vore danske Provincer.

Det kan med lige Fordeel bruges i Jylland, som i Fyen eller Sielland. En Jyde, om han har nok saa mange eller faa Tønder Land paa en Tønde Hartkorn, kommer ikke

12

til at Hegne mere end en Fyenboe; begge hegne efter deres Grundes Størrelse og Strækning; ere de store, saa kunde de og staae ved at tage Deel derefter i Hegnet; ere de smaa, bliver Forholdet med Hegnet og derefter. Kort sagt: Jeg kan aldrig komme til at hegne mere end det halve efter min Grunds Strækning, bliver det end noget meget paa een Sandt, saa formindskes det igien paa de andre. Man behøver altsaa ikke en Regel for Jylland, og en anden i de andre Provincer.

Det er vist nok, at, naar ved det specielle Fælledskabs Ophævelse, som egentlig er det Tilfælde, hvor der kan blive Qvæstion om Hegnets Deelings Maade, man enten giver een sin Jord paa 3, 4 a 5 Steder, eller og kun paa eet Sted, men af saadanne Figurer, som de af Fælledskabet udskiftede Stykker af Nestved Overdrev udmærke sig ved, troede jeg for min Deel, at ingen Regel for Hegnets Deeling vilde gjøre Nytte, men at det rundeligste var, at lade sin Eyen-

13

doms Bevaring overlades Lykken; thi det blev galt her, hvad man og vilde antage.

Derimod, naar en Byes Beboere udskiftes af Fælledskaber, og enhver faaer al sin Jord paa eet Sted samlet og i en ordentlig Figur, som absolute kan og bør skee, hvor nogle af Beboerne flytte ud fra Byén, og en dygtig Land-Inspecteur bestyrer Uddeelingen, der har den Indsigt, at kunde tillegge enhver Beboer de Herligheder, han efter Beliggenheden kan og bør have; saa kommer halv Hegn her til Pas; og man vil da ligesaa lidet af nogen enkelt Beboer, som hidtil af nogen Bye høre Klagemaal over Fornærmelse af halv Hegn.

Man tage Chartet over det Bernstorfske Gods for sig, Hvor ordentlige Figurer overalt forekommer, og forsøge, om ikke halv Hegn der falder naturlig, og er ler at anvende. Det er ikke at spørge, om denne Hegnings-Maade finder Sted paa dette Gods, hvis oeconomiske Indretning i det øvrige har saa mange Fuldkommenheder.

14

Et er, at man bruger Hartkorn til at beregne Skatter og Paalæg efter, og at det en kort Tiid har været brugt til at bestemme Hoveriet efter, det beviser ikke andet, end at hvor man er nød til at bestemme noget, der maae man tage til Takke med den Regel, der er ved Haanden, skjønt den ikke er saa fuldkommen, som den kunde og burde være. Men er andet er, at man uden nogen saadan Nødvendighed vil forkaste en Sætning, der har nogle hundrede Aars Erfarenhed for sig, og man i al den Tiid hav fundet sig vel ved, alleene for at gjøre noget nyt, der har større Uleyligheder og mindre Fuldkommenhed i Følge med sig, end der gamle.

Man kan og ikke vel forestille sig, at det forrige General-Landvæsens-Collegium, der var en Samling, dels af practiske Huusholdexe i Landvæsenet, som allerede havde udført mest af de vigtige Forbedringer paa deres egne Godser, der videre skulle blevet udbredt i det Almindelige, deels af vore bedste Jurister og Politici, der vist alle vare det De-

15

partement voxne, Hans Majestæt allernaadigst havde overdraget dem, at disse brave Mænd, siger jeg, skulle uden foregaaende nøyeste Prøve og Undersøgning, uden at spørge Indsigt og Erfarenhed til Raads, have givet Anledning til, at halv Hegn igien blev indført, ved Forordningen af 28de Julii 1769. En Forordning, der i det øvrige har store Fuldkommenheder, og er grundet paa de sundeste Begreeb af Eyendoms Retten.

Nu vil jeg korteligen berøre Hr. Bugges Beviis for, at Hegnets Deeling efter Hartkorn er billig og naturlig.

Følgen, Hr. B ligefrem anfører, kan aldrig være rigtig, da den udledes af Sætninger, der feyle. Her bevises just det Modsatte.

I Exemplet nævnes Tønder Land, men efter Sætningen, som skal bevises, faaer det vel være Tønder Hartkorn; thi vil man have, Hegnets Deling skal skee i Forhold af geometriske Tønder Land, saa er jeg alde-

16

les eenig dermed, og opofrer gjerne halv Hegn.

At de tvende Byer A og Bs Jorder efter dette Exempel, hvor der forud sættes, at de ere fuldkommen firkantede Figurer, hvoraf A holder 400 Tor. Hartkorn, og B 100 Tønder, skulle komme til at støde sammen her, uden alleene paa en Side; det begriber jeg ikke; er dette saaledes, saa falder det heele Forhold bort, som i Beviset anføres imellem A og B, og Slutningen følger da. med.

Efter Sætningen har jo A 4 Sider, vil jeg altsaa betragte den i det rette Forhold med de paagrændsende, saa bør det skee fra alle 4 Sider. Exemplet maae da forandres saaledes, A paa 400 Tønder Hartkorn har paa hver Side af sig Byerne B, C, D og E, hver paa 100 Tønder Hartkorn; Efter Sætningen skal A tage 4 Alen Hegn, naar hver af de paastødende faaer alleene 1 Alen. Nu kan først det Spørsmaal gøres: Hvad Forhold har A imod B eller imod enhver af de øvrige Byer i Henseende til Hegnet? Svaret

17

bliver nu som 1 imod 16, det er, A faaer 16 Alen at hegne, naar enhver af de øvrige Byer har allene 1 Alen, og Forholder efter Hartkornet imellem A og B, er kuns som 4 til 1.

Hvo seer ikke her der Unaturlige og Ubillige i Hegnets Deeling efter Hartkorn. Herimod indvender hel Hr. 8, at disse fire Byer have og enhver tre andre Sider, hvor de maae tage Deel i Hegnet, og altsaa jevner Forholdet sig selv. Men hvad Nytte har A af det, at de fire paagrændsende Byer faae saa meget at hegne paa de andre Sider. Forholdet imellem den og enhver af disse Byer er og bliver fornærmende for den, efter Hartkornet at regne. Tager A derimod halv Hegn med B, C, D og E, saa bliver As Forhold til enhver af de andre Byer, somm 4 til een, følgelig naturlig og rigtig. Overalt tiener dette af Hr. 8 her anbragte Beviis og Exempel mere til at forvilde end til at oplyse den, der ikke giver sig Tid nok til at bemærke Sæt-

18

ningens Feyl. Jeg kan og ikke rettere skønne, end at Hr Bs Hovedsætning i Denne Materie er af en Mathematiquekyndig alt for løseligen afhandler.

En af Hr. Bugges øvrige Sætninger falder for meget i Øynene til at den kunde

forbigaaes med Tavshed, det er den Slutning, Hr. B tilsidst gjør, hvor han svarer sig selv paa der Spørsmaal: Hvorfore Loven 3 Bogs 13 Cap. 36 Art. fastsetter halv Gierde imellem Bye og Bye allene, og ikke imellem Mand og Mand; og erklærer Hr. 6 ar finde aabenbare Modsigelse i den anførte Artikel, confereret med den 34te Art. næst foran, siden det Loven her fastsætter for det Heele, ikke og kan gielde om enhver Deel.

Loven havde vist aabenbarligen sagt sig selv imod, om den her havde fulgt Hr. Bs Idee, nemlig at Mellemgierderne burde Dee les paa lige Maade med Markeskiels Gierderne, begge efter halv Hegn.

19

Det er noget Besynderligt, at en Mand, som Hr. Bugge, der i sit Fag, som Ober-Landmaaler, har haft den beste Leylighed at gjøre sig vore Byemarkers Beliggenhed bekiendt, kan falde paa saa slet hen at characterisere Loven.

Lad os engang eftersee, hvorledes Agerskifterne ere beliggende i Markerne. Man vil da besinde, at Beboerne af een og samme Bye have Agerskifter paa begge Sider af Mellemgierderne. Setter man, at disse Jordbrugere have paa den ene Side af Mellemgierdet et Agerstifte 100 Alen lang, og paa den anden Side et af 40 Alens Længde; Hvorefter skulle nu halv Hegn her udføres, enten efter de 100 Alen eller efter de 40 Alen? maaskee efter hver Agers Brede, der stødte daa Gierdet. Dette sidste ville ret blive et net Pille-Arbeyde for vore Bønder, naar de paa 15 Steder stulle komme til at sette, og siden aarligen vedligeholde et Par Alen Gierde.

20

Desuden kan det ikke vel være Hr. B ubekiendt, at hver Beboeres Jord ikke støder til Mellemgierderne, saaledes som en Byes Grund grændser til en andens; deraf følger jo meget naturlig, at Hegn imellem Mand og Mand ikke kan deeles, ligesom Markeskielsgierderne imellem Bye og Bye.

Forbemeldte Waldemars Lov siger, al Hegnet imellem Mand og Mand skal deeles, eftersom alle Eyere give ja til, og som enhver eyer og bruger i Bye eller Boel efter ret Reeb; Man seer heraf, at Vedkommende imellem sig kunde deele disse Gierder, eftersom de fandt beqvemmest at vedtage, og som de bedst kunde foreenes

derom. Man seer ligeledes heraf Oprindelsen til, at visse Jordstykker i gamle Dage bleve overladte til en eller anden, uden anden Afgift, end at de holdte visse Strækninger af disse Gierder ved lige. Kunde Eyerne ikke mindeligen foreenes om Hegnet, skulde enhver tage Deel derudi, eftersom han brugte i Bye eller Boel efter ret Reeb: det er at

21

sige, Gierderne skulle tilmaales dem, efter det Maal Jord, de eyede, enten det var Boel, Fierding, Otting eller anden saadan Benævnelse, som i de Tider ikke var ideal Maal, som vores nærværende Hartkorn, men et bestemt Maal, hvis Unitet var Rafter eller Furrer, der vare af en og samme Størrelse overalt, ligesom vores Danske Aen, der indeholder samme Maal for den eene Province, som for den anden.

Man kunde derfor og paa den Tiid ved Reebet strax komme efter, hvis Andeel af Hegnet, der stod tilbage, og ikke var gjort i Stand, naar ingen vilde vedkiende sig det, det lader man nok være efter det Maal vores Hartkorn med dets Skiepper og Fierdingkar afgiver.

22

Byemændene i enhver Bye have des Aarsag fra gammel Tiid af eengang for alle deelt imellem sig disse Gierder i visse Strækninger, saa at enhver uden Dispute veed, hvilket hans Stykke er at holde ved lige.

Saaledes har jeg yttret min Formeening om denne Qvæstion; dertil dreven blot af egen Overbeviisning. Kiert vil det være mig, om deraf kan tages nogen Anledning til at komme nærmere paa Spor efter det sande; og dette alleene bør altid være Øyemærket af vore Undersøgninger.

23

24

1

Anders Jydes Anmærkninger over 1.) Lübeckers Priisskrift om Aarsagerne til høye Kornpriser.

2.) Philocosmus, samme Materie
angaaende.

3.) Priisskriftet No. XIII. i Danmarks

og Norges økonomiske Magazins 7de Bind: angaaende, Mueligheden og Nyttens af en bestandig fastsat Jevnvegt i Kornpriserne.

4.) Priisskriftet No. XII. i bemeldte Magazins 7de Bind: angaaende, hvad der meest opmuntrer til Flittighed, lave eller

høye Priser paa Levnetsmidler.

5.) Westenholtz Priisskrift om Bondestandens

Folkemængde.

Jylland, den 21 Junii 1773.

Kiøbenhavn,

trykt udi det Kongelige Universitets Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverske, ved F. C. Godiche.

2

3

Anmærkninger til Hr. Lübeckers Priisskrift, over udsatte Problema om

Kornmangel va høye Kornpriser.

Ved Giennemlæsningen af Hr. Lübeckers Priisskrift befindes hans

Hovedfeyltagende at bestaae i de tvende Pag. 50. foreslagne Hovedhielpemidler, som de, der foregives at være mægtige, det Onde, nemlig Kornmangel og Kornets høye

4

Priis, ved Roden at afkappe. Disse Hovedhielpemidler vil vi da først tage under Betragtning, og siden til det øvrige Skriftets Indhold gjøre, deels, nogle almindelige, deels nogle særdeles Anmærkninger.

Det første af disse Hovedhielpemidler er en vis bestandig Jevnvægt i Kornets Priis, en bestandig af Regenten bestemt Pris for Kornet her i Danmark, i det mindste for nogle Aar efter hinanden. Dette foreslaaes, som et Middel til at afkappe det Onde, Kornmangel, og høy Kornpriis, ved Roden, til at selte Grændser for Landmandens umættelige Begielighed, uden hvilke alle andre Stænder i Staten betages Leylighed til at opnaae nødtørfdig Udkomme og Velstand. Og skal dette Middel efter Forfatterens Foregivende medbringe følgende Fordeele: Stifte Jevnvægt mellem Stænderne. Hindre inden-og udenlandske Kornhandlers Aager. Opmuntre Flittighed i alle Arbeydsstænder, og medføre den af Vindskibelighed flydende Velstand. Hielpe til Pengefordeelingen og holde Pengene i Landet. Og endelig give en vis og vigtig Regel baade i Kornhandel og Huusholding.

5

Høystforuuderligt og ubegribeligt maa det falde enhver Fornuftig, at nogen kan foreslaae et Middel, saa unaturligt, saa umueligt, og høystforderveligt, som dette. Først siger jeg, at dette Middel er unaturligt, hvorfor det og i hele Verden hidindtil er bleven anseet. Prisen paa de Vahre, som Fornødenheden, Nyttens, Brugen og Konsten (og ikke Rarheden, Cu riosite og Phantasie allene) setter Priis paa, er unaturlig, naar den ikke staaer i Forhold med det til samme Vahres Frembringelse anvendte Arbeyde, da Vahrenes eller Arbeyders Producters Priis er i Grunden ikke andet, end Forholdet af det Arbeyde, som visse Vahre koster, imod det Arbeyde, som andre koster. Og af alle Vahre ere Kornvahre de, som allermeest med ulige Arbeyde, formedelst Aarenes forskellige Frugtbarhed, vorder erhvervet. Var det da ikke naturligt, om Landmanden for lige Slid og Arbeyde i det ufrugtbare Aar, da han sælger lidet eller intet, formedelst den fastsatte Kornpriis skulde fortjene saa anseelig mindre, end i de frugtbare Aar, da han sælger vel 10 a 20 gange mere? thi man agte, at han sælger ikke, uden Overskud fra Skattekorn, Landgilde

6

og egen Huusholdings Forbrugelse, som i alle Aar medtager ligemeget! En lige Jevnvægt gjorde ham hans Arbeyds Vinding alt for ulige. Derimod jevner Prisernes Forskiellighed i frugtbare og ufrugtbare Aaringer ham nogenlunde sit Arbeyds Vinding og Fortjeneste. Under fastsatte Priser skulde Landmanden, hvilket var unaturligt, eene bære det Vanheld og Afgang af Misvext, som nu, naar Priserne lades deres naturlige Løb, fordeles paa samtlige Statens Lemmer. Vil man sige: At dette Tab blev igien erstattet ham i frugtbare Aar, da han under fastsatte Priser fik mere, end ellers. Da svares: At det er som naturligere, saa og bedre, at samtlige Statens Stænder og Lemmer baade tager Deel i de ufrugtbare Aars Besværlighed, der vilde falde een Stand alt for tung og maalelig, saa og i de frugtbare Aars Lindring og Velsignelse. Og dette skeer, naar Prisen, uden en unaturlig Tvang og forekastet Hindring, retter sig efter Aarenes ulige Vext og Afrørde.

Vahrenes Priis er, for det andet, unaturlig, naar den ikke staaer i Forhold med deres Mængde efter deres Fornødenhed, Nytte og Brug. Det

7

er fornemmelig Vahrenes større eller mindre Mængde, med deres mindre eller større Fornødenhed, Brug og Søgning, som nedsetter eller opsetter deres Priis. Som Qvægsygen gjør det, at Oxekiød og Smør derefter stiger i Prisen, saa maa Misvext og nødvendig opsætte Kornets Priis. Og denne Prisernes Forandring har jo sin

gode og naturlige Grund i en større eller mindre Vahrenes Mængde og Forbrugelse. Den arbeyder altsaa mod Naturen, som uden at kunne hindre det sidste, vil tænke til at hindre det første.

Og da nu en bestandig Fastsettelse af Kornpriser er, som viist, aldeles unaturlig, saa er den og umuelig, og al menneskelig Magt overlegen. Præsidenten Montesquieu siger: (hvad hele Verden med ham hidindtil haver tænkt og troet) At det staaer ligesaa lidet til Regenten, at fastsette visse Priser paa Vahre, som at paabyde, at herefter skal 1 forholde sig mod 16, som forhen mod 20. Forfatteren derimod statuerer: At en Konges Myndighed kan bestemme en bestandig Priis paa Kornet. Men denne sidste maa ikke have tænkt ret dybt ind i Sagen. Regenten kunde vel udstæde Befalingen, men

8

at bringe den til Efterlevelse, dertil er al menneskelig Magt, endog yderste Tvang og Voldsomhed utilstrekkelig. Hvad som er unaturligt, hvad ingen Stand eller Mand i Staten sinder sin Regning ved, det maa Regenten aldrig tænke til at drive igiennem. Kan Kiøberen og Sælgeren ikke gierne fordøje deres Accord, uden at Regjeringen og dens Betientere kan komme derefter? Nu Kornpriserne ere frie og ubestemte, kan den ene Naboe mange gange ikke faae at vide, til hvad Priis Naboen har solgt sit Korn. Da Kiøbmanden mange gange udbeder sig den Sag fortiet. Hvor meget mere vilde Sælgerens og Kiøberens Accord ikke vorde ubekjendt og fordulgt, naar de handlede imod den foreskrevne Priis? Var Kornprisen bestemt Her lavere, end den ellers var bleven, og stor Fordeel ved udenlands Afsetning at forvente, skulde denne Fordeel da ikke have den Virkning ved een og anden Handelsmand, at han, ved at accordere Høyere, end den bestemte Priis, vilde drage Sælgerne til sig? Og vilde de øvrige Handelsmænd have Deel i denne fordeelagtige Handel, fik de vel at gjøre det samme. Var Kornprisen derimod her bestemt Høyere end den

9

ellers var bleven, og ingen Fordeel efter saadan Indkiøb ved Udskipning at forvente, skulde da Landmanden, naar hverken den ene eller anden Kiøbmand vildd afhandle ham det tilbudne Korn efter fastsatte Priis, ikke under Haanden accordere dem det ringere, for at faae de Penge i Hænder, dem han uomgiængelig behøver til Skatter og andre Fornødenheder? Til at udregne saaledes, at en Fastsettelse af Kornets Priser aldrig og umuelig vilde vorde fulgt og efterlevet, behøves vist nok ikkun en gandske ringe Indsigt og Eftertanke. Dog vil jeg til Tieneste for dem, som ere Hadere af at tænke, beraabe mig paa Erfarenhed, som slige Folkes eneste troeværdige Læremestere.

Var det mueligt, at der paa nogen Ting kunde settes en fast og bestandig Priis, da maatte det være paa Salt, siden en lige Qvantitet ved lige Arbeyde altid lader sig producere, da Saltgruberne, og Havet endnu mere, ere utømmelige; dertil var, foruden det at vi selv havde Saltverk i Norge, alle Slags fremmed Salt tilladt at indføres. Saltpriserne vare og her under paabudne Saltskat satte, efter almindelig Tanke og Skiønsomhed, heel fordeelagtig

10

for Kiøbmanden. Ikke destomindre lærte Erfarenheden, at denne Tvang i Handelen var unaturlig, at det ey var gjørligt, saaledes at foreskrive Sælgeren visse Priser, skiønt de, ey til Bestandighed, men kun for en vis kort Tid, vare bestemte. Naar Landmanden spurgte om Salt hos Kiøbmændene, var Svaret: At de Havde intet at sælge men kuns til egen Huusholding. Og naar Landmanden, som nødvendig maatte have Salt, beklagede sin Forlegenhed, var Kiøbmanden saa føyelig, af sin egen Provision at overlade det forlangte, men for den af ham paasatte Høyere Pris. Nogle Egne bleve og, ved Kiøbmændenes Nægtelse at sælge og holde Salt, satte i saadan Forlegenhed, at Regjeringen saae sig nødt til at hæve denne Foranstaltning, og at lade Tingens sin fri og naturlige Gang. Kunde fastsatte Priser nu ikke finde Sted ved Saltet, hvor lige Qvantitet ved lige Arbeyde altid kan produceres, hvor meget mindre finde de da Sted ved Kornvahre, hvor Producten af lige Arbeyde efter Aarenes Forskiellighed er saa gandske ulige?

Unaturlig og umuelig har vi da befundet en vis bestandig Jevnvægt i Kornets Priis at

11

være. Og derved ere vi fritagne og dispenserte for at tale enten om de Regler, som ved Prisens Fastsættelse burde iagttages, eller om dens medførte Fordeel eller Nachdeel, siden det er aldeles overflødigt at tale om umuelige Tings beste Iverksettelse, samt medbragte Nytte eller Skade. Dog paa det at Forslagets Sælsomhed desto bedre kan falde i Øynene, kan det ikke være af Veyen, ydermere at vise: At, om en bestandig Fastsettelse af Kornpriser end var muelig, var den dog høystskadelig og Landfordervelig. Var vor Kornpriis bestemt Høyere, end den ellers var bleven efter Aarets Frugtbarhed og andre Landes Priser, saa at intet efter Indkiøbet med Fordeel, ja ikke uden Tab, kunde udskipes og sendes udenlands, da, ihvormeget Danmark end for det eller de Aaringer kunde undvære, maatte dog Landet og Landmanden blive siddende dermed, begge til et saa ubodeligt Tab, at intet kan tænkes større. Endnu ikke nok dermed. Under stige Conjuncturer, at Kornet kunde have en Deel lettere udenlands, vilde vel Kiøbmanden indbringe meget fremmed Korn, og det, i hvad Forbud man end gjorde, hvad Straf man end fatte paa Indførselen, og

12

Hvad Eed man end tog af Toldbetienterne. Dermed var da Landets Ruin og Ødeleggelse fuldkommen. See dette blev Virkningen af Forfatterens smukke Forslag, saasnart Kornprisen her var bestemt Høyere, end den ellers var bleven. Og dette Tilfælde maatte saameget snarere befrygtes, som Forfatte en tilraader, ikke til en maadelig lav, men maadelig høy Bestemmelse. — Dette eene kunde være nok til at bevise en saadan Foranstaltnings yderligste Skadelighed, og at kuldkaste alle dens foregivne Fordeele. Men vi vil endnu gaae videre. — Var vor Kornpriis derimod sat lavere, end den ellers efter andre Landes Priis var bleven: Da tabte vel Staten intet, siden Kiøbmændene, uagtet deres lette Indkiøb, paa fremmede Steder ligefuldt solgte Kornet det dyreste, de kunde. Men hvor blev Gevinsten? eene og allene hos Statens faa Kiøbmænd, uden at deele den, som ellers skeet var, med Statens mange Jordbrugere. Endnu ikke nok dermed: Under slige Omstændigheder, naar Indkiøbet var saa let og Afsetningen paa fremmede Steder saa fordeelagtig, vilde Kiøbmanden opkiøbe Landmandens Kom og udføre alt hvad han kunde, (Da skulde

13

Forfatteren faae fuldkommen Føye og Aarsag til sit Pag. 19. anførte Klagemaal over for sterk Udførsel) Naar det saa gik hen i Sommeren vilde Kiøbmandens Lofter findes tomme, og alt det Korn, som ellers holdes i Forraad for Borgeren, og tildeels for Bonden med, at være udført; saa Hungersnød vilde og maatte følge paa saa unaturlig en Foranstaltning; thi hvor kan det ventes, at Kiøbmanden skulde beholde noget Borgeren til Sommerhold, naar den her fastsatte Priis var langt ringere, end paa fremmede Steder? Med hvad Ret kan Forfatteren da sige: At bestandig fastfatte Kornpriser vilde stifte Jevnvægt imellem Stænderne; Opmuntre Flittighed i alle Arbejdsstænder? Naar Kiøbmanden, som sagt, under en bestemt lavere Priis, end den ellers var bleven, tog al Gevinsten, uden at deele med Landmanden; og naar Landmanden under en bestemt Høyere Priis, end den ellers var bleven, blev som forhen viist, siddende med sit Korn, uden at kunne afsette det. Altsaa tabte Landmanden, hvad enten Prisen blev sat Høyere eller lavere, end den var bleven uden Bestemmelse. Med hvad Ret kan Forfatteren da videre sige: At bestandig fastsatte

14

Kornpriser vilde Hindre inden- og udenlandske Kornhandleres Aager? naar Kornhandlerne, som viist, toge al Fordeelen af Prisens Fastsettelse. Naar Kornhandlernes Begierlighed, der er lige saa umættelig, som den, Forfatteren tillegger Landmanden, satte samtlige Borgere og Kiøbstædmænd, endog under lave Priser og i frugtbare Aaringer, i yderste Trang for Sommerhold, naar de havde udført alting. — Hvorledes kan Forfatteren da fremdeles sige: At Hans foreslagne Jevnvægt vilde hielpe til Penge fordeelingen? naar Kornhandlerne allene droge af med Gevinsten i begge forhen meldte Tilfælde. Og at den vilde hielpe til at holde Pengene i Landet? naar det ved denne Foranstaltning kunde skee, som forhen viist: At Kiøbmændene indbragte fremmed Korn, endog naar vi selv havde Mængde at overlade til andre. Og hvorledes kan han til Slutning sige: At saadan Jevnvægt vilde give en vis og rigtig Regel baade i Kornhandel og Huusholding? da den tvertimod, som unaturlig, vilde foraarsage en almindelig Forstyrrelse.

Ney! Forslagets Virkninger bleve, som nu oplyst er, aldeles stridige imod det Forfatteren lover og foregiver.

15

Dette første Hovedhielpemiddel bortfaldt da som unaturligt, som umueligt at iverksette, og som høystskadeligt, om det end iverksettes kunde.

Herpaa vil vi da undersøge en og anden af Forfatterens Setninger i dette Hielpemiddels Afhandling. Ved høye Kornpriser, siger Forfatteren, vinder Proprietairer, Forpagtere og Kornpugere. De andre Stænder maae lide derunder. Og naar en Lem voxer til en uhyre Størrelse, og trekker Nærings Safterne fra de andre; da lider disse og det hele Legeme. Naar Forfatteren ved høye forstaaer forhøve Kornpriser, da er Satzen rigtig. Men al den Stund Kornpriserne lades deres naturlige Gang og Løb uden voldsom Tvang og Overlast, da vil Kiøbernes Bestræbelser i at nedsette nok balancere Landmandens Bestræbelser i at opsette Prisen. Dertil maa man agte: At Kornprisernes Høyhed eller Lavhed dependerer kuns for en liden Deel. af Danmark; men for største Deelen af Tilstanden i andre Stater. Rettet og, at Priserne her retter sig efter andre Steders Priser, saafremt Danmark vil have Deel i den almindelige Kornhandel. At ville tvinge

16

den enten Høyere eller lavere hos os selv, er begge Deelee lige skadeligt. En saadan Tvang, ifald den iverksettes kunde, vilde have den Virkning, som forhen viist er, at Kornhandlerne vilde voxte til en uhyre Størrelse, og tildrage sig Næringsssafterne fra alle øvrige Lemmer.

Men at Proprietairer, Forpagtere og Kornpugere, ere de eneste, som vinder ved høye eller for høye Kornpriser, og at de geraader Bonden i Almindelighed til lige saa liden Fordeel, som de andre Stænder, kan ey tilstaaes Forfatteren; thi endskiønt de høye Priser paa Landmandens Vahre foraarsager Forhøyelse paa Prisen paa de Vahre, han nødvendig skal have fra Handelsmanden, saa kan dog dette langt fra ikke fuldt

betage ham Gevinsten af en høj Priis paa Levnetsmidler, siden han sælger langt mere til Kiøbstæden, end han kiøber der. Han fik jo ellers intet til Skatter, Folkeløn og sine øvrige Udgifter. Siden efter, Pag. 53. finder jeg og, at Forfatteren frafalder denne Setning, naar han siger: At for høj Priis gjør Bønder og andre Avlsmænd lade og vellystige, ligesom for lav Priis gjør dem fortvivlende. — Ved Fastsettelsen af bestandige Kornpriser, siger Forfat-

17

teren, Pag. 52, skulde man følge Engellands Exempel. Men endnu har Engelland aldrig faaet i Sinde at fastsette vis bestandig Kornpriis. Engelland har allene fat Premier paa Korns Udførsel, alt saa længe Londons Torvekøb er under en vis navngivet Pris. Havde Engelland en vis foreskrevet og bestemt Kornpriis, saa kunde de jo ikke klage, som paa to Aar endog der mere, end her, er skeet, over høj Kornpriis. Almuens Trang der er gaaet saa vidt, at endskiønt de har forbudt Udførsel, og tilladt fri Indførsel, endog fra den nye Verden, har den dog foraarsaget adskillig Oprør og Uroelighed.

Prisen siger Forfatteren Pag. 52, bør være naturlig, det er, bestemmes efter Kornvahres rette og naturlige Værdi i et naturligt Forhold mod de andre Næringer i Staten. (de følgende Forfatterens Ord: "samt mod andre Staters Næring og Magt i Sammenligning med Danmarks Størrelse" gjør jeg vel best at udelade, som uforstaaelige, muelig baade for Forfatteren, mig og Læseren; det lader, at Forfatteren her har forsteget sig) Gandske rigtigt. Men hvorledes iagttages Kornets rette

18

og naturlige Værdi i Forhold mod andre Statens Næringer? Naar hans lige Arbeyde ved Jordbruget i det ufrugtbare Aar, da lidet indhøstes og, sælges, skal betales ham saa ulige mindre, end i de Aar, han kan sælge meget? Kornvahres rette og naturlige Værdi udregnes rettest efter Arbeydet de koster, ligesom i alle andre Næringer. Skal Fiskerne ikke have mere for Fisken, og kunde sælge den til Høyere Priis de Aar, Fiskeriet mislinger, end naar det er allerlykkeligst, da faaer de ikke Fiskens rette og naturlige Værdi, da en liden Qvantitet har kostet dem samme Arbeyde, Bekostning og Tidsspilde, som en større ellers. Og har det sig paa samme Maade med Jordbrugeren. Fik han efter Misvext ikke mere for Kornet, og efter nu overstaaet Qvægsyge ikke mere for Slagterqvæg og Smør, end ellers, da fik han ikke disse Vahres rette og naturlige Værdi.

Videre siger han: At Prisen skal være Statsmæssig, saa at baade Bonde og Borgere kan leve, saa at den hverken er for høj eller lav. Just saadan bliver den, naar den lades sin naturlige Gang, og de i Tingens Natur grundede Aarsager bestemmer Prisen. Men kommer en

19

voldsom Tvang dertil, bliver Prisen langtfra ikke Statsmessig, dens Vægt og Byrde hindres sin tilbørlige Fordeelelse, den bliver standsende og forvirrende for Handelen, og forstyrrende for det hele Stats Legeme.

Skiønt nu dette, som saa kortelig er anført mod Forfatterens foreslagne første Hovedhielpemiddel, nemlig en Fastsettelse af vis bestandig Priis paa Kornet, kunde være tilstrekkeligt nok til at vise dette Middels Umuelighed, Urimelighed og høystskadelige Virkning; saa dog, siden Forfatteren ikkun kortelig har anmeldt dette Mittel, og ingen Umage gjort sig for at bevise enten dets Muelighed eller Nytte, og der i denne Tid muelig maatte gives de Læsere, som endnu maatte tænke: at dersom det foreslagne Mittel blev fremsat i sit fulde Lys, og tilbørlig forsigtet, fik det muelig en bedre Anseelse, og stod Muelig til at forsvare: da vil jeg, som et Anhang, til Slutning tilføye mine Anmærkninger over Priisskriftet, som vandt den Premie, som var udsat paa det Problema: Er der mueligt og tillige gavnligt, at bestandige Kornpriser i Danmark bleve fastsatte? hvilket dets Forfattere med

20

Ja har besvaret, og findes indført i Danmarks og Norges oeconomiske Magazins 7de Deel No. 13; thi der, om nogensteds, maa man vente denne Setning i al sin Styrke at være fremsat. Og er jeg til dette Anhang saa meget mere beføyet, siden jeg sinder ufejlbare Spor, at vor Forfattere har havt dette Priisskrift for uden flere for Øye.

Derpaa kommer vi til det andet af Forfatteren foreslagne Hovedhielpemiddel imod Kornmangel og høye Kornpriser, nemlig Korn-Magaziners Oprettelse, som det, der i Mangel af bestandige Prisers Fastsettelse, nogenlunde skulde hielpe til at stifte en Jevnvægt i Kornpriserne, uagtet Aarenes Forskiellighed.

Kornmagaziners Oprettelse kan tilstaaes at kunne være fornødne i de Lande, som aarlig og jevnlige maae kiøbe Korn fra Fremmede, som Norge, Sverrig og flere. Det er dem en stor Fordeel, i de lettere Aaringer at kunde indkiøbe Forraad til de indfaldende dyre Aaringer. Derved kunde de mange Gange, endog Renter og Omkostninger fradragne, finde Fordeel. Dog finder man, at dette sielden, og kuns for en liden Deel, iverksettes, og dertil ere trende

21

Aarsager. Først det anseelige Pengeforskud, som dertil behøves. Dernest, at man altid er uvidende: Om følgende Aars Priser vil blive saa høye, at saadan Foranstaltning af Magazins Oplag vil blive til Fordeel, eller og forgieves, ja til Skade. Og for det Tredie: At, Indkiøbet af Forraad til det følgende Aar i nogen Maade forhøyer Prisen for det nærværende. Thi jo større Søgning og Indkiøb af Korn, jo mere stiger Prisen. — Men at de Lande, som kan Kornføde sig selv, som snart aldrig, end ikke under indfaldende Misvekt, behøver Korn fra Fremmede, (og blant dem meener jeg med største Føye at kunne regne Danmark, thi aldrig veed jeg, at Vexten har været saa ringe, at det skulde, naar ingen Udskibning skeede til Norge, eller andensteds, behøve fremmed Korn, uden allene at tiltuske sig et slags for et andet) vil anlegge Kornmagaziner og Forraadshuuse, holder jeg ufornødent og overflødigt. Vel kunde Kornpriserne derved holdes i en større Jevnvægt, det ene Aar mod det andet. Dog seer jeg ikke, at Fordeelen kunde erstatte deels Renterne af den i Forraadskornet stikkende Capital, deels de derpaa gaende anseelige Omkostninger.

22

Helst naar man betragter: 1.) At i alle de Aar, hvor ingen anseelig høy Pris fulgte paa nest foregaaende Aars lave Priser, var denne Forsigtighed ikke allene forgieves, men med et anseelig Tab forknyttet, da det gamle Forraadskorn altid vilde sælges anseelig lettere, end det kunde indkiøbes. Uden at tale om den for Staten tabte Fordeel, i mindste af Renter, om dette Korn var solgt til Fremmede. Og fulgte nu lettere Kornpriser paa det Aar, i hvilket Forraad var indkiøbt, saa blev Tabet saameget desto større. 2.) At en saadan Stat dog ikke lider meget ved et eller andet Aars indfaldende høye Kornpriser, siden dets Indkiøb dog skeer fra egne Undersaatter, og Pengene bliver i Landet. Og har dette Sted, endskiønt, som i disse Aar, en Deel fremmed Korn indføres i Danmark, al den Stund ligesaa meget, og mere, derfra udføres. 3.) At ligesaa meget, som Kornprisen idet dyre nedsettes ved forrige Aars indkiøbte Forraad, saa meget blev den i foregaaende Aar ved Forraadets Indkiøb forhøyet. — Naar dette legges tilsammen, og tilbørlig eftertænkes og overveyes, da vil det befindes, at Fordeel af Forraadshuuse i Danmark ikke kan veye op mod

23

de paagaaende Omkostninger, Renters Spilde, og i de fleste Aaringer derved foraarsagede anseelige Tab.

Endnu mindre er Magaziners og Forraads-Huuses Oprettelse i og for Danmark fornøden, naar Tilstanden her er, som Forfatteren beskriver den Pag. 20: At visse Proprietairer ere flittige til at anrette Magaziner ikke allene af deres egen Avl og Tiender, men endog af deres Bønders Avl, ved at tvinge disse til at levere paa Herregaardene alt, hvad de af deres egen Avl kan afsted komme.

Ere nu visse Proprietairer saaledes flittige til at oprette Magaziner baade af egen og Bøndernes Avl, og at opdyngge og giemme det til dyre Tider, saa har jo Forfatteren her alt. Hvad han ønsker, og kan ønske, ved de foreslagne Magaziners Oprettelse. Herved samles og glemmes jo Kornet fra de lettere til de dyrere Tider. Denne overgiemte Samling og Forraad afhielper jo Mangelen, og nedsetter jo Priserne i det paafølgende dyre Aar? Vil man sige: At i det Aar Kornet oplegges og glemmes, stiger dog Prisen noget ved saadant Oplag, da svares: At samme skeer, og uomgiængelig maa

24

skee, og det i en Høyere Grad, ved Indkiøb til publiqve Magaziner.

End meere! de foregivne Proprietairernes private Magaziner har disse tvende store Fordeele fremfor de foreslagne publiqve Magaziner: 1.) At ved de første sparer Staten de store og betydelige Omkostninger, som de sidste udfordrer til deres Oprettelse, Vedligeholdelse og Administration. Og maa man agte: At disse Omkostninger, om Statens Cassa nogenlunde skal indemniseres, anslaaes paa Kornet, og contribuere til at forhøye Prisen paa det i indfaldende dyre Tider udsolgte Forraadskorn. 2.) At Kornet i de private Magaziner under en hver Eyerers egen Opsigt maa ventes bedre at blive bevaret, end i de publiqve. Thi at dets Bedervelse der var meget befrygteligt, har Forfatteren selv indseet, naar han siger: At Kornhuusene med al muelig Flid maatte bevares og holdes i Stand; og at største Forsigtighed maatte bruges, at hverken bedervet Korn blev modtager, eller det Modtagne bedervet.

Naar nu de hos Proprietairerne foregivne private Magaziner, ikke allene fuldkommen forskaffer al den Nytte og Fordeel, som af publiqve

25

Magaziner haves kan, men frem for dem har sine store og betydelige Fordeele. Hvorledes kan da de første anføres som Aarsager til Kornmangel og høye Priser, og Forslag gjøres til deres Forbud og Hævelse; Og de sidste derimod tilraades og anprises, som et Hovedhielpemiddel imod Kornmangel og høy Pris? Hvorledes kan de første siges, at hindre Jevnvægten og opskrue Priserne; og de sidste anprises, som det beste Middel, nest faste og bestandige Prisers Bestemmelse, til at holde Jevnvægt i Kornpriserne? Hvorledes kan første

siges at være Borgeren og Kornhandleren til Nachdeel; og sidste derimod dem begge til Fordeel?

Ja hvorfore, maa jeg spørge, skal de, de foregivne Kornmagaziner oprettende, Proprietairer complimenteres og betitles med Caracteer af Kornpugere; fordi de, uombede af Forfatteren og Staten, har paataget sig en Sag, den han eragter Staten saa tienlig, og anseer, som et Hovedhielpemiddel imod Mangel og høye Kornpriser, nemlig Magaziners Oprettelse? Skulde man ikke snarere forventet, at Forfatteren havde skrevet en Lovtale til deres Berømmelse, og paa Publici Vegne aflagt dem en

26

stor Taksigelse, at de frivillig vilde opfylde hans og Publici Ønske; At de vilde spare Staten de anseelige Bekostninger og betydelige Uleyligheder, som ere forknyttede med publiqve Magaziner? — Tvertimod betitles disse Magazins Anleggere for Kornpugere og ulovlige Forprangere, og deres Kornsamling i Forraad til dyre Tider for Kornpugeri. Men hvad er da Forfatteren, som foreslaaer og driver paa publiqve Forraadshuuse? skulde han og de da ikke blive til Pugere og Pugeri tilsammen? — Vil Forfatteren sige: Disse Proprietairer skyldes ingen Tak, det er ikke til Statens Beste, men for egen Fordeel, at de samler og gemmer Forraad til dyre Tider; Da svares: At, naar Staten naaer den forønskede Fordeel, og det endog bedre ved deres private, end ved sine publiqve Forraadshuuse, saa kan det ikke skade Staten, og ingen Lem i Staten, (naar den Misundeliges Harm og Fortrydelse undtages) at den private Fordeel med Statens Beste er forknyttet.

Hvori, maa jeg fremdeles spørge, er de Proprietairers Gemytte og Forhold, som gemmer og oplegger Korn til dyre Tider, meere uchristeligt, som Forfatteren kalder det Pag. 41,

27

27.

end Forfatterens, som foreslaaer: At Korn paa publiqve Bekostning, ved oprettede Forraads-Huuse, burde glemmes og have i Forraad til dyre Tider?

Et af To vil jo skee disse Proprietairer, som under lettere Priser oplegger Korn til dyrere Tider; enten, at de og selge det i den paafølgende dyre Tid, og da opnaaes jo derved den fulde Fordeel for Staten og dens Kornkiøbende Lemmer, som ved publiqve Magaziners Indretning søges og erholdes; Og har dette Proprietairens Forhold en for Staten saa høyst nyttig og gavnlig Virkning, som Forfatteren beskriver den, hvorledes kan det da kaldes uchristeligt? Eller det skeer, hvad Forfatteren, Pag. 43, siger ofte at skee: At Speculationen mislinger, og han nødes til at sælge det meget under den Priis, han forhen burde have solgt det. Og da geraader det jo Statens kornkiøbende Lemmer meere til Fordeel, end Skade, i det denne oplagte Qvantitet Korn sælges dem nu lettere, end om den forhen var solgt? — Skulde Forfatteren nu for at udrede sig af disse contradictoriske Setninger (At publiqve oprettede Forraadshuuse, og Magaziner for Forraadskorn fra let-

28

tere til dyrere Aaringer, vilde raade Boed paa Kornmangel og høe Priser; og at private Magaziner, som dog med ingen Omkostning og Uleylighed for Staten er forknyttet, foraarsager Kornmangel og høye Priser) indvende og foregive: At, hvad han laster ved Proprietairerne, er ikke, at de gemmer og oplegger fra et lettere og meere frugtbart Aar til et paafølgende dyrere og meere ufrugtbar; men at de gemmer det til hen i Vinteren eller Foraaret, og ikke strax sælger i Efteraaret. Da svares: 1.) At hans egne Ord ikke vel tillader saadan Udtolkning, naar han taler om det Tab, som disse saa betitlede Kornpugere lide ved Tab paa Maalet og Kornets Bedervelse. 2.) At Proprietairen med ingen Føye kan lastes, at han ey sælger synderlig i Efteraaret. Først maa Bonden, inden Hovterskningen for Alvor kan foretages, lades Tid til Høstens og Høstgrødes, eller den sildigere Høseslets, Indavling, dernest til Hovgiødnings Udagning, siden til det Brød og Ølkorns Udtærskning, som Bønder gemeenlig strax trænger til, ja endog at udtærskne noget til Skatter og paatrængende Udgifter. Derpaa skal Hovedgaardens Sæderug, og endeel Huus-

29

holdingskorn, udtærskes; saa at det gaaer langt hen i Tiden, inden Sælgerkornet udtærskes kan. Dertil maa man agte, at, som Bondens Korn særdeles i Efteraaret og hen i Vinteren forsørger Borger og Kiøbstædmanden, saa kommer Proprietairens Korn meest i Handelen, og som Kornets Udslibning ikke stort skeer, før i Foraaret, kunde det være det samme, enten det ligger paa Kiøbmandens, eller det laae, som Forfatteren foregiver, paa Herremandens Loft. Af Proprietairens Korn er det og fornemmelig, at Kiøbstæderne hos de kornhandlende Kiøbmænd faaer deres Sommerhold. Og de fik det ventelig bedre Kiøb paa første Haand hos Proprietairen, end naar det først af Handelsmanden er opkiøbt. Saa at Kiøbstæderne snarere vinder, end taber, ved det Proprietairen ikke stort sælger, eller kan sælge, først i Vinteren; da der og gemeenligen er ingen, eller gandske faa der vil kiøbe.

Ved det, som nu sagt er, er det tydelig demonstreret og gotgiort: At Forfatteren, den Stund han foreslaae publice Magaziner, som et tjenligt Hovedmiddel til at hindre og lindre Kornmangel og dets høye Priis, er aldeles

30

ubeføyet, at anklage Proprietairers Magaziner og Oplag, som en Aarsag til Kornmangel og høy Priis. Og at han, den Stund han vil forsvare dette sidste, er ubeføyet til at paastaae det første. Een af disse contradictoriske Setninger maa han nødvendig overgive.

Efter at dette saaledes i Forvejen viist er, da kommer vi til Forfatterens Beskyldning: At visse Proprietairer anretter Magaziner, ey allene af deres egen Avl og Tiender, men endog af deres Bønders Avl, ved at tvinge disse at levere paa Herregaardene, alt hvad de af deres Avl kan afstedkomme, og at de faaledes ere Forrangere af deres egne Bønders Korn.

Først vil jeg indstille det til den honette Verdens Kiendelse, om det er sømmeligt og velgiort, saaledes i offentlige Skrifter at beskyldte en Deel af en heel Stand for Forbrydelser, uden at nævne de skyldige; Om sligt ikke kan og bør ansees, som hele Standen fornærmeligt. Om nogen vilde skrive: At vi havde Byefogder i Dannemark, som — — —, (jeg nævner her ingen vis Forbrydelse, at ey nogen skal fatte Mistanke, at hermed kunde stikles til Forfatteren) mon da Forfatteren ikke vilde ansee

31

sligt at være hver en ærekier Byefoged fornærmeligt?

Blev Forfatteren derpaa paalagt, at bevise sin Beskyldning, frygter jeg, at han vist stod til Skamme. Og har jeg megen Grund til denne min Formodning; thi uden at tale om, at min Kundskab og lange Erfarenhed, da jeg muelig har Forfatterens Aar to gange, strider gandske imod hans Foregivende; Da kan jeg beraabe mig paa Proprietairernes Svar, da deres Betænkning om Fornødenheden, Nyttens og beqvemste Maade til Kornmagaziners Anleg, i afvigte Aar fra det danske Kammer blev forlangt. Hvilket, hvad Magaziners Anleg var angaaende, almindelig var dette: At om det skulde eragtes fornødent og tienligt, at der skulde skee Oplag af Korn, da var det ey private Folkes Sag dermed at befatte sig, men maatte skee paa Publici Bekostning og Regieringens Foranstaltning. Og kan endnu herom fra Amtmændene indhentes Underretning og Vished. — Havde det da været, som Forfatteren foregiver: At en Deel ere flittige til Magaziners Anretning; Da maatte jo disse have svaret: At Kornoplag, i mindste af egen Avl,

32

fra lettere til dyrere Aaringer hos dem var sædvanlig, og fremdeles erklæret sig til deslige Oplag for Fremtiden. Videre var det jo i Mangel af Oplag hos Proprietairerne, efter at det danske Kammer derom havde indhentet Underretning, at der blev grebet til det Middel at paabyde Forraadsrug. — Endelig kan det være ligemeget, hvad Oplaget af egen Avl an gager, om de siges flittige til at oplegge det fra lettere til dyrere Tider. Skiønt det lettelig indsees, at faa er i Stand til at kunne, og at den store af Forfatteren selv omtalte Hazard, den Probabilitet, snarere at tabe end at vinde, endog afskrekker fra at ville gjøre det. — Men den Beskyldning: At visse Proprietairer tiltvinger deres Bønder at sælge til dem alt det Korn, de saa afstedkomme, er vist nok for haard og urigtig. — Muelig Forfatteren kan have hørt: At om en Proprietair i en Egn, hvor Kiøbmændene enten ikke kunde, eller ikke vilde, betale Kornet nogenlunde efter gangbar Priis, Har for at hielp sine Bønder, der strax behøvede Penge, for Høyere Priis modtaget, eller givet dem Forskud, paa det Korn, de leveerte, indtil det i Vinteren, og i Frosten, kunde hen-

33

føres til en længere bortliggende, men bedre betalende, Kiøbstæd. Hvilket af andre til en Tvang, vrangelig kan være udtydet; da der dog i saadan Forhold ikke skiønnes at være noget lastværdigt. I det mindste er samme i lige Tilfælde forhen skeet paa Kongens Gods efter Kammerets Foranstaltning. — Overalt, maatte man nok spørge, hvorledes Proprietairen, om han end vilde, kunde tvinge sine Bønder, imod deres Villie at sælge sig deres Korn. Forfatteren maa kiende lidet til Verden, om det er ham ubekiendt, at Bønderfolk veed, at Loven er ligesaavel for dem, som for andre; Og hvorledes kan dette være Forfatteren, som en Embedsmand, ubekiendt i disse Tider, da Bønder have klaget dristig nok overderes Hosbond i Tilfælde, hvor ingen Klage havde Sted. Skulde det da formodes, at de ikke skulde klage over, eller rettere, med Magt modstaae saadan ulovlig, uhørt og voldsom Omgang, Bonden hans Korn mod hans Villie, ham at ville fratvinge; Og om end Proprietairen hertil var een Bonde eller to med Vold og Magt overlegen, saa var, langtfra, han det dem dog ikke alle, men sikkert nok vilde blive afviist, ikke alleneste med Pen, men endog med Næve.

34

Hvad sig ellers det saa almindelig af Borgerstanden udraabte og beklagede saa kaldede Kornpugeri, eller

Oplag fra lettere til dyrere Tider, angaaer; Da vil det ved behørig Eftertanke befindes: At samme her i Danmark hverken er saa almindeligt, eller saa skadeligt, som det foregives. (Forfatterens anførte Avisa Relation agter jeg uværdig at tale om, thi hvo caverer dens Rigtighed?) — Men dette maa man agte: At i Laude, som Böhmen, og andre, der hverken have Udslibning eller Indførsel, uden den meget indskrænkede og heel bekestelige paa Floderne; der, er det forstaaeligt, at Kornpugeri eller Oplag kan have Sted. Da de i frugtbare Aar ey til Fremmede, i mindste ey til langt bortliggende, kan afsette deres Overskud, og i ufrugtbare ey heller fra Fremmede, uden høyst besværlig og bekestelig, kan faae Undsetning; saa maa Priserne Forskiellighed, under forskiellig Frugtbarhed, der nødvendig blive meget stor, og langt større, end hos os, og følgelig kan Fordeelen ved Korns Oplag fra det frugtbare Aar, ifald et ufrugtbart paafølger, være meget stor. I de danske Provintser derimod, hvorfra og hvortil Korn til

35

Søes beqvemmelig overalt baade kan udføres og indføres, alt efter Frugtbarhedens Forskiellighed, har Priserne en større Jevnvægt, og differerer langt fra ikke i saa høj en Grad; Siden vort Overskud af Korn, hvor det andre Steder er dyrest, kan afsettes, og det manglende, hvor det er lettest, indkiøbes. Følgelig kan Fordeelen ved Korns Oplag her ikke blive nær saa stor og betydelig. — Denne Aarsag setter saadan en Hindring for Kornpugeri i Danmark, at snart ingen videre Anstalt derimod er nødvendig. Den Sag, hvor Tabet almindelig overbalancerer Fordeelen, som Forfatteren, Pag. 43, selv synes at tilstaae om Kornpugeri, er ikke stort befrygtelig, og kan snart gandske undvære Regjeringens Opsigt og Anstalter.

Hvad sig nu Skadeligheden af Kornpugeri i Danmark anbelanger; saa kan samme, naar Kornpugeri, som viist, her ikke vel kan finde Sted, heller ikke være betydelig. Ja, alting vel overvejet, da det nedsetter Prisen i det paafølgende dyre Aar lige saa meget til visse, som det opsetter den i Oplags Aaret; Da geraader det dem, som messt klager derover, oftere og snarere til Fordeel, end Nachdeel. Naar

36

det forhøyer Prisen, kan Borgeren best taale Forhøyelse, og naar det nedsetter Prisen, er Borgeren høysttrængende til Nedsettelsen. Virkningen er jo den samme, som søges og ønskes ved oprettede Magaziner.

Slutningen af alt det, som nu sagt er om Korns Oplag og Magaziners Anleg, bliver da denne: At Danmark, siden det, endog under Misvext, almindelig har det Korn (helst naar det tilvexler sig et Slags for et andet) som det behøver, og siden det beqvemmelig kan faae Tilførsel allevegne fra, og aarlig udsende sit Overskud, hvor det best kan afsettes, da er offentlige Magaziners Anleg ikke allene uforholden, men endog til Tab og megen unyttig Bekostning. Danmark behøver intet andet Kornoplag, end det, som mindst agtes og paaskiønnes, og dog er saa gandske betydeligt et Oplag, som skeer uden nogen Foranstaltning; Jeg meener det Oplag, som under lettere Priser skeer i hver Mands Huusholding, der nogenlunde har Evne dertil: nemlig at Borgeren da provianterer sig sterkere og rigeligere, end som ellers; Og at Landmanden ikke sælger sig saa nær, men har en Beholding, der rekker langt

37

hen i Vinteren. Dette saa almindelige Oplag er vist af stor Vigtighed. Og var ikke det, da vilde et indfaldende ufrugtbart Aar trykke langt mere, og foraarsage langt større Trang og Høyere Priser. I det meest ufrugtbare Aar 1751. var ingen Mangel eller høj Priis formedelst saadant Oplag fra det nest foregaaende store Kornaar. Og i Mangel af dette Oplag er det, at tvende hinanden følgende ufrugtbare Aar ere saa befrygtelige. Men derimod kan heller ingen Magaziners Anleg hielpe; Siden det første ufrugtbare Aar udtømmer dem. — Mange Ting, særdeles de, som vedkommer Handelen, reguleres allerbest, og kommer i retteste Skik og Orden, naar dem lades deres fri Løb, naar man tillader de naturlige Aarfager at have deres fri og fulde Virkning.

Pag. 57. siger Forfatteren: At i Kiøbenhavn har man ofte feet Exempel paa, hvad offentlige Forraadshuse kunne udrette, ved det Kornet af Kongens Kornhuufe er solgt til de fattige Indbyggere meget under den gangbare Priis. Men skal Kornmangel og Kornets høye Priis forebygges og afhielpes ved Magaziners Anleg, da maa det være i saadanne Ma-

38

gaziner, hvori Kornet, indkiøbt i det lettere og frugtbare Aar, bevares i Forraad til et befrygtet paafølgende dyre og ufrugtbart. Om saadanne Magaziner og Kornoplag har vi da været nødte til at forstaae Forfatterens Forslag om Magaziners Oprettelse. Thi at oprette Magaziner, at gjøre store Kortsamlinger for at udsælge Korn i samme Aar, som det indkiøbes og indsamles, kan aldrig nytte til den Hensigt, men har en gandske stridig Virkning. Da alle store Indkiøb straxen forhøyer Priserne. Ja Forfatteren siger selv udtrykkelig, Pag. 58, om sine foreslagne offentlige Forraadshuses Anleggelse: At sligt et Anleg stemmer overeens med den viise Josephs Exempel, ved at indkiøbe Kornet i gode Aaringer, og bevare samme, til mavre Aar og Misvext indfalder. Hvorledes vil Forfatteren da bevise Nyttens af sine foreslagne Magaziners Anleg, ved Nyttens af Kongelige Provianthuse; en Indretning af en gandske anden Natur og Hensigt. Til Marinens og Armeens

Behov og Underhold udskrives aarlig de Kornvahre, som for samme Kornaar kan behøves. Dette skeer i frugtbare og ufrugtbare Aar, under lave og høye Priser.

39

Og som dette ikke har nogen Hensigt, saa har det heller ikke nogen Virkning, til at hindre høye Priser; contrair! en høy Udskrivning af Skattekorn forhøyer altid Prisen. Og var den af Forfatteren omtalte Mængde af Forraads-Rug (hvilken med Skatterug og Sæderug paa nogle Steder medtog hele Bondens Rugavling) ikke saaledes kommen under Beslag, var Rugprisen aldrig steget saa høyt. At Regieringen derfor udskriver hvert Aars behøvende Skattekorn for Armee og Marine; at den for en folkerig Hovedstad, hvor Tilførselen til Søes i mange Maaneder, ved en lang Vinter, saa vorde sperret, bærer Omsorg for en tilstrekkelig Forraads Indsamling; Og at Regieringen med saadan Forraad, naar Nøden trænger, kommer den fattige Almue til Hielp; skienker og eftergiver en Deel i Prisen: Dette er og bliver en Sag, som er hans Forslag om Magazines Oprettelse, til at afværge Kornmangel og høye Priser i Danmark, aldeles uvedkommende.

Efterat vi nu faaledes har afviist Forfatteren med hans foreslagne tvende Hovedhielpemidler, dem jeg først, som Forfatterens bety-

40

deligste Feyltagelser, har villet tage under Examen; Da maa jeg til de af ham angivne Aarsager til Kornmangel og høy Priis gjøre disse almindelige Anmærkninger.

1.) At, egentlig talt, er Kornmangel ikke at befrygte i Danmark, end ikke under sædvanlig Misvext. Siden Danmark dog alle Aaringer udfører mere Korn, end det indfører. De ynkelige Klagemaale over Virkningerne af Kornmangel og høye Kornpriser, som Forfatteren fremfører Pag. 5. og 15, kunde da vel rettere forbeholdes de Kornkøbende Landes Indvaanere. En Svensk, en Nordmand, maa jo slet mistrøste og fortvivle, naar han hører dem, fra hvilke Hans Undsetning skulde komme, saaledes at beklage sig.

2.) At, Miendskiønt de angivne Aarsager til Kornmangel og høye Priser, virkelig har en Evne til at formindske Kornet, og forhøye dels Priis, saa vilde disse Aarsagers Hævelse, saavidt uden Statens Tab i anden Henseende skee kunde, dog ikke, uden i gandske ringe Grad, nedsette Priserne hos os. Var Udførsel og Indførsel her bestandig formeent og hæmmet, tog Danmark ingen Deel i den almindelige

41

Kornhandel. Men var Danmarks Korn ene og allene for Danske Undersaattere, da kunde Hævelsen af de foregivne Kornmangelens Aarsager saasom Brændeviinsbrænderi, Folkemængdens Forøgelse, Qvægsyge, Fiskeriets Forsømmelse og Kornets Beskadigelse af Vildtet, gjøre en stor og betydelig Virkning, og i en høy Grad nedsette Priserne. Nu derimod, da Priserne hos os, som betydelige Interessanter i den almindelige Kornhandel, for største Deelen dependerer af andre Landes Priser, og ikke saa meget af Frugtbarheden hos os, som Aarets almindelige Frugtbarhed, og Tidernes Conjuncturer; da lover man sig forgieves nogen stor og betydelig Nedsettelse af Kornpriserne ved de ommeldte Aarsagers Hævelse. Overalt ere disse Aarsager ikke nye, men have været til forhen, foruden at have forvoldt Kornmangel eller høye Priser; Ja, blant disse opregnede Aarsager, er det saa langt fra, at Brændeviinsbrænderiet paa Landet har, som Forfatteren foregiver, tiltaget, at det meget mere, i de seneste ufrugtbare og dyre Aar har aftaget; thi det er klart og forstaaeligt nok, at intet kan sikrere tvinge Bonden til at indskrænke Brændeviinsbræn-

42

deriet, end Misvæxt, det er at sige: Mangel paa Korn.

I Betragtning og fuld Overbeviisning da, at disse for Kornprisens Forhøyelse saa Haardt og Høylig anklagede Aarsager, der i Hensigt langt fra ikke ere saa skadelige, som de enten af Forfatteren, eller almindelig, ansees (ja ikke nær saa skadelige og ødeleggende for Staten, som Forfatterens foreslagne tvende Hovedhielpemidler) og at deres Hævelse langt fra ikke vilde medføre den forønskede og forventede Virkning af Prisernes Nedsettelse; Vil jeg ikke opholde Læseren med mange og vidtløftige Anmærkninger over de af Forfatteren til Kornprisens Forhøyelse anmeldte Aarsager; Siden de i den Henseende ikkun ere af en liden Virkning; i hvor betydelige og skadelige de i andre Henseende end være kan.

Til disse tvende Anmærkninger, som i Almindelighed gielder om samtlige af Forfatteren anførte Aarsager til Kornmangel og høy Priis, jeg nu allene tilføye en og anden kort Anmærkning ved Forfatterens foreslagne Hielpemidler; Og i sær, siden jeg i næstfølgende Anmærkninger over Philocosmus, af hvilken de

43

snart alle kiendelig nok ere laante, agter samme stykviis at igiennemgaae, og deres Gyldighed at undersøge.

Pag. 27. foreslaaer Forfatteren, som et Middel til at hindre Brændeviinsbrænderiet, at Hosbonden skulde mulcteres for Bondens Forbrydelse. Men slige Statsmaximer vil vel endnu for en Tid i Danmark ansees at være alt for Chinesisike, eller Tartariske. En billig Jevnvægt mellem Kiøbstædmand og Landmand kan vel heller ikke tillade sligt. Kiøbstædmanden synes her at drive sin Fordring vel vidt. — Med samme Føye kunde jo Proprietairerne foreslaae: At naar nogen hans Bonde drak sig fuld i Kiøbstæden, skulde Byefogden mulcteres, eller sidde nogle Timer i Raadhuuskielderen tillige med Bonden; thi Inspectionen er dog lettere i en liden Kiøbstæd, end paa et heelt Gods.

Det Forslag Forfatteren videre gjør: At Anklageren selv maatte være Vidne, og hans Vidnesbyrd gyldig, finder og neppe de Lovkyndiges Bifald. Saa farlig er jo Forbrydelsen heller ikke, at man for den Sag skulde afvige fra de gamle juridiske Grundregler. Indbyggernes Sikkerhed, en uskyldig og paa falsk

44

Vidnesbyrd at fældes, er af langt større Vigtighed.

Pag. 30. erklæres Brændeviinsbrænderiet for een Kiøbstæderne fra Førstningen af tilhørende Næring, der og vilde medføre den Fordeel, at de kan føde desto flere Sviin uden Korn. Samme Fordeel flyder af Brænderiet paa Landet; Og var Brænderiet ikke bleven belagt med Skat, var det vel aldrig bleven til en Kiøbstædnæring, som nu for Oppebørselens skyld skeet er, da det i Kiøbstæderne bedre kan have under Opsigt; Skiønt en af vor Tids Forfattere med Iver paastaaer: At det var unaturligt, at Landmanden skulde have denne Næring. Men hvori dette unaturlige skulde bestaae, har han ikke beviist; Ikke heller nogensinde kan blive i Stand til at bevise.

Pag. 18. angives blant Aarsagerne til Kornmangel og høy Priis, mangel Hosbonds Forvalters eller Ladefogets Forsømmelse i at have den tilbørlige Indsigt med Bønderne, at de ret behandle, giøde og forfølge deres Jorder. Men er Forfatteren og vis paa, at de første deri ere klogere, end Bonden; mon bedre skulde kiende sin Jord, og kunne

45

indrette dens Drift? Dette kunde de første ikke gjøre uden et ævigt og uendeligt Bogholderi over hver en Ager hos hver en Bonde, hvorledes den i de forrige Aar var Ubehandlet, og hvordan dens Afgrøde var. — Veed Forfatteren og, om Bonden ikke ansaae dette som en Tvang, langt verre og haardere, end hans Hovning? Om han ikke vilde ansee sine Vilkor, dem Forfatteren ønsker forbedrede, ved dette hans Forslag uendelig forverrede? Var ham da ikke beføyet til at klage: At han var bunden og opbunden i alle Ting. At ham ikke lodes mere Frihed, end Plovbesterne, nogen Ager af den Grund, han dog skulde skatte og skyldte af, efter eget Tykke at behandle; men at han skulde lade sig foreskrive Regler af dem, der langt fra ikke kiendte, eller kunde kiende, Grunden saa got, som han. — Men i denne Tid er ingen flittigere til at foreskrive Regler i Landvæsenet, end de, som deri har mindst, ja ingen Indsigt. Samme Indsigt spores i en Deel af de andre anmeldte Mangler ved Landbruget og de derimod foreslagne Hjælpemidler. Herom at disputere med ham vilde vel altsaa

46

falde Læseren alt for kiedsommeligt at høre paa.

Capitelstaxten, hvorom tales, Pag. 21, kunde gjerne været ude af dette Register; og den mod Vedkommende derunder hvilende Beskyldning udeladt.

47

Anmærkninger over Philocosmus, saavidt de af ham angivne

Aarsager til høye Kornpriser

i Danmark angaaer.

Den første af de til høye Kornpriser hos os af Forfatteren Pag. 26. og efter ham af Hr. Lübecker, angivne Aarsager, (dem jeg hos Hr. Lübecker forbigik, for her underret at prøve og igiendrive) giver kuns en meget maadelig Formodning om begges politiske Indsigter.

Dog er vel Hr. Lübecker mere at undskylde. Til at besvare det udsatte Problema, havde det vel intet nyttet, at skrive: At vore Hiempriser retter sig efter Priserne paa de af vore Kornhandlere søgte fremmede Torve, og de igjen efter Kornets Mængde mod Forbrugelsen, Aarets Frugtbarhed, forrige Beholdning, samt Tidernes Conjunctu-

48

rer og Aspekter; Og, at den Pris, som disse Aarfager bestemmer, er i enhver Tid, (Sælgeres og Kiøberes ævrigvarende Klagemaale aldeles uagtet) den rette, den maadelige, og best trufne Priis; At ligesaa vist, som den kornkiøbende Skat er best tient med lave Priser, er den kornsælgende, (Staten i det hele betragtet) best tient med de høye; Og at de, som ønsker lave Hiempriser for egen Beholdning og Forbrugelse, og tillige dyr Afsetning paa fremmede Steder, ønsker det, som ikke staaer til nogen Regiering, ja er slet umueligt, uden den høyst ubillige og skadeligste Tvang, at iverksette; At de Feyl og Mangler, som kan findes hos os og vor Forfatning, i hvor betydelige og skadelige, Har dog kuns saare liden Virkning, under Handelens Frihed, at opsette Kornprisen, ligesom deres Hævelse heller ikke stort kan nedsette den. & c. — En saadan Besvaring, skiønt muelig den retteste, var vel neppe værdiget nogen synderlig Reflexion, og mindre bleven belønnet.

Første (og ventelig fornemste) Aarsag, formeener de begge, at finde i vore Fabriqvers

49

Anleg, og den derved, endog ved indkomne Fremmede, formerede Folkemængde. Thi, i Forhold til Folkemængden, siger Forfatteren, naar Kornets Mængde ikke formeres tillige, stiger Kornet i Prisen.

Var Danmark en liden Verden for sig; Var det udelukt fra, og ikke lodtaget i den almindelige Kornhandel; Havde det ingen Fabriqveurs at underholde hos Fremmede, det er Brugte det ingen fremmede Fabriqve- og Manufacturvahres Fødte det sine indenlandske Fabriqveurs slet ørkesløse, uden at de bestilte noget; — Da kunde den Setning tilstaaes her at være applicable: At i Forhold til Folkemængden og dens Forøgelse, naar Kornet ikke formeres tillige, stiger Kornet i Prisen. Men da de anførte Poster har sig gandske anderledes, saa lader den paaberaabte Grundsetning, som angaaende den hele Verden, eller en fra den øvrige Verden adskilt, og fra al Handel og Commerce udelukt, større eller mindre Stat, har sin fulde Rigtighed, sig her ikke applicere.

De, hvis Manufactur- og Fabriqvevahre Danmark forbruger, enten de her, eller andensteds, ere boesiddende, siges jo med rette vore

50

Fabriqveurs, og af os at underholdes. Underholdes de nu af Danmark, hvorledes skulde da vore Levnetsmidler stige mere ved det, vi underholder dem inden, end uden for Statens Grændser? Vil man sige: Til deres Underhold eller Betaling udsendes Penge, og ikke Korn; Da er Svaret: Da vi dog aarlig sælger en Deel Korn (ja langt større Qvantitet, end den, indenlandske Fabriqveurer fortære) til Fremmede, og derved indløser de Penge, vi betaler vore udenlandske Fabriqveurer, saa er det jo det samme, enten de faaer Kornet selv in natura, eller de, for det udførte Korn fra Fremmede indløste Penge. — Kornprisen hos os kan altsaa ingenlunde stige ved indenlandske Fabriqveurer, al den Stund de arbejder, fortienet Føden, og formindsker Indførselen af fremmede Fabriqvevahre. Saa meget Korn, som de fortære, maatte jo, om de ikke vare og fabriqverede her, nødvendig mere udføres, al den Stund, som billigt, samme Forbrugelse af Fabriqvevahre supponeres.

Man gjøre sig for den Aarsags skyld slet ingen betænkning, vore Fabriqver at udvide, og derved Indførselen af fremmede Vahre at

51

formindske! Disse Fabriqveurs, disse Arbeydere, dem vi dog, om ikke her, da andensteds underholder, vil vist ikke forhøye vore Kornpriser. — Naar Kornhandelen lades sit tilbørlige og ubehindrede Løb, da vil en kornsælgende Stat vist nok beholde den Qvantitet, den efter sin forøgede, eller formindskede Folkemængde, behøver, og ikke udføre, uden Overskuddet. Forfatteren er misfornøyet med Herr Oeder, som afskrekkelige fra Fabriqvers Anleg; men her skrekkes og skrekker han jo selv, Hvor der dog slet intet er at skrekkes for.

Vore Fabriqveurs, saafremt duelige og arbeydsomme, endskiønt nye og inddragne, forøger ikke mere Kornprisen i en kornsælgende Skat, end vore Bønder, Jordbrugere og Kornavlere selv. Derfor kan den fremmede duelige Fabriqveur ligesaa lidet beskyldes, som nogen af Statens indfødte nyttige Arbeydere. Den ene, som den anden, holder det Korn og Fødevhare i Landet, som, uden dem, deres Arbeyde og Fortjeneste, med mere vilde og maatte udføres. Det Korn, som den nye Fabriqveur fortærer, maa beregnes at være af det Overskud, som ellers blev udført, men nu for hans skyld beholdes samme.

52

Jeg har søgt heri at forklare mig saa tydeligt, som mueligt, da Tydelighed ventelig kan behøves for Folk, der kan troe: At vore Fabriqveurs opsetter vor Kornpriis.

Forfatteren maa ansee vor Agerdyrkning, ved vore Fabriqvers Anleg, saa slet og forsømt, som han vil, saa skal han dog aldrig, den Stund han maa tilstaae, at Danmark da var kornsælgende, og aarlig udførte store Qvantiteter, kunne gotgiøre: At Fabriqvers Anleg og Fabriqveurers Inddragelse var paa den Tid ildepassende,

og utidig. — Den Tid, paa hvilken et Rige kan afhænde anseelig Mængde af Korn og Fødevarer, kan aldrig, i Henseende til Agerdyrkningens Tilstand, være utidig og ubeqvem for Fabriquers Anleg. — Saa at alt hvad han taler om vore tvende Colberts, Fabrique og Manufactur (skiønt han selv vil agere den tredje, med Udførsels Forbud) og alle hans Beskyldinger imod den Tids Ministerium, bortfalder som urigtige Begreb; Hvilket af det, som anført er, tydelig nok kan indsees.

Troer ellers Forfatteren, og med ham Hr. Lübecker, dette deres Foregivende: At Folkemængdens ved Fabriqueurerne forøgede

53

Antal har opsat Kornprisen, da har de Føye til at glæde sig ved dens Nedsettelse, som nu efter deres Setning nødvendig maa existere, da den danske Stats Folkemængde i afvigte Aar tabte 5 til 6 Tusinde; Hvilke langt fra ikke alle vare Arbeydere, og saa duelige Statens Lemmer, som Fabriqueurer.

Den først anførte Aarsag til høy Korn priis hos os befandtes da aldeles urigtig. Et Rige, som Danmark, der dog aarlig afsetter Levnetsmidler til Fremmede, kan aldrig og umuelig forhøye sine Priser, ved i Riget at inddrage sine Fabriqueurer fra fremmede Stater.

Den anden til forhøyede Kornpriser foregivne Aarsag er en kostbar Stad, Amalienborgs Bygning, hvor hver Steen, som forhøyede Palladserne, efter Forfatterens Sigende, forhøyede Priserne. — Men Amalienborg staaer jo dog inden i Kiøbenhavn? Hvorledes kan da dens Bygning gjøre det, som det halve Kiøbenhavns Bygning efter Branden ikke har kunnet gjøre? — Naar Forfatteren vil betyde og forklare os: Hvorledes denne Bygning, som for tvende Riger dog ikke kan ansees saa farlig og betydelig, kan have forhøyet Kornprisen, da gaaer

54

det derpaa ud: At den har indført Yppighed og Overdaad, og disse igjen en Mængde Opvartere, og Forfængeligheds Tienere. Men, eet af to, siges Amalienborg dog vel rettere et Foster af Yppighed, end en Moder dertil; dens Virkning, end dens Aarsag. — Den Stund Jordbruget og andre Næringer ikke leed, og, ved de dertil behøvede Folkes Unddragelse, standsedes ved omtalte Bygning, da kan den i ingen Maade siges, at have forhøyet Prisen paa Levnetsmidlerne. I disse Aaringer har snart hvert et Amt saa mange tienstdygtige Folk ledige, som et Amalienborgs Bygning kunde udfordre; og kan jeg aldrig udregne, at det vilde forhøye Kornprisen, om disse bleve satte i Arbeyde; Da ingen duelig Arbeydere (som ved første Aarsag erindret er) med mindste Ret og Føye kan siges at forhøye Kornprisen i et kornsælgende Land. Denne anden anførte Aarsag bortfalder da, ligesom den første.

Efrerat nu Fabriquerne, vedbliver vor Forfatter, havde forøget Folkemængden, og foraarsaget større Kornforbrugelse; efter at Amalienborgs Bygning havde forøget Ædernes, Opvarteres og Forfængeligheds Tieneres Antal,

55

da, endskiønt Bondens Vilkor og Agerbrugets Tilstand blev den samme, tiltog dog Udførselen af Kornet. — Forunderligt, at Urimeligheden ikke er faldet Forfatteren i Øynene! Thi hvorledes, maa man spørge, kan dette bestaae med hinanden: Lige Indtægt og Indhøstning, større Udgift og Forbrugelse, og dog større Overskud og Afsetning til andre? I denne Calcul maa jo nødvendig nogen Urigtighed være indløben?

Urigtigt er det, at Bondens Vilkor og Agerbrugers Tilstand bleve de samme og uforbedrede fra den Tid, vi begyndte at fabriquere, og indtil nu værende Regiering. Yderlig uvidende om vort Landvæsen maa Forfatteren være, naar den Fremgang, som deri er skeet i sidste halve Seculo, kan være ham ubekjendt. Bondens Vilkor, i Henseende til den siden af ham omtalte Hovnings Frihed og Eyendom, bleve vel de samme, og tør vel saa fremdeles forblive; Men, i Henseende til de forhen værende mange øde og forfaldne Gaarde, i hvilke man med Tvang indsatte de Beboere, der dog hastig forløbe dem igjen; I Henseende til Bondens Uformuenhed, Avlingens Drift behørig at fortsette, da medførte den omtalte Tid en anseelig

56

og ønskelig Forandring i Bondens Vilkor. Dyrkelsen er og i den Tid baade anseelig forbedret og udvidet. Det forrige Agerland er ikke alleneste bedre behandlet, og til en rettere Drift inddeelt, men endog forøget med mange forhen udyrkede Jorder. Kornavlingens Forbedring i samme Tid har vist tillagt meget mere, end alle de af Forfatteren anførte Aarsager til en større Forbrugelse af Kornvare da, end før, har kunnet medtage; Og dette er Aarsagen, at Udførselen tiltog.

Er Bondens Vilkaar og Agerbrugets Tilstand blevne de samme, hvorfor forblev da ikke og Jordegodsets Priis den samme? Hvorfor ey da Jordegods i sidste 30 Aar steget til en dobbelt, ja tredobbelt Værdi? — Vel veed jeg, at andre Aarsager, saasom en større Summa af Penge og Pengesedler, sat i Cirkulation i Europa, og

derved foraarsaget almindelig Høyere Priis paa Vahre, dertil har contribuere; Men Landbrugets Forbedring i den Tid hos os er og bliver dog Hoved-Aarsagen; Hvilket uimodsigelig kan bevises dermed; At Jordegodset i andre Naboestater ikke nær steeg i den samme Grad, som hos os. Og beraaber jeg mig i alt dette

57

paa meenige Mands Vidnesbyrd, som selv har kiendt Agerbrugers Tilstand for og efter vore Fabrigvers Anleg.

Den tredie angivne Aarsag er Tiltagelsen af Brændeviinsbrænden og Brug. Uden at disputere om, enten Brændeviinsbrænderiet har til- eller aftaget, hvilket sidste dog ufejlbarligen har Sted paa Landet i ufrugtbare Aar, som forhen viist er, maa jeg have Forfatteren ført til Gemyt, at det er det samme, enten vi udfører Kornet, eller det deraf erholdte Brændeviin, og da bortfalder alt, hvad han anfører om Brændeviinsbrænden og Udførsel til de vestindiske Colonier, Island og Finmarken, samt alt hvad Krigen siges at have udlokke; thi alt dette maa jo beregnes at brændes af det fra Rigets egen Forbrugelse overskydende Korn, som dog ellers in natura blev udført, hvilket brændt og destilleret endog til større Fordeel afsettes. Brændeviinsbrænden og Brug, forhøyer da vel Kornprisen i Europa; Men at vi udfører Brændeviin i steden for Kornet, der dog ellers, om ey til samme, dog til andre Steder, blev udført, forhøyer ingenlunde vor Kornpriis i Særdeleshed.

58

Den paaankede Bondens Frihed til at brænde, har ikke strakt sig videre, end til en Frihed at byde paa de gandske saa Brændeviinsforpagtninger, som vare uden for Kiøbstædernes Districter. Forpagtningen varede kuns kort, og kan Bonden altsaa ikke siges at have, eller have havt Frihed til at brænde. — Urigtigt er og det Foregivende Pag. 30: At det er bleven Bonden tilladt at brænde for hans Besters skyld.

Ligesaa urigtigt er det og, at Hoveriet angives, som en Aarsag til en større Forbrugelse af Brændeviin. — Bonden anseer ikke nær Hoveriet, som Forfatteren, og andre i Landvæsenet uerfarne. Han skriver: At han er bedre tient med, at han ved sit, sine Folkes og sine Besters Arbeyde kan afdrage en anseelig Andeel af den Afgift, han for Gaards, Grunds og Besetnings Overladelse er Eyeren pligtig, end ved at give Æquivalent derfor i Penge. — Han troer ikke, at han mere, end Handverksmanden, er en Træl ved det, at han arbejder for andre. — Kaldte nogen ham saa, ansaae han ham vist for daarlig, og meente, at han for sligt, som et ubeqvems Ord, efter Loven kunde tiltales og straffes. — Men det er kiende-

59

ligt nok, at Forfatteren kuns her har søgt at gjøre sig lystig med Hoveriet, (skiønt paa et ubeqvemt Sted) siden han siger strax foran: At i Island og Finmarken (hvor ingen Hoveri gjøres, hvor de baade har Frihed og Eyendom) har der lært saa mesterlig at drikke Brændeviin, at de ey behøver større Færdighed i Konsten. Og strax derefter: At Børn her drikker Brændeviin, og at Piger og Drengene accorderes deres daglige visse Brændeviin, Morgen og Aften. Disse søger jo dog ikke, med denne dulmende Drik (for at betiene mig af Forfatterens Ord) at nedslukke den bittere Sorg over det saa kaldede Hoveritrældom?

Ellers er denne omtalte paa visse Steder foregivne Accord: At tilstaae Piger og Drengene daglig deres visse Brændeviin, vist nok en Digt og Calomnie imod Nationen, som Forfatteren, der ventelig aldrig har opholdt sig paa Landet, har ladet sig binde paa Ærmet, eller muelig udskrevet af den danske Nation ugunstige Hr. von Justi.

Men da jeg seer, ar Forfatteren her anker paa Hoveriet, og siden adskillige Steder paa Mangel af Bondens saa kaldede

60

Frihed og Eyendom, da vil jeg, isteden for Hr. Oeder og Baden, til bedre Indsigt og Oplysning i de Materier, blant andre, recommendere ham Anders Christensens og Hr. Teilmans Skrifter, samt Hr. Lykkens Undersøgnings Anden Deel, og Anmærkninger over Hr. Oeders Betænkninger og Zusätze. — Ellers gad jeg nok vidst, hvad det er for Frihed og Eyendom, at denne Forfatter, samt Hr. Lübecker, vil have Bonden oversat i. — Hvad det er for Frihed? Siden den sidste vil ikke, at Bonden, som dog best kiender sin Jord, maa have Frihed, efter Erfaring og Indsigt at behandle og besaae den. Og den anden, som en Elskere af Planer og Forskrifter i alle Ting, vil, at det skal forbydes Bonden, efter Gotbefindende at malke og klippe sine egne Faar.

Og hvad det er for Eyendom? Om nogen af dem har nogen Eyendom at skienke ham? Eller fra hvem disse Erobring skal gjøres?

Den fjerde anførte Aarsag er Ølbrygningens slette Tilstand paa Landet, da Bonden angives dertil at spille fast ligesaameget Korn, som han vel anvender. (Denne Aarsag maa

61

Hr. Lübecker, som lidet bedre underrettet om Tilstanden paa Landet, have undseet sig ved at anføre) Jeg undrer kuns, at Forfatteren, som frakiender Bonden den Kundskab at brygge, ikke og frakiender ham den Kundskab at bage, og derpaa tilkiender Kiøbstæderne begge disse Næringer, ligesaavel, som Sviinfedningen siden.

Var Landmanden saa ufornuftig, som nogle vore Oeconomister beskriver ham, da var det vist forgjeves, at tænke paa den saa meget paaberaabte Jordbrugets Forbedring; Og hvorledes kan Forfatteren da gjøre sig saa store Forhaabninger om den nye Agerdyrknings Plans herlige Virkninger? Da passede den beklagede Trældom sig vist bedre paa Bonden, end deres ham forønskede Frihed. Og hvad skulde da disse ufornuftige Kreature med Eyendomme; Eyendom af Landets Agre og Enge, dem Forfatteren selv erkiender for Basis til Statens Velfærd? Hvor skulde disse kunne lære saa mange forskellige Jord- og Sædearters rette og fordeelagtige Behandling, som Hidindtil ikke har kunnet lære at brygge en Tønde Malt.

Den femte anførte Aarsag er Qvægsygen. — Til denne kunde Forfatteren med me-

62

gen Skiel have tilføyet Misvext; da sidste er nok saa betydelig og virksom til Kornprisens Forhøyelse, som den første. Ved Misvext skeer det heel jevnlige, at der avles en tredie Deel mindre, end sædvanlig, og da Forbrugelsen nu er omtrent den samme i det ufrugtbare, som frugtbare Aar, skiønnes det lettelig: At denne Aarsag er ene noksom kraftig, i en høy Grad at opdrive Kornpriserne. Og har Forfatteren udeladt denne Aarsag, fordi dens Ændring staaer ikke i menneskelig Magt, da vilde han have den Godhed at raade Boed paa Qvægsygen!

Til siette Aarsag anmeldes den Uopmærksomhed paa de Kreatures Tilleg, som ved en ordentligere Indretning vilde formere Føden, og formindske Forbrugelsen af Kornet. Forfatterens Meening er: At Kiøbstæderne, som privilegerede til at brænde, skulde feede Sviin Men skulde det ikke være naturligere, at Landmanden, som tillegger og opføder Svinene, tillige feeder dem, end at de, opfødte af Landmanden, sælges til Kiøbstædmanden, og af ham, efter at de ere seedede, igien for største Deelen sælges til Landmanden? Ved disse tvende Kiøb vilde Prisen forøges. I Danmark feedes og

63

Sviin mere med Valle og suur Melk, hvoraf Landmanden har den største Mængde, end med Spøl. Kiøbstædmanden maa heller ikke finde saa god Regning, ved at feede Sviin med Spølen, som ved at give den til Malkekjøer, siden samme er deres meest almindelige Praxis.

Men det er Forfatteren nok, at han kan citere os hollandske Kiøbstæder, som feede Sviin med Spølen, uden at betragte: At ti og flere Kiøbstæder her (Kiøbenhavn undtagen) ikke

brænder den Qvantitet, som en eneste i Holland; At vore Kiøbstæder har ikke mere Spøl, end de anvender, og finder best at anvende til Kiøer; At Landmanden her har megen Valle, den han ey, uden til Sviin, kan anvende, og ellers vilde være ham unyttig; Ligesom og Sviin dermed gandske eene, uden Korn, tilbørlig feedes,

og feedes kan. Er da de øvrige mange Planer, Forfatteren gaaer frugtsommelig med, ikke bedre, end hans Plan til Sviinsfedning, da var at ønske, de aldrig kom for Loset, mindre i Praxin. Denne hans Plan for Sviinsfedning ligner heller ikke den plam, han siden giver for Øxnes Staldfedning. Thi der stri-

64

der han tapper for Bonden, i den, skiønt meget falske, Tanke: At Bonden, uden denne Frihed til at stalde Øxen, ikke kan

faae sit Foer i Giødning, og hverken giøde Eng eller Ager. Dog sandt! (jeg besinder det nu) Vor Forfatter strider ikke for Bonden, uden imod Proprietairen, men ingenlunde imod Kiøbstædmanden. Og altsaa handler han dog heri efter et Princip. — Den gode Forfatter, hvis store Myndighed i Landvæsenet, Man saavel af dette, som af flere Stykker, sikkert kan gjøre Regning paa, kan ellers være forsikret, at, om det end blev Bonden tilladt at stalde Qvæg, skulde dog meget faa, eller rettere, slet ingen, skiøtte om, at benytte sig af denne Frihed. Saa bekostelig er Qvægstaldning, og saa lidet kommer deraf ud. Ja, derved er i stedet for Vinding, intet andet end Tab, som nærmere kan sees kan sees af en Beregning, som en Landmand i Jylland herom har forfattet, og under 6 Julii 1770. ladet indrykke i det da løbende Ugeblad, det oeconomiske Magazin. Man seer jo og, at mange Herregaarde i Jylland, hvor Qvægstaldning er mere bru-

65

lig, end i de andre Provinzer, betakke sig for denne Frihed, og i stedet for de Staldstude, som de, een efter anden, afskaffe, holde Kiøer.

Den syvende og sidste anførte Aarsag er Fiskeriernes Forsømmelse. Havde Forfatteren kundet anføre og gotgiøre: At vore Fiskerier vare forsømte nu mere, end før, at denne Næring havde aftaget, da kunde det antages, som en Aarsag til forhøiede Kornpriser; Men ingenlunde dette: At vore Fiskerier endnu, som forhen, ere forsømte, og ikke tilbørlig optagne; Ligesaalidet, som det kan siges en Aarsag til forhøyet Kornpriis: At vi ingen Andeel har faaet i Fiskeriet ved Terreneuf.

Men jeg ponerer, at dette var skeet, eller vor egen Fiskefangst udvidet førend vor nye Agerdyrknings Plan var lagt, da havde vor Forfatter, som paastaaer: At vore Fabriqveurer forhøyer Kornprisen, vist nok sagt: At det forøgede Antal Folk, som brugtes til Fiskefangsten, forhøiede Kornprisen, da han har ligesaa stor, ja selvsamme Ret, til at paastaae det sidste, som det første. Han, som nu paaanker Fabriqvers Optagelse og Fiskeriers For-

66

sømmelse, kunde have fundet ligesaa god Grund at paaanke Fiskeriers Optagelse og Fabriqvers Forsømmelse.

Er det ilde efter Forfatterens Formeening, at vore Fabriqvers Anleg, formedelst den ved Fabriqveurerne foraarsagede større Kornforbrugelse, ikke blev udsat indtil denne Tid, indtil Agerbrugets Forbedring efter den nye Plan var foretaget; da er det jo vel, og det før samme Aarsags skyld, at Fiskeriet hidindtil er bleven forsømt, og dets Forbedring og Udvidelse saa længe udsat.

Denne sidste anførte Aarsag modsiger da aabenbare den første, og den første den sidste. — Men saaledes gaaer det ofte de Oeconomister, der har ingen, eller falske Grundsetninger i Politiken. Det forunderligste er, at denne Forfatter, der er skarpseende nok, til at opdage tusinde Feyl i vor Finance-, Cameral- og Handelssystema, hvorledes der handles ikke efter eet, men efter forskiellige, ja stridige Principer, her ikke har mærket, at han ender Fortegnelsen af vor forhøiede Kornprisers Aarsager med et Princip, aldeles stridigt imod det, han begyndte med. Her kan Forfatteren selv

67

tiene Philodan til Beviis paa vor politiske Kundskabs Tilstand, og bestyrke ham i sin Pag. 14. omtalte hemmelige Erfaring.

Af alle disse til vore Kornprisers Forhøyelse anførte Aarsager er der da, som viist, ikke en eneste (Qvægsygen allene undtagen) der holder Stand, eller engang har Evne til at forhøye vor Kornpriis. Og vare de end af saadan Evne, saa vilde Virkningen, jeg meener Kornprisens Høyde, dog ikke med dem vorde havet, al den Stund der overbliver andre dertil noksom virksomme Aarsager. Læseren behager at eftersee, hvad herom imod Hr. Lübecker er bleven erindret.

Jeg vil og formode, at de tvende paafulgte Aaringer (da Erfarenheden er visse Folkes eneste Læremester) har opladt Forfatteren Øynene til bedre Indsigt. Skiønt vore indenlandske Fabriqveurer ikke ere blevne flere; Skiønt Amalienborg for længst er bygt; Skiønt Bondens Vilkor og Agerbrugets Tilstand ey er forverret, men efter Forfatterens Meening endog anseelig forbedret; Skiønt Hoveriet, langt fra at tiltage, er bleven nedsat, Brændeviins Forbrugelsen (efter Forfat-

68

terens Tanke) til Nedsettelse; Skiønt ølbrygningen paa Landet ey er bleven forverret, men vel mindre Korn i de tvende sidste Aaringer dertil anvendt; Skiønt ingen Qvægsyge i disse Aar har været; Skiønt Kiøbstæderne under Forpagtningen i disse Aar har brændt, og til Landmanden afsat, langt mere Brændeviin, end forhen; Skiønt Fiskerierne ikke har astaget; er dog Kornpriserne i disse tvende sidste Aar, og det under bestandig Forbud af Udførsel til Fremmede, steget langt høyere, end i det Aar Forfatteren skrev, saavel som de foregaaende. — Vor Kornpriis maa altsaa vist dependere af andre, end de af Forfatteren navngivne Aarsager.

I Danmark, som lodtagen i Europa almindelige Kornhandel, og som aarlig har et anseeligt Overskud at afsette til andre, dependerer Kornpriserne fornemmelig af andre Landes Priser, og de igjen af Aarets almindelige Vert, forrige Beholding, og Tidernes, i fær i Henseende til Krig eller Fred, forskiellige Conjuncturer. Vore Kornpriser kan altsaa under egen Misvext, eller Qvægsyge, endda være lave, og i de os frugtbareste Aar anseelig høye.

69

Naar nu Forfatterens til den Tids høye Kornpriis anførte Aarsager saaledes bortfalder, saa kan det ingenlunde

tilstaaes ham, hvad han mod Philodan, Philopatreias til Forsvar, paastaaer: At i de Aar havde Proprietairministrene den beste og besynderligste Leylighed, bedre Leylighed, end enten forhen har været, eller vil komme, allene ved at befordre Tilladelse af Udførsel, at profitere af deres Jordegodser.— I disse tvende paafulgte Aar har Proprietairerne, end og under et bestandig fra 5 Novembr. 1770. indtil 26 May 1773. staaende Forbud paa Kornvahres Udførsel til fremmede Steder, og under Tilladelse af Indførsel, ikke allene af alle flags Korn, men endog andre Fødevahre, unegtelig udbragt mere af deres Jordegodser. Proprietairministrene havde da i disse Aar endnu havt bedre Leylighed, ved at hindre Forbud af Udførsel og Tilladelse af Indførsel, at opdrive Priserne.

Og om de end i den omskrevne Tid havde havt den allerbeste Leylighed til at profitere ved Udførsels Tilladelse, er det derfor sagt: At de nødvendig betjente sig af Leyligheden; at Tilladelsen, eller rettere, Forbuds Undladelse var

70

en Virkning af Proprietairministres interesserte Hensigter? Og dog meener Forfatteren, skjønt høyst urimelig, at bevise denne Setnings Rigtighed: At Proprietairministrene opskruede Priserne ved Forbuds Undladelse, ifald han kan bevise: At de derved fandt Leylighed til at profitere. Hvad skal man vel troe og dømme om vor gode Philocosmus, naar han saaledes erkjender Egennyttigheds Magt og Drift for aldeles uimodstaaelig?

Og ligesaa urimelig som nu denne Bevisnings Maade er, er og det Svar, hvormed den ærlige Philodan skal lade sig afvise: At forrige Tidens Ministre kunne ikke saaledes opskrue Priserne; At for dem var ingen slige Fordeele at gribe efter. — Af hans anførte Aarsager, om de end tvertimod det, som viist er, havde været virksomme til Kornprisens Forhøjelse, er der jo ingen besynderlige, som jo forhen har havt Sted. Slottets og den afbrændte Byes Bygning maa jo dog endelig veye op imod Amalienborg. Bondens og Agerbrugets Tilstand var jo efter Forfatterens Sigende det samme tilforn, som da, og da, som tilforn. Brændeviinsbrænden er ikke nye, og Hoveriet, der efter

71

Forfatterens Foregivende befordre og behøver dets Brug, er meget gammelt. Ølbrygningen paa Landet har dog ikke forverret sig. Qvægsygen er over en Snees Aar gammel. Sviinfeedningen har været Landmandens Sag fra gammel Tid. Og Fiskerierne ere ikke mere nu, end forhen, forsømte.— Den eneste tilkomne nye besynderlige Aarsag skulde da være Fabriqvers Anleg. Men muelig Forfatteren nu selv udstryger denne, da han er bleven oplyst, at den ingenlunde kan bestaae med den sidst anførte, nemlig Fiskeriernes Forsømmelse; og i vidrig Fald erindrer vel Læseren, at det tydelig er beviist, at den ey forhøyer vor Kornpriis. Altsaa vare de samme Fordeele at gribe efter, og gribelige, før, som da. Misvext i fremmede Stater, der baade forhen er indfaldet, og herefter maa forventes, har baade givet vore forrige, og vil give de følgende saa kaldede Proprietairministre, og det langt mere, end alle Forfatterens anførte Aarsager, beqvem Leylighed, ved Undladelse af Tvang, af Udførsels Forbud, ved ey at tvinge og nedsette Priserne (som i Forfatterens Sprog hedder at opskrue Priserne) af deres Jordegodser at profitere. Og

72

er denne Profit ikke, uden lovlig og billig, og deres Forhold, ey at raade til Forbud og Tvang, ingenlunde at paaanke, helst naar Indførsel i fornøden Fald tillades.

Ved at befordre Tilladelsen af Udførsel, siger Forfatteren med Philopatreias (det er paa bedre Dansk, ved ey at udvirke Forbud paa Udførsel) har Ministrene opskruet Priserne (det er, rettere sagt, ikke nedtvunget Priserne) — Men nu da Erfarenhed har lært dem begge: At vore Kornpriser, som nu i to Aar, endog under bestandig Forbud af Udførsel til Fremmede, ja under den usædvanlige Tilladelse af alle slags Kornes Indførsel, endnu kan stige høyere, har de muelig allerede fattet bedre Tanker om Ministerii Forhold i den Sag, og ikke just hentyder Kornets fri Udførsel af et kornsælgende Rige til Proprietairministres interesserte Hensigter.

Forfatteren er jo deri eenig: At Statens Opkomst skal begynde fra Agerdyrkningens Opkomst. Som nu intet mere kan svække Landmandens Lyst og Flid, og standse Agerdyrkningens Fremgang i et kornsælgende Land, samt sette de kornhandlende Kiøbmænd i større Uvished og Forlegenhed, end Forbud og Frygt for

73

Forbud paa Udførselen, saa maa Ministerium, i Følge dette Princip og Grundsetning, være høyst varsom i at gribe til dette Tvangsmiddel, ikke betiene sig deraf, enten aldrig, eller kun meget sielden, og naar Nøden fordrer, ikke Uden fuldkommen forsikrede, at vi selv behøver de Kornvahre vi har, og ey med et betydeligt Overskud bliver indesiddende. Thi hindres derved noget anseeligt Overskud at sælges til Fremmede, da, siden det er i sær for Kornet Danmark, skal tiltuske sig sine mange andre Fornødenheder, kan vor Handel derved faae et farligt Stød, og Vexelcoursen anseelig forhøyes. — Statens Opkomst vil vist aldrig beforders ved de Ministre, som ere Elskere af jevnlig Forbud, og alt for villige til at laane Øre til Kiøbstædmændens Klagemaal over høy Kornpriis; et Klagemaal, det han altid har ført, og bestandig vil føre, og det under alle

Priser, da det synes enhver dyrt, som han kiøbe skal. Den sikkerste Vey, som Ministerium kan gaae under høye Kornpriser, for at dæmpe Klagemaale, uden at skade Staten, er uden Tvivl denne: At tillade Indførsel, uden at forbyde Udførsel. Frihed, der er Handelen ligesaa for-

74

deelagtig, som Tvangen de fleeste Tider medfører store Ulejligheder, vil da selv best regulere Tingen. Enhver kan da sælge, eller kiøbe Korn til den Pris, som Tidernes Omstændigheder medfører; og denne Priis er den naturlige, den rette, den billige, den maadelige, den til enhver Tid best trufne, hverken for høy, eller lav. Under den Tingens Situation har hverken Sælgere eller Kiøbere mindste Grund til Klagemaal.

Var, som Forfatteren siger Pag. 57. Kornets Udførsel reent forbudet, en forfærdelig Statsfeyl, af Colbert i Frankrig, der dog frem for Danmark har saa mange andre og betydelige Næringsveye; blev Statens Grundvold derved rokket, og en Deel af dens Hjørnestene solgte, for at gjøre Statsbygningen desto pynteligere; da er et utidigt, og uden en høyst trængende Aarsager gjort Forbud paa Kornets Udførsel, endnu en langt forfærdeligere Statsfeyl i Danmark, da dets Kornavl og Afsetning er det en langt vigtigere Hjørnesteen, og her endnu med større Ret kan siges at være Statens Grundvold. — Havde Forfatteren overseet det hele, og mere fæstet Øye paa Statens, end

75

paa visse Stænders og Familiers Fordeel, da havde han vist nok heri snarere taget Parti med Philodan, end Philopatrias, og ikke været saa rede at underskrive den sidstes Beskyldning imod Ministerium. (NB, forrige Ministerium; thi saa sort og brøstfældig som han afmaler forrige Ministerii Plan, saa herlig og glindsende finder han den iværende Tids nye Plan at være.)

Engelland, siger Forfatteren Pag. 33, bestemte en ubevægelig Priis for Kornets Indog Udførsel tillige. — Dette Foregivende, som Forfatteren mange gange siden igientager og beraaber sig paa, imodsiges, som aldeles urigtigt. — Engelland har paa Kornets Udførsel sat en Premie eller Gratification, der cesserer, naar Torveprisen er steget til en vis benævnt Høyde. Men der behøves til enhver Tid en særdeles Parlements Act, baade for Udførsels Forbud, og Indførsels Tilladelse. Samme Feyltagende fandt vi hos Hr. Lübecker, som ventelig har laant det af denne Forfatter.

Videre siger Forfatteren: At Engelland, paa det Fordeelen af den bestemte ubevægelige Priis en skulde blive Landmandens allene i meget frugtbar Aar, bestemte Priserne paa Brø-

76

det, i Forhold af Priserne paa Kornet. Her røber Forfatteren et meget urigtigt Begreb om de foreskrevne Brødtaxter, hvis Grund han ikke maa indsee. Det Monopolium, som Bagere, Bryggere og Slagtere har, at bage, brygge og slagte, at sælge Brød, Øl og Kiød til Byens Indvaanere, gjør det fornødent, at foreskrive dem visse Taxter, alt efter Kornets og Qvægets foranderlige Priser; men kan i ingen Maade siges, at være en Følge af Engellands foregivne bestemte ubevægelige Priis for Kornets Ind- og Udførsel, da slige Taxter settes i alle store Stæder, og ikke allene for Bagere og Bryggere, men og for Slagtere. — Heller ikke skeer det for at afværge, at Landmanden, men at Bagerlauget ey eene skal beholde Fordeelen af Frugtbarhed og lav Priis, ey egenmyndig, ved Misbrug af sit Monopolium, skalte med Prisen, og under lave Kornpriser sette høye Brødpriser. — Hr. Lübecker, som har tænkt, her og at kunne laane noget af Forfatteren, er og kommen i Vilderede. Af det, at Brødtaxter foreskrives, vil han slutte, om jeg forstaaer ham ret: At Korntaxter vel og kan foreskrives; uden at agte, at Brødtaxten

77

settes efter, stiger og falder med Korntaxten; i den Sted hans foreslagne Korntaxt, uden, som billigt var, at rette sig efter Aarenes Frugtbarhed, kuns settes paa Beram, og skal være bestandig, i hvorledes de følgende Aars Vext og andre Conjuncturer end bliver.

Holland, siger Forfatteren, vilde fabriqvere og handle. Det kunde ikke begynde med Agerdyrkingen, fordi det havde intet Agerland. Fiskerier blev dets Grundnæring. Det fiskede, og vandt derved nok til at kiøbe Kornet. — Men behøver Fiskerier ikke ligesaavel Folk, og Folket Korn, som Fabriqver og Fabriqveurer? Lad være, at Hollands Fiskefangst er ældre, end dets Fabriqver, saa kunde dog Holland, hvad Kornvindingen angaaer, ligesaavel have begyndt med Fabriqver, som sin Grundnæring, fabriqveret, og derved vundet nok til at kiøbe Korn for; da Fiskerier, formedelst Skibsbygning og Udredning, vel endog var vanskeligere at begynde med.

Denne Hollændernes Fremgang er det vel, der skal være en uforanderlig Regel for Danmark. Derfor er det nok, at vi, uden at have forbedret Agerdyrkingen, skiønt vi allerede

78

Haver ikke allene selv Korn, men endog en Mængde Korn at afsette og overlade til andre, nok maatte fiske, og udvide Fiskefangsten, men ingenlunde fabriqvare; ret ligesom Fabriqvaren enten aad mere, eller fortjente mindre, end Fiskeren.

Fra Engelland og Holland forskriver vore Oeconomister alle deres Mønstre; efter dem, der maa passe sig, eller ikke, skal Danmark nødvendig omstøbes. Engellands Exempel foreholdes os stråledes af Forfatteren, endog hvor det er ham selv imod. Saasom, naar han siger, Pag. 40: At Efterfølgelsen af Engellands Exempel gav os ikke lette Priser for vore Kunstnere. Læseren agte: At Engellands Politik i at ophielpe Agerdyrkingen, var ikke allene at tillade fri Udførsel, men endog at sette Premier og Gratifikationer paa Kornets Udførsel, indtil det naaede en vis fastsat Priis. Maa man da en høylig undre, at Forfatteren, som saa meget anker paa vor Udførsels Tilladelse, bebreyder os, en at have efterfulgt Engellands Exempel. Er en tilladt Udførsel i hans Øyne saa vigtig en Aarsag til opskruede Kornpriser, og de igien saa vigtig en hindring i Fabriqvers Fremgang

79

hvad vilde da han, Hr. Lübecker, og flere af samme Indsigt, have sagt, om vort Ministerium, som Engelland, satte Premier og Gratifikationer paa Kornets Udførsel? Da vilde vel de, som nu skriger mod Kornets Udførsel, som Aarsag til opskruede Priser og dyr Tid, endnu skrige langt sterkere, og spørge: Om dette var Veyen til at forskaffe lette Priser for Kunstnere og Fabriqvare, eller til at udhungre og forjage dem? Herved agter vel Læseren, at Engellands Politik ikke dadles, da jeg ikke troer, enten at deres fri Udførsel, eller udsatte Premier paa Udførselen, siden de beforder og udvider Kornavlingen, opdriver Kornpriserne, deres Handel og Fabriqve til Nachdeel. Man maa kuns undre, at Forfatteren, som en Elskere af Udførsels Forbud, her vil beraabe sig paa, og forekaste os Engellands Exempel, der er saa stridigt imod ham og hans Principer. — Til sidst maa jeg om Kornets fri Ud- og Indførsel, og Virkningen saavel deraf som af det modsatte, have Forfatteren henviist til D. Reimari grundige Afhandling herom, oplyst efter Naturen og Historien; Ikke paatvivlende, at dersom han ikke just har foresat sig, ingen

80

Raison at ville tage imod, han jo ved dette velgrundede Skrifts Læsning og Eftertanke, vil komme til sikker Kundskab og Overbeviisning om sine mange Vildfarelser, og derfra blive ledet paa den rette Vey igien.

Forfatteren klager Pag. 40: At vor Agerdyrking, da vi begyndte at fabriqvare, at bygge og leve vel, havde ikke blomstret hos os, og var ikke vedbørlig forbedret ved Premier og Viise Love fra en nok opmærksom Regiering. — I hvad Fremgangs Grad Agerdyrkingen, saavel som andre Næringer, egentlig kan siges at blomstre, derom er og bliver altid forskiellige Meeninger. Det er nu kommen i Moden blant de tungsindige og klynkesyge Nationer, og Engellænderne har lært os det: At de, der vil passere for Politici og Patrioter maae klage over Alting; (hvori vor Forfatter og virkelig synes at excellere, da det vist ikke feyler ham paa en Politisk Udtale, Air og Anseelse) At ingen Næringsvey tilbørlig er optaget; At vi staaer endnu langt, ja uendelig langt tilbage; At vi ere ikke hundrede Deelen det, vi kunde og burde være &c. Og i hvad Fremgang der end gjøres, fortsetter de dog de samme Klagemaale, al den

81

Stund de kan tillæse sig, at der er, eller har været et Land, en Bye, et Sted paa Jordkloden, hvor den eller den Næring er bragt videre, uden at see, enten paa Clima, Beliggenhed, eller Tidernes medførte Leylighed, Anledning og Omstændighed; ret ligesom det, der iverksettes paa et Sted, kunde i enhver Tid iverksettes paa alle Steder tillige.

Men dette veed jeg: At dersom vort Agerbrug ikke var bleven forbedret og udvidet, da havde vi da, siden vi ingen fremmed Giæld gjorde, eller havde gjort, ligesaa lidet, som tilforn, begyndt, eller kundet begynde, at fabriqvare, bygge og leve vel. Dette veed jeg ogsaa: At Industrien er en Elskere af Frihed, og bringes aldrig til at blomstre ved mange Love, Forskrifter, Indskrænkninger og Opbindelser.— Endelig veed jeg og dette: At ingen, i hvor hyppige, Premier, ingen, i hvor konstige og udstuderte Love, ingen Regieringens Opmærksomhed, kan frembringe saa kraftige Midler og Drivefyedre til Agerdyrkingens Flor, som Producternes fri Afsetning og Udførsel. —

Fra den Tid, vi begyndte at fabriqvare, siger Forfatteren Pag. 42, handlede vi med

82

det lidet, vi havde, med Korn; hvilket stiftede hver Dag nye Mangel hjemme. Vi exporterte, for at blive fattige i Staten. — Men Hvorledes? Er Kornhandelen ikke Danmarks gamle, beste og vigtigste Handel? Er det ikke i sær for afsatte Kornvahre vi hidindtil har tilkiøbt, og fremdeles maa tilkiøbe os vore manglende Fornødenheder? Vi tager jo Betaling for Kornet? Hvorledes stifter da denne Handel Mangel hjemme, og gjør Staten fattig? Hvorfor stiftede vor Grundnæring, Kornhandelen, mere Mangel og Fattigdom i Danmark, end Hollændernes Grundnæring, Fiskehandelen, stiftede Mangel, og Fattigdom i Holland?

Dette var jo aldeles ubegribeligt, om man ikke vidste, at alt Hollands Foretagende skal roses, og Danmarks derimod dadles. Men en Deel vore Oeconomister dadler os vist alt for utidigt og ubetænksomt, og derved gandske forderver Sagen, mere hindrer, end befordrer Forbedringer.

Men Forfatterens Svar, forhen anført, er dette: Vort Korn gik ud uden Grændser, stødetal undtagen. — Forfatteren, som ikke vil, at Forbud paa Udførsel maa gøres allene i stø-

83

detal, vilde da have dem jevnlige, vel varige og vedholdende. Men et skadeligere Princip for Danmark kan vist aldrig optænkes, eller antages. En fri Udførsel kan vel gøre det, at Indbyggerne i Danmark, et kornsælgende Rige, selv ikke kan have Kornet, uden noget nær til samme Priser, som de korntrængende Stater, hvor det afsettes. Men aldrig kan den foraarsage nogen virkelig Mangel, naar Tingen og Priserne lades deres naturlige Løb. Mangel kan derved ikke existere, med mindre Kornhandlerne skal supponeres afsindige, at de har Lyst at handle med Tab, at de vil hazardere at udføre, hvad de ligesaavel kan faae betalt hiemme. — Frygter vi os ikke for Mangel paa de Fornødenheder, dem vi henter fra Fremmede, formedelst deres til een og anden Tid stigende og forhøvede Priser, saasom Vine, Salt, Tømmer, Fiskevahre &c. dem vore Kiøbmænd, saavel under deres Høyere, som lavere, Priser, uden nogen Regieringens besynderlige Omhue og Foranstaltning, altid forskaffer os; Saa har vi jo langt mindre Aarsag til at befrygte, at Kornet, det vi selv avler, hvis ikke Regieringen ved Forbud og Tvangsmidler kommer til

84

83 Hielp, skulde mangle i et kornrigt og kornfælgende Land, al den Stund man vil betale det efter den almindelig gangbare, som er den til enhver, Tid billige, rette og maadelige, skjønt ikke just ønskelige, Priis. Og da dette vist vil skee, siden Kornet ey kan undværes, da er slet ingen virkelig Kornmangel her at befrygte. — Forbud behøves da vist ikke for at forekomme Mangel, da den foregivne befrygtede Mangel øyensynlig nok ikke er andet, end et Paaskud, for derved at faae Priserne nedtvungne.

Forfatteren siger Pag. 41: At vi foretog at fabriqvare og bygge paa den ubeqvemmeste Tid formedelst Kornets Dyrhed. — Men, uden at spørge Forfatteren: Om han og er vis paa, at Kornets Dyrhed er den kornsælgende Skat til Nachdeel? thi naar kuns Staten vinder i det Hele, i Almindelighed, da maa Dyrhedens for een og anden medførte særdeles Uleyligheder ved en rigtig Forfatning, enten kunde undgaaes, eller remederes og afhielpes; Da vil jeg her i den Sted allene spørge: Om han er vis paa, at Kornpriserne for de følgende Tider og Slægter vil blive lavere? — Jo! svarer Forfatteren, 1.) Ved jevnlige og varige Forbud

85

af Udførsel. — Men Hvor ilde vil Danmark ikke trives ved sin paatvungne Kornbeholdning, naar Kornafsetningen, som dets beste Næringskilde, standses og stoppes? Dette Raad fortiener vist Sted i Litaniet under Rubriqven: Derfra bevare os &c. 2.) Ved at forbedre Agerdyrkingen. Men Agerdyrkingens Forbedring i Danmark kan vist ikke forsikre Europa om lave Kornpriser, om den end bragtes til den best muelige Fuldkommenhed. Jeg siger: Europa; thi andre Landes Priser ere og vore Priser, eller Har i mindste stor Indflydelse paa deres Bestemmelse, al den Stund Handel og Søefart vedvarer, og vi af den almindelige Kornhandel ikke udelukkes, eller udelukker os selv. Og om end saa skeer, og skee kunde uden Statens Undergang, paastaaer jeg endnu: At vi, under Agerdyrkingens Forbedring og en rigere Indavling, endda ikke vare forvissede om lave Priser; 1.) Siden Folkemængden, og med den Kornets Forbrugelse, dermed tillige, og som en naturlig Følge (uden at tale om vor Tids ivrige og snart voldsomme Bestræbelser for Folkemængdens Formerelse) vil tilvoxe og tiltage. 2.) Siden Forbedringen af denne Grundnæring, endog

86

efter Forfatterens Ønske, Sigte og Øyemeed, foraarsager Fabriqvers Vext, og Fabriqveurs forøgede Antal, Amalienborgske Bygninger, Yppigheds Fremgang, og dens medførte mange ørkesløse Opvartere og Forfængeligheds Tienere; Thi disse Tider, i hvilke Agerdyrkingen, og med den Fabriqver, Konster, Handelen og Fiskefangsten blomstrede, bleve jo ufeylbarlig de rette Tider, i hvilke Pragt og Overstod i Levemaade, efter Forfatterens Sigende Pag. 36, ikke er stridig imod den høyeste Politik, den rette Statsviisdom. — Forfatteren var altsaa i Henseende til lave Priser, endnu lige nær, endog naar han fik sin hele Statsbygning fuldført paa det beste. — Og som det heri gik ham, saa vil det gaae al Verdens Politici, da lave Priser paa Levnetsmidler ikke kan finde Sted eller bestaae med en Stats florisante Tilstand, efter de om en florisant Tilstand almindelig i Europa vedtagne Begreb. — Alt hvad en forbedret Agerdyrkning contributorer til Priserne paa Levnetsmidler at nedsette, opluges ved de Fostre, som den forbedrede Agerdyrkning selv frembringer, eller i mindste foranlediger, da de europæiske Regentere og deres Statsmænd ikke

87

forsømmer, at føre sig denne Anledning til Nytte, for at gjøre Staten endnu mere mægtig, florisant og anseelig; et Øyemeed, for hvilket Particulaires Fordeele maae vige og tilsidesettes.

Dette vilde jeg, at de, der immer og ævig raaber paa Agerdyrkningens Forbedring, som den, der efter deres Tanke ikke allene best kunne, men endog ufeylbarlig maatte, nedsette dem Levnetsmidlernes Priis (thi dette er det, der fornemmelig, ja eene og egentlig, ligger dem paa Hiertet) tog til Nøyerer Eftertanke. — Holland og Engelland, de os saa ofte foreholdte Exempler, kan og være Forfatteren og dem et Beviis paa Sagens Rigthighed.

Adskillige, indseer jeg vel, vil gjøre sig megen Betænkning, at underskrive Forfatterens Setning: At den høyeste Politik, den rette Statsviisdom, tillader Pragt og Overflod i Levemaade, hvor og naar Agerdyrkning, Fabriqve og Handelen blomstre, og derimod formeene, at det ingenlunde bør tillades Yppigheden, industriens suure erhvervede Frugter saa ilde at forøde og opluge. Dog veed jeg ikke, om jeg heri skal taxere Forfatterens Forhold:

88

At han tillader, hvad han ikke kan ændre. At han erklærer det for tilladt, ja ustridigt med den høyeste Politik og Viisdom, hvad ingen Statsviisdom har tilstrekket, ret længe at ændre og afværge. — En Tvist med Forfatteren om Yppigheden vilde og blive mig her for vidtløftig, og føre mig over de foresatte Grændser.

De glemte, siger Forfatteren Pag. 42, Handelsbalancens Tilstand. — Men var den da bleven vel erindret og ophiulpet, om Ministerium og Kammer-Collegium, i Følge Forfatterens Raad og Villie, havde indspærret Kornet i Landet, og slaaet Laas og Bom for Udførsel?— Monne den ikke selv være blind, som her siger: At vort Kammer-Collegium tilsaae her saa saare ilde.

Forfatteren venter sig Pag. 42, store og herlige Ting af den saa kaldede nærværende herlige Plan i Agerdyrkingen. Jeg skal vist ligesaa troelig, som han, ønske Lykke og Fremgang. Men hvorpaa han, som aldeles ukyndig i Landvæsenet, grunder sin Formodning, veed jeg vist ikke. Ligger Grunden en i det Ord: Nærværende, saa stikker den nok deri: At andre troer det.

89

Danmark er saa ofte bedraget i sine store Forventninger, at jeg skulde ønske, man ikke af denne Post vilde love sig alt for meget. — Vi satte store Summer af Papiersedler i Cirkulation, for at bringe Konsterne i Flor, Fiskerierne i Drift, og egen Handel til alle Verdens Kanter at udvide, og ventede os store og vigtige Fordeele. Vi laante i samme Hensigt anseelige Summer, meenende, at Guldets dog maatte udvirke, hvad Papiret ikke kunde, og giørende uden Tvivl selvsamme Regning, som Forfatteren, naar han taler om de store Fordeele af fremmed Pengelaan, Pag. 117: At Danmark med disse Capitaler skulde handle sig riig, vinde anseelige Summer over Renterne, tildrage os de vigtigste Handelsgrene fra andre, og saaledes, som Forfatteren udtrykker sig, dræbe vore Creditorer med deres eget Sverd. Vi indhentede Colonister til Heeder og Moser at bebygge, og ventede, at see dem omstøbte til frugtbare Agre. — Men hvad skeete?

Hvor gierne skulde jeg ikke ønske, hos de i Landvæsenet vel erfarne at finde samme høye Forventninger, som hos Forfatteren! — Ellers er det vel gaaet her, som sædvanligt i bery-

90

delige Forandrings Foretagende. Fordeelene sees strax, og falder lettelig i Øynene; de dermed forknyttede Uleyligheder aabenbarer sig først med Tiden, og indsees kuns forud af de Erfarne, og dem, der seer nøye til.

Pag. 45. siger Forfatteren: At Udførselen uden Standsning kan blive, som den virkelig er hos os, statsødeleggende. Men jeg vedbliver, som sagt: At Mangel kan derved ikke existere, saa længe Kornhandlerne ey bliver afsindige. Og at vore Hiemmepriser nesten ere saa høye, som i de kornkøbende Stater, kan aldrig blive os, Staten, ødeleggende, eller skadeligt, siden vi dog aarlig sælger mere Korn, end vi køber. Er Hiemprisen høy, saa er Prisen endnu høyere, hvor det henføres og sælges; og jo dyrere vort Korn afsettes til Fremmede, jo større er Rigets Vinding, og ikke Particulaires allene efter Forfatterens Meening.

At holde Hiempriserne lave, og tillige sælge dyrt paa fremmede Torve, gaaer aldrig an; første Priser vil og maae nødvendig rette sig efter, stige og falde med de sidste. — Tvangsmidler, dertil anvendte, kunde foraarsage, hvad Forfatteren befrygter, Udførsel

91

uden Standsning, og en virkelig Kornmangel i Riget, som forhen viist et imod Hr. Lübeckers Forslag af en til Bestandighed fastsat Kornpriis.

Mange, veed jeg vel, er af den Tanke: At Indbyggerne i et kornrigt Land burde have lave og lette Kornpriser. — Men jeg vilde, at disse Nøye udregnede, om der og virkelig er nogen god Grund for, at Indbyggerne i et kornsælgende, men langt fra ikke under fordeelagtigste Himmeleegn beliggende Land, bør lettere, ja anseelig lettere, komme til Føde og Ophold, end Indbyggerne i de Lande, der i samme Grad enten ikke har giort, eller

ikke kunnet gjøre, Kornavlingen til Deres Grundnæring; end Arbeyderne i Miner, Bergverker, Viinbierge, Høravling, Fiskerier, og deslige. Muelig de da vil erfare: At den Setning, den de ansaae alt for tydelig, til at behøve nogen Undersøgning, ikke er saa gandske afgjort. — Naar Kornlandets Indbyggere har Kornet saa meget lettere fremfor de Fornkiøbende Lande, som Transportens Fragt og Omkostning kan beløbe, vil det muelig befindes, at de har ingen Aarsag at klage, og at en billig Paastand strekker sig

92

ikke videre. — Jeg for min Part er i den faste Formodning, indtil Contrarium bevises: At der kan ikke være nogen gyldig Grund for, at den Nation, som gjør Kornavlingen til sin Hovedsag, skal og bør lettere og magligere kunde føde sine Indbyggere, end andre Nationer. I saa fald burde jo og Landmanden lettere kunde ernære sig, end Kiøbstædmanden.

Endelig erfarer jeg Pag. 47: At Danmarks gyldne Alder nu har taget sin Begyndelse. Det politiske Uforhold, siger Forfatteren, Bonden har staaet i med Staten, har Regjeringen raadet Boed paa; Og det oeconomicke mellem Jorden og Jordbrugeren vil Landhuusholdingselskabet ikke glemme sig at antage. — Nu staaer det da kuns paa, at vor Forfatter igien bliver indlemmet i Kammercollegiet, for at sette sine tvende store Machiner i Gang, hvis Dyd og ret miraculeuse Kræfter, hvis selsomme og ubegribelige Virkninger, han ikke noksom kan fortælle os. Nemlig 1.) Kornprisens Bestemmelse til Ind- og Udførsel. 2.) Hans foreslagne Consumtious- og Toldrulle, foruden hans mangfoldige Planer. See Pag. 127. — Skulde han kuns ikke gjøre det alt for

93

konstigt, og i steden for at forbedre alting, forderve alting. Skulde det kuns ikke gaae ham i Kammeret, som Kandestøberen i Raadet. At han, som vidste saa meget at mestre og mønstre paa Cameralisterne, nu ingen Feyl og Mangel finde kunde; At alle hans Høyere politiske Indsigter ved Praxin med eet skulde forsvinde, og han ikke selv vide, at sette sine Planer i Verk, og Machiner i Gang, til Udeblivelse af de Danmark belovede mange og store Mirakler.

Thi at Forfatteren ikke selv kiender Kræfterne og Virkningerne af sin første Machine, den han vel heel vidtløftig, med høye og opskruede Udtryk, men dertil meget forblummet, omtaler fra Pag. 32 indtil Pag. 65, sees tydelig og uimodsigelig deraf, at dem tillegges gandske stridige og hinanden modsigende Virkninger. Paa den ene Side tillegges samme den Virkning Pag. 33: At den vilde være Landmanden til Fordeel, ja at dens medbragte Fordeel vilde være Landmandens allene, i meget frugtbare Aar, om Brødtaxter ey tillige bleve satte, i Forhold til Kornpriserne. Og Pag. 44: At Ager og Eng ved den vil opmuntres. — Tvertimod paa den anden Side tillegges Machinen

94

den Virkning Pag.46: At Danmark da ikke, ude for en større Qvantitet Korn, kan indløse samme Summer, som det nu indløser for en mindre. Samt, at Arbeyderne i Staten da vil faae Kornet billigere, det er for lettere og lavere Priser. Og Pag. 63, 64 og 65: At den vil gjøre Skaar i de Prvprietairens Lykke, som Har borget det meste af deres Gaarders Kiøbesummer; At den vil bringe de danske Herregaarde tilbage til en naturlig Priis; den befrygtelig kan give Hcrrregaardene saadant et Stød, at mangen Proprietair maatte spille banqverot, og Mange Herregaarders Bygninger indfalde. Frygtsom maatte man vist blive ved saa redsom en Beskrivelse, dersom man ikke forud indsaae, at en Machine af saa stridige Virkninger ey kan være muelig; — og ifald muelig, kan Haab og Frygt balancere og veye op med hinanden.

Naar Forfatteren siden vil forklare os, Hvorledes Ager og Eng opmuntres, og Landmandens Fordeel beforders ved denne Machine, da bestaaer det derudi Pag. 104. posteriori: At Landmanden, som da ikke længere kan vinde ved Kornets Dyrhed, maa nu søge at vinde paa

95

Mængden. Nøden vil nu drive ham, siger han: 1.) At optage udyrkede Jorder. 2.) At giøde Ager og Eng. 3.) At deele og afhænde sine Jorder. Og 4.) at anlegge Fabriquer. Men monne Forfatteren og meene det alvorligt: At Landmanden da mere, end før, under lav mere, end under høy Priis, kunde vinde paa Mængde; og kan man vel uden Skam besvare saa sandseløs en Tale, den Forfatteren dog giver Navn af mærkværdige Sandheder? — Kan Landmanden vinde paa Mængden under lave Priser, saa kan han jo vinde langt mere paa Mængden under høye Priser? og altsaa bliver jo den høye Priis ham en langt kraftigere Drivefeder til at forbedre sin Grund og mangfoldiggjøre sin Indavling, end den lave Priis. Enten arbeydes der flittigst for den større, eller mindre Vinding? Naar fiskes troeligst, naar lades Jorderne mindst udyrkede, naar Arbeyde og Omkostning vorder vel, eller slet betalt? Et hvert Barn kan jo svare herpaa. — Ilde var det, at vor Forfatter ey faldt ind i Colberts Tid, da han ved Udførsels Forbud havde fat Agerdyrkningen i Forfald i Frankerig, som forhen var et stort Kornmagazin, og derved rokket

96

Statens Grundvold, og solgt en Deel af dens Hjørnestene, som forfatteren selv siger Pag. 36 og 37. — Philocosmus kunde have redresseret Sagen, forvandlet Colberts forfærdelige Statsfeyl til Statens ønskeligste Fordeel, ja ophiulpet Agerdyrkingen ved selvsamme Middel, ved Udførsels Forbud, som Colbert bragte den i Forfald, allene ved at have aabenbaret de franske Landmænd denne Hemmelighed: At de nu maatte vinde paa Kornets Mængde. Ved denne Opdagelse skulde Forbuddet, efter Forfatterens Forsikring, være blevet Landmanden en Drivere til Flid, og en Lærere, der skulde sagt ham disse mærkværdige Sandheder: At de nu maatte optage udyrkede Jorder, giøde deres Agre, og deele deres Gaarde (NB. at afhænde Gaardene, og anlegge Fabriqver, behøvedes ikke at siges Franskmændene, som allerede for en stor Deel havde forladt Ploven for at fabriqvere) Saadan en Virkning til Agerdyrkingens Floer og Udvidelse i Frankerig skulde Colberts Forbud af Udførsel have havt, Havde Philocosmus allene faaet disse fire Ord tilsat: Vinder nu paa Mængden! Thi kan Forfatterens Forbud af Udførsel under en vis

97

fastsat Kornpriis saaledes drive til at udvide og forbedre Agerdyrkingen, og Kornavlingen at mangfoldiggjøre, da vilde vel Colberts bestandige Forbud endnu have drevet sterkere.

Ellers røber Forfatteren her alt for tydeligt: At hvad Forbedringer han ønsker ved Landvæsenet, er ingenlunde for Landmandens skyld, men at Borgeren med øvrige Stænder paa en let Maade, og ved lette Priser, kan erholde, hvad Bonden ved sin Flid og sure Sveed har tilveyebragt; thi ellers kunde han jo paa den anden Side ligesaavel have sagt: At Borgeren, Fabriqveuren, Handverksmanden, Søemanden, Kunstneren og Fiskeren, ved høy Kornpriis maa tildrives, at mangfoldiggjøre deres Flid, Arbeyde og Industrie, da de igien kan, ved Mangfoldiggjørelsen af deres Flid, og Mængden af deres Arbeydes Producter, vinde, hvad de taber ved Kornets Dyrhed.

O! at Partiskhed, i mindste af Skribentere, dog engang kunde tilsidesettes!

Forfatteren tilstaaer Pag. 69: At denne mageløse Machine, den han allene tillegger Engelland, skjønt urigtigt, dog ikke der hindrer høy Kornpriis, hvilket dog just er det,

98

den virke skulde. Men Skylden derfor vil han Hæfte paa deres Starsgiæld og Mængde af Papiirs Penge. (Skjønt han siden imod Philodan negter: At mange Bancosedler satte i Circulation forøger Vahrenes Priis i saa Politisk en Stat, som Engelland) — Hvorledes kan den da virke lav Priis i Danmark, da vi proportionaliter ligner, om ikke overgaaer Engelland i begge Deelee? siden man, som billigt, i Henseende til Gielden, ikke saa meget bør see paa dens Størrelse, som paa dens Byrde og Trykning, og deres Kræfter, der bærer den; og, i Henseende til Papiirerne, ikke saa meget paa deres Mængde, som deres Proportion imod den virkelige Mynt, allerhelst i en Stat, som vores, den Philocosmus finder saa upolitisk i sin hele Sammensætning, i alle sine Deelee, Hjørner og Kanter, i hvorfra han endog vil tage Prospecten.

Endelig kan de tvende sidste Aars Erfaring, da vore Kornpriser, formedelst Misvext her og andre Steder, har været saa usædvanlig høye, endskiønt vi har havt bestandig Forbud paa Udførsel til Fremmede, og Tilladelse af al slags fremmed Korn Indførsel, overtøye

99

Forfatteren: At hans saa meget paaberaabte, og høyt anprisede Kornprisens Bestemmelse til Ind-og Udførsel, ikke nærer saa virksom, som han foregiver, til at forsikre Borgeren, Fabriqveuren, Søemanden og Fiskeren om lave Kornpriser. — Mod Misvext, seer han, at hans Machine med al sin Virkning af Udførsels Forbud og Indførsels Tilladelse, ikke formaaer meget. Og uden Misvext har Danmark for høy Kornpriis sig intet at befrygte.

Dette maa være nok! — Med rettere og Nøyere at udregne Virkningen af denne Forfatterens mageløse og mystiske Machine vil jeg her ikke opholde Læseren, men have ham henviist til forrige Anmærkninger over Herr Lübeckers Priisskrift, og følgende Anmærkninger over Priisskriftet, No. 13, i Danmarks og Norges oeconomiske Magazins 7de Bind, Hvor Virkningerne af en foreskrevet bestandig Kornpriis, hvilke der ere udregnede, noksom kan vejlede Læseren til at indsee, hvad Virkning en saadan Machine vilde medføre.

100

Første Anhang af Anærkninger over Priisskriftet No. XIII. i Danmarks og Norges oeconomiske Magasin 7de Bind angaaende Mueligheden og Nyttén

af en bestandig

Jevnvegt i Kornpriserne.

Angaaende Jevnvegten i Kornprisen, der efter Forfatterens Forklaring er en bestandig lige høj Pris paa Kornet, og det over hele Riget, under og over hvilken Kornkiøberen ikke maatte gaae i sin Handel med Landmanden; See Pag. 223 og 236. Da maa jeg undre, at en saadan Jevnvegt, en saadan til Bestandighed fastsat Priis, af Forfatteren kan eragtes muelig at være. — Mig møder derimod saa mange og saa Høystbetydelige Hindringer for den

101

Sag, at jeg forsikrede mig, den hele oplyste Verden var eenig og fuldkommen overtydet om dens Umuelighed; og at det var kuns for at faae Umueligheden, samt Skadeligheden af den Kornprisernes Nedsettelse og Fastsettelse, som de Eenfoldige ønsker, desto tydeligere demonstreret, at dette Problema var udsat.

Af disse Hindringer, som gjør Sagen umuelig, vil jeg da anføre nogle.

1.) Hvo som indseer Verdens Foranderlighed, og den idelige Omvexling af Menneskenes samtlige Omstændigheder, ja endog, egne Indretninger, han seer vel, at som de ikke tillader, eller nogensinde har tilladt, at sette nogen bestandig Priis paa nogen Ting, saa tillader de heller ikke at sette faste Priser paa Kornvahre, da der er ingen Ting, i hvis Prisers Fastsettelse der møder flere og vigtigere Vanskeligheder, end just i Kornprisernes.

2.) Prisernes Fastsettelse er imod Prisers egentlige Natur, siden Prisen paa Arbeydets Producter i Grunden ikke er andet, end Forholdelsen af Arbeyde imod Arbeyde, af det Arbeyde, som disse Vahre koster imod andre. (hvilket jeg finder, at Forfatteren af foregaaende

102

No. X. i samme Magazinets Bind rigtig og tydelig forklaret haver) Al den Stund man derfor ikke kan gjøre det, at de mange slags Vahre, som Menneskens Flid til Livets Fornødenhed og Beqvemmelighed frembringer, hver for sig altid koster lige Arbeyde, saa er det forgjeves, at vilde fastsette hvert slags Vahre sin Priis, Og hvad Arbeyde er der, der fremfører mere ulige Product et Aar mod det andet, end som Landmandens. At fastsette Priser til nogen Bestandighed (helst paa Kornvahre, som de betydeligste) er at standse Omsetning og Handel i sit rette og naturlige Løb, at sette alting i Forvirrelse, og Tvang der, hvor den allermindst Har Sted.

3.) Kornpriserne stiger og falder, og bør, som alle andre Ting, stige og falde, i sær efter dets mindre eller større Mængde, større eller mindre Brug og Begierlighed. Disse Aarsager allene, uden at nævne flere medvirkende, ere saa kraftige og gyldige, Vahrenes Priser at opsette og nedsette, at al menneskelig Myndighed og Bestræbelse er alt for svag til at fastsette dem.

103

4.) Som nu en Skat ikke engang kan fastsette Kornpriser for egne Undersaatter; Aare nes adskillige Vext, og Tidernes forskellige Brug og Fornødenhed vil og maa nødvendig underminere alle dens Anstalter og Ordres i den Sag; Saa kan det endnu mindre skee, den Stund, den maa og vil have Deel i den almindelige Kornhandel, kiøbe fra andre, eller sælge til andre. Danmarks Kornpriser, den Stund vi vil have Deel i den almindelige Kornhandel, dependerer langt fra ikke af Danmarks egen Vext, egen Brug og Fornødenhed, men for en stor og anseelig Deel af de øvrige Staters. Vare Priserne udenlands anseelig høyere, end Danmarks fastsatte, og Danmark dog ikke i Stand fuldt at forsyne Norge, da maa jeg spørge Forfatteren: Om de, der kiøbte af det Danske, skulde have det bedre Kiøb, end de, der kiøbte af Fremmede, og om de norske Kornhandlere igien skulde sælge det første Slags lettere, end det sidste? Hvilken Strid blev der da ikke blant Nordmændene, hvo der skulde losse de danske Skibe. Mon den danske Kiøbmand da ikke vilde udgive sit Korn for fremmed, lade det i fremmede Skibe, eller gaae dermed til frem-

104

mede Steder. — Og solgte de Danske (hvilket Forfatteren dog ikke vil tillade, da han ikkun tilstaaer dem paa Tønden 2 Mark Høyere, end Indkiøbet) til samme Priser, som de Fremmede; saa løb jo Kiøbmanden eene af med den Vinding, som han burde have deelt med den danske Landmand. — Ponerer jeg tvertimod, at de udenlandske Priser vare anseelig lavere, end vores fastsatte, og Danmark dog havde et betydeligt Overskud til Udskibning; skulde Normanden da kiøbe det danske Korn dyrere, naar han kunde faae fremmed lettere. — Naar nu dette ikke skeer, eller skee kunde, hvorledes stod det da til i Danmark, under dets fastsatte Kornpriser og smukke Jevnvekt. Landmanden blev da vist siddende med sit Korn, og stod nu den udenlands lavere Priis nogle Aar efter hinanden, hvor begrædelige Virkninger vilde man da ikke see af Kornprisernes Fastsettelse. Landmanden ruineret, Agerdyrkningen forsømt, ingen Skatter betalte, og hvilken almindelig Elendighed vilde disse Ting ikke medføre?

5.) Under og over den fastsatte Priis, siger Forfatteren, skulde ingen betale Bondens Korn. Følgelig skulde

Kornets forskellige

105

Bonitet ingen Forskiel gjøre i Prisen. Men hvo vilde da legge Vind paa reent og got Korn, Hvo vilde engang tilbørlig behandle og rense det; og hvo vilde sælge uden det sletteste? Men var der da, naar det sletteste skulde sælges lige dyrt med det beste, nogen Jevnvegt i Prisen, da man for lige Penge fik saa gandske ulige Vahre? Vahrenes Bonitet maa jo ligesaavel iagttages, som deres Maal og Vegt. — Vil Forfatteren sige: At Bondens Korn skulde være forsvarlige Kiøbmands Vahre; da svares: At for at skjønnne herom, fik Politimesteren nok at overvære al Korn-Sal og Handel; og hvorledes vilde det gaae alle de Kornkiøbende, som boe paa Landet? skulde Vrageren reyse til dem, eller de til ham? Umuelligheden, Urimeligheden, og de med saadan Anstalt forknyttede Uleyligheder og Ubilligheder møder jo allevegne, og fremskinner paa alle Sider. Endelig

6.) Maa jeg spørge: Hvorledes nogen kan gjøre sig Haab, at en Regiering endog ved alle muelige Anstalter kan holde over, at Kornet ikke solgtes over eller under paabudne Priis. Naar Prisen var Høyere end Aarets Vext og andre Landes Kiøb medførte, da vilde Land-

106

manden, for at blive sine Vahre qvit, sælge under Taxten, og Kiøberen, forstaaer sig, havde intet derimod. Naar Taxten var lavere, vilde Kiøberen for at faae, hvad han ey kan undvære, byde Høyere, og derover fiscaliserde Sælgeren ikke. Deri faaer Regieringen aldrig Fremgang, hvori meenige Mand, fælles Velfærd, og som her, Tingenes Natur, selv arbeyder imod den.

Vel siger Forfatteren Pag. 225: At han holder Kornprisernes bestandige Jevnvegt og Fastsettelse først muelig og gavnlig, naar vor Agerdyrkning var forbedret, og Levnetsmidler hos os var bleven overflødigere. — Men, da alt hvad som nu er fremført mod Mueligheden og Tienligheden af bestandige Kornprisers Fastsettelse, validerer ligesaa fuldt under en bedre, som en slettere Agerdyrkning, saa skjønnner Læseren vel, at Forfatteren med denne Tilstaaelse virkelig omstøder og tilintetgjør al sit Skriftes øvrige Indhold. Heller ikke er det nogen vis Følge: At Agerdyrkningens Forbedring gjør det, at Levnersmidlerne bliver overflødigere og lettere. Thi uden at tale om, at Priserne Hos os fornemmelig beroer paa andre Landes

107

Priser, da veed man jo: At med Levnetsmidlernes Formerelse tiltager Folkemængden, og følgelig Levnetsmidlernes Forbrugelse, saa at Priserne efter Agerdyrkningens Forbedring endda gierne kan blive de samme.

Tvende Aarsager anfører Forfatteren Pag. 225 og 226, til at bevise visse bestandige Kornprisers Fornødenhed. Den første er: At Kornhandlerne stiller Hiemprisen efter Prisen i de kornkiøbende Steder og Lande. Er den, siger han, ikke saa høyt, at de kan faae Fragtomkostning og udlagte Penge betalte, og endnu noget til Profit, fører de intet Korn did, men lader det ligge, indtil Prisen stiger saa høyt.— Men hvad, maa jeg spørge, er herpaa at sige? Hvad Ondt er der i dette? Er dette ikke Reglen, en rigtig og uforanderlig Regel for al Handel og Kiøbmandskab? Men derved, tillegger Forfatteren, kommer de kornkiøbende Lande og Steder ofte i Betryk. Men hvorledes kan Kiøberen siges at komme i Betryk ved det, at Sælgeren eller Handelsmanden ikke vil, eller kan, sælge ham det med Tab og Forliis. Derved vilde Kornhandlerne jo endnu komme i større Betryk, og snart faae afsolgt. Det er jo heller

108

ikke Kornhandlernes Skyld eller Feyl, naar de, som Forfatteren tilstaaer, saavidt det er dem mueligt, rette deres Hiempriser efter Prisen i de kornkiøbende Lande og Steder? At enten Aarets Vext og Frugtbarhed, eller Tidernes nærværende eller befrygtende Uroeligheder, uagtet deres modsatte Bestræbelser, setter Kornet i den Priis, at de kornkiøbende Steder ikke vil tilforhandle sig det for den Priis, at Kornhandleren kan staae ved Magt, det kan jo hverken de, eller noget Menneske ændre. Kommer de kornkiøbende Steder herved i Betryk, da er det allene deres egen Skyld, at de ikke vil betale Kornet til den Priis, som Tidernes Omstændigheder medføre.

Den anden Aarsag, Forfatteren anfører til at bevise visse bestandige Kornprisers Fornødenhed, er denne: At Jordrotter, Forvaltere og Ridefogder glemmer ikke at opdrive Hiemprisen saa høyt, som mueligt. — Heri er heller ikke mindste Feyl eller Urigtighed? Søger alle Kornhandlere (som Forfatteren selv nylig tilstod) ja alle Kornkiøbere, at nedsette Prisen saa lavt, som mueligt, da er det ikke allene billigt, men endog fornødent, at Kornsælgeren, at Land-

109

manden, opdriker dem saa høyt, som mueligt. Just disse indbyrdes Bestræbelser er

det, hvorved den rette og billige Pris paa alle

Vahre best treffes. Søgte Landmanden ikke,

ligesaavel som alle andre, at holde sine Vahre i Priis, hvad skulde da balancere Borgernes Bestræbelser for Nedsettelse? da maatte Kornpriserne jo falde til Landmandens og Agerdyrkningens Undergang; og hvorledes saae det da ud i Tiden med Borgeren og hele Staten?

Som der da aldeles ingen Feyl og Mangel

findes ved disse tvende anførte Poster, saa giver de ikke allermindste Grund eller Anledning til at fastsette visse bestandige Kornpriser.

Naar Forfatteren, derfor siger: "Tænker min Herre til at borttage Virkningen, nemlig den Betryk, som de kornkiøbende Steder settes i, ved det at Kornhandlerne ikke med deres Tab og Ruin vil tilføre og sælge dem Korn, samt Landmandens Bestræbelser at holde Kornet i Priis, da maa han borttage Aarsagen, nemlig Prisernes Foranderlighed, Mangel paa deres Fastsettelse." - Da svares: At disse

Bivirkninger behøver ikke og bør ikke borttages, og at Aarsagen hverken bør eller kan borttages. Da

110

Prisernes Ustadighed grunder sig paa saadanne Aarsager, som ingen menneskelig Myndighed ændre kan.

Naar Forfatteren siger Pag. 226: At Kornprisen paa de kornkiøbende Steder maatte være Høgere for dem, der havde længere Vey at føre det over Søen, og lavere for dem, der havde kortere; Og ligeledes vil Pag. 227: At Prisen skal være forskiellig paa det Korn Normanden selv hentede, og det, de Danske did førte; da agter Læseren vel, uden min Erindring, baade Vanskeligheden, ja Umueligheden at holde over sligt, saa og de store Uleyligheder, sligt vilde medføre. Derover vil jeg da ikke opholde mig, helst siden det lader, at Forfatteren selv frafalder det, naar han straxen derpaa siger: Dog synes mig det var billigt, at Jevnvegten veyede lige overalt.

Det feyler ikke, siger Forfatteren videre Pag. 227: At vore Brødre i Norge, naar de fik vort Korn for den laveste Priis, som var os muelig, jo igjen overlod os deres Vahre for det beste Kiøb, de kunde. Her yttre Forfatteren en meget bedre Troe til sine norske, end danske Brødre. — Hvorfor foreslaaer han

111

ikke ligesaavel: At der skal settes faste Priser paa de norske Vahre, i den Fortrøstning: At det ikke vil feyle, at deres danske Brødre, naar vi fik deres Vahre for den letteste Priis, dem muelig, jo igjen overlod dem vore Vahre for beste Kiøb, vi kunde. Forunderligt er det, at nogen kan foreslaae bestandige fastsatte Priser paa Kornvahre, uden tillige at foreslaae Priserne paa øvrige Levnetsmidler ligeledes fastsatte. (helst da der ikke er nogen Ting vanskeligere at anslaae til bestandige Priser, med Kornvahre) Hvorfor skal den Danske mere være bunden ved faste Priser, end Normanden; Bonden, end Borgeren? Hvorfor skal den eene lades i Frihed, sine Vahre at opsette, og den anden ikke? Derte er jo at hæve den Jevnvegt og lige Forhold, som nu er imellem Bonden og Borgeren: At dersom den eene setter for høy Priis paa sine Vahre, kan den anden gjøre det samme, og anslaae en Deel deraf paa det, han afhændiger? Og skal denne Jevnvægt hæves, skal dette Baand, skjønt uomgængelig for Handelen, dens fri og ubehindrede Drift, løses, Hvorfor skal der da ikke løses paa begge Sider, for den eene, saavel som for den anden? Denne

112

Forfattere synes mig derfor ligesaa partisk mod Bonden og Landmanden, som forrige Forfattere var for dem.

Jeg troer vore norske Brødre saa got, som nogen, og fuldt saa got, som mine danske. Men jeg troer hverken første eller sidste, ingen Nation, ingen Stand, ingen Næringsart Brugere saa vel, at, fordi dem lades de Ting, som de behøver for beste Kiøb, som mueligt, de derfor sælger deres Producter det letteste, dem mueligt. — Det var at love sig et Broderskab, en Ærlighed (ja en Skiønsomhed og Jndsigt) som aldrig ved hele Stænder og Laug har fundet Sted i Verden. — Hvo skulde vel og decidere, og hvormed skulde det bevises: At Priserne vare de letteste, som mueligt? Om de end vare det, blev det da vel almindelig troet?

Til den Indsigelse, som Forfatteren venter sig mod sin Jevnvegts Muelighed, tagen af Aarenes ulige Vext og Frugtbarhed, svarer han allene: At, siden Kornprisen i en Egn eller Land hidindtil har rettet sig ikke allene efter Egnens og Landets egen Frugtbarhed, men endog efter andre Landes; da er det jo ikke mere ubilligt, eller urimeligt, at Kornprisen i den

113

Sted herefter retter sig efter den faste paasatte Taxt og Forskrift. — Men om Forladelse! Naar Prisen retter

sig efter andre Landes Priis, det er at sige Aarets almindelige Frugtbarhed, da bliver Prisen naturlig, grundende sig paa naturlige og billige Aarsager, naar den derimod skal rette sig efter en vilkørlig, egenmyndig, eengang for alle, eller for flere Aar tillige, tagen Beslutning og Forskrift, da bliver den unaturlig, tvungen og ildepassende. — I første Tilfælde befordrer den Seylats, Handel og Omsetning, og raader Boed paa Landenes indbyrdes Trang og Fornødenhed, i sidste Tilfælde derimod standser den Handel og Omsetning, og stifter en almindelig Forvirrelse.

Ved denne Indsigelses Besvaring, sees det og tydeligt nok, at Forfatteren har været meget forlegen, og derfor vil tage Retraite til vor Agerdyrknings forventende Forbedring, som den, der skulde gjøre Sagen muelig. Men da den ikke hæver Frugtbarhedens Uliighed et Aar mod det andet, hæver den heller ikke hans Jevnvegts Umuelighed.

Efter at han derpaa Pag. 228. har tilstaaet: At mod en betydelig Misvext kunde

114

hans Jevnvegt ikke holde Stand. Besvarer han Pag. 229. den Indsigelse mod Jevnvegts Muelighed, som tages af Landmandens Bestræbelser i at opdrive Kornets Priis. Derimod setter han Regieringens Myndighed og faste foreskrevne Priser. Høyere, siger han, kunde Landmanden da ikke faae eller forvente, med mindre man paa egen Vove og Bekostning torde gribe til at føre det udenlands. — Men for først er jo denne Sag ikke saa farlig og vovelig, at den jo ofte er bleven iverksat.— og for det andet skiønnes lettelig, at, naar Kornhandlerens anseelige Vinding ved Udslibning, og Borgerens Trang til Vahre, som han ikke kunde undvære, foreenede sig med Landmandens Bestræbelser, i at forbigaae og tilsidesette den foreskrevne Taxt, blev det imod disse foreenede Kræfter Regieringen umueligt at hanthæve den.

Forfatteren kan ellers forsikre sig: At der behøves slet ingen nye, ingen tvungne, ingen unaturlige Midler, til at balancere Landmandens Bestræbelser i at opsette Kornprisen; de balanceres tilforladelig til rette Jevnvegt, til retteste og for hele Staten fordeelagtigste Priser

115

ved Borgerens og Kornhandlerens modsatte Bestræbelser i at nedsette dem, al den Stund begge Stænder finder lige Hanthævelse, og den eene ikke, som ved slig Utidig Forskrift nødvendig vilde skee, trykkes og tvinges mere, end den anden.

Naar Forfatteren Pag. 230. foresnakker Bonden: At hans, Herskabets, og Forvalterens Bestræbelser i at opsette Kornprisen, ja Kornprisens virkelige Forhøyelse, aldeles intet kan gavne ham; siden Vahrenes Priis i Kramboden derved bliver desto Høyere, og at hans Udgifter voxer ligesaa sterkt paa den ene Side, som hans Indtægter paa den anden &c. da holder han vel kloge Folk undskyldte, om de ikke troer det; helst da han selv, Pag. 224, tvertimod, som en Grundsetning, fastsat haver: At en for høy Priis paa Kornet er nyttig for Landmanden, og at han derved trekker alle de andres Sveed og Arbeyde til sig. Men at den er skadelig for de øvrige Medlemmer i Selskabet, som derved udelukkes fra Velstand, deres Vindskibeligheds Øyemeed. — Begge Deelee kan man jo ikke troe, end ikke den allerføyeligste, siden det eene løber saa snor ret imod det andet.

116

Saa meget er ellers vist, og kan tilstaaes: At naar den ene Lem, den ene Stand i Staten forfalder, det være sig Bonden eller Borgeren, drager det den andens Fald efter sig, og at de Aarsager, som forvolder det første, med rette og kan siges at forvolde det andet. Og derfor vilde jeg, at alle de, som skrive til Statens Beste og Vedkommendes Oplysning, udstrakte deres Syn saavidt, at de oversaae det ene med det andet, at de saa ikke paa een eller anden Stands, men paa hele Statens Velstand. Saaledes drager for høye Kornpriser vist nok, som Statens Tab, saa og Landmandens, som een af Lemmerne, hans Nachdeel efter sig med Tiden, men for først, og for en Tidlang, gaaer det ud paa Borgeren, og paa hans Bekostning.

Jevnvegts Nytt vil Forfatteren, Pag. 232, bevise 1.) dermed: At den hævede den bestandige Frygt, vi leve i for Kornets Høyere Priis, som den der hindrer Folkets Formeerelse og opskruer Arbeydslønnen. — Dertil svares for først: At Haab og Frygt ere Menneskens beskikkede og høyfornødne Drivefedre, den ene at lokke, og den anden at drive dem; og be-

117

staaer Statskonsten fornemmelig, i at stille og sette disse i deres behørige Gang og Virkning, men ingenlunde i at hæve dem, hverken den ene, eller den anden. — Rigtigt nok, at man nu, da Priserne ere uvisse, lever i Frygt for Høyere Priser. Men saa lever man jo og i det Haab om lavere Priser. Frygten balanceres da net op ved Haabet; og begge Drivefedre, som Menneskene høyst nyttige og u-undværlige, har nu deres virkende Kraft. — Fastsatte Priser derimod borttager dem begge, Haabet saavel som Frygten, samt deres tienlige Virkninger.

For det Andet: At Borttagelsen af den Frygt for Høyere Kornpriser ikke kan ansees af stor Betydenhed, den Stund dog saa megen anden Frygt overbliver; Frygt for Høyere Priis paa alle øvrige Levnetsmidler; Frygt for Brændsels anseelig større Kostbarhed; Frygt for Misvext; (som Forfatteren tilstaaer at omstøde hans Jevnvegt) Frygt for større Skatter og Paaleg; Frygt for Krig og uroelige Tider; Frygt for Sygdom og Skrøbelighed; ja Frygt for utallige Vanheld og Ulykker, som Mennesket paa alle Sider og fra alle Kanter er udsat

118

for. — Skulde alle disse Frygter (om end den Frygt for Kornprisens Forhøyelse, tillige med Haaber om Nedsettelsen, udgik) ikke være Menneskene noksom mægtige Drivere og Tilskyndere til at tage det meste i Løn, Hyre og Profit, som de kunde faae, og giere dem Ægteskabs Indtrædelse lige betænkelig?

For det Tredie, seer jeg ikke, at Forfatterens Jevnvegt hæver engang den Frygt for Kornprisens Forhøyelse, naar Prisen ikke skal fastsettes for ævig; thi det lades dog vel Regieringen frit og forbeholden, at forandre den, naar fornødent eragtes; og den Tid vilde meget hastig indtrække, da Jevnvegtens Paabud snarlig vilde vise og opdage de kortsynede alle Jevnvegtens, skal jeg sige, Ulykker, Uleyligheder, eller Urimeligheder. — Frygten blev da nok den samme, siden man havde høystgyldige Aarsager til at befrygte den fastsatte Jevnvegts hastige Fald og Omstødelse.

Blev Jevnvegten end en Regl, efter Forfatterens Sigende, for den Profit, eller Formue, enhver for sin Familie behøvede, saa blev den dog langt fra ikke, som han tænker, en Regl for den Fordeel og Formue, som enhver

119

søgte. Thi hvor er Maalet for den menneskelige Begierlighed i det jordiske? Naar han har nok, og seer han har nok, søger han da ikke mere? Og naar seer og troer han vel dette?

Den anden Jevnvegtens Nytte setter Forfatteren i Landmandens Forsikring, om at faae sin Vindskibelighed vel belønnet. Men, hvorledes, maa Bonden spørge, forsikres mig min Vindskibeligheds Belønning, dersom Kornprisen ikke maa stige, naar jeg for lige Flid og Arbeyde høster mindre? Faaer jeg intet mere for mit Korn det Aar, jeg kan sælge 5, end det Aar, jeg kan sælge 25 Tønder, da bliver jo lige Arbeyde meget ulige belønnet? (og dette, maa man agte, kan endog en lidet betydelig Misvext gjøre, siden Udsæd, egen Fornødenhed og Forbrugelse samt Landgilde, aarlig medtager samme Quantum) Saadan en Jevnvegt giver langt fra ingen Jevnvegt i min Pung og min Tilstand. — Nu kan man vel trøste ham, at han skal haabe, (skiønt Forfatteren lader ikke at være Elskere af Haab eller Frygt, men heller vil have vis Regning) at han skal haabe til bedre Tider; men det gielder, om han kan oppebie dem, fortsætte Avlingen, og reede for sig saa

120

længe. Kan Bonden herved gjøre vis Regning, hvad han kan vente for hver Tønde Korn, saa bliver hans Regning ham desto uvissere, hvad han kan regne, at hans Korn ham aarlig vil indbringe, og er det denne, og ingenlunde den første Regning, der er Bonden magtpaaliggende. Frygt for Misvext bliver ham altsaa større og haardere under, end uden Jevnvegten.

Den tredie Jevnvegtens Nytte setter Forfatteren Pag. 234. deri: At den setter Skranker for Landmandens Begierlighed og Bestræbelser i at opsette Kornprisen. Men denne, som forhen sagt, balanceres bedre og rettere ved Borgerens modsatte Bestræbelser.

Den herde Jevnvegtens Nytte er for Kornhandlerne. I den fastfatte Pris, siger Forfatteren Pag. 224. havde de noget at rette sig efter; de kunde nu altid see deres Profit forud, lige stor, og saa vis, at de aldrig, uden ved særdeles Ulykker, kunne gaae glip deraf. Men, foruden det, at Handel og Hazard ere og bliver uadskillige, da maa jeg spørge: Hvorledes det stod til med Kornhandlerne i de Aar, naar andre Lande kunde sælge under vore fastsatte Priser? Nyttens for dem blev da nok

121

denne: At de kunde sidde med Hænderne i Lommen, stege Æbler, læse Aviser, og sukke over det i Handelen saa unaturlige Paafund af visse bestandige Prisers Paabud. Videre. Hvo vilde da hente os vore norske Fornødenheder, og hvad vilde de da koste? Lad være Uvished i Handelen nu ruinerer nogle; saa vilde dog Mangel af Handel, og en Anstalt, som bandt de Handlendes Hænder, ruinere langt flere.

Den femte Jevnvegtens Nytte, som Forfatteren anfører Pag. 236, er denne: At som Kiøbmanden nu efter hans Meening ikke tabte paa sine Kornvahre, saa slog han heller ikke Tabet an paa sine Kramboevahre, og solgte dem altsaa lettere Kiøb. — Men hvorledes kan det siges: At Kiøbmanden almindelig taber paa sine Kornvahre; og at faadant Tab nu anslaaes paa hans Kramboevahre? Kornhandelen er jo her allevegne, naar Hovedstaden undtages, den beste og fordeelagtigste. Altsaa kan det med ingen Skiel siges: At Kramboevahrene nu opsettes os i Prisen formedelst Tabet paa Kornvahrene. — Overallt; hvad enten

Kiøbmanden vinder eller taber paa Kornet, tager han for sine Kramboevahre det meste, han, uden at

122

standse sin Afsetning, kan faae. Det staaer jo og ligesaa lidet til Kiøbmanden til saa høj Priis, han vil, at afsette sine Kramboevahre, som sine Kornvahre.

Den siette Jevnvegtens Nytte skulde være: At Kiøbenhavn, som Forfatteren ønsker og mener Pag. 236. kunde afsette og omsette vort Korn i Holland. Men hertil, uden at tale om, at Hollænderne selv meest henter deres Korn, hielper hans levnvegt slet intet; det skeer mindre under, end uden hans Jevnvegt, formedelst dens mange, nu noksom udførte, og tydelig nok for Dagen fremlagte høystbetydelige Uleyligheder.

Til det Forfatteren siger Pag. 237: At vi i vor Handel med Holland staaer i Undervegt, svares saaledes: At det skader ikke, om vi en finder Balance i vor Handel med enhver Skat i fær (thi det finder vel ingen Nation) naar kuns vor Handel med Fremmede balancerer i Almindelighed.

Endelig Pag. 237. taler Forfatteren om mange forenede Fordeele; men som han dertil angiver tvende Aarsager: 1.) At vor Agerdyrkning bringes til den forønskede Fuldkommenhed.

123

og 2.) at der fastsettes en bestandig Kornpriis. Da svares: At den første antages, som gyldig, ægte og eene noksom tilstrekkelig. Den sidste derimod erklæres ikke allene for unødvendig, Men endog høyst skadelig.

Forfatteren besvarer derpaa til Slutning nogle Indvendinger mod en lav Jevnvegt, men da hans Jevnvegt i Almindelighed er befunden unaturlig, uforholdsmæssig og skadelig, den lave, som den høje, saa kan jeg her slutte mine Anmærkninger.

124

Andet Anhang af Anmærkninger

over

Priisskriftet No. XII. i Danmarks og Norges oeconomiske Magazins 7de Bind,

angaaende:

Hvad der meest opmuntrer til Flittighed, lave, etter høje Priser paa Levnetsmidler.

I Almindelighed mærkes hos denne Forfattere, først denne Mangel: At han meget ubestemt forklarer, hvad lav, hvad maadelig, og hvad høj Priis er paa Levnetsmidler; dernest dette Feyltagende: At i den sted Ordet, Levnetsmidler, her burde tages i sin fulde udstrakte Bemærkelse for de til Livets Ophold hos os, efter vor Clima og Levemaade, nødvendige og uundværlige Ting, tager han samme i den meget indskrænkede Bemærkelse af nødvendige Fødevarer, som Jordbruget hos os frembringer.

125

Angaaende først den omtalte Mangel, da findes, at hans Demonstration, saavel som yderligere Forklaring, hvad der forstaaes ved maadelig høje Priser paa Levnetsmidler, nemlig, naar de bliver got og billig betalte efter deres Værdi; og hvad der forstaaes ved deres meget lave Priis, nemlig naar de mister deres tilbørlige Forhold imod andre Vahre, giver slet intet nyt Lys, og ingen Bestemmelse af vore sædvanlig ubestemte Begreb i denne Sag; da vi neppe vide, hverken hvad vi selv eller andre forstaaer under de Ord, høje og lave Priser, formedelst de forskellige Hensigter, snart til de circulerende Penge, snart til andre Staters, snart til forrige Tidens Priser, snart med Hensigt til den ene, og snart til den anden Næringsstand, ja snart med Hensigt til Statens Arbeydere, og snart til dem, der leve af fastsat Gage og Pension. Ja jeg paatvivler, at Forfatterens eget Begreb er meget bestemt, da jeg seer, at han Pag. 212. distingverer imellem maadelig, og maadelig høj Pris. Hvilken af dem, maa jeg spørge, er den rette, ret trufne og billige? thi den maadelige Priis er efter mine Tanker baade maadelig høj, og maadelig lav.

126

Et nøyagtigere Begreb, end det, Forfatteren her giver, en nøyagtigere Bestemmelse, hvad der egentlig skal forstaaes ved dyrt og let Kiøb, høj og lav Priis, naar der spørges om Prisens Indflydelse paa Flittigheden, vil vist nok være fornøden for den, der ikke skal forville sig, men behørig udvikle Materien, og udrede sig derfra. — Og da Forfatteren af foregaaende No. IX. i samme Magazins 7de Deel fører os til en langt grundigere Indsigt i denne Sag, saa vil jeg have Læseren did henviist, for der at hente den behørlige, men hos denne Forfattere manglende, Oplysning.

Angaaende dernest Forfatterens omtalte Feyltagende, da seer jeg ikke, hvorfor han Pag. 205. ved Levnetsmidler allene vil have forstaaet Landmandens Producter, tænker heller ikke, at dertil kan gives nogen gyldig Aarsag. Adskillige Handelsmandens Vahre, saasom Salt, Sild, tørre Fiskevahre, der deels ere umistelige, deels her meget almindelige Fødevahre, bør jo dog uomgængelig indbefattes under vore Levnetsmidler? Desuden da bor under Levnetsmidler her, hvor der handles om deres Prisers Virkning paa Flittigheden, ikke allene

127

forstaaes Fødevahre, men de til Livets Ophold Her nødvendige og umistelige Ting, og saadanne ere ikke allene adskillige Handelsmandens Vahre, saasom Jern, Hør, Hamp, og Fyrtimmer, men endog mangfoldige Borgerens og Handverksmandens Tilberedelser og Arbeydes Producter, saasom Smeddens, Tømmermandens, Garverens &c. og af deres Vahres Priser dependerer ligesaavel Flitighed og Flittigheds Opmuntring, som af Landmandens.

Vil man altsaa ingen Partiskhed vise mere for Bonden, end Borgeren, da bør man her under Levnetsmidler inddrage begge Producter, ligesaavel de forarbejdede, som raae Materier, og vigilere ligesaavel for de førstes, som sidstes maadelig høye eller billige Priser. Og vil man ikke have Priserne paa Landmandens Producter, nden billige og ret trufne, da kan man jo og gierne tage Borgeren og hans Vahre med.

Men, svarer Forfatteren Pag. 209: Maadelig høj Priis paa Levnetsmidler (derved forstaaer han Bondens Producter) lokker formedelst sin Fordeel dem, der skal frembringe og forhandle Landets Producter; og den driver af Fornødenhed alle dem til Stræbsomhed, der

128

skal fortære Levnetsmidlerne. Og Pag. 211, forklarer han sig atter saaleves: Paa Bondens Side staaer det fast: At maadelig høj Priis opmuntrer ham til Flittighed formedelst Fordeel. Alle de andre, som ere uden for denne Classe, mage drives til Arbeyde ved en anden Motive, nemlig Fornødenheden, som Landmandens Producters maadelig høye Priis paalegger dem. — Men, kan Borgeren ikke med selvsamme Føye replicere: At det er ligesaa vist paa Borgerens Side, at maadelig høj Priis paa hans Vahre opmuntrer ham til Flittighed formedelst Fordeel, og at Bonden maa drives til Arbeyde ved et andet Middel, nemlig Fornødenheden, som Borgerens maadelig høye Priser ham paalegger? Hvad i Verden kan berettigge Forfatteren til den Forskiel han her gjør mellem Bonden og Borgeren? Hvorfor skal Bonden lokkes, og Borgeren drives? Hvorfor er Vinding, og Haab om Vinding, et tjenligere Middel for Bonden, og Fornødenhed et tjenligere, om ikke uomgængeligt, Middel for Borgeren? Man skulde dog tænke, om Forskiel her ellers fandt Sted: At det mildere Middel virkede best paa Borgeren. og det haardere paa Bonden siden

129

første Stand almindelig agtes meer civiliseret, end den sidste. Det retteste, og ene rette bliver dog, aldeles ingen saadan Foskiel at gjøre; begge Midler at foreene; af begge Drivefedre tillige at betiene sig, og det lige for begge Stænder; begge Stænder og deres Næring sig lige meget at antage, og ligevel at hanthæve; siden de ere saa uadskillelig foreenede, at den eenes Decadence om en føye Tid vil og maa medføre den andens. Derved vil begges Arbeyde og Arbeydes Producter holdes og geraade i lige Jevnvegt og indbyrdes Forholdelse til fælles Velfærd, og ikke til den eenes, men til begges, og altsaa til en almindelig Flittigheds Opmuntring.

Siden nu denne hans Hovedsetning er saa gandske urigtig, saa kan al hans Bestræbelse, som han gjør sig hele Skriftet igiennem, for denne Setning at oplyse og stadfæste, ikke andet, end være spildt og forgieves. Dog vil jeg endnu anføre een og anden Anmærkning.

Naar Forfatteren Pag. 209. for at opmuntre til en større Arbeydsomhed, provocerer til det guddommelige Bud: I dit Ansigt Sved &c., da vil jeg allene have ham erindret:

130

At Menneskenes Overdaadighed, Phantasie, foranderlige Moder, fordervede Smag, Lyst til Pragt, Pral, Narreri og store Optog, har for længst bragt Arbeydet og Arbeydsomheden over den Grad, som Naturen og Naturens Herre, som Livets Fornødenhed og Beqvemmelighed, som deres sande og højeste Velstand, udfordrer og paalegger.

Lige den samme Munterhed, Flid og Stræbsomhed, som Forfatteren Pag. 210, udfører, at Bonden faer ved sine Vahres gode og maadelige høye Priser, den samme Lyst, Flid og Stræbsomhed faer jo Borgeren og, naar hans Vahre holdes i Priis. I det udsatte Problema spørges jo og om Opmuntring til almindelig Flittighed hos Statens Arbeydere, og ikke mere til Bondens, end til Borgerens Flid.

Huusmænd og Inderster, dem Forfatteren Pag. 211, anseer af en anden Art, end andre Bønderfolk, henfører

til de Libertiners Sect, og søger, som Vandbier at udsue den stakkels Bonde, vil jeg her allene sige dette til Forsvar: At efter den nu værende Hartkornets Inddeeling, ja muelig endog efter den beste Inddeeling, ere de umistelige for Staten og

131

Bonden selv. Bonden man ansee dem, ikke alleneste som sine Tienestefolk, men som dem, der skal forskaffe ham og hans Børn Tienestefolk i Tidenja ved deres Børn fritage hans fra Krigstjenesten. Huusmænd og Inderster kan jo heller ikke være Bønderne for nær, da de, som ingen Grund eyer, dependerer gandske af Bøndernes Godhed. Men just derover anseer og manges Gaardmand, ligesom Forfatteren, det for Opsetsighed eller Dovenskab, naar Huusmanden ikke vil, og ikke kan, arbejde for den Taxt, Bonden byder. Huusmanden kan vist med bedre Grund klage (men disse Klagemaale læser vi ikke, siden de ikke ere i de Skrivendes Classe) At, skjønt han for sit Arbejde hidindtil alt for knap og kummerlig er betalt, kan der dog findes den, der har saa haardt et Hierte, at han glæder sig ved Trang og dyr Tid, for at I tvinge ham endnu til at arbejde for ringere. — I øvrigt vil jeg her have Forfatteren Henviist til Pag. 242. Paragr. 22. der at hente videre Giensvar.

Til det, som siges Pag. 212. om Tienestefolkes stigende og opskruede Løn, erindres dette: At naar Bondens Næring bliver fordeel-

132

130 agtigere, naar hans Avlings Producter afsettes dyrere (og saaledes har det sig jo nu, frem for i forrige Tider) findes der slet ingen Ubillighed i, at hans Tienestefolk og Medarbeydere faaer større Løn, end før. Desarsag er jeg heller ikke saa stor en Hadere, som mange andre, af den Skik: At Bonden i Løn accorderer sin Karl en vis Udsæd. Derved tager Karlen Deel med Hosbonden i Tab og Vinding, i Misvekt og god Vekt, i Næringens mindre eller større Fordeelagtighed. Vinder Karlen i de fordeelagtigere, saa taber han i de ufordeelagtigere Aar, da det vilde falde Bonden svært, den sædvanlige Løn at udrede. End mere! naar alt hvad Tienestefolk skal kiøbe for deres Lønneskillinger, stiger i Prisen, og saaledes har det sig unegtelig nu, fremfor før, som Forfatteren og selv tilstaaer Pag. 215, da var det jo Uret, om de ikke fik flere Penge i Løn, ellers tiende de jo virkelig for mindre nu, end før. Forfatteren har jo selv Pag. 207. erindret: Hvorledes Penge ere faldne, og falder i Prisen imod Vahre. — Overalt maa jeg erindre Forfatteren: At i Almindelighed har det sig saa, at lav Folkeløn i et Land er Tegn til slet Næring

133

og Tilstand. Høy Hyre og Folkeløn derimod Tegn til god Næring, siden Folkelønningen for største Deelen retter sig efter Steders Næring.— Med alt, hvad Forfatteren fremfører om Riibe Folkemarket, og den høye Løn, de der fordrer, gaaer mange Jyder endda til Holland. Det er altsaa den Høyere Hyre i Holland, og ikke just de for lave Kornpriser her, som gier det, at Jyderne paa det saa kaldede Riiber Folkemarket spænder deres Løn og Hyre noget vel høyt efter Forfatterens Meening.

Angaaende det Forfatteren siger Pag. 213. om friske og sterke Betlere, at de tvinges til Arbejde ved maadelig høye Priser. Da svares: At disse dog ikke nær i den Mængde under lave, som høye, Kornpriser omløber; og Aarsagen er denne: At under høye Priser, da Bonden og snart hver Mand behielper sig med mindre Folk og Dagleyere, end ellers, nødes mange ved Mangel af Fortieneste imod deres Villie til at betle.

Naar Forfatteren herpaa Pag. 214 og 215 kommer til Borgeren, da vil han snakke ham for: At han taber ikke ved det, som han dog tilstaaer, at Bonden har Fordeel ved, nem-

134

lig, ved at betale Bondens Vahre efter maadelig høy Priis. Rigtigt nok naar Prisen er maadelig, billig og ret truffen, saa taber hverken Sælgeren eller Kiøberen, Bonden eller Borgeren. Men Borgeren har vist Aarsag til Mistanke, at det er ikke denne Priis han forstaaer ved den anpriste maadelig høye Priis; thi Hvorfor taler han da ikke ligesaavel for Borgeren og hans Vahres behørige Priis, som for Bonden og Landmanden? Hvorfor anseer han Borgeren for et Kreatur, der endelig skal drives, naar Bonden derimod allene skal lokkes? Hvorfor prædiker han ikke ligesaavel for Bonden; At han taber intet ved at betale Borgeren sine Vahre maadelig høyt, og lærer ham, at saadan forhøyet Pris kan han igien anslaae paa sine Vahre. Dog, muelig han anseer Borgeren allene klygtig nok til at begribe dette, og at det var for vidtløftigt at faae i Bondens Hoved! Det har ellers sin fuldkomne Rigtighed: At Borgeren kan, og nødvendig maa, anslaae en Deel af den forhøyede Kornpriis paa sine Vahre. Men her skal nogen Tid til, og for først lider Borgeren. Overalt, skal der blive Fordeel, som Forfatteren vil, paa Bondens Side; thi ved Fordeel allene vil han, at

135

han skal lokkes til Flittighed, da maa der være Tab og Nachdeel paa Borgerens Side. Ja det er jo eene Trang og Fornødenhed, som Forfatteren har udsat ham til en Drivefeder. — Altsaa frygter jeg, da Forfatteren har

yttret sig saa tydelig, at det vil blive ham vanskeligt, at snakke sig ind igien i Borgerens Credit.

Nød, siger Forfatteren Pag. 216, kommer nøgen Kone til at spinde. Gandske rigtigt! Nød og Fornødenhed i en vis Grad er gandske vist tienlig og fornøden til Flittigheds Opmuntring. Saaledes er den Nød, som tvinger den forhen ledige og efterladne til at spinde. Men Nøden kan ogsaa gaae forvidt. — Gaaer Nøden saa vidt, at den Spindende, med al sin Flid ikke kan fortjene Brødet, men tillige for først maa tære paa det lidet, hun haver, og tilsidst slippe Rokken, og tage til Betlerstaven, da er saadan Nød vist nok beklagelig, og dens Virkninger ikke allene Staten utienlige, men endog høyst stadelige. Er der da den Nød, som driver til Rokken, saa maa man dog iagttagte, at der og er den, som driver fra Rokken og til Betlerstaven. — Den Nød, som gjør Spinderens og Arbeyderens Løn og For-

136

tjeneste utilstrekkelig, endog til kummerligste Ophold, og som tillige indskrænker det Arbeyde og Fortjeneste, som Arbeyderne skulde have Hos andre, og lader mange af Arbeydernes Tal ledige og uden Næring, den Nød er vist hele Staten høyst skadelig; thi i hvad Evne den end har til Arbeydsomheds Opmuntring, saa bliver dog Arbeydet, og Næringen for Arbeyderen, derved formindsket.

Nød og Fornødenhed er et tjenligt og uomgængeligt Middel og Drivefeder til den behørige Flid og Vindskibelighed i Staten; dog maa den alletider for enhver Stand, og, saavidt mueligt, for enhver Arbeydere, være føyet og foreenet med den anden Motive, Haab om Vinding, Vinding i mindste af fornøden Ophold og Udkomme; thi ellers er Nødens Virkning hos Arbeyderen i Almindelighed den samme, som hos Bonden i Særdeleshed, nemlig efter Forfatterens egen Tilstaaelse Pag. 210: At den svækker Arbeyderens Lyst, og derimod medfører Kiedsommelighed, Desperation, Ladhed og Liderlighed.

De hedenske Moralister, som Forfatteren citerer Pag. 218, har visselig Uret, om de

137

eene tager deres Motiver til Flittighed fra yderlig Trang, Hunger og dyr Tid. Og en Christen har endnu langt større Uret, om han betjener sig, eller tilraader at betjene sig, af denne Motive allene, og det for hele Stænder; ja for vor hele Almue, Jordbrugerne alleneste undtagne. — Han har vist Uret, om han ikke vil, eller ikke veed, at sette andre Motiver i Gang.

Vil Forfatteren hertil sige: At han heller ikke ønsker eller tilraader nogen Høyere Nøds eller Fornødenheds Grad, end den, der udfordrer til den billige og fornødne Flittigheds Opmuntring. Da svares: At i saa Fald har han forklaret sig en allene meget ubestemt, men endog vel Haardt. — Agter han tjenligt, at større Nød og Fornødenhed til Flittigheds Opmuntring bliver, Arbeyderne paalagt, end den Nød der trykkede dem, i den Tid, han skrev, da Priserne paa alle Fødevarer mod de sædvanlige Priser vare anseelige høye, og den bedrøvelige Qvægsyge tillige var indtruffen

Den Tids Tilstand kan Forfatteren tillæse sig i det nestfølgende No. 13, som og er et Priisskrift, i Magazinets 7de Deel

138

Pag. 242. — Hvor Forfatteren beklager: "At Levnetsmidlerne ere dyre. Brødkurven saa høyt ophængt, at man neppe kan naae den, at Misvext hastig udtømmer Laderne, og den alt for høye Kornpriis den Fattiges Pung. Hvor mange Arbeydes Tilbydelser, siger han, opfylder ikke vore Øren? snart hører vi dem fornøiede med den sædvanlige Arbeydsløn, snart med den halve, og snart med Føden allene. Men just fordi denne er saa kostbar, og de Riges Tal saa lidet, eller de saa utidig sparsomme, maae de gaae ledige. De søger Føden allene for Arbeydet, og kan dog neppe finde den, de ere ofte færdige at vansmægte af Hunger."

Er denne Nød og Fornødenhed vor Forsatters for ringe; ere disse Tider ham endnu for lekte og gode; er det da skeete Paabud af Extraskatten ham endnu til Almuens, Arbeyderens, Tjenestefolks, Hunsmænds og Indersters Tvang, ham saa fornøden og kierkommen en Sag, da dog Regenten og hans Ministerium saa ugerne paalagde og foreslog den; ønsker han dens Varighed, som Regieringen dog stedse omhyg-

139

gelig har været betænkt paa, og alle Retsindige inderlig har ønsket, at kunde lindres og hæves da er det vist en høy Fornødenheds Grad, han ønsker og tilraader. I hans Caracteer bliver, ha neppe Sted for Ømhed og Medlidenhed.

Vil han videre sige, som han selv erklærer Pag. 210, at Qvæstio er: Hvilket opmuntrer meest til Flittighed? Og at han derfor har udvalgt og udført det kraftigste, og til Stræbsomhed meest drivende Middel, nemlig Fornødenheden; og siden nu den større Fornødenhed er kraftigere, end den mindre, da kan det vel forsvares, eller i mindste undskyldes, om Nød og Fornødenhed her i nogen anseelig Grad er paastaaet. — "Da svares:

At det forstaaer sig dog af sig selv, og af hele Verkets Hensigt, som er den almindelige Oeconomies Forbedring til Statens Velstand, at her spørges ikke om anden Flittighed og Arbejdsomhed, end den der er billig, og ikke om andre Motiver dertil, end dem, der ere tjenlige, der kan bestaae med Statens og menige Mands Velstand; da den Nød, der gaaer saa vidt, at Flittighed ey mere kan forskaffe Ophold, at endog mangan flittig Arbejdere maa favne Arbejde og Fortieneste,

140

og udsettes af Næring, meget urimelig foreslaaes, som best opmuntrende til Flittighed. Overalt maa man agte: At, da Øyemeedet ved Flittigheds Opmuntring er Statens Lyksalighed, og da Statens Lyksalighed bestaaer deri: At meenige Mand lider vel; da er det contradictorisk, dertil, som et Middel, at foreslaae saadan Nød og Fornødenhed, hvorved meenige Mand lider ilde. — Der er jo at statuere: At paa det meenige Mand kan lide vel, da maa meenige Mand bestandig lide ilde, leve slet, knap og kummerlig.

Iblant de Fordeele, som Forfatteren Pag. 216. opregner at flyde af maadelig høye Priser paa Landmandens Producter, anfører han og denne: At alle Handverksfolk herved maae give bedre Kiøb. Han beraaber sig Pag. 218. paa andres Vidnesbyrd: At det har sig saa med Strømperne i Hamrum-Herred, ja med Træskoe, hiemgiort Tøy, Vadmel, Lærret, og Slesvigske Kniplinger. Nylig trøstede Forfatteren Borgeren, Handels- og Handverksmanden: At Bondens Producters maadelig høye Priser intet kunne skade ham; at han kunde anslaae det paa sine Vahre, og indhente

141

det igien ved Prisens Forhøyelse paa samme.— Nu derimod erklærer han reent ud: At foruden det, at han maa betale Landmanden hans Vahre dyrere, tiltvinges han endog at sælge sine lettere. — Hvad skal Borgeren nu tænke? Hvilken Setning af disse tvende, der falder Ham saa contradictoriske, skal han antage for rigtig? — Saa meget er der ellers i Tingen, saa meget kan Forfatteren tilstaaes: At forhøyede Priser paa Fødevahre kan tildrive og tiltvinge mangan Arbejdere at nedsette Prisen paa sit Arbejde og Arbejdes Producter; og Aarsagen er denne: At i dyre Tider er Afsetningen og Kiøberens Tal mindre, saa og Sælgernes Trang større. De lidet Formuende maae og skal sælge for hvad de kan faae; kande ikke faae fuldt, maae de tage halv Værd, ja mindre; og de mere Formuende maae da følge den courante Priis, om de ey vil beholde deres Vahre. Men som denne Priis er en tvungen, en for lav og nedrig Priis, nedrigere, end at disse Arbejdere derved kan leve og fortsætte Næringen, saa kan disse lave Priser heller ikke vedvare ret længe, eller saae nogen Bestandighed. Naar disse Arbejdere har tilsat det lidet de ha-

142

ver, saa maae de nødvendig nedlegge saadan Næring, og aftræde fra den Håndtering; følgelig ere disse lavtvungne Priser for Staten høystskadelige. En billig en ret truffen Forholdelse i Prisen mellem alle Næringsarter i Staten, der lader samtlige Arbejdere leve, det lige til dem alle fordeler Byrder og Fordele, er det, der setter Statens Arbejdere i beste Bevægelse, og Staten i største Velstand. — Det er kuns for en kort Tid, at Landmandens Produkters høye Priser kan saaledes, som Forfatteren her siger, nedsette Prisen for de øvrige Statens Arbejdere paa deres Produkter; thi om nogen Tid maae de nødvendig enten, som sagt, nedlegge deres Håndteringer, eller i den behørige Proportion forhøye Priserne paa deres Arbejde og Arbejdes Produkter. — Altsaa kan vel høye Priser paa Fødevahre, som staaer for en kort Tid, have den Virkning, Priserne i de øvrige, helst de mindst nødvendige, Næringsarter at nedsette. Staaer de derimod noget længe, og faaer nogen Bestandighed (og dette er det jo Forfatteren intenderer) da har de en gandske stridig Virkning, da forhøyer de, og maae nødvendig forhøye Priserne i de øvrige

143

Næringsarter. — Og dermed er den Knude opløst, hvoraf Forfatteren, og mange vore oeconomiske Skribentere, ikke har vidst at udrede sig.

Skulde jeg ellers summariter tillegge min Betænkning om, hvilken af Delene vort Land i Almindelighed er tienligst: Høye eller lave Kornpriser, da blev den sikkert nok denne: At da vort Land er et kornfælgende Land, og vi følgelig, Kornet maa være saa dyrt, det vil, kunne have det for samme, ja endog i Almindelighed for lavere Priis end andre Lande, saa kan og Kornets høye Priis ligesaalidet hindre vore Fabriquer, som andre Landes, følgelig maatte vi og derudi, for saavidt af Kornpriserne hænger, kunne holde Kiøb med andre. Af dette, at vores er et kornsælgende Land, følger end videre, at Kornet af os ikke vel kan sælges for dyrt, siden denne er den vigtigste Handelsgreen, hvormed vi nogenlunde kunne holde andre Lande, og Handelen i Almindelighed, mellem dem og os, Stangen. Svækkes eller borttages denne Handelsgreen, er det klart nok, vi maae ligge under i Handelen med andre Lande, det er at sige: Vi maae kiøbe for

144

flere Penge, end vi sælge; og hvorledes gaaer det vel den Mand, hvis aarlige Udgifter ere større, end Indtægterne! Er her andet end den visse Armod forhaanden for ham. Man veed, at et heelt Land kan og bør

betragtes, som een Person, og Regningen bliver den samme. Ethvert Land, enhver Person bør i sin Æconomie have en Hovedhensigt, hvorefter de andre maae rette sig. Skal da Agerdyrkingen eller Fabriqver være vor Hovedhensigt? Alle tilstaae, at det første bør være det. Og naar saa er, Hør andre Udsigter derefter rettes og subordinates. Var det mueligt, at vi kunde faae Kornet dyrt betalt udenlands; og Fabrikanterne ikke desmindre have det til lav eller maadelig Priis her hjemme, var dette det beste Middel; men, som dette er umueligt, saa nytter det ey at tænke derpaa. Her er derfor ingen anden Udvey, ingen Mellemvey: Enten maae vi, for at befordre Fabriqver, søge ved Forbud paa Udførsel at nedsette Prisen paa Kornvahre, som var mod vor Hovedhensigt; eller og, man for at befordre Agerdyrkingen, maa søge at udgiøre Kornpriserne til det høyeste skee kan, og lade Fabriqverne være en Bisag. Jo, her er

145

dog en Mellemvey, og denne er den ene retteste, naturligste og billigste: Nemlig, at tillade fremmed Kornes Indførsel, hvorved vore Fabriqver i al Fald, endog naar Kornet er i høyeste Priis, ikke hindres fra, at kunne holde Kiøb med udenlandske, som naturligviis maatte være nok til at kunne holde fremmede Fabrikvahre af Landet. Borgeren, Fabrikanten, der er mig ligesaa nær, og ligesaa kier, som Bonden eller Landmanden, maa ikke for hastig klage over mig. Han maa betænke: 1.) At Kornets Høyere Priis kan han anslaae paa sine Vahre; dog at denne Paasetning, om Fabrikanten ellers vil blive ved Næring, ikke maa overgaae den naturlige Pris, eller den Pris, som de samme Vahre, under samme, ja endog Høyere Kornpriser, og under samme andre Trykninger kunne have for fra andre Lande. 2.) At jo Mere Landmanden har, desmere handler han med Borgeren, der plat ingen Handel eller Næring kan vente sig fra en forarmet Landmand, der har intet uden sit yderste og fornødneste Udkomme; Endelig maa han, 3.) betænke, som er det vigtigste og fornemmeste, der i denne Henseende betænkes maa; den Connexion vort Land,

146

formedelst Handelen staaer i med andre Lande. Hæves denne Balance aldeles, der af Kornhandelen fornemmelig fouteneres, vil Borgeren og Fabrikanten først og fornemmelig føle Virkningen deraf. Laae vort Land for sig selv, adskilt den øvrige Verden, foruden med den at staae i Handel eller Connexion, blev min Lærebygning anderledes. Hvad jeg her har sagt om Korn, forstaaes og om andre Levnetsmidler, saasom Smør, Kiød, Flesk, med flere Agerdyrkingens Producter.

147

Anmærkninger

over

Herr Westenholtz Priisskrift

om

Folkemængden i Bondestanden.

Paragr. 8. Pag. 17, formeener Forfatteren at kunde udregne Folkemængden i Danmark, og Frugtbarheden i Bondestanden, efter Forholdet i Gierlev Bye, settende forud; at Bondestanden i hele Danmark er beskaffen efter den i samme Bye fundne Proportion. Og der finder han de aarlig Fødtes mod de Levendes Antal at være 4 mod 204, eller som 1 mod 51. Er dette Foregivende conform med Kirkebogen, da viser det en besynderlig Ufrugtbarhed i den Bye, som her tages til Model, og stemmer langt fra ikke overeens med den almindelige Forholdelse, eller (som Forfatteren dog foregiver) med det, som om Danmarks Folkemængde i offentlige Skrifter er bekiendtgjort. Havde For-

148

fatteren her consuleret de Nyere, Hr. Süsmilch, eller andre, havde han strax erfaret: At saa stor en Ufrugtbarhed, at de aarlig Fødtes mod de Levendes Antal skulde være, som 1 mod 51, eller, som han siden Pag. 21 antager, som 1 mod 40, har ikke Sted i nogen Stat, og vilde inden kort Tid giøre Staten øde og udtømmet fra Indbyggere. Ney i de meest ufrugtbare Stater i Europa er de aarlig Fødtes Antal mod hele Folkemængden, som 1 mod 33, og i Danmark, som 1 mod 31, eller høyeste 32, hvilket kommer overeens med de af en lærd Forfattere i Magazine for patriotiske Skribentere i Aaret 1771. indførte Promemorier, til hvilke Forfatteren og Læseren her henvises. Ligesom det og gøres aldeles uimodsigeligt ved den Tælling af Folkemængden, som her skeete i Aaret 1769, naar samme lignedes med Antallet af dem, der aarlig fødtes.

Forfatteren har da været meget uhældig i at vælge saa gandske falsk en Grund til den Bygning, han vilde opføre. Paa saa falsk en Forudsetning maa vor Folkemængde nødvendig erklæres manglende, i en skrekksom Grad aftagende, ja snart ved saadan Fremgang gandske uddøende.

149

Forfatteren gjør sig Scrupel, ved rigtig Beregning, om han end kunde, nøyagtig at angive Folkemængden i Danmarks Bondestand. Men virkelig havde hans Scrupel været mindre utidig og bedre grundet, om han havde gjort sig Betænkning, ved en saa gandske urigtig Beregning at forestille Danmarks politiske Frugtbarhed langt mindre, og altsaa Statens Indretning og oeconomicke Forfatning (See de omtalte Promemorier) langt slettere, end de ere. Han burde gjort sig Scrupel over, at legge en falsk Grund til sin Bog og Bygning, og derved at vilde dem, som ved udsat Premie følger at indhente Oplysning.

Paragr. 10, Pag. 21, og Paragr. 12, Pag. 24. beklager Forfatteren: At mange unge Folk af Bondestanden rømmer af Landet. At mange gaae over til Tiggerstanden. Men, naar nu dette er saa, som ingenlunde negtes, hvorledes er det da mueligt, at Ufrugtbarheden i Bondestanden kan være saa stor, som forhen af Forfatteren angivet, og Bondestanden dog ikke allene recrutere sig selv med de fornødne Arbeydere, men endog have slige Overskud? Ney! med den ommeldte Ufrugtbarhed (See

150

omtalte Promemorier) kunde Bondestanden ikke engang og umuelig recrutere sig selv. Altsaa kunde og burde de anmeldte Overskud have overtydet Forfatteren: At hans Grundsetning var urigtig, da begge Deele umuelig kan bestaae med hinanden.

Paragr. 11, Pag. 23. Siger Forfatteren: At han ey har villet have rigtige Tal. Men derfor faaer han og et urigtigt Facit. Af urigtige Forudsetninger følger urigtige og falske Slutninger. Hvortil nytter og at fortie, hvad alle Mand veed? Kan og den vel siges at fortie noget, som navngiver og henviser til Skribenten, som har sagt og stkrevet det, som Forfatteren her til Büsching?

Paragr. 14, Pag. 29. Roser Forfatteren Danmark i gamle Tider deraf: At det kunde udsende een Sverm Folk efter den anden, og oversvømme Europa og Africa. Men nu omstunder beklages dets Folkemængde en at være af den Beskaffenhed. Men, er det, maa jeg spørge, en Lykke, eller Ulykke, at et Land har flere Folk, end det kan ernære? Ere de ikke meget ilde komne i Verden, som kuns ere fødte for selv at dræbes, eller at dræbe andre? Kan

151

vel noget fornuftigt Menneske ønske Staterne saa sterk en Folkemængde, at de nødes til at udvandre og ødelegge hinanden? Og dog siger Forfatteren Pag. 30: Maatte enhver i Danmark blive gift, som efter Naturen kunde giftes, saa vilde det en vare længere, end et Aarhundrede, at jo Danmark igien kunde udsende en Million Mennesker, uden derved at svækkes. Skulde man ikke tænke: At den, der taler saaledes, maatte sinde Behag i Mord og Brand, Blodbad og Ødeleggelser? Hvad som her siges om Danmark, kan jo og ligeledes siges om Danmarks Naboer, og et Hvert Land: At, dersom alle giftedygtige der bleve gifte, kunde de udsende og indsende os en Million, og flere, Røvere og Manddrabere? thi Danmark har jo intet Monopolium paa Udvandringer?

I adskillige americanske Provintser kan og maa alle giftedygtige gjerne giftes, thi der er endnu Rum og Platz for dem, mange ubebygte og uindtagne Steder, desaaarsag er Folkeformerelsen der og langt sterkere (Doctor Franklin regner til, at den americanske Folkemængde i 25 Aar fordobles) end i Europa, hvor alting forlængst er besat og indtaget. Men

152

at ønske Europa, at alle giftedygtige maatte giftes, at Folkemængden her, som i America, hvert 25de Aar maatte fordobles, er at ønske Europa den allerstørste Ulykke og Ødeleggelse, der kan optænkes. — Da Næringen ikke vil rette sig efter Folkemængde, da er det vel, og Naturens Herre skee Tak! at Folkemængden, uagtet alle menneskelige Projecter og daarlige bestræbelser, retter sig gemeenlig og for største Deelen efter Næringen. Dette synes og Forfatteren siden Pag. 36, at have indseet, naar Han tilstaaer: At i Mangel af Næring handler Folk fornuftigt i at blive ugifte. Men naar saa er, saa maa han jo og nødvendig tilstaae: At dersom alle giftedygtigs giftede sig, uden Hensigt til Næring og Næringsmidler, handlede de høyst ufornuftigt.

Paragr. 16, P. 37, Siger Forfatteren: Hver Bye er besat med et vist Antal Gaardmænd og Huusmænd, flere tillades ikke at komme der og Pag. 38. tillegges; Omendskiønt, flere Familier meget vel kunde leve der. Dette Foregivende strider imod Erfaring, Endog i sidste halve Seculo ere mange store Gaarde bleven deelte, mange nye Huuse blevne opbygte,

153

mange Værelser for Inderster indrettede, da Culturens Fremgang gav Næring og Fortjeneste for flere Arbeydere. Hvor Jordbruget behøvede flere Folk, fandtes Proprietairen sielden uvillig at opbygge flere Huuse. — Men nu i en Deel Aar, og Aarsagerne veed enhver, er det vel ikke skeet.

Paragr. 17, Pag. 39, Erklærer Forfatteren: At Mangel paa Næring og Boepæl ere ene noksom tilstrekkelige Aarsager, hvorfore saa mange af Almuen henleve ugifte. — Ja! det er dem, som allevegne og i alle Stænder standse, og maa standse, Ægteskabers og Folkemængdens Tilvæxt; og kan disse for Folkeformerelsen sætte Skranker og Grændser ikke, uden meget uegentlig og ubeqvemt, gives Navn af Hindringer, da de ere uovervindelige, og af Naturen selv vel og viselig sætte og bestemte, som for Menneskenes, saa for alle øvrige Kreaturers Formerelse. Det udsatte Problema viser: At ingen Aarsager bør ansees og angives for Hindringer for Folkemængdens Tiltagelse, uden de, som kan og bør hæves. Forfatteren er altsaa ubeføyet at kalde de Skranker og Grændser, som Naturen og Naboeriger sætter

154

for en Stats Boepæle og Næring, der ikke efter Behag eller Folkemængden lader sig udvide, for Hindringer af Folkemængdens Tiltagelse.

Paragr. 18, Pag. 40. Fremsetter Forfatteren det Spørsmaal: Om flere Bondefamilier i Danmark kan sinde Næring og Boepæl? Dette besvarer han med Ja, som han siger, uden Betænkning; men tillige uden Grunde, som dog her nødvendig burde have været anførte. Og hvormed kan Undladelsen undskyldes af den, der opfylder sin Bog med saa meget vidtløftigt og uvedkommende Tøy.— Videre spørges Pag. 41: Hvorfor finder da ikke flere Bønderfolk i Danmark Næring og Boepæl? Men dette Spørsmaal, siger Forfatteren, vil han lade ubesvaret, da det gaaer alt for langt ud fra hans Materie. Her viser Forfatteren, at han meget ilde har forstaaet sin Materie; Thi, det udsatte Problema: Hvad hindrer Folkemængdens Tiltagelse i Bondestanden i Danmark? og dette Spørsmaal: Hvorfor finder ikke flere Bønderfolk i Danmark Næring og Boepæle? indeholde accurat een og den samme Meening, hverken mere eller mindre, siden alt hvad der hindrer Næringen,

155

Hindrer Folkemængden, og alt hvad der beforder den første, beforder den sidste, og ingen Folkemængdens Formerelse til nogen Bestandighed uden Næringens Forøgelse kan finde Sted.

Paragr. 19. Pag. 42. Angives den første Aarsag til Mangel paa Folkemængde i Bondestanden at være de oprettede Ladegaarde eller Avlsgaarde. — Men, naar Forfatteren besinder: At Arbeydet skeer ved Bønder, og at der, da Folkemængden retter sig efter Næringen, til Dyrkelsen af den visse Landstrekning, som Hovedgaarden og Bøndergodset udgjør, behøves samme Antal Folk og Arbeydere, hvad enten en Deel af Grunden drives ved Hovning til Hovedgaarden, eller ikke, og hvad enten en Deel af Arbeyderne boer inden eller uden for Hovedgaardens Grændser; saa frafalder han vel denne først angivne Aarsag, som urigtig. Og i hvem og hvor mange Forfatteren end kan angive, heri at have tænkt, som han, saa skønner han dog vel nu af det her saa kortelig anførte, at de alle har tænkt urigtig. — Ja man har største Føye til at paatvivle, at de fleste af denne Satses Jabrødre og virkelig tænker, som de tale.

156

Paragr. 26. Pag. 48. Angives Lodseyeres Fællesskab i Byer, som anden Aarsag. Men dette er ligesaa urigtigt. Contrair! Jo flere Lodseyere der ere i Byen, jo flere findes og gemeenlig dens Huuse og Huusmænd at være; thi siden Huusmændene ere Byens Græsning til Besvær, bygger enhver Proprietair heller Huuse i den Bye, hvor han har faa Gaarde, end i den, hvor han har mange, eller som han eyer allene.

Forfatterens Foregivende Pag. 49: At ingen Indelukkelse af Gaard, Hauge eller Toft tillades efter Loven, undtagen med alle deres Minde, som have Part og Lod i Byen og dens Jorder, er aldeles urigtigt, helst naar man ved Loven, som skee bør, tillige forstaaer Lovgiverens Forordninger; og er det ikke ynkeligt saaledes at høre Folk docere i en Videnskab, hvori de ingen Indsigt have?

For Forfatterens Spaadom, som han selv kalder den Pag. 51: At Fællesskabet i Tiden maa forvandle Landet til en Ørken; tænker jeg ikke, man har stor Aarsag til at skrekkes, siden det igiennem saa mange Secula ingen saadan Virkning havt haver.

157

Paragr. 21, Pag. 51. Angives de store Bøndergaarde som skadelige for Folkemængden. Men for største Deelen, om ikke gandske, erstatte denne Skadelighed ved den Leylighed og Næring, de giver for desto flere Huusmænds og Inderstes Familier, siden det er ved de større, og ey ved de mindre Gaarde, at disse finder Næring og Fortieneste; hvilket hverken Forfatteren, eller Hr. Clausen i sit Priisskrift, noksom har betænkt og lagt Mærke til.

Paragr. 22. Pag. 53. Hvor Forfatteren angiver Levnettsmidlernes høye Priis for en Hindring for Formeerelsen i Bondestanden, bestemmer og forklarer han os, hvad Han forstaaer, og hvad der (See Pag. 55.) bør forstaaes ved let og dyr Priis, og det saaledes: At Levnettsmidlernes Priser ere lave, eller høye, alt ligesom Kiøberne ere formuende, eller uformuende, da Folkets daglige Fortieneste og Indkomster er den naturligste Alen at maale

Levnetsmidlernes Priis med. Men af denne selsomme Definition flyder jo blant andre disse Urimeligheder: At Levnettsmidlernes Priser i ethvert Land, og til enhver Tid, ere baade lave og høye, siden der altid gives baade for-

158

muende og uformuende Folk. At høye og lave Priser, saasart der tales i Almindelighed, om et Land, Egn eller Bye, ere Synonyma. At den, der siger dem høye, og den, der siger dem lave, siger et og det samme, og begge slet intet. At Levnettsmidlernes Priser, uden at falde eller stige, kan blive lave eller høye, alt som Kiøbernes Formue til- eller aftager. At den Arbeydere, som i Gaar sund og frisk med Føye statuerede: At Levnettsmidlerne vare i lav Pris, har i Dag, da han af en Feber er angrebet, eller paa anden Maade kommen til Skade, største Ret til at sige dem at være i høy Priis & c.— Rettere havde Forfatteren nok defineret Levnettsmidlernes Priser saaledes: At de ere høye, naar de maae kiøbes og vindes med større Arbeyde, med flere andre, Vahre eller Penge, end sædvanlig; og lave, naar de kan haves for mindre Arbeyde, færre andre Vahre, eller Penge.

En unegtelig Sandhed er det: At Levnettsmidlernes høye Priis er en anseelig Hindring for Folkemængden, som i alle andre Stænder, saa endog i Bondestanden selv, alt saavidt Inderster, Huusmænd, ja endog Boelsmænd, der

159

ey fuldt kan avle det, de fortære, er betreffende. Men Forfatteren gaaer forvidt, og meget forvidt, naar han statuerer: At ingen, uden vore saa Selveyerbønder, vinde ved Levnettsmidlernes høye Priser; At de Hovningsfri nesten aldrig vinde derved, og at de, naar Kornet er i høy Priis, selv maae kiøbe; Og, at Hovningsbønderne lide meget ved Levnettsmidlernes høye Priis.

Men er Tilstanden i Danmark saaledes, som den her beskrives: At samtlige Bønderne, vore faa Selveyere undtagne, intet kan vinde ved Levnettsmidlers høye Priser, det er at sige, intet har at selge, ja selv maa kiøbe; hvorledes kan Forfatteren da statuere, Folkemængden i Bondestanden at være manglende? Skal Jordbrugerne selv almindelig kiøbe, hvor vil han da give Huusmænds og Indersters store Mængde (uden at tale om de andre Stænder, Kiøbstæderne og Norge) Anviisning at finde Føde og Forraad. Vil han muelig give dem Anviisning paa Hovedgaardene, og de store Bondergaarde? Ney! dem har han erklæret høyst skadelige, og til Statens Fordeel at kunde nedlægges og fordeeles. — Hvorledes kan Forfatteren

160

ønske Folkemængden i Bondestanden at tiltage, og faa ivrig, som blindlings, arbeyde paa, alle for dens Formeerelse værende, endog uomstødelige og i Naturen selv grundede, Hindringer at bortrydde, naar han dog efter dette sit gjorte Overslag tydelig seer forud: At flere kan ikke finde Føde: At Hungersnød setter en uovervindelig Hindring for Antallets Forøgelse og alle hans daarlige Bestræbelser? Var Tilstanden ved Danmarks Bondestand, som han her beskriver den, da er det saa langt fra, at dens Folkemængde lod sig forøge, at den nødvendig ved Hungersnød matte formindskes, ja umuelig kunde været kommen til det Antal, i hvilket den befindes.

Men hvad er det, der har blindet og forledet Forfatteren, saaledes at contradicere sig selv, og med den ene Haand at nedrive, hvad han med den anden har opbyggt? Dette er for den Skiønsomme kendeligt og haandgribeligt nok. Her skrives for Priis og Premie. Her maa altsaa tales Modens Sprog, og i de Toner, som har best Gehør. Selveyere og Arvefæstere maae beskrives, som de beste og fordeeltigste Undersaattere, ved hvilke Danmark

161

kan settes i en lykkelig Tilstand. — Derimod maae Fæste- og Hovningsbønder beskrives, som de ulyksaligste Creature, og hvis egne Agre, Statens Levnettsmidler til Formindskelse, ligge forsømte og ufrugtbare. See! her har vi Aarsagen, hvorføre samtlige Fæste- og Hovningsbønder intet Korn maae sælge.

Til disse Invektiver, da de saa ofte ere igiendrevne, vil jeg kuns her sige dette: At som den Rige i alle Stænder vist er bedre holden, end den Fattige, saa er Selveyeren uimodsigelig bedre faren, naar han er uden Geld, end Fæstebonden; men ingenlunde, i Fald han har sat sig for Høyere Renter, eller som Arvefæstere for Høyere Afgifter, end Fæstebondens Hovning og Landgilde kan beløbe. Staten er bedre tient med rige, end fattige Indbyggere (og veed nogen Middel til at berige alle de fattige, han iverksette det) men, den Forskiel af Formue tilsidesat, da er Staten ligesaavel tient med den sidste, som den første. En Hovningsbonde paa fem Tønder Hartkorn lader og ligesaalidet sine Agre ligge udyrkede, fordi han driver og dyrker i Tønde Hartkorn til Hovedgaarden, som Selveyeren paa 6 Tønder Hartkorn,

162

for den siette Tøndes Drift, forsømmer de de øvrige 5. — Mere vil jeg her ikke sige: da Erfarenheden lærer, at slige Raisonnemens endnu for en Tid ingen Gehør maa have.

En Hovningsbonde maa og skal beskrives, som her af Forfatteren Pag. 60: Ak for ham i Livet er intet, uden Armod og Elendighed, Sult, Nøgenhed, Svaghed og Uselhed, og i Døden en øde Gaard at efterlade. — Han maa beskrives, som den der ruineres ved alting, saavel ved høye, som lave Priser; thi dette ligger jo i Forfatterens Ord, som siger strax paa hinanden: At hans Armod og Elendighed er en Følge af Levnetsmidlernes Priis, som ikke staaer i lige Vegt med hans Arbeyde. 2 & lave Priser; saa og: At han lider meget ved Levnetsmidlernes høye Priis.

Men hvorlænge, maa man spørge, skal dog denne Ubluehed og Uforskammenhed vedvare, at endeel Oeconomister offentlig i Skrifter saaledes vil foredrage, hvad som dog øyensynlig strider imod hver Mands Erfaring, nemlig: At Hovningsbøndernes Jorder formedelst Hovningen ligger forsømt og udyrkede; hvilket Forfatteren mere, end et Sted, i denne sin

163

Bog fremsetter, da dog ingen vel kan reyse nogen Miil, i mindste ikke i Selland eller Fyen, uden at overtydes om dette Foregivendes Falskhed og Urigtighed.— Af Hovedgaardenes Pløyeland hviler nu det halve og mere. Af Bønderbyernes derimod drives ikke allene to tredie Deele, eller de 2 af deres 3 Marker. Men den tredie, som efter Inddeeling, Lov og gammel Skik, skulde hvile, kan end ikke ved al Herskabernes Fraraadelse og Myndighed fritages for Ploven, og forbeholdes Kreaturene, nu Ertelykkers aarlige Indtagelse fra Fælleden bliver jo meer og meer, i sær i Fyen, almindelig. Klagede disse Oeconomister: At formedelst Bondens egen Drift, laae en Deel af de Grunde, som skal drives ved Hovning, udyrkede, da havde deres Foredragende endda noget Skin af Sandhed, siden en langt større Andeel af Bøndernes, end Hovedgaardenes Grundene aarlig dyrkes. Men saadant et Herredømme har Moden. Jeg troer, at om man end ved hvert Herrets og Birketing over hele Danmark lod tage Tingsvidner: At omtalte Foregivende befandtes falsk og urigtigt, og var en uforsvarlig Calumnie imod vor danske Agerdyrkning; og

164

at det derimod befandtes: At Bønder, Hovningsbønderne, dyrker og driver alt for stor Andeel af deres Grund, vedblev dog vel endeel Oeconomister at plage os med samme Foregivende, efterat nogles Misundelse imod den bemidlede Proprietair, under Paaskud af Medynk over den ubemidlede Bonde, engang har bragt det i Moden.

Levnetsmidlernes høye Priis er den sidste af Forfatteren her anførte Hindring for Folkemængden i Bondestanden, da dog Læseren billig kunde staae i Forventning: At alt for svære Afgifter nødvendig maatte anføres paa denne Liste, og paa dette Sted ikke vel kunde forglemmes; da denne er een af vor Tids største Hindringer for Almuens Folkemængde i de fleste Europæiske Lande. Men Forfatteren maa have havt sine Aarsager, hvorfor sligt, som utienligt i hans Kram, er blcven udeladt.

Besynderligt er det ellers, at da Forfatteren og Herr Clausen paa een Tid, og under samme Censur, begge har erhholdet de udsatte Premier, de dog kan sindes af saa ulige og stridige Meninger. Forfatteren anseer en Gaard paa sex Tønder Hartkorn

165

(See Pag. 51. og 86.) Forholdsmæssig, en Beboere med Familie at kunde ernære, naar den ey med for svære Byrder er belagt. Herr Clausen derimod erklærer en Gaard paa sex Tønder Hartkorn af en uhyre Størrelse. Forfatteren erklærer Pag. 85: At en Bon-Degaard skal være saa stor, at den foruden Mand og Kone, endeel Børn, to skrøbelige Forældre eller een fattig, kan ernære fire Tjenestefolk, en Karl, en Dreng og to Piger.— Herr Clausen derimod, uden at bekymre sig enten om Sygdom eller Alderdom, vil for ingen Deel, at Tienesfolk maa have, eller behøves kan. Hans Regl er denne: At, saasnart Tjenestefolk behøves, skal Gaarden deeles. — Forfatteren siger: At vore Fæstebønder, som deres Gaarder nu ere, intet kan sælge, men maae købe Korn og Victualier. Herr Clausen derimod paastaaer: At, om hver Gaard paa sex Tønder Hartkorn end deeles i tre og flere Deele, kan Beboeren endda ikke allene ernære sig, men forskaaffe det behørig Overskud for Huusmænd og Inderster, Kiøbstæder og Handelen.

166

Paragr. 24, Pag. 81. Erklærer Forfatteren: At han ey kan befatte sig med at gjøre Udkast, hvorledes Hovedgaardene kan fordeeles til Bondergaarde, uden Proprietairens Fornærmelse; da han anseer denne Materie for en Steen, den han ey kan bære. — Saadant Udkast og Beregning er os meddeelt af andre, og tilsidst af Herr Finantzraad Oeder i hans Betænkning: Hvorledes Frihed og Eyendom forskaaffes Bondestanden, og hans dertil givne Zusässe. Men at denne Steen ogsaa bleven ham for tung, sees tydelig af de over samme Oeders Skrifter udkomne Anmærkninger med Anhang. Forfatteren beklager: At Cæsars Udkast i denne Materie er tabt. Men er det nogensinde iverksat, da er det vel skeet mere ved Magten, end

Fornuften, mere ved Kaarden end Pennen; uden at tale om Uligheden af Indretningen ved det italienske og danske Jordegods. — Pag. 86. siger Forfatteren: At, naar Fællesskab og Hovning blev hævet, og Bonden fik Eyendom eller Arvefæste, Mener han: At 3 a 4 Tønder Hartkorn ligesaavel kunde ernære en Bondefamilie, som 6 a 7 nu, Men Beviserne feyler. Saaledes troer

167

han og: At Gierlev Bye, som nu har 204 Mennesker, da kunde ernære 400. Men dette burde han og gjort troeligt og begribeligt for andre. Hvad Bøndernes Eyendom angaaer, da har Forfatteren Ret, at Eyendom, saavidt og saafremt den formindsker Afgifter til andre, og ey med Laan og høye Renter er besværet, kan hielpe til fleres Ophold i Byen; thi jo mindre Afgifter en Byes Beboere haver, det være sig til Regiering, Hosbond, Creditorer eller andre; jo mere beholder Byen til egen Fortæring, og kan altsaa ernære destoflere. — Men saa contribuierer den og desto mindre til andres Næring, saa ernæres andre Steder i Staten destofærre, siden Byens Overskud til Kiøbstæder, Handel, Regiering og øvrige Stænder, da er mindre. Kom Bønderne derimod ved Eyendoms Erholdelse, som sædvanlig, til at sidde for høye Renter, saa at Byens Afgifter bleve de samme, som før, saa kunde heller ikke ernære flere, end forhen. Afgifternes Navn gjør intet til Sagen. Høye Renter kan trykke Selveveren ligesaa fuldt, som Hovning og Landgilde-Fæsteren. — Hovningen angaaende, da trykker den Bonden mindre, end

168

det Æquivalent, han enten som Hovningsfri, eller Arvefæstere, haver at udrede.

Paragr. 30, Pag. 105. Angives den Skyldighed, som binder Bønderkarlene til Godserne for en Folkemængdens Hindring, da den, som en paa Godset kan finde Rum, saa længe alle dets Gaarde og Huust ere besatte, derved Hindres at boesette sig paa et Nabogods, i en Kiøbstæd eller ved en Fabriqve. — Men hvorledes kan dette tilstaaes, da det paa hvert Gods, og i enhver Kiøbstæd aldrig feyler paa Exspectantere til de vacant blivende Næringspladser?

Paragr. 32, Pag. 109. Angives det for en vis og vigtig Hindring for Ægteskabe i Bondestanden, at der tiener saa mange ugifte Folk paa Herregaarde, Præstegaarde og hos fornemme Borgere. — Men hvo skiønner ikke: At uden denne, saavel som anden Afsetnjng til øvrige Stænder, der dog ligeledes af Forfatteren beklages, maatte Ægteskabene i Bondestanden hindres og standses? og at det just er denne beklagede Afsetning, der befordre og giver Leylighed til desto flere Ægteskabe i Bondestanden? Hvor vil Forfatteren, uden saadanne Afsetninger, give den af ham forønskede

169

store, og immer forøgede, Mængde Anviisning at finde Føde og Forraad? Dette synes det, at Forfatteren overlader til deres egen Betænkning. — Just for en tilstrekkelig Afsetning til de øvrige Stænder skulde man have ventet, at Forfatteren ønskede Folkemængden i Bondestanden saa sterk formeret. — Men contrair! disse Afsetninger beklages af ham, som hinderlige og skadelige. — Hvo skiønner ikke: At Staten er bedre tient med, at en Deel unge Mennesker, indtil Vacancer af Næringspladser efterhaanden forefalder, saaledes ved Tienefter kan finde Ophold, og Leylighed til at samle noget til en Nærings og Huusholdings Begyndelse, end at de samtlige, saasart de vare giftefærdige, efter Forfatterens Ønske, giftede sig? — Paragr. 37, Pag. 118. Siger Forfatteren: At saadan Lyksalighed som Marschbøndernes, at eye halve og hele Tønder Guld, er Frugten af Frihed og Eyendom. Men hvorfor frugter da disse ikke det samme hos Selveverne i Danmark? Skulde den af Forfatteren omtalte Studehandel, at de opkiøbe Staldstude hos Proprietairene i Jylland, samt Marschlandenes Frugtbarhed, ikke bibringe noget til de-

170

res Velstand? — Pag. 119. Gjør Forfatteren en vidtløftig Beregning paa Indkomsterne af en Bondegaard paa 8 Tønder Hartkorn for at gotgiøre, at den kan indbringe aarlig 5, 6, til 700 Rdlr. Ved denne Beregning, paa hvilken var meget at udsette, vil jeg kuns erindre dette: At, naar Korn med Foring, Græs og Høe er beregnet i Penge, udgaaer den beregnede Fordeel af Kiøer, Heste, Faar, Gies, Høns, Ænder og Sviin. Et af Deelene kan kuns komme i Anslag. Og dog fik Forfatteren, skiønt saa mange Ting 10 gange anslaaes, ikke høyere Facit, end 410 Rdlr. 4 Mk. Spørger man nu Forfatteren: Hvor al denne Velsignelse bliver af? Hvor det er mueligt at samtlige Fæstebønder med al denne Indkomst dog, efter hans forrige Setninger, lider ved høye Kornpriser, da de selv, i sær under Misvext, maae kiøbe Levnetsmidler? og at Hovningsbønderne lever og dør i Hunger, Armod og Elendighed? Da, som han af dette sit contradictoriske Foregivende ikke veed at udrede sig, affærdiger han os allene med det Svar: Ak alle disse Indkomster forsvinder fra Bondegaarden; Men at det en kommer ham til at sige: Hvor de blive af.

171

Havde Forfatteren her erindret, hvad Han siden foregiver: At Tienden allene tager det Halve, havde det været ham en let Sag, at udrede sig af denne Forlegenhed.

Paragr. 39, Pag. 126. indtil Pag. 149. handler Forfatteren meget vidtløftigt om Utugt, som hinderlig for Bondestandens Folkemængde. — Dertil vil jeg allene erindre dette: At Bondestanden er mindre utugtig, end de andre.

Paragr. 58, Pag. 182. Siger Forfatteren: At alle de Bønderfolk, som leve i ufrugtbar Ægteskab, have af Naturen, ligesom alle Mennesker i de Omstændigheder, en Tilbøyelighed til at tage imod fremmede Folkes Børn, og elske og opdrage dem, som deres egne. Men Pag. 151. og 152. tillegges Bonden en gandske anden Tænkemaade. At giftes for at avle Børn, siger Forfatteren, veed han en blant Bønder noget Exempel paa. — Pag. 184. foreslaaer Forfatteren derpaa en Lov: At fremmede antagne Børn ey maatte fordres tilbage af Hosbonden og Godsherren. Men saadan Lov behøves aldeles ikke. Enhver kan faae fuldkommen Transport og Skiøde paa saa mange fattige Børn, ham lyster.

172

Paragr. 59 Pag. 186. Gjør Forfatteren sig Umage, som dog gjerne kunde spares, at bevise, hvad ingen har paatvivlet: At Folkemængden befordres meest ved tilige Ægteskabe, og at der af et Par i 100 Aar kan avles 126 Mennesker. — Denne Beregning er god for ubeboede Lande, men er for dem, hvor hver en Plet Jord for længst er indtaget, og hvor der allerede gives mange Exspectanter i alle Slags Næringer; thi der maae Vacaneer nødvendig oppebies. — At ønske en større Folkemængde, end Næringsveyene vil tillade, er at ønske Mange Mennesker ved Hungers Nød, ja ved Mord og Mandslet, ødelagte.

Paragr. 63, Pag. 203. Angives det for en Hindring for Bondestandens Folkemængde; at saa mange forlade deres Stand, ja begive sig ud af Riget. De fleste vore Borgere, siger Han, ere danske Bønder og Bønders Afkom. I Kiøbenhavn er en stor Mængde Bønderfolk. Mange bliver Soldater og Matroser. Nogle Skoleholdere og Degne; og flere endnu Herskabers Tienere, Fogder og Skrivere. Dette finder Læseren forhen besvaret under Paragr. 32.

173

Paragr. 66. Pag. 208. Beregnes Betlernes Antal til 60 Tusinde og derover, og Pag. 209. siges dette store Antal Betlere at bestaae mestendeel af Folk af Bondestanden. Men skulde dette ikke kunde bevise og overtyde Forfatteren: At vor Bondestand er frugtbar nok. Endnu at ønske Folkemængden i Bondestanden forøget, skulde det ikke være det samme, som at ønske Betlernes Antal forøget, om ikke Røverbander oprettede, saa længe ingen nye Næringsveye kan anvises. Og kan de anvises, hvorføre ere de da ikke for længst anviste de mangfoldige Mennesker, som allene af Mangel paa Tieneste og Næring har maattet tage til Betlerstaven; hvorføre ere disse ikke plaserede og satte i Arbeyde og Næring? Thi Jordbruget har allerede og altid saa mange, som det behøver, og for værende Tid imodtager. — Betlernes Antal beregnes til 60 Tusinde. Men hvor vilde deres Antal ikke forøges, om Forfatteren naaede sit Ønske: At alle de fra Landet værende Domestiqver og Tjenestefolk fra Herregaarde, Præstegaarde og fornemme Borgere bleve afskeedigede; og om Kiøbstæderne og de andre Stænder gav Bondestan-

174

den sine derfra inddragne Recruiter tilbage. Pag. 210. siger Forfatteren: At Betlernes store Antal er skadelig for Bondestanden, fordi de finde deres Ophold hos Bønderfolk, og koster Bondestanden saa meget, at en Armee derfor kunde underholdes. Men skulde dette ikke være det samme, som at sige: At Bondestandens Folkemængde er bleven, i mindste i ufrugtbare Aar og vanskelige Tider, vel stor, og den selv til Besvær, da mange af Mangel paa Platz og Tieneste ved Jordbruget og andensteds nødes til at betle.

Paragr. 68, Pag. 213. Anmelder Forfatteren nogle Aarsager, hvorføre Indfødte gaaer ud af Landet. Men glemmer een af de fornemste og almindeligste, som er Mangel paa Næring. Naar et Land, eller Egn, har flere Folk, end det hav Næring til, maae nogle vige. — Dette var første og fornemste Aarsag til de nordiske Folkes Udvandringer i de ældre Tider (thi at de eene udgik, for at røve, myrde og ødelegge, gjør vi best i, ikke at statuere) og samme Aarsag contribuere vel endnu det meste til, at nogle paa sine Steder i Jylland forlader Stavn og Fødested.

175

Paragr. 70, Pag. 217. Tilstaaer Forfatteren: At den danske Bonde efter Loven har adskillige Fordeele frem for andre Landes Bønder. Men hvorføre finder han da Behag i, saa urigtig og lovstridig at kalde nogen dansk Bonde en Træl eller Trælbonde?

Paragr. 77, Pag. 236. Beregner Forfatteren Tienden, den 1/10 Deel som Bonden erlegger af sin Indavling og Afgørde, for 1/8 Deel, og strax derpaa gjøres denne 1/8 Deel til 1/5 Deel, naar han siger: At, dersom Bonden beholdt Tienden, da kunde, hvor 8 Bønderfamilier nu leve, da leve 10, — Endnu ikke nok dermed. I samme Paragrafus gjør han endnu denne 1/5 Deel til 1/2 Deel, da han formeener: At Tienden borttager Halvparten af Bondestandens Velfærd. Man seer her, at Pennen lystre Forfatteren meget vel. Med den kan han omskabe Tingene efter Behag, og gjøre de hidindtil eragtede umuelige og contradictoriske Ting muelige.

For ham kunde da gjerne udsettes en Premie af tusinde Ducater, naar han demonstrerede. At 1/10 Deel er det samme, som det Halve; følgelig 1/5 Deel saa meget, som det Hele; og 1/4 Deel mere, end det Hele.

176

Kan dette demonstreres, da har Herr Clausen ikke Uret, at han raader til Bøndergaardenes idelige Deeling, og har velfortient den tilkiendte Premie. Men i vidrig Fald begribes en, hvorledes en Deeling, der forsetter Bonden i den Tilstand, at han hverken kan holde Folk eller Bester, men selv med Hustrue og et par Børn i Opvext skal bearbeyde Jorden, og bestride alt Jordbrugets Arbeyde, og følgelig under tilstødende Sygdom og Alderdom geraade i kummerligste Tilstand, kan ophielpe Bondestanden og Staten. Er dette den lyksalige Tilstand, en Deel nye Oeconomister sigter til, og søger at oversette Bonden udi, da, om han endog fik baade Frihed og Eyendom, vilde dog nok den saa Høylig beklagede, og nu saa usel og elendig beskrevne, Hovningsbonde derfor betakke sig.

Paragr. 78, Pag. 237. Tilraader Forfatteren, Tienden aldeles at afskaffe, og at give Bonden den tilbage. Ja vel! Skatter, Landgilde, Offer og øvrige Afgifter ligeledes! thi, kan det første skee uden Tiende Eyernes Skade, som Forfatteren formeener, saa kan det sidste vel og skee uden Regjerings, Herskabs og Kirke-

177

betienteres Skade. Ney, Tiendeafgiften er vist den allersidste, som bør afskaffes, da den frem for alle andre har de Fordeele, at den retter sig efter Bondens Indtægt og Indhøstning; at den erlægges uden Restance, Inddrivelse, Omkostning og Søgmaal. — Forfatteren, som er saa vel bekiendt med de gamle Autores, kan ikke vel være uvidende, at meenige Mand i Sicilien takkede og velsignede Cæsar, da han regulerede deres Afgifter, der forhen aarlig havde været de samme og lige store, efter deres Indhøstning og Aarets Afgrøde. Og hos os er Tienden og Kornskatten de eneste Afgifter, som retter sig efter Jordbrugernes Indtægt, og Aarens Afgrøde.

Efter Forfatterens Erklæring Pag. II. kunde Tienden hos ham have ventet sig et mægtigt Medhold, formedelst dens store Ælde, og alle øvrige Afgiftsmaader overstigende Anciennitet, formedelst dens første Oprindelse, og meer end adelige Herkomst; Men da den, efterat have soutineret sin Credit giennem saa mange Secula, har havt det Vanheld, at falde i Unaade hos nogle nyere Oeconomister, saa har Forfatteren, følgende Strømmen, her maattet

178

overgive, ja, som høystskadelig og landfordervelig, laste og forkaste den.

Af det, som nu saa kortelig til det vigtigste af Forfatterens vidtløftige Verk er anført, er det noksom tydeligt: At vores ellers vittige og vel belæste Forfattere til Uheld har her givet sig an med en Materie, den han ingenlunde var voxen. Og vil nogen derom end videre overtyses, da har han kuns at giennemlæse det siette Capitel fra Pag. 239. indtil Enden; hvilket jeg maa overlade til dem, der havde Lyst og Taalmodighed at skrive imod Philopatreas; thi min Taalmodighed, for længst trettet og martret ved Forfatterens store, og paa mange Steder lidet eller intet til Sagen sigende Vidtløftighed, forgik mig her gandske og aldeles.

Si quid bene feci, nut confului fideliter,

Noa videor meruisse laudem, culpa caruisse arbitrator.

Anders Jyde.

1

Betænkninger

over

Hr. Johann Ludvig Lübeckers

Betragtninger

over

Aarsagerne

til Korn-Mangelen

og høye Korn-Priis

i Dannemark,

samt om de beste Hielp-Midler til at forekomme samme.

Samme Skrift er trykt 1772 hos

Hr. Møller,

og kiendt for priisværdigt.

Kiøbenhavn 1773. Trykt i det Kongelige Universitets Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverske, ved F. C. Godiche.

2

3

§ 1. Det meget fornøyer mig, at jeg seer en saadan fornuftig og stor Landmand, som Hr. A. C. Teilmann kommer mig til Hielp, for at bestride Folkes fordervede Smag og ugrundede Meninger. Jeg læste med Fornøylelse hans Betænkninger over Hr. Lützens og Hr. Clausens Afhandlinger. Bliv ved brave Herre. Jeg paa min Side skal gjøre mig al Umage for, at see om det ey var mueligt at faae sat en Demning, for denne skadelige Flod, der

4

saa grusum oversvømmer det hele Land, og ødelægger alt.

§. 2.

Den største Ulykke Landet er vederfaret, var, da den gruesomme Sverm af Projectmagere brød frem; thi de i en Hast fik fortæret, og ødelagt, hvad Landet i lang Tid havde forhvervet; og i Stedet for Velstand og gode Dage, fik man Armod, Nød, Jammer og Elendighed. Og endskiønt de kan øyensynlig see det, saa vil de dog for at velte Skylden fra sig, idelig sverte og tale ilde om alle andre got Folk. Jeg som med Græmmelse har betragtet dette, har af yderste Kræfter sat mig derimod, men stændig bleven forhindret, saavel ved andres Forsømmelse, som den herskende Smag. Afvigte Aar lykkedes det mig bedre, da jeg fik i det Aar indført nogle Imodsigelser mod Urimeligheden, baade i Aften-Posten og Adresse-Tidenen, saa og nogle Pjecer; og ønsker for min Umage ey andet, end de maae have sin forønskede Virkning.

§. 3.

Jeg seer ellers af ovenanførte Skrift, at Hr. Teilmann indbyder dem, som vil paa-

5

tage sig at igiendrive dette Hr. Lübeckers Priis-Skrift; dette opvakte hos mig en Nysgierrighed efter at læse det saa høytskatterede Skrift, og derefter, endskiønt det er belønnet med en Premie, og lover saa overmaade store Ting; saa synes mig dog, at det ey er saa vanskeligt et Arbeyde, naar man vil bruge Fornuften og Erfarenhed til Veyvisere.

Altsaa fremkommer herom mine eenfoldige Betænkninger, som jeg underkaster Publicums Skiønnende.

§. 4.

Jeg vil forbigaae Indledningen, hvori han siger sig blant andet: at ziiitre, naar han betragter Materiens Vigtighed, i at afhandle hele Rigets Velfærdt; det jeg tilstaaer ham er en betydelig Sag. Men jeg vil begive mig til hans 4de §. og derefter give mine Betænkninger paa enhver Post, saa Læseren kan dessnarere finde det hos ham, hvad jeg her holder fornødent at anføre.

Og det første han her vil betragte, er: Aarfagen til Kornmangelen; og siger han: og naar de Aarsager ophører, da ophører og Virkningen. Dette har jeg ikke et Ord at imodsige. Herefter inddeler han dem i efterfølgende Classer:

6

a) naturlige, b) moralske og politiske; hvoraf de sidste ere enten hoved-aarsager elle biaarsager, som alt paa sit sted skal blive besvaret §. 5. Dannemarkes Polis Høyde vil jeg forbigaae, saasom det gjør intet til Sagen; thi vi have i disse Aaringe hørt samme dyre Tider, ey alleneste over hele Europa, og i sær i Italien og Tydskland, hvor Hungers-Nøden har været haardere end her; men endog i Ostindien, hvor et utroeligt Antal af Mennesker efter Beretning skal være deraf omkommen.

Det er mig kiert, at Forfatteren her maatte tilstaae den rette Sandhed, naar han siger: at Kulden og haarde Vintre (dem han og opregner) er Aarsag til Rugens Misvext, som er Brødkornet. Endskiønt dette er Soleklart, og desforuden mange betydelige Forødelser af Korn, som saadanne lange og kolde Vintre fører med sig: saasom Folk og Creatures stærkere Appetit og Graadighed til at æde; og det meget mere Korn der skal til, naar deres foer er gaaen med, for at holde deres Qvæg ved Livet, indtil de kan faae dem paa Græs, som varer længe; dette uagtet er det dog han

7

indbilder sig, at afhielppe denne Guds Straf og Naturens Orden med forsigtigheds Midler; thi han siger: ikke allene afvende et Onde og forlindre samme.

§. 6.

Her kommer han til Meningen, og den anden Hoved-Aarsag, nemlig: Kornets Forødelse ved Brændeviinsbrændingen.

Dette er ingen nye Underviisning, men meget gammel, og alt siden den Tid Projectmageres ødeleggelsesværk kom i Drift; og fra den Tid af, har Kornet bestandig været i høy Priis. Forfatteren har her udtømmet al sin Vidtløftighed for at vise hvor skadelig denne vigtige Næringsgreen er, som tvinger mig at opholde mig og noget derover imod min Villie, for at vise det, som er tvertimod, skiønt jeg forhen derom har givet mine Tanker tilkiende, saavel i Magazinet for patriotiske Skribentere 1771. No. 85. saa og i Aften-Posten for afvigte Aar No. 46. hvor jeg besvarede en P. M. om denne Materie, som fandtes i det Aars Adresse-Tidender No. 132. Den lange Tid han siger: at Brændeviinsbrændingen har været i Brug, giver noksom tilkiende, at den ikke er saa ond og ska-

8

delig, som den nu udraabes for. Den forløbne Tid bær og Vidne, at den ingen Deel eller Aarsag har i den dyre Tid. Thi ingen kan nægte, at da den var i sin største Drift, og fødte mange tusinde baade Mennesker og Qvæg, at her jo da var Korn i Overflødighed, og af saa ringe Værdie, saa jeg veed, at i Norge er kjøbt i Tønde Rug ringere end i Rdrl. paa de Tider. Naar man saa blader i Historierne, og seer, at i Kong Oluf Hungers Tid, og langt før hen i Tiden, da intet Brændeviin var til, og dog Har Hungers-Nøden været større end i vor Tid; hvad kan man saa sige? Hvorledes kan gotgiøres, at Brændeviinsbrændingen tager aarlig til, kan jeg ikke fatte; thi mig synes, at der kommer Forbud og Indskrænkelse derpaa næsten hvert Aar: saa aldrig nogen Næring kan være under større Tvang og Forfølgelse; foruden denne Tid da Kornet mangler, og er i saa overordentlig høy Priis, som nok tvinger enhver til at spare det fra Brændeviins-Panden. Hvor ivrig han er imod denne Næring, kan sluttes deraf, at han nægter det, som han haver tilstaaet i forrige §. da han siger nu her: at hverken Misværk kan være Skyld deri, ikke heller at saa meget Korn udskibes.

9

Han spørger: hvad de fornemmeste aarsager ere til de paa et par Aar mere end forhen opslængede Korn-Priser og den sporende Korn-Mangel? Her, paa veed han ey andet at svare, end at den i Svang gaaende Brændeviinsbrænding baade i Kiøbstæderne og paa Landet kan ansees som een af Ulykkens Hoved-Kilder. Og for at bevise det, er det han regner en Tønde Kornes Forbrændelse til hver Tønde Hartkorn, som i hele Dannemark med Søndre Jylland og Schlesvig bliver 538932 Tønder. Jeg vil ey opholde mig over de vidtløftige Regninger han herover gjør, ey heller over det jeg finder neden under i Anmærkningen om den Svenske Regnemesters Sludder; fordi jeg til visse veed: at i Sverrig, saavel som i Norge, hvor lidet Korn avles, og er langt fra Søkanten, og jevnlig mangler Korn, saa de har alle Tider havt andet at bruge det til, end at brænde Brændeviin deraf, og derfor har ingensteds hiemme, uden i denne Svenske Vindmagers Hierne, hvor jeg og vil lade det blive; men allene vil sige dette: at saavel i Dannemark som Sverrig, har de saalænge regnet og holdet huus, at begge Landene ere blev ne forarmede, og den ene har af den Aarsag ey noget at lade den anden høre.

10

Men at komme til Forfatterens første Regning, da vil jeg gjerne lade ham have ret, om han endog vilde gjøre den dobbelt saa stor; men for denne min Føyelighed betinger jeg mig den Villighed af ham igien at tilstaae mig; at da Landet havde sin Frihed, som kan kaldes de gyldene Tider, og alle Brændeviins-Pander vare i fuld Gang, saavel her som i Norge, at der da i det mindste maatte gaae dobbelt saa meget Korn med; hvilket vel ingen nægter mig, som har seet de Tider, og har nogen Skiønsomhed derom; og dog var her saa meget Korn i Landet, at Selgeren ey vidste hvor han skulde blive af med det. Mon dette Korn spildes, fordi det bliver brændt? Formerer det ikke igien baade Melken og Flæsket, som gjør det øvrige Korn igien saa meget dreyere; saa kunde man sige, at det rene Korn man fedede Sviin med, blev og spildt.

Men nu rester allene at undersøge, om denne Næring er enten skadelig eller fordeelagtig for Staten eller Private.

Er Forfatterens Regning i denne dyre Tid rigtig (som dog kan drages i Tvivl), saa seer jeg ey andet end de 500000 Tønder bliver brændt i Kiøbstæderne, og de øvrige paa Landet til huus-Fornødenhed; da nu vore Projectma-

11

gere havde ved deres Christelighed faaet forhøyet Consumptionen til 14 Mark pr. Tønden, saa maatte jo denne Næring indbringe i Kongens casse aarlig langt over en Million; og de, som nærede sig dermed, maatte i det mindste fortjene i Rdlr. paa Tønden med Spøl og alt, for deres tunge Arbeyde og Vove eller Hasart; og altsaa maatte man regne deres Fortieneste saa ringe man vil, saa kan jeg ey troe den kan blive ringere end 1 1/2 Million Landet vinder derved, da Brændevinet siden altid validerer imod det brændte Korn i Priis. Foruden de Creature, som derved bleve tillagde og fødet, hvis Flæsk, Melk og Kiød nu savnes, som kunde og tilstrækkelig opveye imod det brændte Korn, da de søge og forskaffer sig selv den meste Føde. Men desværre hans Regning bliver nok alt for stor; thi Brændingen er saa reent bedervet og ødelagt, at paa de Stader, hvor en Snees mænd har kunnet for opholde sig derved, sindes nu 3 a 4, som leve meget ufelt; og dog er Korn-Trangen lige stor. Det øvrige Korn som paa Landet bliver brugt dertil, er ey spildt; thi Bonden vilde forøde langt mere, skulde han søde sine Creature med det bare Korn.

Andre florenderende Nationer har andre Tanker om Brændevinsbrændingen, end vore Oeco-

12

nomister. I Holland hvor de kiøbe næsten al deres Korn af Fremmede, drives denne Næring med største Force. I Danzig kalde de Brændingen, at forædle Kornet; og i Engelland seer vi nyelig, at et Forslag er forkast, der handlede om Brændingens afskaffelse, som en Skade Landet deraf vilde tage paa 500000 Pund Sterling. Maae man ey blive forskrækket, naar vi hører dette; og tillige veed, at i Engelland brændes en saa stærk efter sin Maade, som fordem her i Dannemark; thi de bruge mere det stærke øl, som Forfatteren vil have her indført i Brændevinets Sted, hvortil og vil Korn. Tænk saa efter, hvad Skade Landet har havt nu paa en 22 aars Tid, siden denne vigtige Næring blev forstyrret, uden at vi i al den Tid har kunnet mærke den mindste formerelse paa Kornet. Sandelig, Kiøbstædernes slette Tilstand giver det noksom tilkiende, som baade for dette og andet Hiernespind, som vore Tidens Vindtmagere haver ophittet, ere færdige at gaae under; og de allene er Aarsag til den nød Landets børn maae nu lide, men ingen anden; thi denne dyre Tid havde aldrig kunnet trykke dem saa Haardt, havde enhver siddet ufortrykt i sin Næring.

Hvorledes Forfatteren kan gotgiøre, at Seylads, Fragt og kiøbmandskab for Bræn-

13

deviinsbrændingens Skyld skal aftage, og ligge øde; det kan jeg ey vide. Men dette veed jeg, at Brændeviin er et got Kiøbmands-Gods, naar det kan haves for billig Priis; men dette fattes os, saavel som paa alt andet; og af den Aarsag er det vi ligge og nøler, og ingen Veye kan komme. Forfatteren kunde her gjerne svaret sine Taare-Floder til en anden gang, da de gjordes mere nødvendig (og som paa sit Sted skal vises); men det han græder nu for, synes allene at være til at bevæge Vedkommende, reent at ødelægge Brændingen, og tillige med den, baade Mennesker og Qvæg, som den føder.

Han tør endog sige, at visse Anordninger haver givet Anledning til at udvide Brændeviins Drik, langt mere paa Landet end forhen. Men hvorvidt denne Beretninger tilforladelig, overlader jeg enhver Retsindig, som er bekiendt paa Landet, at bedømme; jeg vidner: at saavidt jeg haver reyst der omkring, har jeg aldrig mærket saadan uordentlig Drik, som han her vil indbilde Folk. At alt for mange desværre maa Græde af den store Nød de maae lide, af Mangel paa Fortjeneste, hvormed de skulde betale alle flags Fødevahres overordentlig Priis, det tilstaaer jeg; og hvem de have denne deres store Elendighed al takke for, Haver jeg sagt før.

14

Saa grundig som alt andet er, bliver og den Beskyldning, som gøres imod Bønderne, at de ikke forstaaer at brænde Brændeviin, og siger: at der er som 2 imod 4. Men jeg maa spørge: hvilken Bonde-Kone har værer

saa driftig at vise ham Prøve derpaa, da han er en Embedsmand, og Brændingen saa stærk forbuden paa Landet. Sandelig, den har været meget dristig. Men, der kan jeg ikke troe; men Dette saavel som alt andet, har allene Sted i hans Indbildninger, som han og har fundet, samlet og opkaaget i de mange nye Modens Skrifter, som ere fyldte heraf, ligesom alt det øvrige som findes i dette Skrift, er tagen af samme Kilde; desuagtet har dog Lykken rammet ham, saa han har faaet sin Premie derfor. Han siger til Slukningen: at den ødelægger Landmanden selv, forfører ham til Laster, Liderlighed, Lediggang og sit Arbeydes Forsømmelse, sætter ham i Armod, borttager hans Helbred, og ender hans Dage for Tiden. Alt dette har jeg aldrig mærket at kan have mindste Frygt for; men ofte fundet samme usandfærdige Beskyldninger i før ommeldte Skrifter og Forslag. Hvad jeg haver erfaret hos de Danske Bønder ved megen Omgang, er dette: at de langt fra ere saa hengivne til Fylderie, som de Norske,

15

og i sær de, som sielden har Leylighed at have noget, see de kan ey taale at have det i Huset; men de Danske derimod gierne have det til Nødtørstighed, og skienke en god Ven, som kommer til dem; og langt fra drives deres Giæstebuder hen med saadant Fylderie, som forud skeede paa Landet i Norge; thi jeg haver ofte været med ved saadanne Leyligheder paa begge Stæder. At blant dem kan findes een og anden Drukkenbolt, det nægtes ikke, de findes i alle Lande; men derfor bør ey de andre mange Uskyldige saa ilde afmales, helst i en Materie, som udfordrer al Oprigtighed.

§. 7.

Hans politiske Aarsager bestaaer i: den store og hastige Forandring, paa en Tid af 50 Aar med Folkemængdens Tiltagelse ved de anlagde Manufacturer, Fabriqver, Bygninger, og andet, endskiønt Agerbunden og Bondens Vilkaar ere ey forbedrede. Er dette ikke at sige sig selv imod; thi han siger i næst foregaaende §. at Afgrøden i Dannemark er langt større, hvor han til Beviis derpaa anfører: at ey saa mange øde Bøndergaarde findes nu, som i gamle Dage, mange tusinde Tønder Skovgrunde, Krat,

16

Lyng, og anden nyttig Jord ere opryddet Aar for Aar o. s. v.

Dette er jo at tilstaae en Post, naar man Haver den nødig, til at vise en Ting, hvor skadelig den er, og for at gjøre den des afskyeligere; og strax derefter, naar samme ey er til eens Hensigtes Nytte, reent forkaste og benægte det igien; thi naar han vil ødelægge Brændingen, saa er det han ey veed, hvor meget han vil ophøye Jord-Forbedringen; men da han nu vil vise Skaden af Folkes Formerelse: saa har den ingen Sted. Mig synes at det ene med det andet har lige god Grund. Gud bedre for en folkeformerelse disse for alle Folk saa kostbare Værkers Anlæggelse har foraarsaget; har de indført i Landet et hundrede Mennesker, saa har de vist nok derimod drevet et tusinde af Landets egne Børn ud igien, og nu tilsidst gaaer de indkomne og bort med. Derom bære vore ødelagde Kiøbstæder, bortreyste Strandboer, Søefolk og andre Vidnesbyrd.

Ney, ney, i denne Projectmagernes forfølgings-Tid er Landene ey bleven rige, enten paa Folk eller Penge, men begge i en Hast har pakket sig bort.

Jeg seer af Dannemarkes oeconomiske Balance pag. 32. ar Forfatteren den Tid, som

17

var 1759. regner de Kongelige Danske Staters Indbyggere for 2 1/2 Million; mon i dem nu findes 2 Millioner? See saaledes er nok Folke-Mængden formeeret. Og jeg frygter skal Projectmagerne endnu have Fremgang, at Tallet aarlig vil formindskes, som Tiden skal vise.

Her kommer hans 3die Hoved-Aarsag, som deles igien ved Bogstaver; jeg vil og følge samme Orden, for at svare paa enhver Post for sig.

a) Umaadelig Hoverie. Skulde dette gjøre nogen Dyrtid, saa har man en andre at takke derfor, end Projectmagerne; thi aldrig har Bonden været plaget med mere unyttig Arbeyde og Hoverie, end siden deres Hjernespind er sat i Værk; thi her skal Stene med stort arbeyde opbrydes, og lange Veye fremkiøres, hvoraf Gierder skal sættes; og da de dog ey kan afværge, at det smaae qvæg jo klavrer derover: see da maa der sættes et riisgierde oven paa, som er dobbelt Arbeyde. Om Vinteren i stærk Kulde opsvulmer Jorden, og derved fortrykker Steengierdet, saa det nedfalder; altsaa maa det sættes i Stand igien, som alt er Arbeyde af

18

betydenhed. Nu al det Arbeyde han har med de mange andre Diger, Grøfter og Indhegninger, foruden kostbare veye ar sætte i Stand, og mangt andet de have bebyrdet ham med, som giver hverken ham eller Landet nogen fordeel. Mon saadant noget er mere tienligt for det Almindelige, end at pløye, saae, og høste

sin Huusbondes Jord, som kommer saavel ham selv i Trang, som hele Landet til Nytte.

b) For tiltagende Skatte og Udgifter. Mon disse paaberaabende Skatte ere ikke og udsprungne af samme ulykkelige Kildeveld? Det er en alleneste Bønderne, som trykkes deraf; men alle landets Indbyggere, og i sær dem de have for i Veyen udsat fra Næring og Brug. Man kan ligne den ved en tærende Sygdom der reent udtærer landets Kræfter; og saaledes har disse qvaksalvere ført det en Svindsot paa Halsen, som er heel farlig. Dog seer jeg ey, at dette kan gjøre noget til den dyre Kornkiøb.

c) Huusbondens Uvillighed at forstrække ham med Sædekorn. Jeg har aldrig hørt, at nogen brav Huusboude har nægtet en flittig og duelig Bonde den fornødne Forstrækning, før Bønderne gjorde sig opsætsig, og vilde ey drive hans Jord som før; og da nødtes han til at holde inde, paa det han ikke derover skulde

19

komme til Kort; thi, hvorledes vilde nogen holde det ud, som havde store Renter at svare, og indestaaer desforuden for alle Skatter og Tyngseler af Godset, og nu forstrække ham i hans Nød, skjønt han forhen kan have alt for meget tilgode hos ham; og derimod ey nyde den samme Tieneste, som forhen i rette Tider, og naar han havde det nødig, men naar Bonden fandt det for got? Har denne Forstyrning, som paa de Tider fandtes imellem Huusbonden og hans Bønder, gjort noget til denne dyre Tid; da har man ey nogen anden at takke derfor, end den, som var Fader til dette Foster.

d) Formedelst vedkommendes Forsømmelse i at have Opsigt med Bønderne, at giøde og behandle deres Jord.

Forfatteren maa holde Bønderne lige med Fæ; efterdi han ey betroer dem at giøde og behandle sin egen Jord, som de fra Barnsbeen ere opdragne ved, og vandt til; skulde de være saa taabelige og efterladne nu mere end før, da her var Korn i Overflødighed, uden at Huusbonden havde den Umage; da maa man sige: at disse Tidens oeconomister har ilde spildt den megen Viidsoms Saft, som de saa overflødig haver udgydet over det hele Land paa saa mange Aar. Og naar saa er, vilde jeg nødig have

20

med Jordegods at bestille; thi mig synes af alt dette, at de heller vil, at Huusbonden skal giøre, end have Hoverie.

e) For huusbondens Efterladenhed i at dele Bondens Jord, at enhver fik sin Part for sig selv.

Men Bonden vil jo ikke Have sin Jord saaledes delet. Enhver fornuftig Huusbond gjør da den sikke Regning, at øyne som skal trykkes i Hovedet, seer ikke got. Overalt er denne ingen nye Aarsag, men ligesaa gammel, som Agerne, foruden forhen at have forvoldt Korn-Mangel eller høye Priser.

f) Formedelst Forsømmelse i at dele de store Gaarde til Jordens bedre Drift. Jeg vilde tage meget i Betænkning (om jeg var Huusbond) at tage den Jord fra en Mand, jeg eengang havde fæstet ham; helst naar jeg saae, at han vel kunde bestride den, og stod sig got derved; Gaarden maatte være saa stor som den vilde; thi det var ey min Leylighed at ødelægge en saadan duelig Mand, og i hans Sted faae 3 a 4 Prakkere igien, som jeg idelig skulde understøtte og forstrække; og dette allene for visse Folkes Skyld, som mene, at de derved kan formeere deres egne Indkomster, og just derfor er det, at de for mange Aar

21

siden har udraabt denne Deling, som høyst nyttig for Landet; men have skiult den rette Aarsag. Saadanne egennyttige og avindsyge Folk skulde ey straffes paa anden Maade, end der burde efter Omstændighederne indsættes i deres Embede et par Medbrødre, som kunde dele Indkomsterne med dem, da her var mere endda at leve af, end en stakkels Bondes Avl, om den er nok saa stor; og skulde de besværges sig her over, da kunde man dryppe dem i deres eget Fedt, og sige: at deres Embeder blev derved bedre oppasset og forrettet, hvilket ligger nok saa megen Magt paa, som Bøndernes Jord og Avl. Min Mening er: at Huusbonden allerbest indseer hvad ham og Godset er tienligst, foruden andres Omsorg; han er dog den, som staaer for alle Udgifterne, som de ere frie for, der saae gjerne at være Lodtagere i Indkomsterne.

Viser og ikke Erfarenhed os: at een Mand kan have de Naturens Gaver at giøre det allene, som 2 a 3 andre skulde komme til Kort over. Skulde jeg nu faa for andres Vindesyges Skyld qvæle og nedgrave saadant et Pund; da syndede jeg baade imod Naturen og mit Fædrenelands Beste. Havde egen Fordeel ey forblindet Opfinderen af dette forslag, saa

22

havde han strax bleven vaer, at hele Landets Fordeel bestod ikke i at have saa mange Bønder, at de selv skulde fortære og opæde det de avlede, ja spørge efter mere, som i Norge, da de ey har andet at tage deres

skatter og Udgifter fra. Man skal neppe see, at en stor Gaardmands Jord staaer slættere med Grøden, end den som har liden, men heller bedre; thi Armod viser sig saavel paa Ageren, som i huset hos den, som har lidet at tage af.

g) Formedelst mange ødeliggende Strækninger & c. Skulde dekte meget øde Land hielpe til Korn-Mangelens ophørelse, om det blev optaget til Agre, og faaet, det kan jeg ey see; thi da maatte alt mærkes en stor Forandring, saavel for den megen Jord, som Forfatteren selv forhen beraaber sig paa, er optagen til jorde-Brugets Forbedring; saa og de jyske Heders Optagelse til det Brug, som ey allene har kostet Kongen noget utroeligt, men og Bønderne der overalt paa Landet, som til dem, ey alleneste maatte gjøre Hovene, men og tage Foderet fra deres egne Creature, og kiøre det til dem lange Veye. Haver nu ikke Opfinderen af dette Project en stor Ære deraf? Jeg tilstaaer, at de, som have overflødig Engbund og lidet Agre, at de gjøre vel og fornuftig, at de

23

opsøge og tilrette gjør alt det Land de kan, og er tienlig til del Brug, og de kan spare Giødsken til; men ligesaa daarligt er det, at de, som haver Agre i Overflødighed og liden Engbund, vil endnu optage mere, da de ey langt fra er i Stand at give den Ager, de har, sin behøvende Gisdning, med al den Anstalt de gjøre i at formere den; og Naturen har saaledes beskikket det, at har man overflødig af et, skal der mangle noget af det andet. Hvad kan det saa nytte Folk, at drive saa megen Jord, og saa fattig, at den efter 20 Tønders Sæd giver 40 igien? Var det saa ey bedre, at have saa liden Jord, og derimod saa vel giødsket, at jeg efter 6 a 7 Tønders Sæd kunde avle flere Fold? Enhver indseer lættelig denne fordeel. Hvad Skade Landet har tagen ved de mange Skoves ødelæggelse, er ikke at udsige, som Efterkommerne vil føle Virkningen af. Hvorledes Tømmer Handelen kan stoppes for disse faa gamle ødeliggende Strækningers Skyld, fatter jeg ligesaa lidet; og langt mindre, at noget af alt det her opregnes, har mindste Skyld i den nu graserende Korn-Mangel; thi de ere alt for gamle dertil.

24

§. 9.

Her siger han: at den sterke Udførsel af Landet i middelmaadig Bert, og Brændeviinsbrændingens Forpagtning paa Landet, setter

Landet i en dobbelt Ild.

Gud hielpe det for Udførsel vi har havt, al den Tid Projectmagerne haver huseret; den har været ussel og daarlig nok. Om Brændeviinsbrændingen har jeg før sagt, og endnu herefter kommer til at sige mere, og derfor ey videre derom her.

§. 10.

Han siger: Udeblivelse af frie og betimelig Indførsel er Skyld i, at Landets egne Kornpugere opskruer Kornet til en utaalelig Priis.

Var nogen begavet med Josephs Viisdom, at de kunde vide det forud, eller og den dyre Tid vilde være saa høflig, at den vilde give sin Ankomst tilkiende forud; da tilstaaer jeg, at ar man kunde bruge alle optænkelige Raad imod den, og maaskee meget af saadant Onde kunde afsendes; men da ingen veed, naar den kommer, en heller hvor længe den vil blive: saa bliver det nok et vanskeligt Arbeyde at styre

25

dens Rasenhed. Og den, som var forvisset om sammes Komme, og han deraf benyttede sig med Korns Indkiøb, for dermed siden at udarme og plage sin fattige Næste; var ey alleneste strafværdig, men endog fortierne det foragtelige Navn Kornpugere, som Forfatteren behager her ar kalde, en alleneste alle Kornhandlerne, men endog andre got Folk; men da disse ere ligesaa uvisse om Tiderne som andre; saa er det et Kiøbmands-Gods, hvorpaa følger baade Vinding og Tab. Aldrig giver nogen den mere for sit Korn, som har kiøbt der dyrt, end han giver en anden der har kiøbt det ringe. Ey heller veed jeg nogen, der har forspildt sin Velfærdt ved denne Handel (som ofte skeer), er bleven beklaget, langt mindre faaet nogen Oprensning.

§. 11.

Efter han hidindtil haver opregnet hoved-Aarsagerne, saa er det han kommer med Bi-Aarsagerne, som bestaaer siger han: deels i moralske, som har Grund i fordervede Sæder og uchristelige Gemytter; deels i naturlige, deels politiske.

26

§. 12.

De moralske, som skal være ukristelige, er, siger han: visse Proprietairers anrettede Magaziner, baade af egen Avl og Tiender, som og tvinge Bønderne af med al den avl de kan afsted komme; heraf opstiger Kornet i Priis, og opdynges og glemmes til dyre Tider & c.

Men da det hele Skrift giver tilstrækkelig tilkiende, at det ey er grundet paa Erfarenhed eller en sand Kundskab og Indsigt; men allene bygget paa Formeninger og andres ugrundede Skrifter og Beretninger: saa kan ingen undres paa, at saadan en Fader avler saadan et Foster, der har de høye Tanker om sig selv, at kunne forebygge og dæmpe en Plage, som Gud allene har sendt, for at straffe en allene os, men saa mange andre Lande med.

Gud give at det havde været sandt, som Forfatteren her siger: at visse Proprietairs havde havt de af ham paaberaabende Korn-Magaziner; da havde vist nok disse dyre Tider været en nøgel, som havde aabnet dem; thi det er ey troeligt at disse got Folk skulde være saa ufornuftige, at lade saa god en Leylighed gaae sig af Hænderne; helst da de endelig maae have saa megen Skiønsomhed, (hvor raabelig end

27

Forfatteren holder dem) at det nu var Tid at sælge; da de ey kan vide, hvor længe saadan en overmaade dyr Tid kan blive staaende, og naar den forsvandt, var jo deres korndynger dem allene til Last; da de baade vil have Loftrom og megen Tilsyn, om de ikke skal blive bedervet. Jeg kan ey vide, hvad der paa lang Tid skulde drive dem til at samle og beholde dette Korn, siden Prisene har i al den Stund været i en overmaade høyde; og til Overflødighed har her jo været en frie Indførsel i Landet, der maatte have tvunget dem; og er alt hvad man kan forlange. Hvad sig den Beskyldning angaaer: at Proprietairs tvinger Bønderne Kornet af, da udfordrer den tilstrækkelig Beviis; thi at troe ham paa sine Ord i saa vigtig en Post, er noget betænkelig, da han viger saa ofte fra Rimelighed og Sandheds Vene; vist nok har jeg en kunnet mærket det. Det kommer mig og underligt for, at baade Bønderne og Kiøbmænd vilde tie, og lide saadan lovstridig Medhandling. Bønderne have Amtmanden, som deres Øvrighed og Forsvarer imod Huus-Bonden, som de ofte overløber med langt mindre magtpaaligende end dette var for dem. Desuden tales her intet om den Maade, paa hvilken denne forunderlige Tvang maatte kunne gaae for sig;

28

thi Bønderfolk, som ere mange, lade sig ikke saa lættelig tvinge, og det af een Mand. Saa denne hele Saz maa nok ikke være andet, end paa got Dansk, Sludder, eller rettere, en Calomnie mod Proprietairer, som ikke lader smukt at fremkomme med, enten mod dem, eller andre. Men maaskee det er Huusbondens Landgilde, og det Korn han i deres nød har forstrækket dem med, de skal levere tilbage, han meener de ey bør; ja saa er det en anden Sag. Skeer det, seer jeg dog ey, at det kunde foraarsage nogen dyr Tid; thi dette Korn skal dog engang til Torvs. Og at samle paa Forraad i gode Tider til de dyre, synes mig er en stor Viisdom, og en ufeylbarlig Nytte for det Almindelige, i hvad for en Hensigt det end skeer; og noget man heller bør takke Forsynet for, end at laste dem som har Billie og Kræfter til at gjøre det, som desværre er alt for faa; thi bedre er, at det der laae i Behold, naar det saa Høylig behøvedes, end det forhen skulde være forbrugt, da man ey havde det saa hart fornøden, og Forvareren har dog ey synderlig Fordeel deraf, naar han regner Formindsnelsen, umag, Bekostning, Tilsyn, Loftrom og Renterne af Capitalen, foruden den Uvished om Tidernes Forandring med videre. Joseph bli-

29

ver derfor anseet, som hele Egyptens og andre omliggende Landes Opholdere, skiønt han dog derved berøvede dem al deres Frihed, og gjorde dem til offentlige Trælle og Livegne; dog berømmes han, skiønt han var forvisset om den dyre Tids Komme; og altsaa var det ingen Kunst at være Kiøbmand ved denne Handel.

§. 13.

Han siger og, at den anden Bi-Aarsag er: Kornpugernes Samdrægtighed i at sette høye Priser derpaa; men dette strider imod al Erfarenhed og Fornuften. Man seer daglig, at nogle faa Kiøbmænd paa Kiøbstæderne aldrig kan blive eenig, hverken om Indkiøbet eller Udskebningen, som daglig kan tale med hinanden; hvorledes vilde faa alle Landets Kiøbmænd, eller som han kalder dem Kornpugere blive eenige?

Naar Forfatterens Mening skulde holde Stik, saa maatte en Enighed uden lige herske overalt i Landet; her maatte med mange Omstændigheder sluttes en Contract, hvorefter Korn-Prisens Indkiøb og udskebningen maatte rette sig. Men man seer det som er tvert derimod, at den ene Kiøbmand opdriver Kornet i priis for den anden, at de kappes om foraaret, hvo

30

der først kan komme til Lodse-Pladsen, og af den Aarsag kommer saa paa Hinanden, at den ene udskiemmer Markedet for den anden, saa de ofte derved kommer til kort, og maa sælge med største Forliis; naar dette betragtes, saa sees lættelig hvor rimelig denne hans Mening er. For endnu desbedre at vise hvor ugrundig den er, vil jeg til Beviis herom anføre et Aar, som er endnu i frisk Minde, og om jeg erindrer ret, var 1766. da her paakom en Raptus saavel paa geistlige, som verdslige overalt i Landene, som gjorde dem saa fortunlet i Hovedet, at de indbildte sig, at Rugen inden Midsommer vilde koste 5 Rdlr. Tønden; mig kom denne Forvirring noget underlig for, da her var ingen Mangel, eller nogen Aarsag viiste sig. Men det maa være hvordan det vil, saa spartes ingen Umag eller Penge, naar de allene kunde saae den; de fik den og i af overflødighed. Tilsidst kom Sommeren, som skulde forhaste den forventende store Fordeel. Men Udfaldet blev denne: at den Rug de selv havde givet 3 a 24 Mark for, maatte de da sælge for 14 a 15 Mark, og mange maatte borge den bort, for at blive af med den, og det er ey at tvivle paa, at mange endnu har Penge tilgode for den. Nogle blev af dette kiøbmandskab reent forar-

31

met, andre sik saadan et Stød, at de føle det endnu. Jeg kunde anføre mange andre saadanne Beviser, for at vise hvor uformuende Menneskene ere til at forvolde nogen dyr Tid i Landet, eller at indeholde Kornet, og raade for Prisen; men dette før anførte maa være nok. Desuden maatte Forfatteren have erindret sig den store Sandhed, at dersom de Korn-Sælgende gjør alt sit til at forhøye Prisen, gjøre de Korn-Kiøbende just det Modsatte. Begge Kræfter, om end paa enten af Siderne noget herudi ved menneskelige Kræfter kan udrettes, kan fuldkomment veje op med hinanden.

Den tredie moralske bi-aarsag, siger han, er den partiskhed i de Vota om Capitel-Taxten. Men jeg har aldrig mærket, at Markets Prisen retter sig efter den.

Jeg har vel vidst, at Kiøberen og Sælgeren er bleven saaledes forenet, at Betalingen skulde rette sig efter Capitel-Taxten, naar den blev sat, som gierne udfalder til een af Parternes Skade. Just dette, at Sælgeren og Kiøberen indretter denne Handel efter capitels-Taxtens Udfald, viser samme Taxtes befundne Upar-

32

tiskhed, og Fortroelighed til dem, som sætte den.

§. 15.

Iblant de naturlige setter han qvægsygen, der nøder Vedkommende at holde flere Federdyr, hvortil mere Kom maa anvendes, siger han.

Har nogen hørt flerre Urimelighed end denne? Denne Hoved-Aarsag, som er een af de største Plager og Ulykker Landet er hændet, tillige med de kolde og lange Vintre og Projectmagere, regner han for en Bi-Aarsag, og det allene for det Korn de flere Federdyr æde. Ney, min Herre! de er virkelig gaaen for tilig fra Mesteren i Huusholdnings-Sager; havde de med mig reyst om i en Tid af 20 til 30 Aar, baade inden og udenlands, og nøye undersøgt alle Ting, saavel ved Landvæsenet, som kiøbstædernes Næring og Hunsholdning, og selv havt Hænderne i med, og ernæret dem deraf; da skulde de have bleven af andre Tanker, og en skrevet saa hen i Veyret, som de nu har. Har de ikke erfaret saa meget endnu ved egen Huusholdning, at naar de spare paa Suulet, og giver Folkene tør og maver Føde, de da bliver graadigere og æde mere? Jeg har af Erfarenhed

33

mærket den Sandhed, at ingen sparer noget ved at give sine Folk slet og grov Fede; dette haver jeg mærket paa adskillige Maader, og i sær hos Fieldbønderne i Norge; tvende Mænd har boet paa een Gaard, har havt lige mange Folk og eens Avl; een af dem har været saa sparsom, at han altid har kogt sin Mad i Vand, og havt meget ussel Føde; men derover er han med sine Folk bleven saa graadig, at de har kundet ædt noget utroelig. Følgerne af denne Sparsommelighed har været denne: al hans Korn ey har kundet tilstrække, men han har kiøbt meget deraf i Dyredomme; og derover bleven forarmet. Den anden derimod har ey sparet sin Gedemelk, som dertil er best tienlig, og derved en allene havt bedre Mad, men endog sparet Kornet saa meget, at han har kundet sælge den anden det, og derved bleven velholden; og jeg veed mange, som allene ved denne Huusholdnings-Maade har faaet Navn af Hexe-Mestere, der har borttaget sin Næstes Velfærdt og Velsignelse.

Man mærker og til Skibs, naar Smør og Fede-Vahre er gaaen med, at Folkene ey kan faae deres Grød saa seed som sædvanlig, hvor graadig de da blive; ja saa, at een kan æde saa meget, som to før; og derefter strax er hungrig igien. — Hollænderne (som jeg aldrig

34

troer nogen kan dadle for sin Huusholdning) giver aldrig deres Folk tør og maver Føde, men feed; den Grød

de spise, maa være saa meget Smør i, at naar de i den nedtrykker Skeen, da maa det sie der i; han sparer ey Heller hverken paa Kiød eller flæsk af det fedeste, som har den Virkning, at de æde lidet, og kan bie længe derefter, naar de først bliver udfyldte og styret sin Lyst. Fornuften lærer og, at det Fede føder, da den grove Brødføde allene fylder og udvider Maven, saa Graadighed derefter følger.

Naar nu dette betragtes og man tilligemed veed hvad ødelæggelse Qvægsygen har gjort paa Høvederne, Skab og Pokker paa Faarene, Projectmagere paa Svinene, og andet Uheld paa Fiederdyrene; saa alle slags Fede-vahre har langsommelig Tid været langt Høyere i priis efter sin Maade, end Kornet; hvo kan saa undres paa, at der maa gaae en stor Mængde Korn til, mere nu end før, da Folk har maattet bruge det til alle Ting, baade i Steden for Melk og andet Suul, og det eneste der kan forslaae noget i en tom og hungrig Mave; thi hvad Fortieneste har Folk nu omstunder, at de kan have Leylighed til at give 18 Skilling for et Pund Smør, og 12 a 14 Skilling for et Pund Flæsk, som vil lidet forslaae? De faaer altsaa lade sig nøye

35

med den tørre Brødføde, som synes allene at være det vores Oeconomister vil unde deres Landsmænd. Men at der gaaer og en uhørlig Hoben mere Korn med til saadan en maver Huusholdning, det er en Sandhed; derpaa kan jeg anføre til Exempel endnu de norske Fieldbønder; gamle Folk har berettet mig, at i fordem Tider, da der var Mængde af Rensdyr og andet Vildt, som de fangede, og deres Qvæg gave og mere Melk end nu, da kunde de komme ud med en halv Tønde Korn til Sommer-Føde; nu derimod da dette mangler dem, og Vildtet er forsvunden; maae de i den Sted have 5 a 6 Tønder, hvilket er et tilstrækkelig Beviis paa, hvad Fede-Vahrene sparer paa Kornet, naar man kan have dem for billig Priis.

naar dette overveyes, saa sees arangivelig, at Qvægsygen og andre Fede-vahrenes ødelæggere, er ey en Bi-Aarsag, men en stor Hoved-Aarsag til Kornets Mangel; ey at tale om den gode giødske der faldt fra disse nu favnende Creature.

Hvad sig ellers er angaaende det Korn, som forødes paa de flere Federdyr, som Forfatteren her siger: da har det ingensteds hiemme, saafom langt mindre af disse holdes nu, end som i forrige Tider, hvor om deres høye Priis og

36

Her er da Hans politiske Bi-Aarsager, som er: 1) Fiskeriets Forsømmelse. Om vi forsømme at fiske, eller Fiskene forsømme at søge vore Lande, som forhen, er adskilte Qvæstioner. For min Deel troer jeg det sidste, allerhelst der ingen Aarsag kan gives til, at Folk nu skulde være mindre begierlig, efter den Fordeel der faldt ved Fiskeriet end forhen. Tvertimod maatte formodes, at Fiskene ved Korn-Mangel eller høy Priis bliver dyrere betalte, og følgelig des omhyggeligere søgte. Om ellers Fiskerierne har aftaget, just i de samme Aar, som Korn-Priserne har tiltaget, og ikke før, maa Forfatteren selv indestaae for.

Den 2) henregner han til Vildtets Skade paa Kornet, i sær Falster, Colding, og Skanderborg Amter. Dette viser tilstrækkelig, at Forfatteren har laant dette hele Verk af andre Skrifter, og ey paa egen Erfarenhed har grundet det, og med den Uforsigtighed, at han

37

opkoger andres Tanker, der skreve den Tid Kongen selv eyedede disse Steder, og da Vildtet gik uden Skye i Flokke-Tal; og endda sporedes ingen Korn-Mangel. Nu derimod ere Godserne overalt bortsolgt til mange Eyere; og den Jagt, som Kongen endnu tilhører, er bortforpagtet; saa er det jo sluttelig, at enhver gjør sit Beste for at faae sin Park deraf. Sandelig, det har og havt sin forønskede Virkning; thi det er meget rart at see der et Dyr, hvor man tilforn kunde see hele Sneese i Flok.

§. 18.

Den 3) Bi-Aarsag mener han: er den fordervelige Forprang, som øves af adskillige egennyttige Folk, som flakke omkring og opkiøbe det. Hvor iblant han og regner øboerne og Sandskuderne, som skal være Kiøbstædernes Undergang.

Men da disse Forprangere, øboer og Sandskuder har været til, da kiøbstæderne var i sin beste Floer, og da vi havde det beste kiøb paa Korn-Vahrene og anden føde, saa holder denne Formening ligesaa lidet sin Prøve, som hans andre Aarsager; og at forhøye Prisen derpaa for det Almindelige, er de aldrig i Stand til, som jeg før har viist.

38

§. 19. Han siger: at disse bi-aarsager maa ikke foragtes, skjønt de ere smaae. Ja til visse er der meyer smaae iblant dem; men saa ere der og de iblant, som er desstørre til at regne blant Bi-Aarsagerne, som jeg før har tilkiendegivet; og saa faaer det ene bøde paa det andet. Han tilstaaer dog, at hvis paa Hoved-Aarsagerne

kunde raades Bod, vilde Bi-Aarsagerne have desmindre Kraft. Dette maa enhver tilstaae, er en Sandhed.

§. 20.

At Korn-Mangelen (som han her siger) forvolder just den høye Priis; er tilforladelig, og intet andet kan drive den op. Men desuagtet gjør Pengenes Mængde og liden Værdie sin store Virkning dertil. Derpaa kunde man anføre Exempler af gamle Historier, da Guld og Sølv vare rarere end de nu ere, siden Vestindien blev opfundet, hvor de rige Miner af den Sort ere opdagede. Forfatteren anfører herpaa selv til Beviis en gammel Tydsk Autor, som holdt det for en overmaade høy Priis, at de da maatte give 2 Mark og 8 Skilling lybsk for

39

en Tønde Rug, og andet Korn i Ligning derefter. Man har og seet hvad Virkning de med Kunst gjorde Penge, eller de saa kaldede Banco-Sedler har gjort i Sverrig, har de ikke opdrevet Jorde-Godser og andet Brug til en umaadelig Priis, hvorefter baade Føde og andre Vahre maa rette sig? Jeg seer vel, at han i denne Post vil igiendrive Philodan; men mig synes han kommer ligesaa ilde herfra, som fra alt det øvrige.

Skal disse med Kunst tillavede Papiir-Penge holdes for en Rigdom i et Land; saa er vist nok Sverrig et af dem. Men betragter man det Nøye; da skal det befindes, hvor høystskadelig denne Indretning er for den almindelige og gemene Mand i bemeldte Land; thi hvad disse Folk fortjener med deres sure Sved, bliver dem betalt med den Værdie, som er sat paa Sedlerne efter Landets gode Myndt; men naar de skal købe noget til Livs Ophold igien derfor, bliver det dem beregnet efter udenlandsk Vexelkurs, som ofte er næsten en mere, end den halve Værdie. Det er derfor umueligt, at den trængende Arbeyder der kan blive bestandig, og finde sit Ophold, og helst i dyre Tider. — Endnu maa jeg spørge denne gode Mand, siden han formener sig at have saa stor Indsigt og kundskab i Naturens Orden og

40

Menneskens Forhold, hvor det kan komme sig: at siden Qvægsygen har saa gruesom graseret i landet; saa de, som fordm har havt 10 a 12 have neppe nu mere end 1 a 2, og dog er ey allene høe og Straae, men endog Græsning stegen dobbelt i Priis; saaledes er og med Brænde, Tørv og deslige? Aldrig kan jeg troe, at Proprietairs, Kornpugere og landprangere kan ved Magazines Indrettelse og opkiøb forvolde det. Dette regner han og sine Bi-Aarsager.

§. 21.

Kan han holde det han her lover: saa er han mageløs, og mere end et Menneske; thi han siger sig: at vil forskaffe Hielpe-Midler til at forhindre og ophæve disse Aarsager, saa dens ulykkelige Virkning maatte ophøre; saa og lindre Nøden og læge Svagheden. Her seer dog et Dyb (for sig), som nok kunde skrække ham fra at komme videre & c. Alt dette og øvrige er ey værdt at opholde sig over; men maa slaae ved sit Værd.

§. 22.

Heri taler han allene om: at han vil følge samme Orden, ved at give Hielpe-Midler, som

41

han har brugt med at fremføre Aarsagen. Og her har man dem, tilligemed mine Betænkninger derover.

§. 23.

Det som ligger ham meest paa Hiertet, er Brændevinsbrændingen, som er hans 1) Hoved-Aarsag. Denne vil han enten have afskaffet, eller og mere indskrænket. Mig synes ey til anden Nytte, end at skille Landet ved den Fortieneste, som jeg haver anført i §. 6. tilligemed saa mange flere Mennesker og Creature; og den Mand paa Landet, som skal betale 100 Rdlr. af en Tønde-Kiedel om Aaret for at brænde med, skal ey rose sig af Fordelen; dog, hvad ligger der Magt paa: at Folk, som vil ernære sig med sit Sved, kommer til Kort. For at hemme dette i hans Tanker fordervelige Brug: er det han, som Patriot og troe Embedsmand formener vist, at det var fornøden for Kongen og Fædernelandet, at Forpagtningen maatte ophøre, og Brændeviins-Væsenet sættes paa Fode, efter Forordningen af 3die May 1768. og vil han den skulde skiærpes ved at befale følgende:

1) At Proprietairen eller Fuldmægtig skulde see paa Bondens og eget Beste. Vil og,

42

at de skulde straffes og staae til Ansvar, naar bonden forsaae sig (imod denne hans foreskrevne Lov), og Eneren have flittig Opsigt og Randsagning & c.

maa man ikke storlig forundre sig saavel over Forfatteren, som hans Foreningers uskiønsomme Indbildninger

og ugrundede Foregivende, der ere af den taabelige Formening, og tør sige: at hverken Huusbonden eller Bonden, ja ikke en Næring-Stand i Landet vide sit egen Gavn og Beste; men de mene sig saa kloge: at de kan lære og undervise alle.

Jeg derimod anseer dette, som et af mine stærkeste Beviis paa Brændingens uskyldighed og Nytte, og hvor ugrundet den Beskyldning er, som gjøres derover om Bondens Liderlighed og Fylderie. Thi det er ey at tvivle paa: at dersom det førte den oprigtige Sandhed med sig, der vilde iblant saa mange store, fornuftige og erfarne Landmænd, som Dannemark har, og har havt, findes dem, som vildet hemme dette formeente Onde, som tilføjede dem selv saa stor Skade, og det længe før Forordningen kom ud; thi ingen Ting er urimeligere, end at en Huusbond skulde med lige Gyldighed see paa, at hans Bønder forøde paa saa liderlig en Maade sit Korn, og veed tilligemed, at naar han ey har mere, saa maa han forstrække

43

Ham, og tillige indestaae for hans Skatter og Udgifter. Sandelig, det maatte være en meget taabelig Mand, som vilde taale det. Men da de har seer, at det er mere til Bondens og hans Creatures Gavn, end Skade og Kornets Sparelse: saa har de saalænge det stod til dem ladet ham beholde sit Værk i Fred. Dette maa udslettes, som fornærmeligt mod sidste Brændeviins-Forordning.

2) Vil han, at de Karle som angav det, skulde have sin Frihed fra Godset. 3) Vil og, at de skulde være baade Anklagere og Vidne. 4) Og om een antraf Forbrydelsen, skulde det ene Vidnesbyrd gielde, efter Placaren han herom anfører.

Disse 3de de Poster var fortreffelig til at befordre Meeneed i Landet, føre mange i Fristelse, og uskyldige Mennesker i Ulykke, samt ødelegge Landvæsenet.

Mon vi ey har Meenedere nok i Landet alligevel, uden man herved skulde forøge deres Tal? Vilde ikke mangen en Huusbond med sin Bonde herved blive ødelagt med Processer og uskyldige Bøder? Skulde dette ikke forlede mangen Karl til at gjøre sig til Angivere, og gierne aflegge sin ed derpaa, ey allene for at blive Godset qvit, men endog at hævne sig over

44

en Fiende; saa Godsets Eyere derved blev skilt ved dem, som han skulde have, ey alleneste til at besette Godset med, men og dem han maa udlevere til Soldater? Gud bedre det! vi seer alt for meget hvad Folk agter om at bekræfte deres Løgne med dyre Eeder, paa der de kan faae Folk til at troe sig, skjønt de deraf ey kan have nogen Fordeel; og jeg vilde ønske af mit Hierte: at her ey fandres een blant geistlig eller verdslig Embedsmand, som havde overtraad sin Eed, o! saa var der dog en Lykke.

5) Vil han, at alle Bisse-Kræmmere paa Landet maatte vorde afskaffet, og Kobber-Smederne exempelmæssig straffet, som solgte Brændeviins Redskab paa Landet.

Dette er et meget gudeligt og christelig Sindelag; og er disse Tidens Oeconomister ligt nok. Men om De, min Herre! havde udstaaet en ond og møysommelig Lære paa dette Håndværk, og med store Bekostninger havde nedsat Dem derpaa, hvormed De nu skulde forsyne en Familie, og desforuden betale borgelig Skatte og Tyngde; hvad vilde De da sige om dette Forslag; og hvormed vilde De da ernære Dem og Deres, naar De ey maatte sælge det, som De dog med saa haardt Arbejde og Møye gjør færdig; men straffes derfor, som en Mis-

45

gierning. Sandelig, her maa Taarene først med største Aarsag rinde een ned ad Kinderne over saadan overmaade Ubarmhiertighed. Saaledes er det med alle disse Tidens Forslag-Mestere, deres Opfind gaaer ey ud paa andet, end Tvang, Straf og Plage, med en Næring og Haandværkes ødeleggelse efter det andet; det er ey for Fødens Dyrhed man har Aarsag at græde; thi den, Gud skee Tak, har været til at faae; men de Penge man skulde have til at købe den for, er det de her fattes, hvorover man kan Have Aarsag at være bedrøvet, og dertil er ingen anden at give Skylden, end just De; og Dem er det, som har tilveyebragt al Elendighed i Lander.

Om den fastsatte Tid med at brænde Brændeviin, holder jeg ey fornøden at opholde mig over, ffiønt herimod kunde siges meget; men vedbliver min forrige Mening. Videre taler han selv om den sterke Brænding, som drives i Holland; saa at fra et Sted, siger han, bliver ugentlig indsendt 2 a 300 Sviin til Amsterdam, hvilket er troeligt; thi jeg selv har mærket den sterke Brænding, som bruges; og i Amsterdam, hvor jeg har kiøbt 1 Potte sterkt Genever for 9 Skilling, da vi her i Dannemark maatte give 16 a 20 Skilling for en Pot meget

46

slet Tøy; og de befinde sig meget vel derved; skjønt de kiøbe Kornet, som jeg før har meldt, og aldrig har jeg

hørt, at de enten har forbudet eller forhindrer den.

Saa ubarmhertig er han dog ikke, at han vil Folk skal tørste ihjel; men han vil: 1) At Folk skal legge sig mere efter Bie- og Honning Avl, og indføre Brug af Mød, som Forfædrene.

Men bliver den mere forsømt nu end i gamle Dage; og drikkes den ikke endnu, skjønt den, som andet meget dyrere end før? Jeg meener jo. Men et andet Spørsmaal bliver: om Bierne trives saavel nu, som da? Det tilforladeligste Svar bliver vist nok, ney. 2) Vil han, at Folk skal legge sig mere efter Æble og Pære-Træer til Most. Men dette vil vare noget længe; og helst paa de Stæder, hvor vilde Træer ey vil groe. 3) Vil han de skal brygge sterkere Øl. Men her skal og Korn til; og Erfarenhed har lært mig: at baade i Norge og Engelland kan de drikke sig ligesaa fulde af det, som i Brændeviin; og at Øllet ey er sundere at drikke meget af, end det ander, haver jeg og mærket; thi sterke Øldriddere faaer altid tilsidst et svagt Legeme; saa og Steen Plage, som jeg haver seet mange Exempler paa. 4) Vil han,

47

et Tolden skal nedsettes paa Fransk Brændeviin, saa det kan haves for billig Priis. Jeg kan ey see af alt dette, at Forfatteren er saa meget for at hemme Fylderie og Liderlighed, som han foregiver; thi mig synes: at enten jeg faaer en Ruus af Øl eller Mød, Fransk eller Dansk Brændeviin, saa er jeg derved lige Fuld; og hverken Velfærdt eller Helsen bliver derved sparet. Ney, det er allene hans Landsmænds Næring og Fordeel han ey kan fordrage; dette er det, han bemøyer sig om at faae skilt dem ved. Og endskiønt jeg ønskede, at baade Vine, Fransk Brændevine, og andet kunne haves for billig Priis for Handelens Skyld med Fremmede; saa kan jeg dog aldrig troe, at det skulde være større Gavn for Landet at indføre det, end Korn for at brænde Brændeviin af, baade for den før ommeldte Fortieneste, og den tienlige Føde derefter til Creaturene, som sparer igien paa andet Korn; foruden den Høyere Fragt, som Kornets Indbringelse vilde give, saa og den Fortjeneste andre Folk herved have; og at derfor mere Korn vilde udføres, blev nok til Vind, med mindre Gud vil forandre Tiderne, og da kan det skee, om endog alle Brændeviins-Pander var i Gang.

48

§. 24.

Her kommer han igjen: om Mangel og høy Korn-Priis, som foraarsages ved den store Folke-Formerelse, som ey kan hemmes (siger han) for de herlige Følger, o. s. v.; og alting kan blive got, naar den umaadelig Brændeviins - Drikken bliver aflagt. Det er med faa Ord at sige: at naar han allene fik dem ødelagt, og drevet i Landflygtighed, som endnu møysommeligen ernære sig dermed, fra blev Folkes Tal saa meget mindre igjen; og da jeg har sagt min Mening derom i §. 7. vil jeg ey videre sige: end det er mærkeligt, at han regner denne ubetydelige Post iblant hans Hoved-Aarsager.

§. 25.

Den 3die Hoved-Aarsaa: a) Her mener Han nok den Forordning, som fastsatte Bondens Hoverie. Hvad Virkning den har gjort, er bekiendt; ligesom det og er bekiendt, at den nu er forandret ved en Seenere. Sandelig, alle de Forslag og Hjernesvind som er udkommen al denne Tid fra vore Projectmagere, tiener en til ander, end at ødelegge og forstyrre,

49

ja vende op og ned paa alle Ting. b) Han meener: Kongen lit efter Haanden faaer Leylighed at lætte Bøndernes, som den fattigste, men nyttigste Stands-Kaar, med at lindre overordentlige Skatte.

Men jeg maa spørge: 1) om det ikke just er Projectmagerne, som ved deres Vindmagerie har ført Landet i denne fast ubetalelige Gieid, som nu næsten har uddraget alt Sølv og Guld Myndter af det; allene til Renterne hidtil. 2) Hvor vor høypriselige Konge skulde derefter tage disse svære Udgifter fra, om han skulde eftergive Bønderne, som de talrigste denne Skat. At vores dyrebare Konge gjerne faae, at han kunde eftergive faavel Bonden, som andre der trænger ligesaa Haardt, som de, ved det deres Næring er dem betagen, saa de derover har intet at nære sig med, dog maa betale Skat alligevel; derom har ingen Aarsag at tvivle: han har viist tilstrækkelige Prøver derpaa, baade med at bortsælge sine Godser, og indskrænket sin Hofstat, med mange andre store Besparelser, som dog, i hvor store de ere, intet kan klække, c) Her maa Proprietairers igjen høre: at de ikke skjønne paa deres eget Gavn, som ikke bestaaer i Bondens Armod (siger han), men Velstand.-

50

Hvis de nu ere bleven saa taabelige, at de en vide det: saa beklager jeg de gode Herrer; og det beste Raad jeg da kan give dem, er dette: at de faaer begive sig til hans og andre ligesaa kloges Skole, for at lade sig paa nye undervise. Han siger videre: at de burde forstrække deres Bønder med behøvende Sæd, at Jorden ikke skal ligge usaaet. Derom bær jeg aldeles ingen Tvivl, al de jo gjøre det, som forhen; naar bare han og

andre vil passe paa deres egne forretninger, og ey med deres utidige Omsorg gjøre Bonden opsætsig imod sit Herskab; hvoraf kan ey andet flyde end Skade, baade for Huusbonden, Bonden og hele Landet. Fra d) til Littr. g) er ey videre at erindre, end hvad jeg i §. 8. har anført. Ikke heller vil jeg opholde mig over den Reebning imellem Sogn og Bye, som gjør intet til Sagen; men allene tale noget om de sumpige Stæder og Grunde i Vandet, som han vil have inddiget, grøftet og sat i Stand til Agerdyrkning; ligesaa (siger han) de ved Vester-Havet besindende store Sandklinte, saa og alle Veyler og Holme i Limfiorden, item Norges Almendinger, faa og Sandflugten, som burde stoppes, saa Jorden kunde igien bringes til Sammengroelse og til Agerbund; (og meener Han) at de vaade Udørker med Grøfter, deals

51

med Diger og Dæmninger skulde føres til bedre Nytte.

Man maa tilstaae, at alt dette at sette i Stand, var noget stort, og overgaaer endnu Patrollens Forslag, som allene gik ud paa: alle Grundene imellem Landene at inddige; og endskiønt det var allene en varm Skose han gav Projektmagerne paa deres Urimelighed; saa seer man nu, at denne Forfatter har taget det for ram Alvor, og i dette Priis-Skrift gaaer end langt videre. Han skulde allene gjøre Forsøg selv paa noget, for at see hvorvidt det øvrige vilde lykkes. Hvad sig de Norske Almendinger angaaer, da kunne samme en blive saa ugiørlig, naar tvende Ting kunne forskaffes, som er allene: en nye Himmel og en nye Jord; forinden disse Fornødenheder forskaffes, bliver det nok, saavidt jeg har betragtet dem, umuelig; ligesaa bliver det nok med det øvrige, som langt vil overgaae Menneskens Kræfter, h) Endskiønt saa mange i disse Tider har saa ofte afmalet disse Kartoufler paa det prægtigste, og gjort saadan et Væsen af dem, som der siden var umuelig for Gud at hiemsøge Landet med Hungers Nød, naar de komme i Brug og Drift. Men med deres Tilladelse maa jeg sige: at jeg har befundet andet, ved at plante, og bruge dem

52

baade i Norge og i Dannemark; thi først vil de have en meget god, og for dem tienlig og tilbered Jord, om de skal groe og give nogen fordeelagtig Grøde; dernæst ere de, som alle andre Væxter underkastede sine Vanskeligheder, baade af Misvæxt og Orme; og deres Brug i Steden for Korn-Meel, da vil nok 3 Skp. af dem neppe komme op imod 1 Skp. Korn; thi naar de bliver kogte og sammenstødet, saa sees hvor meget de forslaaer, og langt fra giver sig ud som Melet; thi de ere og bliver Rødder, som kan sees naar de koges, da endskiønt de trække meget Vand til sig, blive de dog ey større, og hvad Kraft der er i dem, viser Kulden; thi naar de fryse, da ere de reent bedervede, og ey er andet end et blot vandig Væsen; og jeg siger: Gud hielpe dem, som skulde fødes allene med dem, uden vel Suul til, i vore Lande, hvor Kulden giver stærkere Appetit og Fordøjelse end i de varme Lande, som formeres ved det tunge og haarde Arbeyde.

Jeg finder herunder i Anmærkningen, det jeg før har læst i de offentlige Tidender, om Hr.

Blouquets herlige Opfund, som bestaaer i: at koge Knogle og Been til Skaleie, som skal udrette saa meget til Menneskens Føde. Men forundrer mig over, at saa mange fornuftige

53

33

Mænd kan fatte Troe til saadant Tydsk Hiernesvind; da de dog saa ofte af saadant Vindmagene bliver beskuffet. Saaledes har man og havt derfra, om er Pulver der havde den Kraft, at Mennesken kunne reent undvære Føden; nu om vilde Rødder der kunne tilberedes og bruges i Steden for Brød, o. f. v. Dog seer man, med al den store Viisdom, som findes i hele Tydskland, at Hungers Nøden hos dem har været langt større end her i Dannemark; thi efter Beretningerne, har de maattet æde baade Hunde og Katte, og andre vederstyggelige Aadseler. Man faae og derfra, at een havde opfunden at gjøre Fløde, Smør og Ost af Patetes, som alt er lige rimeligt.

§ 26.

Skulde en bestemt og indskrænkt Ud- og Indførsel forhindre den dyre Tid; saa maa man forundre sig over, hvi de i Engelland ligesaa ofte som her haver dyr Tid, hvor de iagttage saadanne Anstalter; dog hører man, at mange Mennesker drage bort fra dette ellers saa fede Land over til America, af Mangel paa Føde.

54

§. 27.

At faae nogen betimelig Kundskab om Tidernes Tilstand, er lættre at tænke end erholde; thi ingen veed hvad Korn han har, førend han faaer aftærsker; en heller veed han hvad deraf kan spares før Vinteren er over, og han har sit Qvæg paa Græs, og Ageren tilsaet. Hvad jeg ellers finder i Anmærkningen, hvor der siges: at denne Anstalt er af Vigtighed; thi den hielper en alleneste Landets Mangel, men setter

Kornpugernes Dynger i Bevægelse, er ey værdt at opholde sig over; da dette med alt øvrigt er allene grundet paa Formeninger, og altsaa maa staae for det, det er. Havde Forfatteren kunnet give et got Raad, hvorledes udenlandske Krige kunne dæmpes, da havde dette ene gjort mere til gode Tider, end alle de mange han her giver, som er meget ubetydelige; thi udenlandsk Krig gjør, og altid har gjort indenlandsk Dyrtid.

§ 28.

Hans 1) moralske Bi-Aarsag er (siger han): at nogle visse Forvaltere og Proprietairs Begierlighed og Vindesyge gjør dem til Pran-

55

gere af deres egne Bønders Korn. Disse Overtrædere vil han have afstraffet uden Persons Anseelse.

Dette maa han gjerne for mig; for dem har jo Loven dicterer Straf, og derefter bør de at lide. Men han synes nok, at den er for liden, og derfor bør skierpes, maaskee paa Velfærdt og Liv; (thi vore Raadgivere ere nu omstunder meget strænge med Straffen; og havde de Magt, saa frygter jeg for, at den vilde blive langt eftertrykkeligere, end den Nød og Elendighed de har paaført os). Men dette Onde (siger han) er vanskelig at opdage for adskillige Paaskud. Mig synes da, at intet andet Raad kan have, end at paabyde Huusbonden under forbemeldte Straf, at han skal være forpligter, at forstrække Bonden med alt hvad han behøver, uden at han nogen Tid maa tage eller fordre det tilbage, langt mindre Land skyld eller Skatte; men dog derfor bør, som før, være ansvarlig. Og for at faae Oplysning om nogen Huusbonde forsaae sig her imod, skulde saadan en Karl eller Bonde, som vilde gjøre sig til Angivere, og sværge ham denne Forseelse paa, være frie fra Godset, og belønnes. Naar saadanne Anstalter bleve føyet, saa skulde en lættelig faaes noget, Paaskud; og jeg er forsikkert paa, at

56

mange saadanne Forbrydelser skulde hastig opdages.

§. 29.

Her siger han: imod den første og anden Bi-Aarsag, imod Proprietairs og andre Kornpugeres uchristelige Gemyt at tilbageholde Kornet til dyre Tider & c.

Er ikke dette en smuk Skrivemaade, og værdig at staae i et Priis-Skrift? Mon dette Navn Kornpugere er andet end et hemmeligt Skiolds-Ord, paa dem, som indkiøbe og samler Korn, som een eller anden urimelig har ophittet for at sværte den, de ey har kunnet faaet det af efter sin Villie. Nu taer denne Forfatter det ey i Betænkning at skielde Proprietairer, og tillegger dem og Uchristelighed; skiønt blant dem findes baade Friherrer, Grever, ja de høyeste Embedsmænd i Landet; hvorom man bør baade tale og skrive med al Høyagtelse og Ærbødighed. Hvorledes vilde De, min Herre! ynde det, om nogen vilde skrive i saadan Stiil? Nemlig: at Embedsmænd, Byefogder og andre Udsuere ødelegger og forderve Kiøbstæderne ved der de skabe og rabe alt til sig, baade fra Enker og Faderløse, o. s. v. Og ved deres Umættelighed forarmer reent Borgerne; ret saa-

57

ledes kommer hans idelige haarde Beskyldninger mig for, som han ved alle Leyligheder fremfører imod saa mange brave Mænd. Jeg forsikrer ham til, at Øvrigheden i Kiøbstæderne bliver ligesaa ilde og endnu værre omtalt af deres Underhavende, som Herskaberne paa Landet af deres Bønder.

Men at komme til hans Mening igien, da vil jeg en videre svare til den 1) end allerede skeet er; og mig synes han igiemager saa ofre det samme. 2) At i fornøden Fald maatte handles med dem, som Keyseren i Bøhmen og Mæhren. Til Beviis herpaa, anfører han er Rygte, som de offentlige Tidender Anno 1770. bragte, og bestod deri: at Proprietairs Lofte og Korn-Huse blev efter allerhøyst bemeldte Keyseres Befaling efterseer; og da befandtes der saa meget Korn, at Landet kunne rigelig forsynes dermed i 2 Aar (som skulde være indtil denne Tid); hvorpaa han lod deres Korn taxere, hvormeget de selv behøvede, med Bøndernes Forstrækning, satte dem en vis Priis for det øvrige, og tog det bort.

Men hvor vis dette Rygte er, kan sluttes deraf: at vi siden altid har hørt Tidender derfra, om usædvanlige dyre Tider, og jeg haver og læset i Bladene, at Keyseren har ofre sendt

58

dem store Transporter med Korn fra andre Stæder, paa der de ey skulde omkomme af Hunger. Jeg for min Part ønsker, at vores allernaadigste Konge aldrig stråledes vilde misbruge sin Magt; thi det vilde blive langt større Skade for Landet end denne haarde Forfatter indseer; thi naar de paa saadan en voldsom Maade

havde berøvet Eneren sit Korn og Velfærdt, og det i en hast fik forødet; saa spørger jeg: hvor de siden vilde tage det? Og hvor vilde de finde saadanne Mand, som vare saa oprigtige, at de ey lod egen Nytte forføre sig; og derhos saa Kloge, at de kunne skiønne, hvad Proprietairer med sine Bønder behøvede, og hvad Korn han fik næste Aar? Sandelig, det er han ey selv i Stand til at vide. Jeg seer en andet, end Udfaldet derpaa vil blive dette: at Proprietairs, som paa saadanne Tider har mindre Korn at selge, end Forfatteren mener, eller her foregiver, og paa saadan en tvingende Maade skulde see sig sin Eyendeel fratagen, for den Priis de fandt for got at sette derpaa, vilde herover selv blive forlegen, tabe Modet, ved del han saae sig derved alligevel forarmet, og lade Jorden ligge udyrket, med meget mere heraf vilde flyde, til hele Landets Fordervelse.

59

At de paaberaabende Korn-Lofte har allene Sted i Forfatteres Indbildninger, der bær Aaret 1771 Vidnesbyrd om; thi dette Aars Grøde kom meget vaad i Huns, for det mislige Beyr der var; der maatte derover det snarest skee kunde aftærskes, og da det kom paa Loftet, vare de ligesaa ilde faren med det, og idelig maatte harpes og kastes, og enhver var glad ved at blive af med det, for det ey skulde komme til Skade hos ham. Var nu ikke dette det kraftigste Middel der kunde drive til Dørs der gamle Korn med sig; thi naar dette kom iblant de af ham altid paaraabne Korndynger maatte de ufeylbarlig anstikke det ander med; Udfaldet visede og, at det saa til gik; thi af vor egen Rug kunde vi en faae et Stykke Brød afvigte Aar, uden det var ored. Men hvad hialp det paa Korn-Prisen? Jo i Førstningen da alle skyndede sig for at blive af dermed, og Fartøyerne fra alle Kanter tilstimedede, da faldt Prisen; men da Loftene var tomme, maatte vi en da betale dette enddog beskadigede Korn des dyrere, endskiønt vi havde Indførsel fra fremmede Stæder? Naar alt dette betragtes med meget mere, som maa udelades for Vidtløftigheds Skyld; saa synes mig, at Forfatteren har større Skam af, at han i dette sit Priis-Skrift vil

60

indbilde Folk saadant urimelig Tøy, end de, som han siger: ikke vide deres eget Beste. For at gjøre Forfatteren Ubilligheden i hans Dom endnu mere følelig, saa vilde jeg nok spørge: hvorledes han vilde blive tilmode, ifald han paa Speculation, det er at sige: paa Vinding eller Tab (anderledes kan ingen, uden at være alvidende, handle i dette Fald) havde indkiøbt et par 100 Tønder Rug; og, naar han faae med Fordeel at kunne blive det løs, fik Ordre for en vis Priis man foreskrev ham, at udlevere det til omkring boende Proprietairer eller Bønder. Han vilde nok sige, eller i det mindste tænke: hvorledes gaaer dette til? Min Eyendeel er jo hellig, hvad Andeel har andre i mit Gods? Maa jeg ikke selge, eller ikke selge naar, til hvem, og til hvilken Priis jeg vil og kan. Var Indkiøbet forbudet, da der skede? Hvo vilde Have tilstaaet mig nogen Gotgiørelse, ifald Tiden havde bleven saaledes, at jeg med Forliis skulde have solgt. Aldrig setter jeg Penge mere i saadan Handel, hvor jeg har Frihed til at tabe, men ikke til at vinde. Hvad tykkes Dem nu? Kan De nu føle, hvor billig De dømmes. Og hvorledes vilde det vel see ud, naar ingen vilde, eller efter saadanne Omstændigheder kunde handle med Korn.

61

§. 30. Her taler han igien om Capitel-Tax, hvormom jeg ey har videre at sige, end sagt er. §. 31.

Qvægsygen regner han altid for en Bi-Aarsag. Jeg har for sagt, at jeg holder den for den største Hoved-Aarsag; og endnu maa sige dette: at siden Bønderne har saa ofte mistet deres Qvæg, har de lagt sig flere Bæster til, som maa have mere Korn end hine, om de skal holdes ved Magt; nu er disse lange og kolde Vintere paakommen, og i sær Aaret 1771. da Sne og Iis laae ud i May; hvad Korn det Aar gik med til Crearurene, er ikke at udsige; og jeg vidste de Bønder, fom havde forsynet sig efter deres Tanker i al Overflødigheid med Korn, som blev dog gandske forlegen, og maatte baade kiøbe, og føge Herskabet om Hielp, og endda var deres Heste saa forarmet, at de fast ey kunde gaae, end sige trække Ploven. Og hvad som gjorde Ulykken fuldkommen, var den Strid og Uenighed der kom det Aar imellem Huusbonden og Bonden om Hoverier; saa megen Jord blevliggende udyrket det Aar, og alting kom i For-

62

virrelse. Jeg kiendte da og nogle der var af Forfatterens egne Folk, og ey kan kaldes Kornpugere; thi de havde saa reent udsolgt deres Korn forhen, at de nu i Mængde maatte kiøbe det paa det dyreste tilbage igien, for at forstrække deres Bønder dermed; fandt de sig faavel derved, ak de vil oftere følge hans Underviisning, skal der være mig kiert.

Det skulde ellers fornøye mig, kan Forfatterens Hielp-Midler raade Bod paa dette overmaade Onde. Men jeg mener, der er brugt saa mange Raad og Forsigtigheder derimod uden Frugt; at jeg frygter, at hans Forslag vil have ligesaa liden Virkning; thi den Damp, som Vinden kan fremføre af det syge Qvæg, kan nok antænde Sygdommen andre Skæder.

§. 32.

Her har vi igien Fiskeriets Forsømmelse, som har sin Grund i Folkes Dovenskab og slette Indsigt, siger han.

Til at opmuntre dem, vil han, de skal have adskillige Privilegier, og tilsidst Premier. Jeg seer det gierne, naar det ey skal gaae af Kongens Casse, eller og det Almindelige skal bemøyes dermed; thi de ere nok bebyrdet alligevel. Og det giøres ey heller nø-

63

dig; thi man feør ved Gottenborg og Vigsiden, at saalænge Silden var derfra borte, havde der ey været nogen Fangst, om de havde sat nok saa stor Premie dcrpaa; men nu da den søger Landet igien, mangles der en paa Fiskere, der gierne taer den foruden Premie. Og jeg forsikrer, saasnart denne og anden Fiske vil besøge vort Land igien, at her skal blive nok af dem, som vil giøre sig en Ære med at opvarte dem, og ey lade sig denne Fordeel gaae af Hænderne.

Jeg haver videre givet mine Tanker herom i Dannemarks beklagelige Tilstand; see Aften-Posten for afvigte Aar No. 63.

Om denne Anstalt med smaae Dyrehaver, som han her vil have anlagt, vilde giøre sin Virkning, lønne Umag og Bekostning; det

overlader jeg de Herrer Proprietairs at skiønne og bedømme, ligesaa om det var mueligt at ødelegge Spurrerne ved Premiers Udlovelse.

§. 34.

Hans tredie Bi-Aarsag er det han her vil hemme, som er Forprang. Og her iblant de

64

utilladelige Priviligerede, som er Sandskuder og Øboer; dette er at sige med faa Ord: at han herved har i Sinde at skille Norge fra al Tilførsel den hele Vinter; thi disse Sandskuder ere just de, som Forsynet haver beskikket til at skaffe Føde til mangen en hungrig Normand, naar intet kan haves fra andre Stæder, for de Mørke Nætter og farlige Grunde, samt lis.

Dette Sted, som kaldes Sannen, hvor forbenevnte Fartøyer kommer derfra, ligger ved det aabne Vesterhav; Havn findes der ikke, men i paakommende Storm paa Lande maae de seyle Fartøyet ind paa den tørre Sand; og naar Vinden har lagt sig, sette de det ud i Søen igien, lader det i en Hast og gaae til Søes; saaledes kan de blive ved den hele Vinter, og føre Føde til Norge, naar andre maa ligge stille. Naar haarde Vintere tillegger Havet med lis: da er det først de blive favnede der i Landet, og da gielder det for de fattige Folk. Disse faa umistende Fartøyer er det han her søger at skille Landet ved, og berøve disse got Folk deres gamle Næring og Brug, samt bebyrde Bønderne med at føre deres Korn og andre Vahre lange og besværlige Veye til Kiøbstæderne. Ligesaa og Øboerne; disse vil han nu skal fragte Fartøyer, hvori de skal indskibe deres

65

Vahre, for at bringe dem til Kiøbstæderne, og derfra igien udskibes. Hvad Umag, Bekostning og Bryderie vilde dette ikke foraarsage de gode Øboere; og vandt man andet herved, end at befordre Snighandelen; thi baade Fremmede og Egne vilde føre sig denne Leylighed til Nytte. Sandelig, alt hvad vores Forfædre har fundet for got til Landets Beste at tillade, tragter vore nye Oeconomister af alle Kræfter efter at kuldaste, og derfor gaaer det og, som det gaaer.

§. 35.

Her siger han: at Regjeringens vist Love og Foranstaltninger sigter altid til Folkes Velstand & c. Aldrig kan

nogen tvivle paa, at Kongen meener sit Folk og Land altid vel. Men ligesaa stor en Sandhed er det og, at de beste Raadgivere kan blive forvildet; helst naar de fordybe sig saaledes i nye Forandringer og Opfund, at de indbyder, kalder til Help, og søger Raad med store Belønninger, baade hos inden- og udenlandske Vindmagere, som vi desværre har alt for stor Beviis paa i en Tid af 40 Aar. Mon nogen nu derover torde paatage sig, at betale Landers Gield, og indføre i Rigerne igien saa mange Penge, som vi havde allene for 20 Aar siden, baade af fremmede og egen Myndt, og saa mange staaende udenlands at trække paa, foruden alle de Penge Landenes

66

Produkter har givet, baade for Heste, Øxen, Sviin, og alle andre Føde-Vahre, som vi fik saa vel betalt ved den da værende udenlandske Krig; foruden Metaller og andre kostbare Norske Produkter; samt og at sette enhver Mand i sin Stand, og skaffe Kongen saa mange duelige Undersaattere igien, som han havde da, som er ham meget magtpaaliggende; for 50 Millioner? Ney han skulde komme meget tilkort. Naar dette nøye betragtes, saa sees klarlig, hvad her er vundet ved alt dette Hiernespind; og man havde Aarsag at indføre i Litaniet: Fra Projectmagere og Vindmagere frie os kiere Herre & c. thi dem er det, og ingen anden, vi have at takke for al den Plage og Nød vi lide, og den Armod Landet er kommen i.

Jeg vil ey opholde mig over hans Snak, at Folk ey er bekymret over sit eget Beste. Dette faaer de at lære af ham og hans lige, der neppe har havt Haanden i en Næring, end sige ernæret sig dermed; men lever af deres Embede paa den Nærendes Bekostning. Her kommer han igien, for det 3) med Landmandens umættelige Begierlighed, for at sette Grændser derfor, er det han vil have sat en bestandig Jevnvægt i Korn-Prisen, og en bestandig Priis derpaa. At Kongen har Magt dertil, understaaer sig vel ingen at nægte. Men hvad vilde saa Udfal-

67

det blive her paa? Jeg seer ey andet, end naar denne Priis var under den, det galt udenlands; saa vilde Kornet i saadan en Mængde udsniges, at for vi vidste et Ord deraf, var ey mere Korn i Landet, og da vilde det see got ud; uagtet alle de Tilsynsmand, som Kongens Casse vilde betynges med at lønne, som lidet vilde Nytte. Derimod igien, naar her var Korn i Mængde, og Folk havde kjøbt det de behøvede; hvor vilde saa Selgere hen med det øvrige? Maatte her nu ey gaaes til Acort, eller skulde de kaste det i Søen, eller som de sige, skeer i Holland med de Vahre de ey vil have skal falde under den engang satte Priis, at de henhører dem paa et Sted, og opbrænder dem? Handelen er lættre at ødelegge end at tvinge. At oprette Forraadshuus og forvare Kornet, som han forestaaer ved Litt. B. er et af de største Projecter der nogen Tid er udkommen til Landets Ødeleggelse; thi her vilde Millioner til Forskud for at bygge og i Stand holde saadanne Huse, mangfoldige Betientere og Arbeyds-Folk, store Lønner; her skulde Penge til at købe saadan stor Mængde Korn for, som kunde være noget klækkeligt for Landene; skulde det skee fra første Haand, saa maatte alle Kjøbstæderne miste denne deres eneste Handel de nu har igien; skulde det kjøbes af anden Haand, saa blev det saa meget dyrere,

68

tilligemed forommeldte Bekostninger og andre Udgifter, som alt vilde gjøre dette et kostbart Korn for det Almindelige; og havde ey Kornet været dyrt for, vilde det vist blive da, og intet Middel var kraftigere til at holde Kornet i en bestandig høy Priis, og til mindre Nytte; thi eftersom det blev bedrevet og fortæret af Utøy, kunde man kaste det i Søen, uden videre at føre sig nogen Fordeel deraf. Vidtløftighed forby-Der mig at vise al den Skade dette Anlæg vilde foraarsage det Almindelige; dog maa jeg sige; at han en kan lide at private holder Korn til Haande paa egen Bekostning og Regning, og nu vil han her, at det skal skee paa det almindeliges Bekostning, som de ey selv kan have Opsigt med. Hvor tjenlig saadanne Stiftelser er for Publicum, det viser tilstrækkelig andre saadanne Anlæg, og i sær Tobaks-Magazinet, som haver ødelagt alle de, som før her i Landene havde sit Ophold af denne vigtige Næring, og med dem alle Tobaks-Plantører.

§ 36.

Jeg har før sagt, at Kongens Myndighed kan bestemme Korn Prisen, og ey understaaer sig nogen at nægte det. Og at Kongen har Kierlighed for Landets Børn, det veed enhver før han siger dem det. Alt det øvrige saa ofte igientagne lader jeg staae uden videre Svar, og henholder mig til mit forrige der om.

69

Men Her maa jeg sige min Mening om det jeg sinder herunder i Anmærkningen, hvor han vil vise, hvilken Fordeel det er for Landet, al en liden Besvær for Livs Ophold indfalder (siger han): fordi man da kan faae Strømper, Træskoe, Kniplinger og alle slags hiemmegiort Tøy for billig Priis. Hielp Himmel! skal det kaldes en Fordeel for Landet? Jeg derimod anseer det blant een af de største Ulykker, Landet i denne besværlige Tid hendes; thi dette gjør just Nøden endnu større; betragt dog disse usle Trælles Tilstand, der kan fortiene om Dagen 4, 6 a 8 Skilling, naar de faae deres Arbeyde vel betalt, og de ere flittige. Naar man nu betænker, at alle de Ting de skal forfærdige disse Vahre af, ere dyrere end fordem da de fik det saavel betalt, og nu

derimod af Nød maa tvinges til at selge denne deres sure Sveed for saa ringe en Priis, hvad vil man saa sige; her har enhver Medliden Aarsag at lade Taare-Floderne løbe af Medlidenhed over disse ulyksalige Arbeyderes haarde Skiebne, naar man seer dem ile med dette lidet lønnende Arbeyde, fast forsmægtet af Hunger med Taarene i Øynene over deres Børns Graad for Føden; og saasart de kan faae det færdig, skynder sig bort med et udmatter Legeme for at selge det for hvad de kan faae, og derfor kieber sig en smule af dette saa dyre Brød, for

70

at stille lidet Hungeren paa sig og sine. Over saadanne Fordele Landet kan vinde derved, er den største Ubarmhertighed at vise sig fornøyet over; helst naar de vide hvor lidet der er at fortjene med saadant Arbeyde; og at naar en Knipelske en kan leve af 24 Skilling om Ugen, da kan hun en blive bestandig, saa er det og med alle de andre, som arbejdede de Vahre, som Forfatteren fornøyer sig over, at her er got Kiøb paa, men det er disse Tiders Oeconomister ligt nok; thi de altid henviser Folk til saadan Næring og Arbeyde, hvorved er ey noget at fortjene, og derefter fornøye sig, naar de kan have deres Arbeyde for intet; hvor de siden skal tage deres Føde med Skatter og Udgifter, det giver de dem at betænke. Jeg tiltager, at dyre Tider er forneden imellem; dog allene for at skiønne desbedre paa de gode Tider, og at lære Folk, at de kan bedre skiønne paa Guds Gaver, og ikke saa haanlig foragte dem, som ofte skeer i de gode Tider, da mange uforstandige henslænger dem, som det var Skarn, staaer krøller paa Næsen der ad, og gjør Spanske Miner. Man seer og, hvor onde Tieneste-Folk og Daglønnere ere at komme til rette med i de gode Tider, som nu maa give Kiøb; altsaa faaer saadanne Trykker komme iblant, for at bringe de uregierlige Mennesker til Billighed, skjønt mange Uskyldige maa lide med.

71

§. 37.

Forfatteren maa anføre Engellands Exempel saa mange gange, som han lyster; saa lærer man ey andet deraf, end det med al sin Fedme og alle Anstalter, ere ligesaa ilde deran, som vi, ja ofte værere; thi for den dyre Tids Skyld, som der er, høres et Oprør efter det andet, som endnu ey Gud være lovet er skeet her af den Aarsag. Er det skeet; da er det af Fortvivlelse over de utaalelige Skatte, som Projectmagterne har ved deres Paafund paabyrdet Folket, og deres svage Skuldre ey længere kan bære.

Disse Forraads-Huse vilde blive et meget svagt Bidsel til at styre Korn-Priserne. Mig synes det var best at lade Gud og Naturen styre denne Priis, som best vide hvad os er gavnligst; saa bliver vel Udfaldet denne: at har vi nogle Aar dyre Tider, saa kan vi vente os andre Aar igien desbedre, som før, og da maa det ene bøde paa det andet; lad saa enhver leve i de gode, som han vil have det i de dyre Tider; thi at spare det uforholdne til det gjøres nødig, er en Viisdom, og det bør enhver bestilte sig paa; hvis en, bliver det hans egen Skyld, naar allene Projectmagerne vil lade dem blive uforhindret hver i sin Næring og Brug; og Nærings-Veyene igien maa for dem aabnes; forsømme de sig saa, da ere de en Medlidenhed værde.

72

Til Slutningen maa jeg sige dette: at Josephs Exempel passer sig her meget slet; thi han var forvisset om den dyre Tid, og derfor havde got ved at være Kornpuger. Man finder aldrig derefter, at Han har samlet eller oprettet Korn-Huse.

Og hermed vil jeg underkaste disse mine ufuldkomne Betænkninger, alle skiønsomme og retsindige Folkcs Kiendelse, om de ere grundet paa Erfaring og Skiønsomhed, eller og som Forfatteren siger §. 21. at de har sin Oprindelse af Fortrydelsens Klippe, som Kornødernes Forsvarere, og Kornpugerne selv vil legge ham i Veyen; Hvilket aldrig har været min agt; men allene at bestride hans store Urimelighed, som gaaer allene ud paa, at tage Folkets Korn med Magt fra dem, hvori deres og Landers Velfærdt bestaaer, samt skille andre af med sin lovlige Næring, hvormed de skulde fortjene det kiere og dyre Brød, og regne det for Landets Gavn og Nytte, at man kan faae Strømper og Træskoe og deslige for billig Kiøb i den dyre Tid; da de, som arbejder derpaa, maa vist nok svælte ihjel derover. Altsaa kan saadanne Slættetænkendes Domme ikke anfægte mig. Men jeg er og altid skal blive alle urimeliges

Modsigere.

Kiøbenh. d. 15 April 1773.

1

men tillige nyttig Anledning, hvorledes Humle-Avlen

fordeelagtig kan foretages.

Viborg, 1774.

trykt i det Kongl. privil. Bogtrykkerie af C. H. Mangor.

2

I.

De Feil, som ved deres Anlæggelse kan forefalde, ere følgende.

1. Naar man dertil bestemmer en Plads, som ligger alt for fri, og ingen Lye har.
2. Naar Jorden: er tilforn er bleven reen og vel tilberreed.
3. Naar Planterne blive lagt for tæt hos hinanden.
4. Naar Humle-Haven har alt formegen Skygge, og ingen ret fri Luft.
5. Naar alt for mange Ranker løbe op paa Stængerne, og vove oven paa Stangen sammen som en Reede.
6. At man ei afhugger Rankerne, naar de vore over Stangen.
7. Naar Jorden ved Rødderne ei stedse holdes reen og løs.

3

II.

Disse Feil forbedres saaledes.

a) Lægger man Humle-Rødderne i Beeder, i Haven, eller Marken, hvor man vil, dog saa, at de faae god Jord, Luft, Frihed, nogen Lye, Morgen-og Middags-Soel.

1) Det Beed, hvorudi Rødderne blive satte, bør være 2 Alen breed; men Længden efter hver Stæds Lejlighed. Og ligger bedst, naar Længden kan gaae i Øster og Vester.

c.) Dersom Jorden ikke er god dybt igiennem, saa graver man midt paa Beedet, 1 Alen dyb, og ligesaa bredt.

Man lægger den øverste gode Jord til een Siide af denne Grav, naar den først er bleven rensed fra alle Rødder, saavel af Græs, som andre Urter. Den underste uftugtbare Jord derimod graver man ud, og tager den aldeles bort. Den gode Jord, som er bleven rensed, lægger man derefter nederst i Graven, og opfylder der som fattes, med anden god og reen Jord, men dog noget høiere, end som Beedet

4

var tilforn. Det er meget got, at blande Jorden med noget gammel Koe-eller Sviine-Møg.

d.) I saadant Beed bliver 2 Rader Humle-Planter indsat efter Snoren. Jeg sætter den Fald: Et Beed var 20 Alen langt, saa kommer 40 Planter derudi. Een Rad gaar paa den nørre Siide 6 Tommer fra Bedets Mitte at regne, og een paa den søndre Siide ligeledes 6 Tommer. Hver Roed bliver saa Breden sat fra hinanden 2 Alen, men i Længden maae være i Alen mellem dem, i saadan een Rad gjør man da 20 Huller, og sætter een Roed lige ned i hver, dog sees derpaa, at det øverste Øie beholder nogen Luft. Jorden bliver fast sammentrykket om Roden, hvormed saa Plantningen er skeed.

e.) Efterdi man har mange Exempler paa, at saadanne nye og vel indlagde Rødder allerede i den første Sommer har givet rigelige Frugter, saa giver man strax hver Plante sin Stang; Hullet til Stængerne bliver gjort lidet fra Rødderne med et Pæl-Boere. Stangen maae hælde med den øverste Spidse ind til Beddet. Der-

5

for maae og Hullet i Jorden saaledes laves. Midt paa Stængerne, bliver en anden Stang indlagt, og enhver Stang, som staaer op, bliver fastbunden paa denne sterke Tverstang med en Piileqvist, saa kan Stormen ingen Skade gjøre.

f.) I de følgende Aaringer maae ikke meere, end som 3, paa det høieste 4 Ranker løbe op paa Stangen. Den som ikke selv agter at drage unge Planter til, den skiær alle de øvrige Ranker nær ved Jorden af; Det som han afskiær, kan han give Fæet, som gjerne æder det, og tillige er sundt for samme. Holder han Jorden hos Humlene løs og reen, saa blive Kopperne paa Humlene saa meget des større og skiønnere. Vil man have Aflæggerne, saa nedlægger man der overflødige af Rankerne, hver for sig ved Siderne i løs Jord, og tildækker dem indtil der øverste Øie med Jord. Disse blive i det følgende Aar i Martii Maaned paa alle Siider efter Snoren med en skarp Spade losgraver, og efter deres Øine og Led itu skaaren, for at vorde brugt til Plante-Rødder.

6

g.) Naar Rankerne begynde at løbe over

Stangen, saa maae den øverste Top altid afhugges, derved bliver forhindrer, at Humlene øverst paa Stangen ikke voxe sammen, ligesom en Reede. De Tveger, som bære Frugt, voxe paa Sliderne udi Buske, og Frugten fra neden op bliver sterkere, fordi Solens Straaler og Luften bedre gaae igiennem dem.

h.) I Efteraaret kan man forbedre Jorden

med gammel Koe- eller Sviine-Møg, eller med Boghvede-Halm, men i Foraaret maae Beederne ophakkes og reengiøres.

i.) Jo mere man i Foraaret ophakker Jorden

ved Humlene, og borttager de overflødige Rødder, saa meget bedre og skiønnere voxer Frugten.

k.) Naar Humle-Beederne i 10 Aar have baaret Frugt, saa formindskes samme, og bliver ei saa stor som tilforn; hvo som derfor altid vil have god Humle, den maae agte derpaa, at han omplanter dem.

l.) I Almindelighed er det den fornemmeste og meest magtpaaliggende Sag ved Humlens Dyrkelse: Man maae holde Jorden i og hos Humlene vel frie og reen for ald ukrud.

7

m.) Naar man vil, efter denne givne Forskrift, besætte et Stykke Jord med Humle, saa drager man en Snoer efter Bredden, og stikker 6 Alen fra hverandre een Pæl, (hvor lange Beedene skulle være, staaer i enhvers Behag) saa bliver derimellem 3 Beede, hver af 2 Alens Breede. hvoraf det mellemste ei besættes med Humle-Rødder, men deri kan saaes Krubbønner, Kartoffler, Roer, eller anden slags Sæd, som holder Jorden reen, og naar Humlen har staaeri 10 Aar, saa forandrer man og lægger Rødderne i disse Mellem-Beeder, da man saa tillige kan have en bestandig Humle- og nyttig Kiøkken-Have paa eet Sted.

n.) At anlægge Humle i smaae Bierge, er ikke at forkaste, dersom Jorden ikkun bliver holt løs og reen.

Dette er extraheret og taget af et Blad, som den bekiendte, erfarne og utrættelige Patriot, Hans Høifyrstelige Glycksburgische Durchlauchtigheds Hof-Præst og Provst Hr. PHILIP ERNST LYDERS har ladet udgaae 1768, som ønskes at blive til Nytte for Bonde-

8

standen, som til dato her i Landet ei har lagt sig efter denne nyttige og fordeelagtige Avl, og ventelig meest af den Aarsag, at de har troet ei at forstaae dens rette Omgang, dernæst at de og har troet, at der var formegen Omstændighed og Konst derved, som man nu kan heraf erfare, at der ei er; Man kan ellers nok see hist og her i Landet, at Lysten til at have Humlen er der, da Bonden ved sine Gierder opelsker Humle, men denne saagot som vilde Humle er kuns ringe, desuden utilstrækkelig mod den, som avles efter denne korte Anviisnings Maade. Fliid og Flittighed kan inden faae Aar gjøre, at vi kan spare de Penge, som vi udgive for denne os nødvendige Ting, ia selv sælge til andre. Vi have jo Exempler for os i Fyhnboerne, og er det ei en Skam for os, at vi saa sildig skal komme efter i dette, ei at tale om mange andre Ting, vi ere tilbage med imod dem.

1

Grundig og fuldstændig Anviisning til Have-Væsenet, som indeholder,

hvorledes man skal anlegge, dyrke og vedligeholde:

- I. En Frugt-Have,
- II. En Blomster-Have,
- III. En Kiøkken-Have.

(Under denne sidste Deel gives tillige Efterretning om de Medicinske Urter, som i en Kiøkken-Have bør plantes, samt om Lyst- Bue- og Irr-Gange, & c.)

Tilligemed adskillige anførte Forsøg i Have-Dyrkelsen, deels ved egen Erfaring samlede, deels af berømmelige Mænds Skrifter sammendragne. Og endelig af Natur-Historien, adskillige her og der indstrøede nyttige og fornøielige Anmærkninger.

Forfatter

af

Ivar Dam Just,

Sognepræst for Wammen, Lindum og Bigum Meenigheder i Viborg Stift, og corresponderende Medlem i det Kongel. Danske Landhuusholdnings-Selskab.

Viborg,

trykt i det Kongel. privilegerede Bogtrykkerie,

1772.

2

Forerindring.

Nærværende Ark indeholder nogle faae Stykker af et Verk, jeg som Forfatter, under anførte Titul, i 3 Afdelinger agter at udgive.

Arket legges det Gunstige og Lærde Publico for Øien til en Prøve, af hvad Orden og Smag Verket bliver, paa det Elskere deraf maatte opmuntres til at subscribere, da Forfatteren ikke, uden saadan Bestemmelse, formaaer at gjøre Forlag til Verket. Det ganske Skrift vil omtrent blive 64 Ark i stor Octav, eller 3 Alphabeter.

De som have Lyst at eie det, og følgelig at befordre dets Udgave, behage derfor at tegne sig hos de Høiædle Høiærværdige Hrr. Biskoppers Amanuenser i Danmark og Norge, dem jeg herved tienstærbødigen anmoder, at de, mig som en ukiendt Autor til Tieneste, paatage sig den Uleilighed at lade Arkene til de Hrr. Provster og Præster i Stifterne, og med samme til andre Fornemme, som kunde ventes at blive Kiøbere, circulere og Subscriptioner derpaa modtage, imod enhver Amanuensis et Exemplar af Skriftet til Douceur at annamme, naar det er færdig, og de for de afsettende Exemplarers Betalning blive ansvarlige.

Saasnart Subscriptions Listerne indkomme, skal med Trykningen gjøres Begyndelse. (Det var vel betænkt at udgive Verket i 3de Deelee. Men da Læseren vel heller seer, at det paa eengang kommer for Lyset, vil man derefter rette sig.)

Naar Skriftet leveres, betales for et Exemplar paa Trykpapiir ungefær 8 til 9 Mrk. danske (Priisen kan ikke saa nøye fastsettes, men overstiger den, bliver det lidet) og paa Skrivpapiir 2 Mrk. mere.

Liebhaberne see heraf, at man ikke sætter Skriftets Priis for høi, ei heller begierer det betalt, førend det er dem i Hænderne. Da det ganske, naar det kommer for Øien, skal altid i Nytte og Godhed svare til, om ikke overgaae, de faae afbrudte Stykker her fremvises. Saa Forfatteren haaber at fornøie Læserne med et Læse- og Eieværdigt Skrift.

Oplaget agter man ikke at gjøre større, end Subscribenternes Antal det udkræver. Og skulde nogle faae Exemplarer blive tilovers, vil de blive kostbarere.

3

Første Deel.

Om en Frugt-Have.

Haver 3de Sectioner, hvoraf den 1ste i 5 Capitler, afhandler, hvorledes en Have bør anlegges. Dens Plads. Jordens og Giødningens Beskaffenhed. Dens Lukkelse & c. og adskillige Have-Redskaber.

Den 2den Section handler, i 9 Capitler, om unge Træer, hvorledes de tillegges. Plantes. Og videre behandles.

Den 3die Section viiser Træernes adskillige Tilfælde, saasom: Ufrugtbarhed. Sygdom med videre. Tienlige Raad derimod. Frugterne at conservere & c. Alphabetisk Beskrivelse over Træerne. Maanedlige Haveforretninger, alt i 6 Capitler. Hosføyet Register, med Latinske, Danske og Tydske Navne.

Nota. Her anføres nogle faae Stykker af den første Deels

Sectio. 2.

(de 5 første Capitler handler om Podningens og Okuleringens Forberedelse, Nytte og Maade, ordentlig og fuldstændig anført.)

Cap. 6.

Viiser andre Pode-Maader, opfundne til at forandre og forbedre Frugterne paa et Træe, saasom:

4

§. 1. Om at pode i Cronen.

Denne Maade, at pode paa, er uden Tvivl den som Plinius kalder: inserere inter corticem lignumqve, at pode imellem Barken og Træet. De Tydske kalde denne Kunst: Impfen in die Crone. De Franske: greffer en Couronne. Kunsten gaaer best an med Kierne-Frugt og kan ikke skee med unge Træer, men med de gamle, der have tykke Stammer, og saa tyk en Bark, at den ei kan passe sig med Pode-Qvistens Bark. Skulle saadan en tyk Stamme flekkes, ville den igien gaae saa Haardt sammen, at den tynde Pode-Qvist maatte deraf

forklemmes. For af faae saadan et Træe podet, at det kan bære gode Frugter, bruges denne Maade: Naar Stammen er afskaaren, ligesom det skeer ved anden Podning, og Stammen oven paa med Kniven er glattet, hvorved Forsigtighed maae bruges, at Barken ingensteds rives eller tager Skade, saa bindes et Baand oven omkring Stammen, saa yderlig, som Baandet kan stilles, dog ikke forhaardt, men løselig: Og dette skeer derfor, at Barken ei skal briste. Derpaa skiæres een af de gjemte Pøde-Qviste til saaledes, at den bliver flad paa den eene

5

Siide; dog maa det ei skee for dybt ind, af Marven treffes, uden nedentil. Paa den anden Side giøres intet andet ved den, end at den yderste, tynde, brune Bark med Forsigtighed aftages. Naar den saa paa den Maade er tildannet, tages et Been, som forud skal være lige saaledes dannet, som den tilskaarne Pøde-Qvist, nemlig flad paa den eene Side, rund paa den anden, og spits til Enden, dog meere breed, end spits. Dette Been stikkes med Lemfeldighed ned imellem Stammen og Barken, saa at den flade Side af Beenet vender ind til Træet, og den runde Side ud til Barken. Naar saadan et Hul er giort, stikkes den tildannede Pøde-Qvist deri med Varsomhed saavidt ned som den brune Bark er aftaget. Dette giøres noget hastig, at Hullet ei gaaer sammen igjen; Thi skeer det, da stikkes Beenet ned igjen for at aabne Hullet. Det er ikke nok med een Pøde-Qvist, men det samme skal og skee med flere rundt omkring Stammen, 3, 4, 6, eller 8, ligesom Stammen er tyk til. Naar disse Pøde-Qviste ere indsatte saaledes, at hverken de, eller Barken har taget Skade, afløses Baandet, og Stammen belegges overalt oven paa med Pøde-Box, og ombindes med en reen Klud. Dernæst sættes

6

Kieppe eller Pæle deromkring, at Fuglene ei skal sætte sig paa Pøde-Qvistene og brette dem af. Alle tage vel ikke saa lige ved Grøde, men dog nogle af dem, som skal voxer den Sommer ligesom de vil. Men næste Foraar skiæres de svageste af nær ved Stammen, saa voxer de andre desbedre. Paa saadan Maade kan et Træe med Tiden bære mange slags Frugter, efter Pøde-Qvistenes Art.

§. 2. Om at Isue.

Denne Pøde-Kunst kaldes paa Latin: *ablactare* paa Tydsk: *ablachtiren*, paa Fransk: greffer en *aprophe*, synes ei at have været bekiendt for de Gamle. Den kan vel skee med alle slags Træer, men bruges dog meest med Kirsebær-Træer, og fremmede Træer, der voxer i Kister og Ballier, og som kan sættes saa høit og lavt som man vil have dem. Maaden er denne: Er det et, der er ufrugtbart, eller og vildt, skal det plantes ganske nær ved et frugtbart Træe, hvis Grene kan naae til det vilde Træes Stamme. Der skal det blive staaende et heelt Aar eller længere, at det jo længere, jo bedre, kan komme til Grøde. Høie Træer,

7

hvis Greene sidde høit oppe, gaaer det ei an med, men best med smaae Kirsebær- eller og Dværge-Træer. Tidlig om Foraaret, førend Saften begynder ret for Alvor at stige op, afsaves paa det vilde Træe Stammen, ikke lige over, men noget paa Skak, saa at det høie af den afskaarne Stamme vender til det frugtbare Træ. Dernæst giøres en Skuure i den afsavede Stamme, og een Green af det frugtbare Træe passes til denne Skure, hvori den sættes, naar den yderste brune Bark først er aftaget, saa at den gandske opfylder Skuren, og Bark svarer til Bark, saa tilbindes den, og med Pøde-Vox besmøres, saa groer den i med Tiiden. Dog maae Greenen ei afskieres, førend den er igroet, hvilket eftersees Foraaret derefter. Er den da ei igroet, skal den sidde endnu et Aar. Imidlertid passes, at intet Skud kommer frem nedentil paa den vilde Stamme.

De smaae Paradiis-Æble-Dværge-Qvæde-Træer og saadanne andre, som blive lave, ere de beqvemteste til at indsue af, saasom deres Greene passe sig best til den afskaarne Stamme.

8

§. 3. Om at okulere med Piber eller Rør. Af et got frugtbart Træe skiæres en Green finger-tyk, hvorpaa skal være fuld-voxe og vel moedne Øien, som samme Aar ere komne frem. Oven og nedentil for saadan et Øie bliver Barken tvært over rundt om overskaaren, saa Barken bliver saa lang som Leddet af en Finger, eller lidt længere. Denne Bark dreies varsom (ikke formeget klemmes) imellem Fingrene, indtil den gaaer løs fra det hvide Træe inden for, og tages af. Er da Øiet inden til Heel og uden Hull, er den god, ellers ikke. Dernæst søges paa det Træe, som skal okuleres, en Green af lige Tykkelse, som kan tage imod det afdreiede Rør. Den grønne Bark tages ganske af Greenen, og Røret eller Piben paasettes, saa den slutter overalt. Forbindes saa oven og nedentil. Er Øiet uden Bræk og Barken uden Skade, voxer den strax i og giver Skud af sig. Dette skal skee i Junio.

9

§. 5. Om Citron- Pommerance- og Limonie-Blade at faae til at voxer.

Denne Kunst er mærkværdig og Curieux, den en Urtegaards-Mand i Augsburg, ved Navn Johan Friderich Heinrich, paastaaer, at væve første Opfinder af, og er ilde tilfreds med, at andre have vildet disputere ham det. Han begynte dermed 1710, men fik det Aar ikkun et eeneste Blad til at voxte. Aaret derefter, 1711, forsøgte han det igien, og da bekom han mere end 20 voxende Blade. Siden have andre, med god Fremgang, forsøgt det samme.

(Maaden, at gjøre Kunsten paa, er denne:)

Om Foraaret kommes saadant Jord i en Potte, som Citron- og Pomerance-Træer ville have, (hvorom paa sit Sted), deri settes rundt omkring i Potten friske Blade af Citron-Pomerance- eller Limonie-Træer med deres Stilke saa dybt ned i Jorden, at den tredie Deel af Bladet staaer i Jorden. Oven over denne Potte stil-

10

les er Kar eller Potte med Vand i, hvorpaa skal være saa lidet er Hull, at Vandet falder Draabevis ned i den understaaende Potte, saa langsom, at den ene Draabe stal være nedsiunket i Jorden, førend den anden falder, og som saadan stedsevarende Draabe-Fald gjør et lidet Hul i Jorden, skal der altid opfyldes med god Jord.

(Efterskrevne Opfindelser, som angives visse, kunde tiene til Forsøg uden Skade.)

1. Et Træe bærer Æble, som blive skønne, af en formænget Farve, dersom et lidet ungt Træe bliver okuleret med en god Art af Æble. Den Okulering, som det Aar er kommen frem, bliver næste Aar derefter okuleret med et andet Slags af god Art. Dette skeer ligesaa det tredie Aar med der tredie Udskud, da Stammen faaer Lov til at sætte Greene.

2. Saaes vel moedne Kierner af en god Art, og de Planter, som deraf opvoxte, blive podede eller okulerede med samme Pode-Qviste, som Kiernerne ere opvoxte af, skulle Frugterne blive langt større og bedre end Stam-Moderens Frugter.

11

3. Frugterne faae en angenem Smag, dersom der i Martio eller April, naar Saften begynder at stige, bores et Hul i Stammen noget ned ad, saa at det ei gaaer ind til Marven. I dette Hul kommes stødt Ambra, Kaneel, Nelleker, Annis & c, blandet vel imellem hinanden. Uden til settes en Told af samme Træes Greene ganske friske, ligesom de skiæres af Træet, med Pode-Vox uden for.

4. Suure Frugter miste deres Suurhed, dersom ligesaadan et Hul bores i Stammen, og deri kommes skiæret Honning med saadan en Told for, som anført er.

Sectio 3.

(Alphabetisk Beskrivelse over Træerne findes udi)

Cap. 6.

Deriblandt No. 8. Cerasus. Kirsebær-Træe, Morelle-Træe, Kirschen-Baum, Amarellen-Baum. Saa almindeligt, som dette Træe nu er, thi man seer der mesten i enhver Bonde-Have, saa rart har det været i de ældre Tider, som sluttes

12

deraf, at Plinius Hist. mundi Libr. XV. cap. 25. beretter, at der fandtes ikke Kirsebær-Træer i Italien, førend 680 Aar efter at Rom var bygt. L. Lucullus, som overvandt Mithridates, var den første, som førte Kirsebær-Træer til Italien fra Ponto. 120 Aar derefter ere de førte til Engeland. Deraf slutter man, at de Danske, som mange Aar derefter bemægtigede sig Engeland, have bragt dem til Danmark.

Kirsebær-Træet, fornemmelig det her i Landet almindelige Slags, og som er ikke synderlig andet at regne, end et vildt Træe, bliver høit og stort, og giver deri Æble-Træet lidet efter. Dog faaer det ei saa tyk en Stamme eller saa stærke Greene. Barken er hvas, sei og tyk paa de gamle. Bladene ere runde, kiervede og spitse til den yderste Ende, fulde af Seener, men paa de rare og fremmede Træer ere Bladene store, brede og lange. & c. & c.

Plinius opregner 8 slags Kirsebær med deres egne Navne. At vi jo har samme Slags endnu, er ikke at tvivle paa, men Navnene ere forandrede. Schuyll har i sit Catalog ikkun 7 Slags.

13

Men nu omstunder ere mange fleere. De fornemste som ere bekiendte, ere efterfølgende:

1. Røde suure Kirsebær og sorte suure. Blive sildig modne og omsider dunkel brune.
2. Mai-Maaneds Kirsebær. Ere lyserøde. Et Slags kaldes dobb: Mai-Kirsebær.
3. Æg-Kirsebær. Ligne et Æg og ere ganske hviide.
4. Glas-Kirsebær. Lyserøde med hvidt i. Have en vandig Smag.
5. Hekke-Kirsebær. Ere smaae og røde. Sidde to og to sammen.
6. Hierte-Kirsebær. Ligne et Hierte. Ere enten sorte eller røde med Guult iblandet.
7. Hollandske store Kirsebær. Ere lyserøde.
8. Kirsebær med dobbelte Blomster, Rosen- blomster kaldet.

14

9. Mantel-Kirsebær. Har ingen Stilke, men voxer under Bladene, hvoraf de bedækkes som af en Mantel eller Kappe. Brunrøde, liflige af Smag.

10. Purgeer-Kirsebær. Har smalle Blade, som Ligustrum. Ingen angenem Smag.

11. Rinske Kirsebær. Kaldes og Amoreller. Ere enten røde eller gule, eller halv røde og halvgule.

12. Spanske Kirsebær. Ere store, og enten runde, dunkel-røde eller sortagtige, eller og kantede halv røde og gule.

13. Drue-Kirsebær.

14. Fugle-Kirsebær. Schuyl kalder dem Cerasus Avium eller Pseudo-Ligustrum.

15. To gange bærende Kirsebær.

16. Welske Kirsebær. Kaldes og Corneol-Træe.

ulterius de Ceraso.

15

24. Malus Armeniaca, Prunum Armeniacum. Aprikoser, Aprikosen, Amarellen, Marellen, oder St. Johannis Pfersickcn. Dette fremmede Træe, som er en Art af Blommer, er ikke rart at finde i de flestes Haver. I Persien og Piemont i Italien siges de at bære usunde Frugter, men hos os ere de ei meere skadelige end andre Frugter. Træet bliver ikke meget høit, men skyder fine Greene vidt ud. Stammen er noget stærkere, end Pfersik-Træets. Barken og noget sortere. Bladene ere langagtige, noget brede. Blomsterne hvide, Frugten rund, ligesom Pfersik, rød paa den eene, guul paa den anden Side, og har en angenem Smag. Inden i er en glat og noget flad Steen, med en velmagende Kierne,

Dette Træe taaler ei Vinterens Kuld og Frost, men kan let forfryse. For dette at forekomme legges Hæste-Møg omkring Roden om Vinteren, og er det desbedre, at Stammen og bliver ombunden med Halm. Norden-Vind er skadelig for dette Træe, derfor plantes det helst ved Plankeverk eller Muur paa den Nordre Side i Haven, at det kan have stærk Varme af So-

16

len, og Grenene opspilles til Muuren. Blomsterne som komme tidlig frem om Foraaret, kan Nattefrosten, som endda vedvarer, snart forderve. Dette forebygges, med at hænge Dækkener eller Skiul over Greenene hver Aften, som Morgenen igien aftages, og det saalænge Træet blomstrer, og der frygtes for Nattefrost. Træet taaler ei heller for stærk Heede. Plantes desaarsag saa, at det vender noget meer i Østen end Vesten, og kan miste Solen om Eftermiddagen Kl. 2. & c.

Jorden, som dette Træe skal plantes i, maae være feed og god, og hver 5te Aar skal den ved Roden forbedres med velforraadnet sammenblandet Roe- og Heste-Møg. Da bør og alle de øverste Greene, især det

sidste Aars Skud, afskiæres saa forbedres Frugterne.

Disse Træers Formerelse skeer af vel modne Steene af en god Art, som 3 Dage førend de settes, ved Martini Tider udblødes i sød Melk, frisk Melk hver Dag. De voxe gierne, om de ere vel moedne. Bære og med Tiden gode Frugter, uden at podes eller okuleres. 2det eller 3die

17

Aar derefter omsættes de paa det Sted, hvor de siden skal blive staaende. Og ved denne Omsætning forbedres Frugterne. De kunde og podes eller okuleres, hvortil, bruges best de hvide Blomme Træer. Merkeligt er det: Bliver en Green af Aprikos-Træe podet i et Mandel-Træe, da bliver Kiernen sød, men Frugten liden. Men skeer det i et Blomme-Træe, bliver Frugten ei aleene sød men endog langt større.

Foruden de os ubekjendte Slags Aprikos-Træer ere 3 Slags bekjendte. Et Slags, der bære smaae Frugter, som ere Gule, det kaldes: Amareller. 2det Slags, som ere store, bære røde og gule Frugter. Det 3die Slags, hvis Frugter ere hvide baade inden og uden. Disse ere rare. Schuyt i sit Catalogo anfører kun eet Slags.

(Træernes Hoved-Nummere i denne Første Deel ere 51.)

Anden Deel.

Om en Blomster-Have.

Haver 3 Sectioner. I den 1ste handles om hvad der hører til en Blomster-Have, at Blomsterne kan komme

18

frem, vel voxe og tiltage. Har 4 Capitler. I den 2den Section om Blomster-Gevexters adskillige Slags, hvordan de sættes og plantes, haver 7 Cap. Og i 3die Sect. om adskillige fremmede Træer. Register med Latinske, Danske og Tydske Navne.

Sectio. 2.

Cap. 2. Om Plantis Bulbosis.

(Af disse anføres 22. Numere:)

No. 20. Tulipa, Tulipan. Denne er en af Hoved-Blomsterne i en Have. De have deres Oprindelse fra Tyrkiet og Persien, hvorfra Hollænderne først har ført dem til Holland. Nu ere de almindelige over alt, men for 100 Aar siden og nogle og 30 derover, vare de allene i Holland at finde, hvor der blev drevet en stor Handel med dem, bleve utrolig dyre betalte, og Handelen anseet tilsidst som et Raserie og kaldet Tulipomania. Christian Juncker i hans Geographische und Historische Beschreibung der Siebenzehn Niederländischen Provincien pag. 12. beretter, at 1637. bleve Alcmar, en Bye i Nord-Holland, 26 Tulipaners Zwiebler solgte for 90000 Hollandske Pund. Een Tulipan-Zwiebel, Admiral von

19

Enchuysen kaldet, med sine Afsetninger, blev solgt for; 5200 Pund. To andre, Brabansones kaldede, bleve solgte for 3800 Pund. Nok en anden, under det Navn Vice-Roi, blev solgt for 4203 Pund. Ligesaa beretter Joh. Frisch i hans Erbaulichen Ruh-Stunden, at der er ved samme Tiid givet i Holland for den Tulipan Vice-Roi, 2 Læster Hvede, 4 Læster Rug, 4 fede Øxen, 8 fede Sviin, 12 fede Faar, 2 Oxehoveder Viin, 4 Tønder 8 Gyldens Øl, 2 Tønder Smør, 100 Pund Ost, en Seng med Tilbehør, af Værdie 1000 Gylden, en Pak Klæde af Værdie 80 Gylden, et Sølvbæger 60 Gylden værd; altsammen beregnet i Penge til 2500 Hollandske Gylden. Denne Handel gik endnu videre. Thi Tulipan-Zwiebler bleve solgte efter Vægten, som Ægte-Perler; Vice-Roi, vægtig 410 Gran, for 300 Gylden. En Semper-Augustus, vægtig 200 Gran, for 5500 Gylden. For at afvende dette Raserie, lode General-Staterne af West-Friesland udgive en Befalning af Dato 27 April 1637. at denne Tulipan-Handel ganske skulle ophæves og ingen maatte bruge den mere. Den fornemste Aarsag til, at Tulipanerne komme i saa høi en Priis, var denne: At de paa

20

den Tiid ikke vare at bekomme uden i Holland allene, og saasart en rar Tulipan var udsprungen, blev den i en Hast sendt til Frankerig, hvor Cavallererne dyre betalte den for at forære den til Damerne.

(Derefter beskrives deres Slags, Forholdet med at tillegge dem, dyrke og vedligeholde dem, som Rummet ei tillader at udføre.)

Tredie Deel.

Om en Kiøkken-Have.

Har 3de Sectioner, hvoraf den 1ste indeholder 3de Capitler, om Kiøkken-Have at anlegge, Frøe at samle & c. og om Urternes Inddeeling — Sect. 2det giver Alphabetisk Register over Urterne, almindelige Regler om dem, og maanedlige Forretninger i en Kiøkken-Have. Har 3de Capitler.— Sectio 3. Haver 4 Cap. som handle om Medicinske Urter i en Kiøkkenhave, Lyst- Bue- Irrgange Løvhytter, Hekker, samt at fordrive Orme og Utøi, som skader Træerne & c. Register over Urterne med Latinske, Danske og Tydske Navne.

21

Sect. 2.

Cap. 1.

(Indeholder Alphabetisk Register over Kiøkken-Urterne og 73 Hoved-Nummere deraf.)

No. 15. Brassica capitata, Hviidkaal, Hovedkaal, Rabuskaal, Hauptkohl. Den voxer ikke som anden Kaal med Bladene op ad for sig selv, men saa tet indviklede i Hinanden, at Kaalen seer ud, som et rundt Hovet, og jo større og tettere saadan et Hovet er, jo bedre er det. Den vil have god Jord, som graves for Vinteren, vel renses og giødes. Om Foraaret kan den giødes igien med Faaremøg, der strax i aftagende Maane nedgraves, da Jorden bliver liggende indtil Plantetiden i Junii-Maaned. Frøet saaes i tiltagende Maane i god Jord, naar Veiret er tørt og godt, og det saa tidlig skee kan. Saa settes Planterne i foranførte Jord lige ned til Bladene, og regner det da ikke, skal de vandes. Tre Uger derefter graves Jorden omkring Planterne, som ophøies eller hyppes. Dette skeer igien 3 Uger derefter, og atter 3die gang, hvorved Noden faaer desflere Rødder og Hovederne lukke sig.

22

Alle Kaalorme skal i Tide borttages, hvilket skeer best, ved at plukke Toppen af Brende-Nelder og legge paa Kaalen, naar den Top visner flyer Ormene. Ukrud oprykkes ogsaa fra Kaalen, og de gule Blade afplukkes. Planterne maae ei staae hinanden nærmere end 1 1/2 Fod, for Rum at ophyppe dem. Man bruger best hule Jern-Instrumenter, til at hyppe med, eller drage Jorden op om Stokkene. Ved Martini Tiid tages Kaalen op, de som skal til Frøe, med Stok og Rod tilhobe, giemmes Vinteren over og settes ud om Foraaret. De andre skieres af noget nær ved Hovedet og hænges under Loftet i Kielderen, at bevares for Frosten, har man meget deraf, forvares Mængden i et Hul, som man graver i Jorden paa et høit Sted i Haven vel dybt, klæder Hullet paa Bond og Sider med Bredder, deroven paa Langhalm og ligesaa ved Siderne. Deri pakkes Hovederne saa tæt mueligt er. Oven paa legges Halm og Bredder, og Jord 1/2 Alen høi. Dette Hul aabner man ikke, førend Frosten i de skarpeste Vinter-Maaneder er forbie. Thi imidlertid bruges det man har i Kielderen.

23

24. Ceba. Rød-Løg, Zwiebel. Er en os

bekjendt Kiøkken-Urt, men har ikke været bekjendt for de Gamle. Thi Plinius anfører den ikke. Den har en rund Rod, lignende Tulipan-Løgene. Bladene, som heller kan kaldes Piber, ere lange og spitse, huule indeni, smage og lugte stærk. Frøet er sort. Naar det skal saaes, udblødes det i Møg-Vand, og bliver liggende deri indtil man merker det vil spiire. Da tages det af, tørres lidet, og saa saaes paa en klar Dag i aftagende Maane i Krebsens, Fiskens eller Steenbukkens Tegn, i mør og feed Jord. Naar Frøet er tilsaaet, overdrysses Jorden med forbrændt Leer, saasom af en Bager-Ovn eller deslige, og derpaa vel tilklappes. Rødløg maa ei saaes paa et Sted 2 Aar efter hinanden. Naar Løgen opkommer, skal den omplantes, Toppen lidet beskiæres og siden efterhaanden plukkes, saa bliver Løgen stor. I Hunde-Dagene lader Løgen sig see over Jorden, da er den moeden og optages paa en klar Dag. De som skal bære Frøe, henges paa et frit Sted, hvor de ei kan stødes. Posen de hænge i omrystes undertiden, og om Foraaret saaes Frøet. De 2 Aars gl. Løg ere best til Frøe.

24

Frøets Godhed kiendes derpaa, at naar det har ligget lidet i lunket Vand, det da begynder at spiire. Til at spiise er den hviide Rød-Løg sundere end den røde. Foruden den hviide og røde anfører Schuyl. 1. Ceba ascalonica sterilis, og 2. Cepæa.

1

**Den
gudfrygtige
og
lyksalige
Bonde, som**

beder og arbeider,
og
forstaaer sig meget vel
paa
Bøndernes Fordeel.
Sorøe, 1760.

Trykt hos Jonas Lindgren, det Ridderlige Academies Bogtrykker.

2
3

Historien
om
den gudfrygtige og lyksalige
Bonde,
Christen Christensen.

Christen Christensen, en Bonde, var i hans unge Aar meget fattig. Han havde ikke en haandbreed Jord, langt mindre Ager eller Eng. Han havde ikke et Faar, langt mindre Qvæg eller Heste. Han havde neppe saa meget, at skiule sin Krop med, langt mindre ventede han at faae en Gaard. Han begierede ikke at blive riig; men GUD velsignede ham. Han bad daglig:

4

Den gudfrygtige
Synes noget mig at nytte,
Og dog ei behager dig.
O saa lad det fra mig flytte,
Giv kun hvad der tiener mig:
Alt det andet er kun spildt,
Giv mig dig, og hvad du vil.

Denne Christen Christensen var altsaa i sit sextende Aar, da hans Fader døde, en meget fattig Dreng, og Faderen efterlod ham ingen anden Arvepart, end et ærligt Navn og Rygte. Han arvede af Faderen kuns

Godfrygtigheden og Arbeidsomheden. Denne Christen kunde temmelig got læse i Bøger, og han læsede flittig i den Huus-Postil, som Præsten havde foræret ham. Præsten holdte meget af ham, og rosede ham tit for hans Godfrygtighed og Troskabs Skyld. Alle de som kiendte ham, taledede got om ham. Hans Skolemester søgte Leilighed at forfremme ham, og hielpe ham til, at blive Tiener hos et Herstab; men Christen havde Lyst til Agerdyrkningen, og skiøttede ikke om brogede Klæder eller om dovne Dage. Han vidste, at Menneskernes Dovenstab var Fandens Hvile-Bænk.

5

og lyksalige Bonde.

Han vælgede altsaa Bonde-Standen, og ønskede: at finde sin Underholdning ved denne nødvendige Stand. Just da han var sexten Aar gammel, kom han til at tiene hos en riig, men hos en ugudelig Bonde, som spillede, drak og horede. Christen vidste nok, at denne Bonde var et liderligt Menneske; men hvad skulde han gjøre? Fattigdom og Armod tvang ham, at tage imod denne Tieneffte. Han forlod sig paa GUD. Han vidste, at GUD var ham Styrke nok, at imodstaae de Viderværdigheder, som han kunde vente af sin Hosbond. Hans Forsæt var: at bede og arbeide. Hans Hosbond vidste nok, at Christen var en god Dreng; men saasnart han saa, at Christen læsede i en Bog, saa drev han Spot med ham. Han saa nok, at Drengen passede flittig paa sit Arbeide, alligevel slog han denne gode Dreng mange Gange. Christen sukkede vel over hans Hosbonds ubillige Medfart, men hans christelige Taalmodighed tillod ikke, at bande eller tale forfængelig imod Hosbondens Ubetænksomhed; Han bad kuns til GUD om Hosbondens Omvendelse. Men denne rige og lastefulde Bonde

6

6 Den godfrygtige

loe, naar han saa sin Jevnchristen græde. Han glædede sig, naar hans Naboer etter Bekiendtere leed Skade. Han var en trættekier Mand, som aldrig var fri for Processer. Det kildrede ham i hans Hierte, naar han kunde gjøre noget Uret. Alle som kiendte ham, frygrede sig for ham, bevidste, at han havde et misundeligt, falskt, forvovent og stolt Hierte. Han havde saadant et Hierte, som GUD foragter. Han var en Hykler. Han smilede og taledede venlig, naar han allermest agtede at bedrage nogen. Han foragtede GUDs Bud. Han forsømte GUDs-Tienesten. Han gav Præsten det skyldige Offer med et misundeligt Hierte. Han bandede afskyelig. Saasnart han talte, saasnart bandede han nogle Eeder. Naar et Stykke besaaet Jord ikke bar saa megen Frugt, som ham syntes det burde bære, saa forbandede han det. Han forbandede sine Kiøer, naar han ikke fik Melk nok. Han forbandede alt sit Qvæg og Heste, naar de aad for meget. Han forbandede Mad og Drikke, naar det ikke smagede ham. Han forbandede ydermere sit eget Legeme, naar det var svækket af Drik

7

og lyksalige Bonde. 7

og Fylderie. Han var sielden ædrue. Han var stolt og troede, at han aldrig kunde fattes, efterdi han var en meget velhavendes Bonde; Derimod sukkede Christen til GUD og bad med disse Ord: Jeg veed min GUD, at al min Sag Og Gierning staaer i din Behag, God Lykke du selv giver.

Hvad du regier,

Det staaer og skeer,

Paa gode Veie bliver.

Christens Hosbond havde været 5 Aar Enkemand. Han havde ingen Børn. Han havde et Qvinde-Menneske hos sig, som hedte Inger, som passede paa Huusholdningen, og det forvoldte, at han levede ryggesløs. Præstens Formaninger rørte ham ikke. Han var en forstokket Synder. Han gik ordentlig til Skrifte; men alle tvivlede paa, at han fandt Naade hos Gud, efterdi man ingen Forbedring saa i hans Levemaade.

Derimod forbedrede Christen sin Opførsel imod GUD og sin Næste meer og mere, og jo tiere han gik til GUDs-Bord, jo kiendeligere blev hans Gudsfrygt. Hosbonden bildte sig ind, at han var klogere end andre, og var ydermere saa kaadmun-

8

8 Den godfrygtige

det, at han taledede om Religions-Sager, naar han var fuld. Drengen derimod var i sin Enfoldighed GUD behagelig. Hosbonden forlystede sig i Spil og Drukkeneskab; Drengen derimod fandt Behag at synge Psalmer for sin GUD. Han kunde en heel Deel Psalmer uden ad, og sang tit om Morgenen etter om Natten paa Veien nogle smukke Psalmer, naar han kiørte til eller fra Byen. Han opmuntrede de andre, som vare i Følgeskab

med ham, til Andagt, endskiønt de ikke kunde synge med ham. Hans Sang og Bøn pleiede han at slutte med dette Vers: Syng, beed og lyd kuns HERrens Steme, Vær i dit Kald vindskibelig!

Og tænk, at GUD dit Verk vil fremme, Saa skeer det ogsaa visselig.

Thi hvo sin Liid paa GUd har sat,

Han vorder ei af ham forladt.

Naar hans Hosbond om Morgenen laae og sov Rusen ud, saa havde Christen allerede ved Solens Opgang forrettet sin Andagt og en Deel af hans Arbeide. Denne stakkels fattige Dreng ønskede mange Gange, at han havde nogle af de Skillinger, som hans Hosbond spillede bort, eller gav ud, for at fylde

9

og lyksalige Bonde. 9

fin Vom, at han kunde anvende dem til nødtørftige Klæder og Skee; men han maatte udstaae Frost og Kuld. Hans ufornuftige og liderlige Hosbond gav ikke Agt paa Christens Uselhed; men han passede kuns paa, om Christen forrettede sit Arbeide. Hosbonden gav aldrig de Fattige en Skilling, endskiønt han var en riig Bonde; Den fattige Dreng derimod stod Taarene i Øiene, naar han saa Hosbondens Ubarmhiertighed, og havde gjerne meddeelt den Fattige en halv Skilling, om han havde havt een.

Denne gode Dreng Christen Christensen stod altsaa i to Aar meget ud, og alligevel kunde han ikke gaae af denne ugudelige Mands Tieneste, fordi han var i Gield hos ham. Noget havde han optaget af sin Løn til Klæder og Skoe, og noget trækkede Hosbonden ham af, fordi han havde tabt en Sæk fra Vognen, i hvilken vare 24 Alen Lærred. Hosbonden havde ingen Medlidenhed med ham, han maatte betale dette Lærred først med Krop. pen, efterdi han slog den stakkels Dreng, og siden maatte han betale Lærredet med Pungen, i det han trækkede det af hans Løn, og tog mere for Lærredet, end det var værd.

10

10 Dett gudfrygtige

Da nu det følgende Aar mest var forløbet, saa havde Christen mestendeels saa meget Løn til gode, at han kunde betale sin Gield, der fattedes ham kuns een Rigsdaler. Da han nu længtes at komme fra sin Hosbond, og bad GUd om, at forløse ham fra denne Ugudeliges Tieneste, saa betroede han sit Anliggende til en skikkelig Bonde i samme Bye. Denne Bonde fæstede ham, og lovede ham, at betale denne Rigsdaler for ham til hans Hosbond. Christen var meget glad over dette, men hans Hosbond fik at vide, at Drengen havde fæstet sig bort, og blev saa forbitret derover, at han klagede Bonden an for Retten, som den, der lokkede hans Folk udaf Tienesten; men Amts-Forvalteren kiendte baade Hosbonden og Drengen, og dømte saaledes i denne Sag: Efterdi Drengen har tient ærlig og troe, saa er der Drengen tilladt, at fæste sig bort til hvem han vil.

Hans Hosbond var meget slet tilfreds med denne Dom, og var siden endnu mere streng imod Christen, og venrede kuns efter Leilighed at hevne sig, endskiønt Drengen forrettede sit Arbeide meget trolig. Fire Uger førend han skulde

11

og lyksalige Bonde. 11

gaae af denne Plads, saa var han en Aftenstund ganske ene hiemme. Hosbonden, Karlen som tiente der, Inger og den anden Pige vare til Barsel-Gilde, og de kom sildig hiem den samme Nat. Hosbonden var overmaade drukken, og sov længe om Morgenen. Christen derimod var staaer meget tilig op, og havde allerede kiørt nogle Læs Tørv hiem, da Hosbonden stod op. Christen blev ved at kiøre Tørv indtil Klokken slog Elleve. Imidlertid klædte Bonden sig paa, og vilde ride til Amt-Stuen, fordi han var stevnet, at komme og høre paa den Dom, som var fældet over ham, fordi han havde besvangret en ganske ung Pige, som havde tient hos ham. Da han nu var paaklædt, saa lukkede han sit Skrin op, og vilde tage nogle Penge deraf; men han blev vaer, at den Pung med to og fyrretive Rigsdaler var borte. Han blev forbauset over dette, og formodede, at ingen anden havde taget Pungen med Pengene end Christen. Han kaldte paa Inger og fortalte hende det. Hun svor strax derpaa, at ingen anden uden Drengen havde taget disse Penge, efterdi han havde forrige Nat været ene hiemme, og

12

12 Den gudfrygtige

havde havt Leilighed dertil. Lad os søge i hans Kammer, sagde Inger! De gik ind i Kammeret, og saasart de

kom derind, saa saae de, at der laae fire Ti Skillinger paa Gulvet. Der har vi Tyven! sagde Inger. De søgte overalt i Kammeret, men de fandt hverken Pung eller flere Penge. Hosbonden var glad, at han nu havde Lejlighed at hevne sig paa Christen, og svor paa, at han ikke vilde lade af, hvad det endogsaa kostede, førend han saae Christen hænge i Galgen. Han var slet intet bange at miste sine Penge, efterdi han var i hans Tanker allerede forvisset om, at Drengen nok skulde skaffe dem tilbage. I det samme kom Christen kiørendes med et Læs Tørv. Kom herind! sagde Hosbonden: Drengen gik ind i Stuen, og Hosbonden lukkede Dørren til for ham, at han ikke kunde komme ud, eller nogen ind til ham.

Hør du Tyve-Knegt! sagde Hosbonden: Du har forrige Nat staaen to og fyrretive Rigsdaler fra mig. Hvor har du dem? strax siig mig, hvor du har puttet dem hen! Den uskyldige Dreng forskrekkedes, han vidste ikke, hvad han skulde svare. Nu du Galgenrist, sagde

13

og lyksalige Bonde. 13

Hosbonden: herud med mine Penge! herud med dem! herud med dem!

Kiere Hosbond! sagde Christen: GUd velsigne Hosbonden! GUd velsigne Jer! Jeg har aldrig taget en Skilling fra Jer, jeg har i disse to Aar, jeg har tient hos Jer, ikke bedraget Jer for en Skilling. Det veed GUd, jeg ikke har.

Hvad Galgenfugl? sagde Hosbonden: Har du ikke staaen i Nat mine to og fyrretive Rigsdaler? I Aftes havde jeg Pengene, det veed jeg. Dievelen tag mig, og flye i Luften med mig, om jeg ikke havde dem, og om du ikke har staaen dem.

GUd bevare Hosbonden! sagde Christen: O GUd bevare os!

Vil du bekiende din Hund, hvor du har mine Penge? Vil du sige det? Du Tvve-Knegt, vil du bekiende?

I det samme tog han Christen i Haartoppen, kastede ham i Gulvet, og stødte ham i Ribbenene.

O kiere Hosbond! O kiere Hosbond! skreeg Christen: Jeg har ikke taget Jeres Penge. O forbarm Jer kiere Hosbond! O forbarm Jer! Stød mig

14

Den gudfrygtige

ikke, jeg er uskyldig, jeg er ganske uskyldig, o træd ikke paa mit Ansigt, jeg er uskyldig.

Din Hund! sagde Hosbonden, jeg vil træde Halsen i tu paa dig, dersom du ikke skaffer mig Pengene. Du har været ene hjemme. Vi har funden fire Ti Skillinger ved din Seng, som du har tabt. Strax stig: hvor Pengene ere! Han gav ham atter nogle Stød med Foden.

O min GUd! skreeg den Uskyldige: O Hosbond! jeg har ikke taget dem.

Bie din Hund! sagde Hosbonden: jeg vil strax faae dig til at bekiende. Nu skal jeg strax være hos dig igien. Du skal bekiende, om du endogsaa var dievels. I det samme gik Hosbonden udaf Stuen, og Christen raabte imidlertid til GUd og bad:

O min GUD jeg dig opleder Nu udi min store Nød.

Hør, hvor hierteklemt jeg beder, Fri mig fra al Storm og Stød. Giør til intet Satans Verk,

Giør min svage Troe saa sterk.

At jeg et mistrøstig bliver,

Jeg min Sag dig overgiver.

15

og lyksalige Bonde. 15

GUd! sagde Christen videre: GUd dig er bekiendt, at jeg er uskyldig. GUd! min GUD! staae mig bi! Red mig af denne Ulykke! Ak hvad har jeg syndet, at du retfærdige GUD straffer mig saa Haardt? Ak hvad har jeg syndet, at du overgiver mig i min Fiendes Hænder;

Saaledes sukkede og bad Christen, da hans Hosbond og Inger kom igien i Stuen. Hosbonden havde en Stok

med Knupper paa, og en Strikke i Haanden. Inger hialp, og de bandt Hænderne sammen paa Drengen. Nu skulde han bekiende. Hans ugudelige Hosbond slog af alle Kræfter paa Drengen, og raabte til ham, at han strax skulde sige, hvor Pengene var; men Christen vidste af ingen Penge, han skreg jammerlig, i det Hosbonden slog og raabte, at han vilde myrde ham, dersom han ikke bekiendte.

I det samme kunde Christen ikke skringe mere, efterdi hans ugudelige Hosbond havde slaget ham med den knuppede Stok i Hovedet, at han besvimed. Over dette ynkelige Skrig havde nogle af Naboerne forsamlet sig i Forstuen, og da Inger lukkede Stue-Dørren op, og vilde hente Vand, at slaae det paa den halv-

16

16 Den gudfrygtige

døde Dreng, saa gik de, som stod uden for, ind i Stuen, og saae, at Drengen laae paa Gulvet, saa spurgte de, hvad der var paa færde: Den ivrige og ugudelige Mand og Inger fortalte, at Christen forrige Nat havde staaen Pengene, og at de allerede havde fundet nogle deraf i hans Kammer, efterdi han nu ikke vilde bekiende, saa havde han faaet nogle Stokke-Prygl.

Alle forundrede sig over, at Christen havde begaaet saadan en skammelig Gierning. Deriblant var een, som hedte Jørgen, denne sagde: Jeg troer aldrig, at Christen har staaen disse Penge. Imidlertid saa kan det nu være hvad det er, I seer, at Drengen seer ud som et Liig, han er besvimet igien, lad os legge ham i Sengen, lad os see til at vi stiller Blodet, see! Blodet rinder ham jo ihiel, see hvor det rinder ned af Hovedet, han har faaet et slemt Slag.

De lagde en vaad Klud paa Saaret og slog Vand paa ham, det varede længe førend han kom til sig selv igien. Hans Hosbond stod imidlertid og bandede. I det samme sagde Jørgen: Jeg troer Drengen dør. Hosbonden saae paa

17

og lyksalige Bonde. 17

Drengen, og sagde: Det er det fornuftigste, at jeg gaaer min Vei, skulde den Tyve-Knegt døe, saa fik jeg noget at bestille. Nei holdt! sagde Jørgen: ikke udaf Stuen! du skal blive her! har du slaaet ham ihiel, saa skal du ogsaa lide derfor. De andre sagde det samme, og lod ham ikke komme udaf Stuen.

Een af dem reed strax til Amts-Forvalteren og meldede dette, og strax derefter blev denne ubesindige Mand arreteret. Imod Aften blev det bedre med Christen, og Lægen som de havde hent, sagde: At Drengen ikke døde deraf, endskiønt han var heel sort paa sin Ryg af de Hug han havde faaet, han havde faaet tvende Huller i Hovedet, og det ene Ribbeen var i tu. Hosbonden kom paa fri Fod igien, efterat han havde sat Caution. Nogle Dage derefter kom denne Sag for Retten, og Christen blev arreteret, efterdi de troede, at han havde staaen Pengene, endskiønt han ikke bekiendte det.

I den fjerde Uge Christen havde siddet i Arrest, fik nogle at vide, at Ingers Kierefte, som ellers var liderlig og fattig, havde kiøbt sig en ny Klædning, og havde i Fuldskab roset, at Inger hav-

18

18 Den gudfrygtige

de givet ham Pengene dertil, altsaa formodede de, at Inger havde været Mester for dette Tyverie.

Amts-Forvalteren fik Nys om dette. Han tænkte den Sag efter, og lod Inger hente til sig. Han talte venlig til hende, han lovede hende, dersom hun bekiendte, saa vilde han bilegge Sagen, men derfor hun nægtede det længer, saa skulde hun strax blive arreteret og pidsket, indtil hun bekiendte. Men Inger svor og forbandede sig, at hun ikke vidste noget deraf. Da Amts-Forvalteren nu befalede, at hun skulde arreteres, saa faldt hun i Knæ, hun bekiendte og bad om Naade. Hun blev arreteret, og hun bekiendte siden for Retten, at hun havde staaen disse Penge, og havde lagt fire Ti Skillinger paa Gulvet, fordi de skulde troe, at Drengen havde staaen dem. Da hun nu havde bekiendt altsammen, og man fandt, efter hendes Udsigelse, tyve Rigsdaler deraf under hendes Seng, saa kom den uskyldige Christen paa fri Fod igien, men ikke til hans Hosbond igien. Han kom til sin nye Hosbond, og tre Maaneder derefter, faldt Dommen over hans gamle Hosbond, at han skulde be-

19

og lyksalige Bonde. 19

tale til Christen hundrede Rigsdaler, til Barberen ti Slettedaler, han maatte betale Processens Omkostninger, og femten Daler til De Fattige. Ingers Dom var, at hun skulde arbeide sex Aar i Spindehuset.

Altsaa blev den uskyldige Christen frelst, og hans Uskyldighed kom for Lyset. Alle havde Medlidenhed med ham; derimod var hans forrige Hosbond forhadt af alle. Christen takkede Gud for den beviste Naade, og bad: At GUD ville i tilkommende Tider tage ham i sin naadige Beskyttelse. Han sang tidt følgende Vers:

Skulde jeg min GUD ei prise,
Og ham takke Hiertelig? Som i alting lader vise,
Han det mener got med mig.
Af hans fromme Hierte flyder Lutter Kierlighed her frem,
Hermed han opholder dem,
Som hans Bud og Ord adlyder.
Alt tilsidft en Ende faaer,
Men GUDs Kierlighed bestaaer.
Alt det, som min Siel kan gavne,
Han anordnet har med Flid.

20

20 Den gudfrygtige

Lader ei mit Legem savne,
Hielper mig i Nødens Tid,
Naar min Magt, min Kraft, min Styrke, Intet magter, intet kan,
Tager GUD mig ved min Haand,
Og begynder selv at virke;
Alt tilsidst en Ende faaer,
Men GUDs Kierlighed bestaaer.

Christens ny Hosbond var en meget skikkelig Mand, og Konen ligeledes en fornuftig Kone. De havde kuns en eneste Datter, som var 15 Aar gammel, da Christen kom til at tiene der. Christen var vel fornøiet, at han var kommen til denne skikkelige Mand, og Bonden holdte meget af Christen. De hundrede Rigsdaler, som hans forrige strenge Hosbond maatte betale til ham, de satte han ud paa Rente. Han maatte tage imod dem, endskiønt han havde været fornøiet, om han slet intet havde faaet. Det var ham nok, at han kunde tilgive sin Fiende sine begangne Feil. Nu arbeidede Christen flittig igien, og han var den første ved Arbeidet og den første ved Bønnen. Christen formerkede nok, ut disse got Folk, han tiende hos, tilforn ikke heller havde læset etter syngt for me-

21

og lyksalige Bonde. 21

get; derfor søgte han Lejlighed at vænne dem efterhaanden mere og mere til. Byen laae langt fra Kirken, naar nu Veiret var slet, saa bad han sin Hosbond og Madmoder, at han torde læse en Prædiken for dem udaf hans Postil. Han sang nogle Psalmer, og de fandt stor Fornøielse deri. Tilsidft begierede de det selv af ham, at han om Søndagen skulde læse og synge med dem, endskiønt de samme Dag havde været i Kirken.

Datteren, som ikke kiendte en Bogstav, hende lærte han at læse, og det skedte om Aftenen, naar han intet andet havde at forrette. Hosbonden sagde engang til Christen: Jeg er ret vel fornøiet med dig, jeg forretter nu alt mit Atbeide meo Lyst, siden vi har begyndt at læse først vores Morgen-Bøn, førend vi gaaer til vort Arbeide.

Man bør ikke tænke, at Christen alletider, hvor han gik og flod, hældede med Hovedet, eller at han læsede eller sang hele Dagen igiennem. Nei vist ikke. Naar han havde læset Morgen-bønnen øg befalet sig GUD i Vold, saa arbeidede han og var fornøiet. I hans Omgang var han meget sagtmodig. Han forsømte

22

22 Den gudfrygtige

ikke gierne et Gilde, og alle bad ham til Gilleder. Han loe og dandsede saavel som de andre, men aldrig hørte man et slemmt Ord af hans Mund, han begik aldrig nogen Grovhed i Selskab, han var kuns munter, fornøiet, og drak aldrig mere end han kunde taale. Han saae meget got ud, og havde stærke Lemmer. Imod sine Kamerater var han venlig, og magede det alletider saa, at han afværgede Klammerie og Slagsmaale. Engang var han til Gilde, hvoriblant een, som var ældre og grovere end han, yttrede Klammerie, skieldte ham meget liderlig ud, og slog ham tilsidst paa Øret. Christen blev vred, fik fat paa denne Kaadmundede, og bankede ham i Paasyn af mange tæt af. Det var ret! sagde de allesammen, at du straffede ham af med Næverne, efterdi han gjorde Nar af dig, fordi du er gudfrygtig. Christen bad ham strax om Forladelse, og bød ham sit Venskab til igien. Den anden tog ogsaa imod dette Tilbud, og var siden altid Christens Ven. Christen vidste nok, at en retskaffen Christen skulde taale al Forhaanelse af sin Fiende; men denne Gang begik han Denne Feil, at han slog igien.

23

og lyksalige Bonde. 23

Han fortrød det strax, saasnart han havde begaaet denne Feil.

Hans Hosbond var i alle hans Foretagender meget lykkelig, og han tilstod, at siden den Dreng havde været i hans Huus, og siden den Tid, de havde været mere gudfrygtigere end tilforn, at han havde havt mere Velsignelse end tilforn.

Christen var aldrig ledig. Iblant andet lagde han en Hauge an, og saae adskillige Hauge-Geverter. I Steden hans Hosbond tilforn ikke havde andet i Haugen, end en smule grøn Kaal, saa havde han følgende Vinter gule Rødder, hvid Kaal, Roer og Valske-Bønner. Dette befaldt saavel Madmoderen som Hosbonden, og de fik stor Lyst at plante tilkommende Sommer saa mange af disse Slags Frugter, at de havde hele Vinteren over nok deraf, og kunde for Penge overlade nogle deraf til andre der i Byen.

Christen plantede mange Frugt-Træer, han taalte ikke, at der stod en Brimbær-Busk, hvor der kunde voxte noget som var nytteligere. Han taalte ikke, at den Jord, som Muldvarpene havde kastet op, blev saadan liggende, men han gik hver Uge engang omkring, og bredede

24

24 Den gudfrygtige

den ud med en Hakke. Han var en stor Elsker af Blomster, og han plantede mange hvide Lillier, Roser og Nelliker. Han vidste, at Kreaturene vare skabte til Menneskets Nytte; men han vidste ogsaa, at Menneskene skulde forpleie dem, og ikke belæsse dem med mere, end deres Kræfter tillod at forrette. Derfor vare ogsaa de Heste, som han havde at befale over, alletider vel ved Magt, og kunde forrette deres Arbeide, naar de andre ikke kunde komme afsted med deres.

Han vidste, at der var mange Slags Jord til, altsaa gav han flittig Agt paa, at lære Aar fra Aar at kiende den bedre og forbedre den. Han loe kuns deraf, naar hans Bekiendtere sagde: At han kunde høre Græsset voxte. Og Græsset voxte ogsaa got, efterdi han besprængede Græs-Gangene om Foraaret med den Lage, som samlede sig i Stalden under Qvæget: Men det maa jeg sige derhos: Gulvet i Stalden var en Alen høiere end Jorden, og Gulvet var belagt med Planker, dog saa, at den tynde Ureenlighed af Qvæget kunde rinde igiennem og samles under Plankerne, indtil han brugte det om Foraaret. Der voxte meget Græs

25

og lyksalige Bonde. 25

derefter, endskiønt han slog denne Lage kuns ganske tyndt paa de Steder, hvor der voxte Græs.

Til at fange Fugle eller Fisk, havde han slet ingen Lyst, han sagde: Dette Arbeide vil jeg overlade til dem, som har Lyst til uvisse Ting, og til dem, som ere dovnere end jeg er. Derimod fandt han mere Fornøielse i adskillige Slags tamme Fugle, som Høns, Giæs og Ænder. Derfor bad han Hosbonden, at de vilde grave en Park i Blege-Haugen, og gjøre et Plankeverk om samme. Det kostede Christen meget Arbeide, men det blev dog færdig. Derefter gravede han hele Blege-Haugen om, han byggede nogle Hønse-Huse, og lukkede nogle Kalkunske og andre Høns i samme Hauge, han strøede Havre i den opgravede Jord, at Hønsene efter deres Vane skulde grave Havren op igien. Disse lagde Eg og ynglede i saadan en Mængde, at Hosbonden havde stor Profit af denne Hauge og af denne Indretning. Han var lykkelig med Bier, men det maa jeg sige om ham, at han passede dem meget vel op. Hans Hosbond havde ingen Bier, førend Christen kom til at tiene hos ham, men

26

26 Den gudfrygtige

han kiøbte paa Christens Ord et Par Kuber, og han var inden tre Aar saa lykkelig, at han havde stor Fordeel deraf. Kort at fortælle: Christens Flid og Bønner gjorde Hosbonden lykkelig.

Hans gode Hierte og fromme Genyt var alletider bereed at tiene sin Næste. Han kiøbte sig adskillige Bøger, og lærte deraf mange nyttelige Ting, som en Bonde burde vide.

Iblant andre nyttelige Ting, gravede han et stort Hul for at legge Møddingen derudi. Men for at formere den og spare Halm, saa tog han Eege- og Bøge-Blade, naar de vare faldet af Træerne, og lagde dem en halv Alen høit i dette Hul, derefter lagde han Mødding og atter igien Blade. Dette tog han hver siette Uge ud igien, og meleerte det endnu mere iblant hinanden, og siden kastede han det igien i Hullet; altsaa havde han alletider mere Møg end andre, og deraf kom det, at hans Rug Marker alletider bar mere Frugt end de andres.

Engang om Foraaret saae han, at de ganske smaa sorte Tingester, som ligner Lopperne, aad Naboernes smaa Kaal-Planter op. Naboerne vidste ikke, hvad

27

og lyksalige Bonde. 27

som var best at fordrive dem med. Christen sagde: Tager kuns tørt Heste-Møg, og kaster det paa Bedene, saa dør disse smaa Orme. Iligemaade kan I ogsaa fordrive Regn-Ormene dermed, som ellers trækker en Plante efter den anden om Natten til sig i Jorden, at man tilsidst ikke veed, hvor de ere blevne af. Disse Orme trækker i Steden for Planterne Heste-Skarnet til sig.

Engang da Bønderne havde plantet Kaal, og den stod i sin beste Flor, saa aad Kaal-Ormene den op. De spurgte Christen ad, hvoraf det kom, at Ormene vare saa høflige og ikke aad hans Hosbonds Kaal saavel som de aad deres. Christen svarede: Dersom I havde saavel som min Hosbond, saaet Hampe-Frøe rundten om Jeres Kaal, saa havde Ormene ikke ædt den. Dette gjorde de følgende Sommer, og Ormene bleve borte.

Christen betiente sig ogsaa hele Aaret igiennem af følgende Bønder-Regler:

I Januarii-Maaned

Forsøgte han, om Faarene vilde æde Elle-Løv, de som aad deraf, om dem var han forsikret, at deres Lunge og Lever var sund, derimod solgte han de, som vilde

28

28 Den gudfrygtige

ikke æde Bladene, fordi de vare sygelige. Han skildte sig og ved dem, som tilig om Foraaret tabte Ulden, efterdi han deraf vidste, at de ligeledes vare sygelige. I denne Maaned striglede han ogsaa Hestene meget flittig, og holdte dem meget rene, efterdi Haarene falder i denne Maaned af dem. Han rensede Frugt-Træerne fra Utøi og Spindelvæver.

I Februarii

Gaae han efter Bierne, og gav dem Honning, som ingen havde, og i de Kuber, i hvilke kuns vare faa Bier, om dem lagde han Høe, og stoppede alle Sprekker vel til, at Bierne ikke frøs. Svinene bleve slagtede i denne Maaned, efterdi Flesket holder sig best, af disse Svine, som bliver slagtet i denne Maaned.

I Martii

Lagde han nogle Angelica-Rødder i den Drik, som han gav Svinene, deraf blev de hele Aaret igiennem friske. Han skar de unyttige Qviste af Frugt-Træerne og plantede Træer.

I April

Tog han Neller, hakkede dem og melerede dem iblant Hvede-Klid, og satte dem til Hønsene, de æder med Lyst deraf,

29

og lyksalige Bonde. 29

og legger mange Æg. Han passede Qvæget flittig op, efterdi Haarene falder i denne Maaned af Qvæget. Han

melerede Hestenes Foer med Malurt, naar den stod i Blomster, deraf purgerede de.

I Maji

Gav han Qvæget to Gange Brød med Salt og stødt Laurbær. Han rensede Frugt-Træerne fra Utøi.

I Junii og Julii

Naar Græsset var slaaet, saa satte han Høe-Stakkerne i Skyggen, om der var Steder, hvor Skygge var. Han vidste, at Høet blev sødere, end naar det stod i Solen. Om de gamle Frugt-Træer, som ikke bar, hakkede han Jorden rundt om lidet op, og gav dem bedre Jord.

I Augusti

Lagde han friske Høuse-Æg i en eller flere Tønder, paa Bunden lagde han først Rug, siden satte han Æggene paa den smalle Ende i denne Rug, dog saa, at Æggene ikke rørte ved hinanden, derefter Rug igien, og atter eg indtil Tønden var fuld. Disse Æg holdte sig hele Vinteren frisk, og han løsende mange Penge deraf. Men at legge disse Æg ned, maa skee naar Maanen tager af

30

30 Den gudfrygtige

I September

Tog han den halve Deel Honning fra Bierne, og lod dem beholde den anden halve Deel.

I October

I denne Maaned duer Græsset ikke meget, men fylder kuns Maverne paa Qvæget. Efterdi nu i denne Maaned falder allerede usunde Taager, saa gav han Qvæget undertiden Brød, og smurte Smør og noget Theriac paa Brødet.

I November

Lagde han Møg om Frugt-Træerne. Han forvarede Bierne for Kuld.

I December

Naar det var got Veir, saa plantede han unge Frugt-Træer, men kuns paa Bakkene.

Christen vidste mange saadanne Kunster, og tiente saavel sin Hosbond som andre dermed.

Nu havde Christen tient i to Aar hos denne Mand, og Hosbonden forbedrede hans Løn, og Christen tiente nu som Karl hos ham. Hans Hosbond holdte meget af ham, og elskede ham som sin Søn. Disse to vare i denne Bye de frommeste. Præsten holdte meget af

31

og lyksalige Bonde. 31

dem, han besøgte dem tit, og kom om Sommeren snart hver Dag til dem i Marken. Disse to havde ogsaa stor Høiagtelse for denne gode Præst, efterdi han omgikkes med dem som en Fader, uden nogen Slags Egennyttighed. Deres Samtale var enten om GUds Ord, om Agerdyrkningen eller om Huusholdnings Sager, og Christen lærte meget af Præsten, saavel i Chriftendommen, som i Agerdyrknings Videnskab.

Nu vil jeg dog ogsaa fortælle noget om hans forrige ugudelige Hosbond. Denne slemme Mand var hverken GUd eller sin Næste troe. Alle hadede ham, og han hadede alle. I sær var han en Fiende af Christen, endskiønt Christen havde tient ham ærlig og troe. Han søgte tit Leilighed for at gjøre Christen Fortred, men Christen undvigede, og betog ham alle Lejligheder dertil.

Denne Ugudelige kom eengang om Natten ridendes fra Byen. Christen kørte foran, og vidste ikke, at denne slemme Mand var saa nær hos ham. Christen sang just en Psalme, i det samme fik han et Snert af en haarflettet Pidsk i Ansigtet, at han nær havde daanet derved.

32

32 Den gudfrygtige

Han følede stor Smerte af dette Slag, som forhindrede, at han ikke kunde blive vaer, hvo som saa liderlig havde slaaet ham; men han giettede det siden rigtig nok, at hans gamle Hosbond havde spillet ham dette Puds, og Dagen derefter fik han at vide, at denne fæle Mand ved samme Tid var redet samme Vei. Christen taug stille dermed. Han havde ingen Vidner, han kunde ikke lade ham stevne, altsaa blev det derved; Dette var ogsaa al den Hevn, som denne Ugudelige tog over Christen.

Denne Hevngierrige var imidlertid ulykkelig nok. Han havde atter tabt en Proces, og maatte atter betale mange Penge for Processens Omkostninger. Han var i en Tid paa fire Aar kommen i stor Gield, og hele Huusholdningen var geraadet i slette Omstændigheder. Der var hverken Lykke eller Velsignelse mere i hans Huus, endskiønt han vilde tvinge det med Gevalt. Han købte sig bedre Heste, han fæstede andre Tieneste-Folk. Han arbejdede selv og passede paa alting; men uden Guds frygt, uden Bøn. Han meente, at det var nok, naar han og hans Folk kuns arbejdede; men de

33

og lyksalige Bonde. 33

arbejdede uden Velsignelse. Han var glad, naar han havde vel besaaet sine Marker; men han høstede kuns lidet. Han rosende hans Qvæg, at det var vel ved Magt; men der blev sygt og døde. Snart faldt en Hest, snart Døde en Koe, snart et Faar, snart et Lam. Al Velsignelse var viget fra ham og fra hans Huus. Han blev hver Aar fattigere. Derimod var idel Velsignelse hos Christens Hosbond, og denne gode Mand takkede vor HERre for denne Maade og for alle disse Velgierninger. Han faldt hver Morgen og Aften paa sine Knæ og prisede GUD, som saa forunderlig velsignede ham, og lovede sin GUD med disse Ord:

Lov dog den HERre, som alting saa vel

for dig mager,

Den som dig Sundhed forlener og venlig

ledsager,

Tænk, af hvad Nød,

Denne din HERre saa sød,

Dig ved sin Almagt uddrager.

Nu var Hosbondens Datter atten Aar gammel. Hun var meget gudfrygtig, arbeidsom, dydig og smuk. Nu rnelde sig adskillige friere til denne kiøn-

34

34 Den gudfrygtige

ne Pige, deriblant var en Skytte og en riig Bonde-Søn. Disse Friere vidste, at Pigens Fader havde noget til beste, og efterdi hun var det eneste Barn, saa kunde hun med Tiden arve Faderens Gaard. Disse to, nemlig Skytten og Bonde-Sønnen, vare de fornemste iblant dem, som friede til Karen. Moderen syntes at Skytten var fornemmere end Bonde-Sønnen, som hedte Anders. Han havde skikkelige grønne Klæder paa, og hun troede, at Skytten endnu kunde blive en fornem Mand, i det Herskabet havde lovet han, at han med Tiden skulde blive Skov-Rider; altsaa vilde hun saavel som andre Mødre gierne have en fornem Sviger-Søn, og holdte altsaa Skyttens Partie. Faderen derimod holdte Anders Partie, efterdi han var tilfreds, at Karen fik en Bonde, som kunde vare Bonde saa længe han levede, men han holdte det for meget uvist, at Skytten blev Skov-Rider, efterdi han kiendte Herre-Gunsten lige saa got, som han kiendte April-Veiret.

Nu vilde mange tænke, at Christen havde været nærmest til denne Brud; men Christen var denne Gang endnu

35

og lyksalige Bonde. 35

ikke et og tive Aar, og havde ikke i Sinde at gifte sig faa tilig, dertil saa var han ogsaa fattig, og vidste ikke at ernære en Kone, uden at han satte hende og sig i Fattigdom. Han havde ikke mere end hundrede Rigsdaler, og altsaa neppe saa meget at købe sig et Huus med en liden Hauge, altsaa tvivlede han paa, at Karens Forældre vilde give ham deres Datter til ægte, endskiønt han bad dem derom. Han vidste nok at Karen kunde lide ham, men at hun elskede ham frem for andre, det vidste han ikke. Christens Hosbond og Madmoderen trættes tit sammen om dette Giftermaal, og Moderen havde nær bragt det saavidt, at Karen skulde tage Skytten.

Christen blev syg i samme Tid og laae til Sengs. Karen forsømte ingen Leilighed at varte ham op. En Aften da han var meget syg, og Præsten havde besøgt ham, kom Karen ind i hans Kammer, hun satte sig ved hans Seng og saae længe paa ham. I det samme begyndte hun hiertelig at græde. Christen, saa syg han endogsaa var, spurgte Karen ad, hvorfor hun græd. O min kiere Christen, svarede hun: Jeg græder,

36

36 Den gudfrygtige

fordi jeg troer at I døer. Jeg sørger mig ihjel dersom I døer.

Gud velsigne Jer, lille Karen! sagde Christen: græd ikke for det. Jeg Døer om det er GUDs Villie. GUD give, at det gaaer Jer alletider vel! GUD give sin Naade til Jeres Giftermaal!

Tael ikke om Giftermaal, kiere Christen! sagde hun: Jeg vil ingen have af dem, som mine Forældre vil tvinge mig til. Jeg har kiendt Jer nu i nogle Aar, jeg veed, at I er et fromt og skikkeligt Menneske, derfor har jeg tænkt og ønsket, at I med Tiden ville bedet mine Forældre om, at vi maatte blive gift med hverandre; men nu, nu er min Forhaabning ude, nu maa jeg see, at I døer.

Kiere Karen! svarede Christen: græd ikke! imidlertid takker jeg eder Karen for den Godhed I bær til mig. GUD vil belønne den. Jeg er meget syg, og jeg kommer ikke op fra min syge Seng. Her tog Christen fat paa Karens Haand og sagde: GUD vare med dig Karen! Det gaaer dig evig vel. Han kunde ikke tale mere denne Gang, men Karen græd, da just hendes Moder kom ind i Kammeret. Hun sage paa den syge

37

og lyksalige Bonde. 37

Christen, og hun saae paa hendes grædende Datter. Græder du Karen, fordi Christen skal døe? sagde Moderen: Ja jeg gjør, svarede Karen. I det samme græd Moderen ogsaa. Derefter spurgte hun Christen, hvorledes han befandt sig. Kiere Moder! svarede han: jeg er meget syg, og ønsker: at vor HERre snart vilde forløse mig.

I det samme kom Degnen og besøgte ham. Han læsede mange smukke Bønner for ham, og Christen var meget vel bereed til Døden. Han sagde til Karen: Kiere Karen! det er bekjendt, at jeg har hundrede Rigsdaler staaende paa Rente, til disse hundrede Rigsdaler er I ene Arving til, det samme skal jeg ogsaa sige til Jer Fader og til Præsten. Karen takkede ham med grædende Taare derfor. Samme Eftermiddag kom ogsaa Doctoren, han aarelod ham to Gange i fire Timer, og derefter sov Christen samme Nat 3 Timer, han havde slet intet sovet i to Nætter og to Dage. Derefter befandt Christen sig lidet bedre. Karen var glad, at hendes Ven var lidet bedre, og hun vartede ham flittig op.

38

88 Den gudfrygtige

Følgende Dag befandt han sig endnu bedre, og huskede paa det, som Karen havde sagt til ham. Han formerkede deraf, at Karen elskede ham af Hiertet. Hvad er herved at gjøre? tænkte han: Hun har Friere nok uden mig. Hvormed skulde jeg forsørge hende; Jeg er fattig. Jeg tør ikke begiere hende af Forældrene. Men var det GUDs Villie, at jeg skulde giftes med hende, saa var jeg lykkelig. Karen er gudfrygtig og arbeidsom, og det er jo alt hvad man kan begiere af en Kone. Jeg vilde gjerne tiene min Hosbond endnu i nogle Aar uden Løn, om han da siden vilde give mig sin Datter til ægte, men det gjør han ikke. Imidlertid glæder jeg mig dog, at Karen holder mig for sin Ven. Hun græd, da jeg var saa meget syg, for disse Taare vil jeg agte og ære hende al den Tid jeg lever, og jeg vilde ønske, at jeg var i den Stand at gjøre hende lykkelig.

I disse Dage var Karens Forældre bleven enige om, at den rige Bonde-Søn skulde være Karens Brudgom. Karens Moder havde været saa fornuftig, som sielden skeer, og lod Manden raade for dette Giftermaal. Nu kom det kuns

39

og lyksalige Bonde. 39

an paa Karens Samtykke. Følgende Søndag kom begge Frierne, hver af dem tænkte, at faae Karen til Brud. Skytten stolede paa hans Anseelse, og Anders paa sine Midler. Men Karens Forældre sagde til Skytten, at han ikke skulde gjøre sig videre Umage for den Sags Skyld, efterdi Karen vilde heller giftes med en Bonde, end med en Skytte, og de ønskede ham, at han snart maatte faae en rigere Brud end deres Datter var. Da nu Skytten var gaaet, saa lovede de Anders, at han skulde faae Karen til ægte, i Fald Karen vilde. Anders blev glad, og sagde: Det er en ganske let Sag, jeg veed at Karen holder meget af mig. Hvor er Karen? spurgte han: De svarede, at hun ikke var hiemme, altsaa lovede han, at komme følgende Søndag igien.

Anders gik i Kroen, og der kom han i Trætte med Skytten. Dagen derefter sloges de igien. De sloges som Hunde om et Been. Karen sagde til hendes Moder: De Narre havde ikke nødvendig at slaaes for min Skyld, efterdi jeg ingen af dem vil have til Kiereste. Hvad? sagde Moderen: Vil du ikke gifte dig med

40

40 Den gudfrygtige

Anders? Nei! svarede Karen, jeg vil ikke. Er du gal Karen? sagde Moderen: Veed du vel at Anders er en riig Karl? endskiønt han seer ikke got ud, saa er han dog vel saadan en Pige værd som Du er. Vil du være dine Forældre ulydig? Tie jo med denne Snak, faaer din Fader det at vide, saa er du ulykkelig. Kanske du vilde heller have Skytten, efterdi han seer bedre ud end Anders. Nei vist ikke Moder.

Vil du da ikke gifte dig Karen? Jo jeg vil Moder.

Med hvem da?

Kiere Moder! dersom I vilde tillade det, saa vilde jeg gifte mig med Christen.

Hvad vil du? Vil du ægte Christen? Pige! Er du gal? Raser du? Hvad vil du med ham? Hvad vil du med det fattige Menneske? Hvormed vil I ernære Jer? Vil du tiene paa et Sted, og han paa et andet Sted? Jo det vilde blive en fin Huusholdning. Karen! kom ikke med den Snak, det siger jeg dig. Er du gal? Betænker du ikke, at dersom du tager Anders, at du strax træder ind i din egen Gaard. Jeg foragter ikke

41

og lyksalige Bonde. 41

Christen, han er en flink Karl nok, men han er alt for fattig. Han er gudfrygtig og flittig nok, men han har hverken Hest eller Koe. De hundrede Rigsdaler er snart fortæret. Nei! min Datter, tag du Anders!

Jeg kan ikke lide Anders for mine Øine, svarede Karen: jeg vil heller tiene for mit Brød, end være gift med ham.

Denne Trætte med Moderen og Datteren varede endnu længe. Moderen fortalte det siden til Faderen, han forundrede sig meget over, at Karen var forliebt i Christen. Han taug ganske stille, indtil han havde overlagt denne vigtige Sag, og, som han fortalte selv siden, saa havde han spurgt Præsten til Raads om det.

Imidlertid var Christen bleven frisk igien, og havde adskillige Gange talt med Karen om Frieriet. Han fornåm at han elskede Karen, og ønskede, at han var i den Stand at forsørge en Kone. De havde gjort Aftale sammen, at de ikke vilde forlade hinanden. Christen sagde: Jeg er ung, Karen er ung, vi kan jo endnu bie et Par Aar, men dersom det vilde lykkes for mig, at jeg vandt

42

42 Den gudfrygtige noget i Lotteriet, paa det Lod, som jeg og Hosbond har sammen, saa vilde jeg, ikke bie længe, førend jeg købte min forrige Hosbonds Gaard, efterdi den skal sælges i denne Tid. Min forrige Hosbond kunde have levet got paa denne skønne Gaard, den er nu ruineret, men dersom jeg havde dette Gods, saa vilde jeg med GUDs Hielp snart sætte den i Stand igien.

Følgende Dage bad Karen, at Christen skulde bede Forældrene, at de vilde give deres Samtykke til deres Ægteskab, Christen vovede det, men baade Faderen og Moderen sagde Nei. De bleve ganske fortredelig paa Christen, og skiendte i hans Paahør meget paa Karen. Christen bad, at de ikke vilde blive vred derover, efterdi det dog ikke kunde skee, saafremt det ikke var GUDs Villie. Forældrene haabede at overtale Karen til at ægte Anders. Der forgik altsaa et Par Maaneders Tid, og Christen og hans hosbond blev gode venner igien, og ingen talte mere om dette Giftermaal. En dag, da Christen var ene hiemme, saa kom Præsten just ind i

43

og lyksalige Bonde. 43

Stuen til ham, da han laae paa sine Knæ og bad til GUD. Præsten spurgte ham ad; Om hvad han havde bedet. Christen svarede: Jeg takkede GUD for alle mig beviste Velgierninger, og bad, at han vilde give mig det, som er mig nyttelig.

Du gjør ret, sagde Præsten: at du takker GUD for det du har annammet af hans Naade, og at du beder GUD om det, som er dig nyttelig. Hold fast ved GUD og beed:

Hvad dig behager lad og mig,

O! Sielens Soel, ret inderlig Med Yndest vel behage.

Hvad som dig er imod, lad mig I Gierning ei fremdrage.

Præsten formanede Christen, at han ikke skulde vige fra GUD og hans Bud, faa kunde han vist være forsikret, at GUD vilde hielpe ham. Da Præsten nu havde talt længe med ham om GUD og GUDs Forsyn, saa spurgte han Christen, om han havde i Sinde at gifte sig.

Christen smilede ved dette, og sagde: Jeg vilde nok gifte mig, dersom jeg

kunde ernære en Kone. Præsten spurgte: Hvad det var for en, som han vilde ægte;

44

44 Den gudfrygtige

Christen svarede: Det er min Hosbonds Datter, hun er et skikkeligt Menneske. Præsten sagde: Du er ung endnu, du kan nok tiene nogle Aar endnu hos din Hosbond. Det vil jeg gierne gjøre, svarede Christen, men Karen skal giftes med det første. Det er ikke saa vist endnu, og om det saa var, saa har du intet derimod at sige.

I det samme kom Christens Hosbond. Præsten sagde: Her formaner jeg Jeres Karl, at han skal sætte al sin Tillid til GUD, og tiene Jer troe. Hosbonden sagde: Jeg er fornøiet med Christen, og jeg holder af ham, som han kunde være min Søn. Siden han har væ ret i mit Huus, har vor HERre velsignet mig, altsaa er det min Skyldighed at jeg hielper ham, efterdi han er fattig.

Christens Madmoder og Karen kom ogsaa ind i Stuen da Præsten sagde: Jeg holder meget af Christen, fordi han fører et stikkeligt Levnet. Det er vores Pligt at hielpe ham. Madmoderen sagde: Christen? efterdi du er et fromt og stikkeligt Menneske, saa giver jeg dig hermed min Datter, hun er din Brud. Mere kunde denne gode Kone

45

og lyksalige Bonde. 45

for Graad ikke sige. Og jeg, sagde Hosbonden, giver mit Samtykke dertil, og skienker dig hermed den Lorrerie-Seddel, i hvilken du havde Halvparten, paa den Seddel er vunden fem hundrede Rigsdaler. Jeg ønsker dig til Lykke dermed. Præsten sagde: Jeg vil uden Rente laane dig to hundrede Rigsdaler. Vi har underhaanden kjøbt din gamle Hosbonds Gaard til dig. Vi ønsker dig til Lykke! Nu har GUD hiulpen dig, tak ham for denne Velgierning. Beed og arbeid! GUD velsigne dig! GUD velsigne din Brud! GUD lade det gaae Jer alletider vel!

Christen faldt i stor Forundring over dette, og kunde snart ikke tale. Endelig takkede han dem alle for deres Velgierninger, som de bevisede imod ham, og lovede med Mund og Hierte, at han, i alle de Dage han levede, vilde være taknemmelig for denne store Godhed, som De bevisede imod ham.

Præsten formanede Karen, at hun skulde have GUD for Øinene og i Hiertet, saa vilde GUD give hende Lykke og Velsignelse. Derpaa tog Præsten Afskeed.

Nu vare Forældrene, Christen og sin Brud glade over denne forunderlige

46

46 Den gudfrygtige

Tildragelse, da just i den Tid, Da Karen skulde giftes, disse Penge faldt i deres Lod. Forældrene vare meget fornøiet over deres fromme Sviger-Søn, og Karen

og Christen elskede hinanden af Hiertet.

Christen og sin Brud takkede GUD af han paa saa en forunderlig Maade havde samlet dem, og tilladt, at de skulde træde i Ægteskab sammen.

Der forgik to Maaneder, førend Christen kunde imodtage denne Gaard, efterdi han maatte oppebie den Tid, indtil alting var bragt i Rigtighed. Christens gamle ugudelige Hosbond forbandede Gaarden og alle dem som skulde boe iden, den Gang han gif derfra; men Christen sagde: Dine Forbandelser, dine Eeder og din ugudelige Levemaade driver dig herfra.

Saasnart Christen var flyttet ind, saa holdte han Bryllup med sin elskværdige Karen, og alle sagde: At dette Brude-Par var smuk, kydsd og gudfrygtig. Ti Maaneder derefter gjorde Karen allerede Barsel, og bragte en velskabt Søn til Verden.

Imidlertid var denne unge Mand flittig, han forsømte hverken Bønnen

47

og lyksalige Bonde. 47

eller Arbeidet. Han vidste, at disse begge Dele maatte være forenet med hverandre. Da han nu bedede og arbejdede, saa velsignede GUD ham, alt hvad han tog sig for i hans Embede, det lykkedes for ham, og han var et Exempel for alle dem, som kiendte ham. Alle gad lidt ham. Han var en trofast Mand. En Ven af sin Fiende og Næste. Han gav gjerne Almisse, og vor HERre gav ham det tidobbelt igien. Han stode paa GUDs Naade, og ikke som sin gamle Hosbond paa sin Formue. Han bandede aldrig, men han formanede andre med venlige Ord, at de ikke skulde misbruge HERrens Navn. Hver Morgen og hver Aften holdte han Bøn med alle sine Folk. Han undte sine Folk ogfaa tilladelige Fornøielser, efterdi han vidste, at man blev kied af Arbeidet, og at man efter uskyldige Forlystelser arbejdede igien med mere Munterhed.

Paa hans hele Gods var ikke en Alen bred Jord, som han ikke vidste at benytte sig af. Han var lykkelig, fordi GUD var med ham. Han levede med sin kiere Hustrus fornøiet, de elskede hinanden oprigtig. De avlede tre Sønner og

48

48 Den gudfrygt. og lyksal. Bonde.

en Datter sammen. De bleve rige Folk, og GUD var med dem.

O lader os efterfølge denne gudfrygtige og lyksalige Bonde. Lader os bede og arbeide.

Jorden med alt hvad den eier, Himlen med dens ganske Hær, Hvor mit Øie sig hendreier,

Alt for min Skyld dannet er,

Dyr og Urter, Sædens Grøde, Skove, Fielde, Mark og Lund, Ferske Vand med Havets Grund Skulde rekke mig min Føde.

Alt tilsidft en Ende faaer,

Men GUDs Kierlighed bestaaer

1

Nordenzons Forestilling om publike Verkstedes-Huuse, eller Haandgiernings-Skolers

hos

Hospitaler,

og

Fattiges Forsorgs-Huuse,

aaa og hos

Tugthusene,

til

nyttige Haand-Arbeider

at bestille,

ester hvers

Kræfter og naturlige Beqvemhed

dertil.

Kiøbenhavn 1773, trykt hos A. F. Stein, boende i Skidenstrædet i No. 171.

2

3

Hver veed tilforn, at der er intet som meere kan formindske Udgifterne til de Fattige og Trængendes Underholdning, end som de fattige Lemmers eget nyttige Arbeide. De fleeste Fattige og Trængende ere og af de Kræfter, samt anden naturlig Beqvemhed, at de kan med Hænderne gjøre et og andet gavnligt Arbeide, naar behørig Indretninger med Underviisning er dertil; Men Indretningerne og Underviisningen seer man allevegne at mangle hos os. Det er dog ikke allevegne umueligt eller utienlig til at indrette publice, saavel som private Verkstæds og Lære-Huuse, skjønt ikkun paa faa Stæder til alle slags lette Haandgiernings-Arbeider, men ingensteds, hvor intet er giørligt og afsættigt,

4

thi hvert Sted behøver Mængde af mange slags nødvendige, skjønt smaa og lette Haandgiernings-Arbeider.

De Fattige og Trængendes Tal havde, uden al Tvil, været meget mindre, nu hos os, om Halvparten af Hospitaler og Fattiges Huuse, saavel som Tugthusene, havde været indrettede til Verkstæds og Haandgierningers Lærehuuse, det havde og nok været skeet, om Forfædrene havde havt den Erfaring og Indsigt, som nu haves iblant alle slags Folk derom; thi om end nogle ubetydelige, eller smaa private Haandverksmesteres Tal maatte blevet mindre derved, udi nogle Kiøbstæder, saa var og blev dog de fattige og trængende Menneskers Arbeide, som saa meget er mistet, til langt større Vinding og Fordeel.

De fleeste Svage og Vanføre kan jo, ved Øvelse og behørig Underviisning, bestille mange slags smaa og lette Haandarbeider,

5

haar de ikkun har nogenledes friske Hænder og Øyensynet. De friske Fattige og Trængende, ere deels tienlige til fine og nætte Arbeids-Giæringer, andre til grove og tunge Arbeider, ingen er til, uden allene de Syge og Sengeliggende, som jo kan bestille noget, saalænge de har rørlige Hænder og Øyne at see med, samt beholden Fornuft.

De letteste Haandgiernings-Arbeider, som meest og beqvemmest skikker sig udi publice Hospitaler og Fattiges Forsorgs-Huuse, saa og udi Tugthusene, bestaaer fornemmelig i følgende for begge Kiøn, saasom:

1) Qvindekiønnet til at spinde alle slags til Vævning, af Ulden, Linnet, og Bomuld, item fiin og grov Traad, saa og at farve smaa Partier deraf.

2) Alle slags Ulden- og Linnen-Baad at at væve, saa og baade fiine og grove Lærreder, disse slags Stoffer & c., item at

knytte

6

Strømper, Nathuer, og Undertrøyer, vel og for endeel at gjøre adskillige slags Kniplinger og Posementmager-Arbeide, men i sær, for grove og ubevante at væve Senge-Dækkener, Pak-Strie og til Korn-Sække, item til Præseninger og Betræk & c.

3) At spinde Hampetraad og knytte Fiskegarn deraf, item Seilgarn og Hysing at spinde.

k

4) Knapmager-Arbeide af Kameelgarn, Traae og Heste-Tagler, er meest beqvemt for Qvindekjønnen, naar de ikkun har friske Hænder og gode Øyne at see med. Spinding, Vævning og Knytnings-Arbeide kan aldrig mangle for Qvindekjønnen, desuden er der dog meget, som Qvindespersoner kan bestille tilligemed Mandfolkene. Men det meeste af efterskrevne maa dog udrettes af Mandspersoner, saasom:

At gjøre Spinderokke, item at dreje Træfade, Skaaler og Talerkener, og andet meere saadant Drejer-Arbejde, særlig i Tugthusene.

7

2. Kofferter og Flaske-skrine & c. kunde der gøres ligesaa gode, om ikke tildeels meere stærke og tjenlige, end de der indføres fra Lybek og fra andre Udenrigs-Stæder.

3. At støbe Messing- eller Metal-Knapper, item Skoespænder og Knæespænder, samt Gehængspænder og Bandtlædersspænder, i sær udkræves der ofte en Mængde stærke Metal-Knapper og Spænder til Krigsfolkets Mundurer, og ellers en stor Deel aarlig til andre, ligesaa en stor Deel af adskillige slags Beslage, saasom til Ride- og Kiøre-Tøye, item til Drag-Kister og Skriver-Chatoller, saa og støbte Lysestager, Stryge-Jern, Mortere, smaa Huus-Klokker og Dømbieller, samt andet meere saadant smaat Giørtler-Arbeide.

4. Ligeledes af Tin, i sær Madskeer og Spænder, vel og Tallerkener og Fade.

5. Adskillig slags fortinnet Bliktøy, saasom Haandlygter, Tragter, Potte- og Pæle-Maale, Pomper, Vandrøre eller Tagrender,

8

samt en Mængde af andet smaat Blikmager-Arbeide.

6. Hagel og Kugle-Støberier er og til de Fatliges Verkstæder beqvemme.

7. Kammager-Arbeide, og Børstenbinderier ligesaa, og er det en stor Skam og Skade, at støbt Hagel, Haarkamme, baade grove og fiine, er bleven indført fra andre Riger og Lande, men end værre, at see endnu indført en Mængde af Børstenbinder-Arbeide, saasom Skoe- og Klæde-Børster, Støvkoste og Maler-Penseler, Gulv-Skruberter, samt Muurmands og Tiere-Koste, hvilket man maa blues ved at nævne i saadan grov mangelagtig Henseende.

8. Kurvemager-Arbeide er og beqvemt for mange af Fattighusenes-Lemmer, ligesaa at gjøre Pakmatter, item Haugematter af Sæv, eller Vand-Rører og Rughalm.

9. Sengematter kan der og gøres, samt Madrasser med Krylhaar udstoppet, da og de Krylhaar, som bruges til Stoeles Udstop-

9

ning, kunde blive der tilberedede, og kjøbes af Stoelemagerne, og Haarene af det slagtede Qvæg ej bortkastes, som før er skeet.

10. Liimkaagerier burde og drives meest ved Fattighusets Lemmer, særlig hvor nogen Mængde af Horn og Kløve var at faae, samt tør Fiskefinner, eller Svømmefierene og Sporene af vindtørret Fisk, hvilke ere meest tjenlige til at kaage Malerliim af.

11. Smaa Malerier og Lakeringer kan der og blive giort.

12. Tobaks-Daaser af Liimpappet Papiir ligesaa.

13. Kokkeøser og Træskeer i Mængde.

14. Grove Haar-Sigter og Træsaalde kunde og blive der giorte

15. Uld-Karder, Hægter og Fiske-Angler ligesaa.

16. Væverskede og adskillig andre Redskaber til Væverier, kunde der og blive giorte.

17. Endeel af Fattighuusenes Lemmer kunde og blive benyttede til Pottemager-Arbeide.

10

hvor Pottemagerier kunde blive indrettet i Nærheden.

18. Tobaksspinderie er beqvemt næsten for alle, som har lidet Kræfter og nogen Nytte af sine Øyne, samt friske Fingre. Mange kan og skiære Røg-Tob«k, som sælges i heele, halve og fiendendeels Pund, ligesaa at tilvirke. Rapee-Snuusrobakker af adskillige slags.

19. Af gamle forslidte Touge, bliver Digtungs-Verk, til Skibe og andre Fornødenheder forfærdiget, saasom Skibsnands-Garn, Seisinger og Sarvinger, samt Skibsmatter, som alt er læt at lære og giøre.

20. Farverier og Trykkerier, baade til Uldenog Linnen-Tøye, kan der og holdes vedlige paa endeel Stæder.

21. Smaa Tapeberie-Søm, saa og fortinnede Kop-Søm, kan og i nogle publiqve Verksteds-Huuse blive giorte, samt andet deslige.

22. Rammer og Foutteraler til Bordspeile og Reisespeiler.

24. Bogbinder-Arbeide ligeledes.

11

24. Adskilligt Bødker-Arbeide, saasom Tønder og Pakfade af Fyrre eller Grannetræe, vel og Eegerender, samt heele og halve Ankere, smaa Sylte-Dunker og andet deslige.

25. Garverier kunde der og være i de store Kiøbstæder.

26. Grove Hattemagerier, ligesaa Reise-Kabusser, samt de med Skind overtrækkede Hatte og Kabusser, som Fiskere meest bruger og behøver.

27. Ræmsnider og Sadelmager-Arbeide ligeledes.

28 og 29. Skræder og Skoemager-Verkstæder kunde og tildeels være, i sær til Sømmands-Klæder, at giøres. Men mange af disse Haandverks-Arbeider maatte dog gaae for Mesternes eget Forlag og Regning, og de allene betale visse Dag-Penge, eller for Stykkeviis Arbeider, til de fattige Lemmer, som de benyttede til Arbeidet, enten i eget Huus, eller paa et indretter Verkstæd i eller nær hos Hospitalet, eller i Tugtehuset. Alt

12

kan just ikke passe sig vel, eller holdes vedlige paa et Stæd, men noget deraf paa et og noget meere paa et andet Stæd, alt efter Stædets Tarv og Beskaffenhed.

30. Paa nogle Stæder kunde der meget vel, og til temmelig god Fordel, blive anlagt Hauger, til Tobaks-Plantning, samt til Kaal og Madrødders Avling & c., hvis Rygtning, under en Urtegaardsmand, meget vel lod sig giøre ved de Fattige, som havde lidt af Legemers Kræfter tilbage; Men alt dertil hørende maatte vel helst gaae for Urtegaardsmandens eget Forlag og Regning, og han betale Dag-Penge til dem han benyttede til Arbeidet, af hvilket Lugningen og Vandningen blev det meeste, som de Fattige og Svage Lemmer kunde benyttes til. Hauge-Grunden, tilligemed behørige Huuse for Urtegaardsmanden maatte være Hospitalets, eller Fattighuusets egen Ejendom, og allene paa visse Aar bortpagtes, ved offentlig Auction, da derved i Tiden vilde blive en ansee-

13

lig Indkomst for de Fattige, da og en saadan Urtegaardsmand best og beqvemmeligst kunde holde Marketenteriet, eller Spiisningen til de Fattige, saavel kaagte som ukaagte Æde- og Drikke-Vahre, skjønt de tillige maatte have den Frihed at anskaffe sig samme, hvor de kunde faae det enten bedre eller for ringere Priis.

Paa Landsbygderne udi Norge kan publiqve Verksteds- og Fattiges Forsorgs-Huuse, ikkun paa faae Stæder holdes ved liige. Men vel i de fleeste smaa, som i de store Kiøbstæder, hvor og et Tugthuus burde være, nemlig: et i en Kiøbstæd for hvert Amts District, samt hos Tugthuuset et Arrest-Huus, hvori de farligste Misgierningsmænd, samt rasende og afsindige Mennesker kunde blive sikkerlig forvaret, saa og et særdeles Huus, hvori de Mennesker kunde blive forsørgede, der ere befængte med smittende og ulægelige Sygdomme, da og Landets eller Amt-Distriktets

14

Indbyggere maatte contribuere sin Deel, baade til saadanne Huuses Opbyggelse og Vedligeholdelse, som og til Lemmernes Underholdning.

Hvor der allerede er Tugthuuse, der kan bemeldte Arrest- og Syge-Huuse, med gandske taalig Bekostning blive indrettet; hvilket Gavn de Forstandige, hver paa sit Stæd, end videre og bedre kan skiønne; men alt saadant kan aldrig blive fort i ret Skik og til beste Tienlighed, forinden Kongelig Anstalter og Anordninger dertil bliver forud udvirkede, saa at alle Vedkommende maatte lempe og rette sig derefter.

Fattiges Forsorgs-Huuse, samt Tugt og Arrest-Huuse, behøves ikke saa anseelige og bekostelig opbygte, som Slotte og Lystgaarde. Matt seer jo paa adskillige Stæder, at deslige Forsorgshuuses Bygninger, og dets Vedligeholdelse, tilligemed mange Udlønninger til geistlige og verdslige Betientere, medtager meere,

15

end det som medgaaer til de fattige Lemmers Underholdning deri. For Hospitaler, og andre Fattiges Forsorgs-Huuse, er jo ingen særdeles Kirke nødvendig i Kiøbstæder, men vel en Sygetrøster, eller Forelæsere, for Resten saa kan jo Stædets Præster betiene Lemmerne baade i de Fattige og i de fleeste Tugt og Arresthuuse, skiønt i Tugthuuse maatte nok være indrettet en Kirke, i en stor Stue eller Sahl, samt en Skolemester, som maatte være Catechet tillige. En Inspecteur maatte der være, da han og tillige maatte være Regnskabsfører, og Skolemesteren, som Controlenr, for Inspecteurs Forretninger, Portneren, som tillige maatte holde en Gaardskarl og Pige, maatte og lønnes tilligemed de næst forbemeldte. Men Ober-Directionen maatte, uden Lønning føres ved Stæders Øvrighed tilligemed 2 eller 3 velforstandige Borgermænd.

Læremestere og Lærerinder, for Arbeiderne, saavidt det gik for Publik Regning, maatte ikkun tillegges liden vis Løn, men deres messte Belønning være, med visse pro Cento Penge, af det forfærdigede Arbeide; thi saa maatte de bruge sin yderste Fliid og Omhue dermed. Men naar Procento-Pengene ikke hvert halve Aar kunde indkomme eller blive beregnet, saa maatte der, af Stiftelsens Fond, gøres Forskud til Lønningen, saaledes, som Direktionen der tienligt

16

og billigt eragtede. Læremestere og Lærerinder maatte ligesaavel, som Betienterne, have frie Huusværelse, enten i eller nær hos Verkstæds-Huusene. Enkemænd og Enker, eller andre ugifte og beqvemme Personer, maatte helst antages dertil; thi en stor Familie er ikke vel tienlig i deslige Huuse, helst hvor der ikke er Værelser, eller Huusrum nok dertil. Til en Spisemester, eller Marketenter, maatte der nødvendig være behørig Rum og Værelser i Huuset, thi Lemmerne kunde ikke faa Spiise- og Drikke-Vahre indhentet fra Byen. Tugt- og Arresthuuse burde helst være i eet, og under een og den samme Tilsyn og Bestyring. Men de Fattiges Forsorgshuuse kan nok være paa adskillige Stæder i Byen, dog er de fleeste Fattige altid best tient med visse Penge, Ugentlig eller Maanedtlig, da mange af dem kan have frie Huusværelse, enten hos Slægtninge eller andre Venner.

Endeel af saadanne Forsorgshuuse seer man opbygget og meere indrettet efter Navn og Rygte fra andre Riger og Lande, end som efter vore Stæders Tarv og Beqvemhed, derfor hænger og Armoden stedse fast derved.

God Anstalter i et Land,

Giør at hver Gavn-nyttes kan.

1

Om Handelens Rettelse og Forbedring efter

Rigernes Tarv.

Ved

egne og andres Erfaringer

eftertænkt og skreven

ved

EVEN WALO.

Kjøbenhavn 1773, trykt hos A. F. Stein.

2

3

En retskaffen Handelsmand,

Med fuld Vidskab og Forstand, Er en States Styrke-Lem,

Som kan hielpe mange frem,

Til at drive Nærings-Værk,

Som gjør Staten Grundfast stærk; Men det blotte Kjøbmands-Navn Giør ej Staten meget Gavn. Vinding for hver Handelsmand Kommer jo fra Nærestand; Næringsmidler er jo best,

Fantast Kram er slem, som Pest.

Meget har man seet skreven og trykt, og end mere hørt talt og raisoneret om, at Handelen bør være fri og ubunden, hvilken Frihed de fleeste Handelsmænd

4

udtolker efter sin egen Gotfindende; Men naar det Nøye og ret betragtes, saa finder man, at Handelen er et af de fornemste Ting, fom hver Regiering maa stedse aarvaagen og nøye paapasse, saavel med Indskrænkelse eller Forbude, som med givne Friheder; thi, om fimm H -adelsmand fik Frihed til at handle frit, med alt hvad de kunde vinde noget ved, saa kom nok meget, om ikke det meeste, af vores beste Handels-Vahre, til Bortbyttelse for uforholden Kram og Vahre, ligesom nu, da Dukketø bliver os tilført fra adskillige Riger og Lande, ja endog fra det langt bortliggende Chinesiske Rige.

Handelsmænd maa altid passe paa, at anskaffe sig den meest begierlige og nyemodige Kram, endog om der var Mangel paa nødvendig Uderholdningsmidler.

Nødvendigheden og Nyttens tilsiger det selv, at al Indenrigs-Handel, under et og

5

det samme Herredømme, bør i alle Maader være fri, eller ubunden, med Landets egne Producter; Men fremmet Overdaadigheds-Kram og Vahre bør jo hver Regiering have Nøye Opagt med, enten til megen Indskrænkning, eller gandske forbyde ders Brug; thi Overdaadigheds og Forlystelsers Kram og Vahre udtrækker jevnlig de beste og gangbareste Midler, og efterlader sig intet andet, end allene en Mængde Filler og Almisse-Lemmer, samt foraarsager megen Ukruds Opvext, tilligemed almindelig Armod med Skam og Skade.

Mange Handels-Stæder og smaa Stater, har, i forrige Tider, vundet sig i stor Velstand, eller Velmagt, allene ved Handelen og deres Manufacturer; men det er dog skeet med andre Rigers og Landes Bekostninger, da de sidste ikke har i rette Maade paaagtet Handelens og Manufacturenes store Nytte, eller de Fordeele, som hine har tiltrukket sig derved. Mm saadant vil nok ikke skee i den

6

tilkommende Tid; thi hver Europæisk Nation stræber nu, baade med Flid og Formue, paa de nyttigste

Manufacturer og Fabriker, samt selv at drive deres Handel baade til Lands og Vands.

Det viser sig af Fornødenhed, at hver Handelsmand bør og maa vinde noget tilstrækkeligt, ved sin Handel; thi ellers vilde nok ingen befatte sig dermed; Men der maa og tillige, eller først og fremst eftersees, om Landet, eller Staten i Almindelighed vinder eller taber derved; thi de Handlende kan undertiden vinke anseelige Summer eller Capitaler, men kan dog være meere tabt for Staten derved, over hvilket Tab ikke hver kan gjøre Regning, ja de fleeste Handelsmand har enten liden eller ingen Indsigt deri; men det vedhører Regieringen at have behørig Opagt dermed.

Kræmmernes og Viinhandlernes Gevinst hos os, har for det meeste været stedse til

7

Statens Tab. Hver skiønner nok, at Fremmede har ikke skiænket os deres anvendte Bekostninger paa Arbejde og Umage med Mellemandlingen.

Handels Tabet for Staten bestaaer fornemmelig deri, naar gods og gangbare Vahre, saasom Korn, Qvæg og adskillige andre Føde-Vahre, item Trælast, Jern, Kobber, Sølv, eller myntet Penge bortbyttes, for adskillig slags Overdaadigheds Kram og unødvendige Vahre, saasom adskillige slags kostbare Viine og Liqueurs, item Silketøye og fiine Kammerduge, samt Nunnenskiær og Kniplinger, med mange andre Slags af slig Kram og Vahre, der enten snart forslides eller fortæres, uden at yde nogen Fordeel eller Gavn for Staten; men allene til Forlystelse for de Faae, der har Midler, eller nyder saa store Indkomster og Lønninger, ar de formaaer at tilkiøbe sig samme.

8

End videre taber Staten meget ved Handelen, naar dens egne Handels-Vahre, enten ilde eller urettelig bliver tilvirket, eller tilberedet, saasom ikke at tørre og bevare Kornet vel, fra Brand og Duggenhed, item at Smør, Kiød og Fiskevahre ikke bliver paa beste Maade behandlet ved Indsaltningen, ligesaa naar der kan vindes meere ved Saugskaarne Planker og Bræder, end som ved det heele Rundhugne Tømmer; undertiden vindes mere ved støbte Canoner og Canon-Kugler, samt Bomber, Mørser, Kakkellovne, Gryder og andet meere, end som ved Stang-Jern, der koster dobbelt saa meget Kull og Arbeide, ligeledes naar der kan erlanges større Fordeel ved platslagen Kobber, end som ved den uhamrede Kobbers Afhandling, og saa videre med de fleere Handels-Vahre. Alt saadant maa baade Regieringen og Handelsmændene have aarvaagen Opagt med, saafremt staten skal beholde alle sine muelige Fordeele.

9

De fleeste Handelsmænd bekymrer sig

meget sielden om videre, end allene hvad deres egen Vinding for den nærværende Tid paaminder og udkræver. Det er dem heller

ikke i alt muelig, at ændre eller paasee, om Staten vinder eller taber ved Handelen, de eftertragter naturligvis allene Vinding for sig selv, ligesom det og oftest kommer dem paa

et ud, hvad enten Avelsmændene i Landet nyder meget eller lidt for Vahrenene, som de tilvejebringer; thi Handelsmændene maae have

deres Handels-Bekostninger og Provision lige fuldt, hvad enten Vahrenes første Tilvejebringelse bliver efter halv eller heelt Værd betalte, derfor man og Regieringen i den Henseende have stedse og bestandig Opagt med Handelen.

Der er 6 Hoved-Poster ved Handelen, som Regieringen altid og Nøye man have Tilsyn med, nemlig:

10

1) At ingen forbuden eller uforføden Kram og Vahre bliver indført, eller indbyttet for gode og nødvendige Vahre, eller for myntet Penge; men Duketøye og anden saadan Kram, kan nok uden Skade bortbyttes for ligegyldig Kram.

2) At ikke flere eller meere af Landets Vahre bliver udført, end som vel kan undværes eller taales at miste uden Tab og Skade for eget Land; thi de fleeste Handelsmænd, saavel som andre Sælgere, vil helst at Folk skal trænge meget til de Vahre, som de har at sælge, endog om derved foraarsagtes Dyrtid med Hungers-Nød i Landet.

3) Regieringen maa og besørge meest muelig skee kan, at Almuen eller de, som først og fremst bringer Landets Handels-Vahre til veje, beflitter sig paa beste og tjenligste Maade at tilvirke eller forfærdige og tilberede dem, saa og tillige, at Vedkom-

11

17

mende kan nyde i beholdne Maader betalt deres Arbeide og Flittighed; thi Handelsmændene bekymrer sig sielden om fyldest Betaling for Slæb og Møye; de kan heller ikke altid faae Vahrens afhændet efter sin egentlige Værdie, ey heller komme vidt nok ud dermed, uden ved Regjeringens Forsorg, særlig ved at oprette Handels-Traktater med andre Regjeringer.

4) Det vedhører og Regjeringen at eftersee og undersøge, om Landet mangler Kiøbstæder, til Handelens bedre og beqvemme Drift, at den kan drives med mindst Bekostning eller mindre Besvær, saa og at hensee, om der var at faae eller udfinde andre eller fleere Handels-Vahre, end der tilforn har været bekiendt og benyttet.

5) Ligeledes at besørge fornødne Manufacturer og Fabriqver opklækkede. Og endelig

12

6) Paaagte, at ingen Falskhed eller Bedragerier faaer Indpas, langt mindre fæste Rødder udi Handelen; thi, formedelst nogles Falskerier og Bedragerier, kan endog forvoldes stort Tab for mange uskyldige, ja for den hele Stat.

Samme 6 Hoved-Poster bestaaer ellers af mange Artikler, som her ikke behøves opregnede. Alle kan heller ikke forud vides, efterdi de ere foranderlige, saavel efter Tidernes Omstændigheder, som efter Landenes forskellige Beskaffenheder.

Ingen kan være eller blive en retskaffen Handelsmand, til Udlændsk Handel at drive, saalænge han ikke har reist og lærdt mere, end hvad der læres i en Kramboe; thi den der skal være vel kyndig udi Handels-Væsenet, maa vide meget meere, end blot og bar at kunde kiøbe og sælge, eller omvexle Gods og Vahre, til sin egen Fordeel.

13

De som skal drive udenlandsk Handel, mad være ved øvelse og egen Erfaring, vel kyndige udi mange Vidskabs« Poster, hvoraf jeg her Summarisk vil opregne de fornemste, saasom:

1. En Handelsmand bør først og fremst have

lærdt at skrive og regne ret og hurtig, med samlet Forstand om hver forskiellig Ting, som forefalder ved Handelen.

2. Bør og forstaae de meest fornødne Sprog,

saavidt hans Handel det udkræver, at han dermed kan føre Correpondencen ret forstaaelig med andre Landes Folk.

3. Ligesaa bør han være kyndig udi Bogholderige og hvad meere derved erfordres, saafom Regnskabers beqvemligste Forfatning efter Tingenes eller Materialiernes Beskaffenhed.

I Geographie og Handels-Historien bør han ikke heller være aldeles ukyndig.

14

5. Saavidt han agter at udstrække sin Handel, bør han og Nøye vide Forskiellen imellem eget Lands og Fremmedes Vægt og Maal. Ligeledes Mynternes Forskiellighed.

6. Told-Anordningerne og andre Forordninger,

om Land og Staders Commerce, hvorhen han driver nogen betydelig Handel, bør han vide og forstaae tilfulde, thi ellers kan han blive meget besnedit af andre.

7. Søe- og Handels-Retten bør han forstaae

ligesaavel, om ikke tildeels noget Nøyerer, end som de fleeste Dommere og Procuratores.

8. Om Priserne og Boniteten af alle slags

Vahre, som han agter at handle med, eller vil forskrive fra Fremmede, maa Han være vel kyndig udi, i den Henseende udkræves megen Erfaring og Vidskab, om adskillige Lande og Handelsstæders Manufaktur og Fabriqver, samt om Produkterne bliver retskaffen behandlet fra

em

15

først til sidst, hvilket alt ikke er muelig, for en Mand, at samle fyldest Erfaring om; men det nødvendigste deraf bør dog en retskaffen Handelsmand vide, deels ved egen Erfaring og deels ved Theorie, eller ved andres tilforladelige Underretninger.

9 Det maa og Nøye vides, hvad slags Gods eller Vahre der er forbuden at ind- eller udføres, hvor han agter at drive Handel.

10. Vexelløbet og de dertil hørende Love og Forordninger maa han og være vel kyndig udi, saaog i Affecurancerne.

11. En Handelsmand man være i det mindste sfaavidt lovkyndig, at han kan forfatte sikre Contracter, Certepartier og Facturer, item Bodmeriebreve, Conoisementer og meere deslige.

12. Til at befragte Fremmedes Skibe, med mueligste Gavn og Fordeel, er og uforbigiengelig fornøden, og bør en Handels-

16

mand ikke være gandske ukyndig eller ubefaren udi Søemands-Væsenet, thi i dets Mangel kan han i mange Maader og Tilfælde blive fornærmet, ja nogle har desformedelst tabt sin heele Velfærdt, og sneedige Seglingsmænd bragt sig i Velstand derved.

13. En Handelsmand behøver og undertiden selv at vide hvad der behøves og vil medgaae, til at udruste og udreede Skibe, saavel armerede, som uarmerede, saafremt han ikke vil taale, at blive besnediget af andre.

14. Naar en Handelsmand selv vil lade bygge Skibe, saa maa han og have nogen Kundskab og Erfaring derudi; i det mindste bør han kiende dueligt og udueligt Skibs-Tømmer og Planker fra hinanden, samt forstaae Skibs-Reparationers Forsvarlighed, om ikke paa de Indretninger, som dertil behøves.

17

En eller anden Fabrike eller Manufactur, som nødvendig behøvtes, maatte han og have nogen Kundskab om, at anlægge og indrette, saa det bestandig kunde blive vedligeholdt, til Landets og Handelens Gavn, hvortil Handelsmænd og andre, der ere med rigelige Indkomster af Regieringen begavede, og som er, eller vil agtes meere end som andre Folk, fornemmeligst bør anvende Fliid og Midler paa, ligesom det af mange er skeet tilforn, baade i Kiøbstæderne og paa Landet.

16. Endelig, siden ingen kan ventes bedre i Stand, end som erfarne og veloplyste Handelemænd, til at skionne og forfatte ret tienlige Handels-Tractater, saa er, i den Henseende, og for det almindelige Gavn Høylig fornøden, at de har nogen Indsigt udi visse Dele af Stats-Videnskaben, i det mindste bør de vide, hvorvidt det ene Land eller Rige nødvendig trænger til et

18

andet, i sær til deres eget Land, hvoraf de ere Lemmer, da de bør sikkert vide og skionne, hvorvidt det kan være tienligt ved Tractater at eftergive een eller fleere Fordeele for igien at erholde andre, som maatte være meere tienlig, eller og for at vinde andres Alliance, enten til Nødhjelp, eller til Sikkerhed, for at beholde bestandig de Fordeele, som var accorderet enten for Handelen eller i andre Maader.

Saadanne erfarne og velkyndige Handelsmænd ere og uforbigiengelig fornødne, som Medlemmer, udi endeel Regierings-Collegier og Kiøbstæds Magistraturer, derfor udvælger Briterne jævnlig saadanne Mænd til Parlements-Lemmer, for deres Handels-Stæder, og de paa Landet, udvælger helst de klygtigste Landmænd, for sin Deel; Men i somme andre Riger gaaer det langt anderledes til, da Magistrats og andre vigtige Betieninger bliver, ligesom ved Auctioner, bortsolgte til de meest bydende, uden

19

at paasee Personernes Duelighed og Beqvemhed, derfor er og samme Riger meest opfyldt med Armod og Elendigheder; dog er dermed her ikke Meeningen, at Briterne er i alt de beste, eller klogeste og forsigtigste, som man bør rette sig efter, udi Stats- og Handelsvæsenet; thi det er med heele Stater og Stænder, næsten ligedan beskaffen, som med enkelte Personer, der kan bestille et og andet meget got og roesværdigt, men andre Ting meget slet, om ikke gandske ilde og skadelig, tilmed saa udkræver jo ethvert forskielligt Land og Folk nogen Forskiel udi deres Stats-Huusholdning og Bestyrelse.

Indtil disse Tider har Folk i Almindelighed, ja endog Kiøbmænd selv hos os, ikke været af meget større

Betragtning om Handelsmænd, end at dertil udkrævtes ikke meere eller større Vidskab og Erfaring, end som at kunde kiøbe og udsælge til egen Fordeel, samt at kunde skrive en Regning, ja det synes nu

20

saa, at de fornemste Statsmænd hos os i de forløbne Tider, har ikke havt bedre Indsigt og Tanker derom. Nu i nærværende Tid er det dog langt anderledes, skjønt Mængden er just ikke kommen meget vidt med øvelse og Erfaring udi egne Udretningerne.

Det synes være fornøden, at ingen blev tilladt at drive udlændisk Handel, førend de havde reist noget omkring udi de Riger og Lande, som de agtede at handle med, da de og tillige maatte blive af de best kyndige Handelsmænd examinerede, hvorvidt de vare kyndige udi det de helst bør forstaae; Men saadant, tilligemed andre Rettelser og Forbedringer udi Handelsvæsenet, er ikke at vente, saalænge og saavidt der ikke haves velkyndige Handelsmænd nedsatte, som Raadførere udi Regierings-Collegier og Kiøbstæds Magistraturer; saadanne velkyndige Handelsmænd er nok end ikke i nogen Mængde hos os at finde, de lader sig ikke heller saa hastig og let

21

opfostre, som Hofmænd og ordinaire Krigsmænd, eller som lærde Copie-Skrivere.

Det Europæiske universalle Sprog, nemlig Latinen, er nok heel gavnligt, men ikke nødvendigt for hver Handelsmand. De kan desuden ved eget: og andre polerte Nationers Sprog blive lærde nok, vel og tildeels meere forstandige og gavnlige for Fædernelandet, end som mange der ere allene Sprog lærde.

Man veed just ikke, at Mennesker i nogen Tid tilforn har været meere og bedre oplyste, end som nu, til ar skionne og udvælge det de kan finde sig best beholdne med; her tales og skrives nok derom; men i egne Udretninger mangler nok endnu meget, samme sees nok ikke mindst udi Handelsvæftnet.

Alle Stater i Europa stræber nu paa, at forbedre og udbrede sin Handel; men naar man Nøye seer derhen, saa finder man mindst

22

for det meest Nødvendige, men falder meere ud paa det, der allene tiener til de meest Formuendes Forlystelser, samt til Overdaads og Ødselsheds Befordring.

I Henseende til Kræfter og Formue har nok de Fornemste og best Bemidlede, i sær Kiøbstæds-Folk, i disse Nordens Riger, ikke været de meest efterladne, eller forsømmelige, til at forfremme Overdaadighedens-Handel, hvilket meget vel kan skiønnes af deres hidindtil brugte Klædedragt, og andre Pyntelser baade paa Kroppen og i deres Huuse, samt en kostbar og tildeels fuldkommen ødsel Levemaade, med Spiisning og Drikkevahre, fra andre Riger og Lande; Eqvipagien bør man heller ikke forglemme at eftersee, tilligemed de mangfoldige opfyldte Kramboder og Viinkieldere & c. der for det meeste tiener til intet andet, end at gjøre Folk galne, og at forlyste nogle Faae, samt at udarme de nyttigste og fleeste udi Nærestanden.

23

Det galne og ret fordævelige Principium, som længe har været fremarvet iblant de fornemste udi Staterne, nemlig, at sysselsætte en Mængde Folk, for at vinde Næring ved Overdaadighedens mangfoldige Arbeider, samt til parade og dovne Menneskers Opvartning; det har baade forvildet og bedærvet det nødvendigste udi Handelsvæsenet, samt foraarsaget Staternes Udarmelse og Afmægtighed.

Der er Jo i intet Land eller Rige at vente store Rettelser og Forbedringer, til almindelig Gavn og Velfærd, uden ved Regieringens Foranstaltninger, særlig hvad der angaaer Handelen og Kiøbstædernes Haandværker; thi hver for sig søger allene namrligviis sin Fordeel, og det stærkeste Partie vinder jævnlig Fortrinnet, ikkun faa bekymrer sig om det almindelige Gavn, og end ferre finder nogen Udvey til fremgang dermed.

finder

Af

24

Af alle Haandværker er Jern-Smedene de nødvendigste, er og tillige over 20 nyttige og forskellige Professioner deraf, foruden de, der allene tiener til Forlystelses-Arbeider; naar da fra mange slags Smeede behøvtes, og kunde have havt behørig Næring, baade i Danmark og Norge, helst siden der i Norge har været længe fyldest nok af Jernværker; hvorfor er der da ikke i Betids bleven besørget alle slags fornødne Smede og Smede-Fabriker opsøstrede, og Fremmedes Jernkram forbuden at indføres; thi saa havde en stor Mængde

Smede, baade ved fint og grovt Arbeide, haft Næring nok i begge Rigerne; Men samme Arbeider fører ingen betydelig Kildring og Forlystelser med sig, og er derfor ventelig tilsidesat, og ikke i behørige Maader bleven forestillet Regenterne. Derimod har snedige Commissionairer aldrig manglet behørige Forestillinger, i forrige Tider, til at anskaffe, baade store og smaa Qvantiteter af støbt og smedet Jern, fra andre Riger og

25

Lande, deels Canoner og Kugler, Mortere, Mørser og Bomber, og deels Skyde- og Side-Gevæhrer til Krigsfolket, samt andet meere, indtil disse sidstforløbne 20 a 40 Aar. Det er altsaa ikke at undre, at vores Handel er kommen i Decadence, da den dog burde og kunde have haft et betydeligt Fortrin frem for de fleeste Europæiske Riger og Lande, ey allene formedelst Jernet, samt Kobber og Sølv & c.; men end meere formedelst Dansk Korn, og Øxen-Handel, samt fra Norge en stor Deel Trælast og en uendelig Mængde af tørre og saltede Fiske-Vahre, det meste er nok her uforføden at opnævnes.

Af samme Beskaffenhed, som med Jernet, har det og i lang Tid været med Spindere og Vævere & c. til Ulden og Linnen Klæder, hvoraf endnu mangler meget, baade af det fiinste og grove, i sær for Kiøbstædsfolk; thi Land-Almuen i Norge har altid selv tilvirket og forfærdiget de meest fornødne Ulden-

26

og Linnen-Klæder til eget Brug, undtagen somme udi Nordlands-Amt og Findmarken, samt nogle faa ved de andre Havkanter; men de fleeste Kiøbstædsfolk, baade i Danmark og Norge, har jo stedse indtil disse Tider meest klædet sig med Fremmedes indførte Ulden- og Linnen-Klæder, baade af grovt og fiint. Meget bedre har der heller ikke været handlet nred Giørtler, Messing-Smede, samt Drejer, Snedker og Stolemager-Arbeider, Uhrmager og Guldsmeds-Arbeider omtrænt ligesaa, Tobak og Tobaks-Piber har stedse været indført i Mængde indtil disse Tider, ligesaa Viine og Brændeviine, Porcelainer, Steentøy og andet fiint Pottemager-Arbeide, indføres jo endnu. Kniplinger, saavelsom alle slags ulden og Linnen-Baand, Silke og Sittser, samt Bomuldstøye indføres jo over al Maal og Maade. Silke-Strømper og Bomulds Dito, men ulden Strømper, samt Nathuer af Ulden og Bomuld indføres jo uden al Ende, ligeledes Syenaale og Knappenaale, saa og en god

27

Deel Lin-Hægler og Uld-Karder, samt Bæverskeede, Spinderokke og endeel andre Vævers Redskabe, item Rokke-Snorer og Fiol-Strænge, fiine og grove Haar-Kamme, samt adskillig slags Nyrenberger Kram, og det i Tusende Tal, ligesaa baade stort og smaat Jern-Kram, særlig Syler og Syenaale, Saxer og Lysesaxe, Foldknive og andre Madknive, Bidselstænger, Trendser, Stiebøylere og Ride-Sporer, Hængelaase og Taskelaase, saa og fortinnede Vindues-Jern, store og smaa Saugblade, Høvletænder, Huggejern og Drejerjern, Skoemager-Hamre, og Knibetænger, Fiiler i Mængde, Spigerborer, samt adskillige slags store og smaa Søm, vel og tildeels store Spiger, samt Heste-Skoe og Søm dertil, dog samme sidste 3 slags meest allene for Kiøbstæderne og de der boer nærmest deromkring. Videre bliver der indført Steege-Pander, Rister og Fyhrfade, fortinnede og ufortinnede Jernblik-Plader, item Hauge-Spader, Baads-Drægge og Skibs-Ankere, men af støbt Jern har Gryder nok været der meeste,

28

som stedse har været Indført, Resten af Jern-Kram vil jeg her ikke optegne, men vel det skammeligste og forunderligste, at her stedse fra fremmede Stæder er bleven indført en Mængde af det enfoldigste Børstenbinder-Arbeide, som Fattige og Tugthuus-Lemmerne meget vel kunde have været øvet til at gjøre, og derved fortient noget til sin Underholdning, efterdi de dertil behøvende Materialier kan erholdes for meget ringere Pris, end som paa de Stæder, hvorfra samme Kram er bleven meest indført, saasom Træ og Svine-Haar eller Børster, hvoraf bliver gjort og forbrugt en Mængde Støvkoste, Klædebørster, Skoebørster, Tierkoste og Gulvskruberter, Malee-Penseler og Kalkekoste & c. Formedelst samme og mange fteere deslige eenfoldige Arbeider, er jo mange, i andre Riger og Landes Stæder, blevne underholdte, imidlertid er Almisse-Lemmerne, og Udgifterne dertil, bleven saa meget mere forøget her hos os, som har forsømt Indretninger til Arbeidet.

29

Der er og forsømt at plante Tobak, som paa endeel Stæder meget vel lader sig gjøre, endog i den Nordredeel af Norge, særlig hvor der findes sort Sandig Jord imellem store Steene og Klipper, hvilken Grund ikke kan benyttes, hverken til Ager eller Eng, men meget god til Tobak og Peber-Rod at avle deri. Altsaa behøvtes da ikke de slags Vexter at indføres i nogen Mængde fra Fremmede. Det er forsøgt i Nordlands-Amt, at Tobaks-Bladene bedærvs ikke lætttere, end som del umodne Korn, af Frosten,-; men Tobaks-Planterne bør helst opfostres ved Høst-Sæd, paa et beqvemt Sted, hvorpaa intet Vand bliver staaende, men Sneen i Vintertiden meest bestandig liggende derpaa, hvormed meere Underretning bliver at saae i en anden liden Piece.

Adskillige baade røde og klare Viine kan og blive tilvirket af Ribsbær, Soelbær, Muldebær, Tyttebær, Bringbær eller Brambær- samt andre fleere, saa og adskillige sunde Safter til

30

Spiise og Medicin, saasom af Tranebær, Barbariser, Rognebær, Hæggebær, eller Fugelkirsten kaldet. Hvor man har Tranebær eller Barbariser og Rognebær, der kan man gierne undvære baade Sitroner og Pomerancer, ligesaa Rinske og Røde Viine, hvor der kan voxe nogen Mængde af Ribsbær, samt Bringebær og Tyltebær. Eenebær-Olie kunde paa somme Stæder bringes tilveje i stor Mængde, til at forsyne baade sig selv og andre Lande dermed, som mangler samme. Vildvoxne Urter og Rødder, samt Løv og adskillige Mose-Arter, der ere tienlige til at farve Ulden og Linnentøye med, det har og Norge en god Deel af, næsten i hvert Bygdelaug, endog paa de vilde og videst udstrækkende Fjelde, ja meget meere, end som her er bleven opnævnet.

Alle forbemeldte Vidskabe og Haandverker kunde meget vel have været opfostrede udi Norge, til fyldest Fornødenhed, i de sidst forløbne 100 Aar, naar der ikkun havde været

31

paabuden og paalagt hver, som der har handles med Udenrigs Kram og Vahre, i sær det meest ufornødne, at betale noget Aarlig til at bekoste fornødne Vidskabe, samt Manufakturer og Fabriqver opfostrede, hvilken Skat eller Udgift kunde meget taalig have været ansat med 1, 2, 3, 4, 5, indtil 20 a 50 Rdlr. for hver slags betydelig Kram og Vahre, som blev indført, samt udsolgt til Forbrugelse i Riget, alt efter Kvantitetens og Importancens Beløb, efter de gangbareste Priser. Ligeledes en vis Portion Aarlig fra dem, der har været tillagt rigelige Lønninger, eller andre betydelige Indkomster af Staten, men de fleere kunde vel ikke have taalt at skatte noget særdeles dertil, efterdi Handelsmændene indtrækkede det nok ved Prisens Forhøjelse paa Vahrene, i saa Maade havde nok mange Kramhandlere og Viinhandlere kundet taale at udgive meere end et Hundrede Rdlr. aarlig, men Korn og andre Fødevahre maatte ikke have været derunder beregnede.

32

Ved samme, og de fleere dertil henhørende Foranstaltninger, havde nok, udi en Tid af 25 Aar, de meest fornødne Manufacturer og Fabriqver været bragte i behørig Stand og Drift, i de største Kiøbstæder, vel og tildeels i de smaa. Imidlertid maatte der forud have været fastsat visse Aar, for hver slags forskiellig Kram og Vahre, hvorlænge samme fra Fremmede maatte indføres og udsælges, til Forbrugelse i Landet, og der under særdeles Mulct, eller Handels-Rettighedens Forliis; Men saasom der var fyldest af nogen Ting forfærdiget i Landet, saa maatte dets Indførsel strax forbydes, og de af samme slags usolgte fremmede Vahre og Kram optegnes, stemples og udmærkes, samt allene afhændes udi et fælles Handels-Huus i Byen, efter den Priis, som blev sat paa de i Landet forfærdigede Kramvahre, alt under Straf af Vahrenes Confiscation og Vedkommendes Handels-Friheds Forliis. Ingen Kræmmer vilde eller kunde undvære eller efterlade at forskrive noget, af den meest afsæt-

33

lige Kram, allene for at betale nogle faae Rigsdaler Aarlig til nyttige Manufakturer og Fabriqvers Opklækkelse.

Saalænge de Handlende har været tilladt at indføre alle slags Kram og Vahre, saa har det jo været umuelig, uden Tab at faae de fornødne Manufacturer og Fabriqver opklækkede; thi man veed jo, at ikke ethvert Land kan bringe alle slags Vahre tilveje for lige Priis, samt al Told og Consumption sviges allene for at vinde saa meget meere ved Vahrenes Afhændelse, hvilket meget vel og rettelig burde have været indvundet, ved det, at de Handlende kunde have betalt noget vist og fastsat Aarlig til Manufakturer og Fabriqvers Opfostring i Landet. Om end nogle af de i Riget forfærdigede Ting maatte have blevet i Førstningen noget dyrere, end som det der erholdes fra andre Riger og Lande; saa havde det dog ikke foraarsaget noget Tab for den hele Stat.

34

Det er stedse bleven indvendt, at ikke al slags Kram og Vahre, kan blive saa got og vel, eller saa fiine og nette, samt stedse efter nyeste og høieste Moder, forfærdiget her i Nordens Riger og Lande; Men samme er jo ikke værdt at svare paa, efterdi her haves Overbeviisninger nok, at Folk i Norden kan, ligesaavel som i de sydlige Riger og Lande, læres til at gjøre baade flint og grovt, samt alle slags nette Arbeider, og at ikkun faae Materialier mangler, og hvad de fornemste Moder angaaer, da er det ikkun Skade, for de fleeste Manufacturer, at omskifte Modeller ofte og anvende Tid og Fliid paa nye Moder og forskiellige Facons efter nogles daarlige Indfald og løsdrivende Fantasie.

I den tilkommende Tid bliver nok ingen betydelig Fordeel eller Vinding ved Handelen at erholde, fra nogen Europæisk Nation, uden allene ved at faae sit eget Lands Producter forvexlet, eller bortbyttet, udi sin første

raae

35

Materies Skikkelse, eller uden ved videre Kunstarbeide tilberedet og forfærdiget til sit endelige Brug; thi hver Europæisk Nation stræber jo nu allerede i alle meest muelige Maader, baade for Manufacturer og Fabriqvers Opklækkelse og Forfremmelse iblant sig, samt for Handelens Udbredelse, saavidt det lader sig gjøre med det sidste, baade til Lands og Vands.

De Lande og Handelstæder, som selv ikke har gangbare Producter, til at handle med, kan ikkun vente liden Vinding ved Handelen, i den tilkommende Tid, ja man mærker jo allerede stor Aftagelse i endeel Landes Handels-Stæder, endog hos dem, der har begyndt paa sikreste Grund med deres Handel; thi mange af deres Manufacturer ere allerede undergangne, og fleere vil der i Fremtiden undergaae, alt ligesom andre Nationer bruger Flid og Agt paa sin egen Vinding og Fordeele, i sær med Overdaadighedens Indskrænkelse,

36

og at gjøre det meest fornødne selv. Den beste og sikreste Handel bliver altsaa, allene med nødvendige Vahre, til Føde og Klæder, og det bør jo alle forstandige Folk meest beflitte sig paa, baade med alt mueligt Arbeide og heele Formue, baade i Kiøbstæderne og paa Landet.

Norge tilligemed Danmark har en stor Deel, og kunde tildeels have meget meere af nødvendige samt gode og gangbare Vahre at miste eller afhænde til mange andre Lande og Stæder, som trænger dertil; Men er selv, nemlig Danmark og Norge tilsammen, ikke, uden Hændelseviis, nødtrængt til andre Landes Vahre, undtagen det Portugisiske Salt, samt endeel Hamp, til Skibsbrug og til Fiskeriernes beste Benyttelse, Lin eller Hør kan man ikke sige at være nødvendigt at indbytte, efterdi det fornødne deraf kan meget vel blive avlet til Fornødenhed i begge Rigerne; men Blye og Tin vil maaskee altid mangle; Om

37

Viine og Brændeviine skulle være at regne iblant det Nødvendige, som mangler i Dannemark og Norge, det er da noget, som Folk ikke er eenstemmige udi; men mig synes, at det Slags er ikke at regne iblant det, som man nødvendig trænger til, ej heller Tobak; thi den kan blive til fyldest Fornødenhed avlet i begge Rigerne, og skjønt det ikke er at vente, at der hverken i Dannemark eller Norge kan blive opklækkede saadanne Viindruer, som i Frankerige, langt mindre, som i andre bedre Viinlande. Men saa har man dog derimod her i Nordens Lande en temmelig Mængde af adskillig slags vildvoxne Bær, hvoraf meget gode eller sunde og behagelige Viine kan blive tilvirket, hvorom her tilforn er bleven meldet; skjønt nu samme Viine ikke strax kunde blive efter de lækreste Viindrikkers Smag og Behag, saa maatte det dog ikke saa meget agtes, som den Fordeel Staten vant derved.

38

Det er nok lige saa ret og billigt, som nødvendigt, at Norge indbytter sig Korn, Salt og Hamp, samt andre nødvendige Vahre, hvorsomhelst det best fordeelagtig kan skee, med dets egne Vahre; Men fremmed Overdaadigheds Kram og ufornødne Vahre, burde aldeles ikke komme ind i Riget, til almindelig Forbrug, uden for saavidt det kunde blive betalt med ligegyldig Kram og Vahre; men den Handel maatte da ikkun tillades nogle faae, som maatte være i Stand til at gjøre behørig Rede og Rigtighed, samt oprette Skaden, om nogen Mishandling dermed skede. Dog nytter det ikke, at forebygge Strømmen paa den ene Side, og lade den udbryde frit paa den anden Side, hvor der er end bedre Grund.

Hvor ubilligt og utienligt har det ikke været, at den halve Deel af Norge har været forbunden til at forsyne sig, i Kornmangels Tilfælde, allene med Dansk Korn-Vahre,

39

men Danmark derimod ikke forbunden til at modtage Norsk Jern og Kobber, samt adskillig slags Trælast, saasom Tømmer, Planker og Bræder, som Danmark nødvendig behøver, og er i Mængde bleven indført, tilligemed al slags Overdaadigheds Kram, fra andre Riger og Lande. Begge Rigerne har jo tabt meget af sin Velfærd derved; hvem der har haft størst Skyld deri, kan de nok skjønne, som veed, hvorigiennem saadanne Forestillinger til Regenterne er gaaet. Nu gavner det ikke at skrive meget derom, uden for saavidt det kan tiene til Erindring og lagttagelse udi den tilkommende Tid.

Det som man meest maa undres over, er dette, at siden Folk og Regieringer nu i mange Aar har seet og skjønnet, at Overdaadigheden med sine skadelige Handeler har været Hoved-Aarsagen til den almindelige Afmagt og Armod, og det har, for det meeste, været mueligt at afværge samme, men er dog

40

ikke skeet til fyldest Fornødenhed, hvori Statshyklernerne uden Tvil maa have haft størst Skyld; thi for Handelsmændene finder man nok tilstrækkelige Undskyldninger.

At tage Exempler af andre Nationer, til at anlegge og opfostre nyttige Manufacturer og Fabriquer, samt at forfremme en og anden fordeelagtig Handel dermed, det er da noget, som berømmer sig selv, naar Staten ellers bliver vel tient dermed; Men at bekoste saadanne Manufacturer og Fabriquer opklækkede, og drive saadan Handel, der allene tiener til Yppigheds og Overdaads Forfremmelse, samt Midler og Formues unødvendige Forøvelse, det kan nok ingen Stat finde sig længe vel tient med, omendskiønt mange kan vinde sin Underholdning i nogen Tid derved, og nogle faae samle sig endeel Midler. Manufacturerne og Fabrikerne, saavel som Handelen, bør jo altid og allevegne være rettet og lempet efter Statens fornemste Tarv, og

41

ikke efter Particulaires Fordeele og Forlystelser.

Jeg erindrer nu her hvad en anseelig Øvrighedsmand engang udlod sig med, i en Gieste-Forsamling, hvor der blev, ved Sundheds-Drikkelse og et honet Fylderie, raisoneret meget, baade frem og tilbage, om Statens Velfærd, særdeles om Reformationer udi vores Handel, og tildeels om de fornemste Næringsbrug, hvortil bemeldte Mand endelig svarede, at alle vigtige Reformationer behøver lang Tid, da alt lader sig ikke vel gjøre i kort Tid, langt mindre paa eengang; men at det var altid best eller sikrest, at lade sine Naboer gjøre de første Forsøge med vigtige Reformationer; thi saa erholdes ved deres Bekostning, baade Kundskab og Erfaring, tilligemed behørig Sikkerhed, om Reformationens Nytte eller Tienlighed. Hvortil en anden svarede, at det er ikke altid og i alle Ting vel tienligt, at være den sidste med de fornødne Reformatio-

42

ner, i sær udi Handelen og Næringsvæsenet, Hvorpaa den almindelige Velfærd beroer.

Uden Tvil var den sidste af dybere Indsigt end den første, skiønt han ikke udlod sig med nogen videre Forklaring, ej heller nogen anmodede ham derom, ventelig fordi der strax blev proponeret en nye Velstands Pocal, at uddrattes.

Det er gandske vist nok, at store eller vigtige Reformationer udi Handelsvæsenet, behøver oftest lang Tid, førend dets rette Gavn eller Fordeele kan kiendes noget almindelig iblant Vedkommende, særlig naar de afhængende Vahre ikke strax kan blive udbragt til bedre Priis, eller de indbyttede Vahre faaes for lettere Kiød, end som tilforn, hvilket meget sielden lader sig gjøre, uden ved særdeles Tilfælde, eller efter lang Tids Forløb; thi man seer jo, at hvor et Lands Vahre er i sig selv af lige got Gavn, eller Bonitet, som andres af samme

43

slags, men er kommen i Vanagt og ringe Priis, enten formedelst ilde Behandling, eller alt for megen overflødig Tilførsel; der bortgaaer da oftest meget lang Tid, førend samme Vahre kan komme til lige Priis og Gyldighed med andres af samme slags, der længe har haft Fortrinnet efter Folkets Smag og Begierlighed; thi Handelsvahre maa jo altid være anrettet og tilberedt efter Forbrugernes Smag og Behag, omendskiønt eens egen Smag og Behag kan være tvert, derimod.

Det er forlængst almindelig bleven skiønnet, at Haandverks-Kunsterne og Handelen ere virkelig Greene af de almindelige Grund-Næringsbrug; men ikkun saa har paaagtet, at endeel af bemeldte Greene ere enten reent borttørret, eller tildeels forsinket i sin Fremvekt, formedelst nogle Greenes alt for store Udvekt, da de ikke i Betids ere blevne behørig afsnittede til den fornødne Jævnhed udi Vekten. Stammen svækkes altid ved de bedærvede

44

Greene, saa den tilsidst ikke kan bære de store, men væltes lettelig over Ende ved Stormvejr og flaeg Vinde.

Ved flittigt Arbejde og Formues Anvendelse, med god Indsigt og Forstand, kan et frugtbart Land, inden nogle faae Aars Forløb, vinde sig i Velstand, saafremt det ikke udsues, enten ved en skadelig Handel og overmaade paabudne Udgifter, eller og, at det nedtrykkes i Armod ved Jordens Grødes Misvekt, og almindelig Qvægdød, samt ved fiendtlige Ødelæggelser; men hvor Yppigheds og Overdaads Smagen har faaet Overhaand, der er da ingen Velstand at vente, førend der fremvoxer nye Mennesker i Fremtiden.

Nogen almindelig og bestandig Velstand i Norge, er nok aldrig at vente, fordi det meeste af Landet giver alt for liden og maver Grøde af sig, baade til Qvæg og Korn & c. Tømmer-Skovene, som omtrent for halvandet

45

Hundrede Aar tilforn var overflødige, næsten i hvert Bygdelaugs Destrict, ere nu ikkun smaa og meget tynde

at finde, i nogle faae Bygdelaug, og kan ikke ventes opgroede igien, inden 2 a 3 Hundrede Aars Forløb, paa de fleeste Stæder, ja næsten den halve Deel af Norges Indbyggere lider nu allerede Mangel paa Brændeveds-Skove, altsaa er der for den mindste Deel ikkun lidet efterdags at vinde, af Tømmer og Brændeveds-Skovene. Ved Bergverkerne er der heller ikke mange Bygdelauges Indbyggere, som kan indvinde noget betydeligt eller tilstrækkeligt, til Skatter og andre Pligtes Udgifter Afbetaling. Fiskerierne ved Havkanterne, og deels i Fiordene, vil nok stedse taale, at deraf indhentes en stor, skjønt ikke i alle Aar kan erholdes en tilstrækkelig Portion, for Handelen og Landets egne Indbyggere; thi skjønt Havstrands eller Saltvands Fiskerierne ere, paa mange Steder Aar visse, saa gives dog dermed ikke i alle Aar lige meget deraf, eller stor Mængde, er ey heller af saa stort Forslag

46

eller Vigtighed til Næring og Handel, som Qvæg og Jordavlingen, tilmed saa kan knap den tredie Deel af Norges Indbyggere, lange hen til at benytte Saltvands-Fiskerierne; Flere betydelige og tillige noget almindelig udstrækkende Næringsbruge, og til udlændisk Handel at drive, har Norge end ikke i nogen ret klækkelig Drift og Brug, om det kan skee, eller er at vente, det maa de best vide, som forestaaer Landets Huusholdning. Jeg tør ikke udlade mig med meere, end som jeg vel veed, at Mængden vil og maa bifalde. De som nyder størst Løn og Indkomster af Staten, de bør jo og have meest Erfaring om Landets Tarv og Tilstand, samt gjøre fornødne Forestillinger om, hvad der feiler eller mangler, særlig hvad Nærings og Handelsvæsenet angaaer, uden at glemme Religion og Justice, eller ret tienlige Love og god Politie.

Ved en fordærvet og skadelig Handel, kan og de beste og frugtbare Riger blive

47

Udarmet, hvilket nu er noksom beviist i Europa, derfor har og Hvert Land begyndt at handle og forfærdige det fornødne hos sig selv, og for sig selv, skjønt alle ere endnu ikke komne meget vidt dermed; men de naaer nok Maalet i Fremtiden.

Handels saavel som Nærings-Vahrenes Tilvejebringelse af Qvæget, Jorden og Vandene, beroer nok meest paa Indbyggernes egen Drift og Fliid. Men saavidt nogen Forbedring med Vidskab og Kunst udkræves, der maae jo

Regjeringen hielpe, med behørige Anordninger og Foranstaltninger, thi ellers kommer det seent, om ikke alt for silde, til behørig Gavn for Staten, eller til dens forøgende Styrke.

De, som skal udvirke noget gavnligt, eller

ret tienligt til Nærings og Handelsvæsenets Forbedring, eller Rettelse og Forfremmelse, de man jo være ligesaavel erfarne og vel kyndige udi det specielle, som udi det generelle for samme

48

Land og Stat; thi man har jo alt for meget seet, at Vildfarelser eller Feiltagelser, udi det specielle har foraarsaget baade Hinder og Fortrædeligheder, ja stor Tab og Skade for heele Staten.

Mange gode og ret tienlige Foranstaltninger ere og blevne, enten reent tilsidesatte, eller forandrede, efter Stæders og Particulaires Forestillinger, til deres nærmeste Fordeel eller Gotbefindende, hvilket ikke kunde have faaet Fremgang, naar vedkommende Øvrigheds-Lemmer havde haft behørig Erfaring om Landets Tarv og dets Beskaffenhed, da de burde i det mindste have vist, at anstalte tilstrækkelige Undersøgninger baade om Rodens og Grenenes Beskaffenhed, og ikke lade sig forblinde af nogle faae anseelige Blade og Blomster; thi det er jo den meeste og beste Frugt, som fornemmeligst bør paaagtes og eftertragtes.

49

Kiøbstæds Privilegier og Laugs-Artikler har for det meeste været indelukt og skiult i Raadhusene og hos Laugenes Oldermænd, ligesom Lommebreve hos andre Folk, da dog baade Kiøbstædernes Privilegier og Laugs Artikler, som ere af Regentere stadfæstede, bør uforbigiengelig være trykte og til alle Vedkommendes Efterretning bekiendtgjort, i det mindste i det Land-District, fom henhører til Kiøbstæden; thi hellers kan jo Folk ikke vide at rette sig behørigt derefter. Andres Forsagn og Underretning derom, er ikke altid tilforladelig at stole paa, hver udtolker alting til det beste for sig selv, helst hvor de træffer Eenfoldige, som ikke veed at forestille noget ret grundet derimod.

Udi Danmark og Norge er jo i disse Tider ikkun 2de slags forskiellige Handelsmænd fornødne i Kiøbstæderne, nemlig til indlændisk og udlændisk Handel at drive, Kiøbenhavn undtagen, hvis Handel er af en

50

langt anden Beskaffenhed. De indlændske Handlere kunde vel og blive tilladt at interessere sig med en og

anden Udlændsk Handlere, efter hvers Formue og Gotbefindende; Men begge maatte have Frihed at handle, eller kiøbe og sælge, baade i store og smaae Partier, i den Kiøbstæd hvor de boede, saavel Udlændske, som indlændske Vahre, alt efter som Kiøberne det forlangte og som enhver Handelsmand vilde befatte sig dermed, enten i stort eller smaat Maal og Vægt; thi den Maade, som i endeel Kiøbstæder er i Brug, efter deres udvirkede Handels Privilegier, at det ene Handels Parti maa sælge 3 Skiepper Kornvahre & c. og ikke derunder, uden at være underkastet den Straf, som Privilegierne foreskriver, og det andet Handels-Partie ligesaa, naar de sælger over 3 Skiepper af samme slags Vahre, til en Mand, og saa videre med andet meere som maa udsælges efter Bismar-Pund og Skaal-Pund af begge Partierne. See derom i Særdeleshed Christianiæ

51

Byes Privilegier, som er trykt at faae, og er confirmeret og dateret den 26de Septbr. i Aaret 1749. Det foraarsager da iblant de Handlende megen Avind, samt Trætte og Ueenighed, med mange Fortrædeligheder Aarlig, ja tildeels saadanne Processer, der ruinerer snart den ene og snart den anden af Parterne, og kan aldrig blive holdt retskaffen Haand og Hævd over Mishandlerne imod de samme Privilegier, end ikke om der var beskikket en vis Politie-Betient for hver Handelsmands Huus.

Formedelst saadanne Uhæld og Vanskeligheder, er det jo, og vil altid blive best, at hver Handelsmand maatte have Frihed at sælge og kiøbe i saa store og smaa Deelee, som han selv vilde og Kiøberen det forlangte; Men ukyndige og uerfarne Handelsmænd maatte aldrig tillades at drive nogen udlændisk Handel videre, end allene imellem begge foreenede Riger og Lande; Men de, der

52

drev udlændisk Handel, maatte tillige have selv samme Frihed, som hine, til den indlandske Handel.

De Handels-Folk, som ellers kaldes Høkkere, og udsælger meest Fødevahre i smaa Maal og Vægt, de ere vist nok at regne iblant de nødvendige Handlere, de burde vel og være tillagt et meere honorable Navn, end som Høkker i disse Tider agtes for, i det mindste kunde de kaldes Smaa-Handlere, eller Marketentere, da dem og burde være tillagt den Næring, som Vertshuusholdere ellers har, samt at herbergere Almues-Folk, saa og at være de rette Marketentere i Kiøbstæderne. Mange Vertshuuse eller Skiænkehuse i en Kiøbstæd, er ikkun til Laster og Udarmelser tienlige; men nødtørftig Mad og Drikke er nødvendig for alle, og ligesaa visse Herbergshuuse for reisende Folk.

53

Udi Norge er det saa beskaffen, at der i de Bøygdelauge, som ere langt fra Kiøbstæden, behøves bestandig boende Handelsmænd, nemlig een i hvert Bøygdelaug, skiønt og tildeels Baade i store og mindre Destrictor, for at handle med de Almues-Folk, som har ikkun smaa Partier Vahre at afhænde, og behøver adskillige nødvendige Vahre sig tilbyttet derfor, og er ey af den Værdie, at det kan lønne Umage og Bekostning, at fare en lang Vej til Kiøbstæden dermed, derfor er og samme Handelsmænd heel tienlige, naar de ikke handler med andet end nødvendige Vahre; De bør vel og efterdags, som hidindtil, skatte og skyldte noget til den Kiøbstæd, hvorigiennem de driver deres Handel.

Hver betydelig Entrepeneur, Fabricant og Manufacturist, bør jo fornemmeligst nyde directe Handel med alle sine forfærdigede Vahre, baade i store og smaa Partier, thi ellers kan de ikke vel subsistere.

54

Alle Handels-Indretninger kan ikke være lige, eller paa eens Maade for hvert Land og i hver Kiøbstæd, saavidt Tarv og Nødvendighed først og fremst maa paaagtes.

Erfarne og forstandige Læsere maa nu selv videre eftertænke det meere og specielle, som her ikke i Korthed har kundet blive ret forstaaelig forestillet; men viser sig best udi enhvers egen Kreds og tilladte Næringsveje.

Kan dette nu blive eragtet til Gavn, Saa kan meere ventes frembragt i mit

Navn.

Det er nok for mange Aar siden betænkt, Men Armod har holdt det hos mig indestængt.

Kun lidet er her bleven meldet om alt, Som længe har været forvirret og galt.

1

Nordenzons Forestilling om fornødne Friheder for Qvindekjønnen,

til at
ernære sig med alle Slags lette
Haandgierninger,
som
de havde lært, eller vilde lade sig lære,
uagtet om
Arbeidet eller Haandteringen
henhørte under visse
Haandverks-Lauge, naar ellers
Qvindes-Personerne ikke vare skikkede til at tiene hos andre, men i sær Enker som havde smaa Børn, saa og
vanføre Qvindes-Personer.

Kjøbenhavn 1773, trykt hos A.F. Stein, boende i Skidenstrædet i No. 171.

2
3

Den høye Øvrighed faaer jævnlig seent, eller mindst og sielden see eller høre noget tilstrækkeligt om de
nødlidende Menneskers Elendigheder, udi en vidtløftig Skat, derfor bliver der heller ikke altid og i Betids giort
Anstalter, som fornødiges derimod.

De Riges Forme vilde snarlig blive fortæret, om alle vare lige gavmilde og god-

4

gjørende, til at underholde alle Nødlidende, uden Giengjeldelse af noget nyttigt og nødvendigt Arbeide.
Kortelig at sige, saa er al Godgjørenhed og alle slags Anstalter enten Utilstrækkelige eller skadelige, for
Menneskene i Almindelighed, naar der ikke tillige bliver paaseet og besørget, at hvert Menneske, efter sin
Beskaffenhed og Beqvemhed, bliver anviist og anvendt til noget gavnligt at bestille eller udrette, for sin
Underholdning, hvad enten det skeer ved grovt eller fiint Arbeide.

Man finder største Liighed udi hele Staters og de enkelte smaa Huusholdninger; thi hvor der er mange Folk
udi et Huushold, eller under en og den samme Huusholdning, og de maa underholdes allene ved eget Stræb
og Arbeide, uden at trække andre Indkomster ved andres Sveed og Arbeide dertil; saa gielder der meest paa
god Orden og Anstalt, at hver kan være vel underviist og beskikket til visse Nærings-Arbeider, og samme
behørig

5

forrette; efterlades samme, og Uorden indsniger sig, saa at nogle bestiller lidet, og andre enten intet, eller

saadant som er daarligt, eller henhører allene til Pral og Prunk, samt til Forlystelser og det som kan kaldes Børne-Leeg; saa er man gandske vis paa, at der erlanges ingen Velstand ved en saadan Huusholdning, men vel tilsidst Mangel paa Levemidler, nemlig: Føde og Klæder, om ikke just den største Armod.

Exempler paa det foranførte har nok ingen Tid manglet, hverken i de store eller smaa Stater; men lagttagelsen har uden Tvil oftest manglet hos de fleeste.

Forunderligt er det at see, at nogle faa Mennesker har kundet bringe saadanne Anstalter og Anordninger, samt Vedtægter i Hævd og almindelig Brug, som dog ikke altid og allevegne, i Henseende til fælles Nytte og Statens Styrke, ere tienlige; men fører

6

megen Hinder og Skade med sig, baade for Undersaatter i Særdeleshed, og for den heele Stat i Almindelighed,

Saadant seer man nu i adskillige Maader, men mueligens ikke tydeligere i noget, end som i de Handtering og Udretninger som ere meest og best beqvemme for Qvindekjønnen, hvilke for en stor Deel ere dem forbudne, ligesom Contrabandt-Vahre, deels ved særdeles Love, eller Privilegier for Mandfolk allene, deels ved Sædvaner og Vedtægter, hvorved begge Kjønnene ere, for en stor Deel, aftvungne og fravendte, fra det Brug og de Forretninger, som Naturen selv har gjort dem best beqvemme til, og som Nødvendigheden tillige udkræver.

Det er jo baade latterligt og selsomt, at see, stærke og føervoxne Mandspersoner at sye Klæderne til Qvindekjønnen, item at sidde ved smaae og lætte Væverier, Knapmager

7

og Posementmager-Arbeider, saa og Perlestikkerier og andet deslige, og derimod at see vanføre, svage og spæde Qvindes-Personer, baade i sin Ungdom og Alderdom, at slæbe og benyttes til tunge og for dem ubeqvemme Arbeider, som de, formedelst Mangel af Legems Styrke, ikke vel kan forrette, eller ere gandske uskikkede dertil, da ikke alle ere, fra unge Aar, vanke dertil, hvorfor de og dessnarere blive utienlige til Slæb-Arbeidet, og bliver derfor de første og fleeste Almissemænd, saafremt de ikke forinden kommer til at krepere under Aaget, og det oftest allene fordi de ikke maa ernære sig med de slags lætte Haandgierninger, som Naturen selv har gjort dem best beqvemme til, og som de ved ligedanne Anstalter og Forordninger, som der er for Mandfolkene, til at lære Haandverks-Arbeider, kunde i Betids blive underviiste og oplærte, imedens de vare unge og beqvemme til at tiene for Lære hos andre, og det baade paa Landet og i Kiøbstæderne.

8

Troeligt er det, at Haandverkslaage ere, efter selvgiorte Vedtægter, meget gamle, og uden Tvil meget ældre, end man nu veed; men saavidt Europa angaaer, saa er der just ikke saa mange Hundrede Aar forløbne, siden Haandverkslaagene ere blevne stadfæstede, ved Regenternes særdeles givne Love, eller confirmerede Privilegier, for Mandkjønnen, men intet for Qvindekjønnen, uden allene hvad Vedtægterne har levnet dem, saasom til at spinde og sye Linnen-Klæder,

For saavidt disse Nordiske Riger angaaer, saa sees og vides det temmelig vel, at de fleeste hos os nuværende Haandverkslaage ere, for det meeste, tilynglet af det Romerske Rige, efterdi de i det meeste har sin Lighed med det Romerske Riges Haandverkslaage,

At særdeles Love eller Privilegier ere nyttige, for de nødvendige Haandverkslaage, hos os, saavelfom i andre Riger og Lande,

9

det kan man nok ikke med nogen god Grund modsige, udi politisk Forstaaelse; naar derhos undtages og iagttages, at Qvindekjønnen ikke Udelukkes derfra, eller aftvinges fra det Arheide og de Udretninger, som beqvemmeligst stikker sig for dem.

Her har stedse været en stor Feil hos de Nordiske Rigers, eller deres Kiøbstæders Indbyggere, at de altid og næsten i alle Ting har, uden tilstrækkelig Eftertanke og Undersøgninger, alt for meget fulgt og rettet sig efter andre Rigers og Slæders Skikke og Indretninger, saa og udi Haandverkslaagene; da dog derudi, saavelfom i mange andre Ting, udkræves nogen Forskiel, efter sine visse Omstændigheder; thi hvad der er, eller har været best tienlig for nogle særdeles Republikver og fri Rige-Stæder, hvor deres fornemste Næring har bestaaet allene af Fabriquer og Manufacturer eller Haandverker og den dermed drevne Handel, hvorved de har indvundet Penge eller

10

Levemidler fra andre Lande, det er nu ikke at vinde og vente for mange i disse Tider, da Erfaringen viser det tydelig nok, at alle Europæiske Indbyggere stræber nu selv, for at gjøre og forfærdige alt hvad de nødvendig behøver, og har formærket hvad der tabes ved at tilhandle sig fremmet Arbeide.

Lauge og Lauges-Privilegier, for hvert Haandverk i sær, har da i de forløbne Tider været heel gavnlige for mange Handels-Stæder, og er endnu saalænge de kan faae deres fabriqverede Vahre med nogen Fordeel afhændet til andre Riget og Landes Folk, saavel til Daarlighedens, som Tarveligheds Tieneste.

De Nordiske Riger og Lande har hverken havt, ey heller i Eftertiden kan vente, i alle Stykker, saa store Fordele ved Fabriqver og Manufactur-Handel, som nogle andre Nationer og Handelsstæder har havt i de forløbne Tider, ja end ikke af alt det, som her

11

haves raa Materier til. Men Fabriqver og Manufacturer ere os alligevel tienlige og deels heel nødvendige, til egen Brug og Benyttelse, skjønt ingen videre Handel kunde blive drevet derved, end allene imellem egne Rigers Indbyggere og til deres Tarv.

Haandverks-Lauge og Langes Privilegier vil nok Efterdags være fornødne, saavel hos os, som i andre Riger og Lande, allene at Qvindekjønnen ikke derved bliver formeent de Haandverks-Giærninger, som best passer sig for dem. Her kan jo og være Lauge og særdeles Laugs-Privilegier for dem, saavelsom for Mandfolkene. I sær synes det at være baade rettest og rimeligst, al Qvindekjønnen maatte have Frihed til at sye sine egne Gang-Klæder, for sig selv og andre, samt at gjøre andet meere til sin Pyntelse og smaae Prydelser, uden at være forbundne til at leje og betale føervoxne Mandspersoner derfor.

12

Blev det ikke Ude optagen af Qvindekjønnen, saa vilde jeg end sige, at det var dem baade best tjenligt og anstændigt, at de ikke brugte andre Prydelser udi deres Klædedragt, end allene det de selv med egne Hænder kunde forfærdige af Linnen, Ulden, Haar, Bomuld og Silke, og andre deslige bløde Materier; men hvad som erfordres af Metaller, eller haarde Materier, det maatte nok Mandfolkene være dem behielpelige udi, Galanterierne kunde derved ikke blive dem formeget betagne, hver kunde da og best destingvere sig med eget frugtbare Hoved, til at bringe de tjenligste Pyntelse-Sager tilveje, uden at forskrive Mestere og Modeller fra andre Riger og Lande,

Alle nødvendige Klæder til Qvindekjønnen, kan de selv meget vel læres til at gjøre, undtagen Skoene, hvilke nok fremdeles maatte forfærdiges af vellærdte Skoemagere. Men der er desuden lette Haandverks-Arbeider nok for Qvindekjønnen at lære og udrette, og des-

13

uden nogle andre Videnskaber og Haandteringer, som passer sig paa dem, saasom:

1) Alle slags smaa Væverier af ulden og linnen, særlig hvad de selv behøvede til Klæder og Huusholdnings Fornødenheder, nemlig: til Senge-Klæder og Omhænge, Lagener og Pudesvaar, Bordduge og Servietter, alle slags Uldent og Linnen-Baand, vævede, saavelsom knyttede Strømper, Nathuer og Vanter, knyttede Undertrøyer og mange andre Ting, som bruges og behøves af Uldent og Linnen, vel og af Bomuld tillige.

2) Alle slags smaa Farverier, for Ulden- og Linnen-Tøye, samt Traad og Garn at farve, saavelsom at spinde samme, men de store Farverier maatte vel fremdeles drives meest ved Mandfolkene, saavelsom Stampning og Overskierer-Arbei-

14

3) Alt Skræder-Arbeide for Qvindekjønnen.

4) Knapmager-Arbeidet for begge Kiøn, saavidt samme gjøres af Silke og Kameelhaar, samt af Linnen-Traae eller Heste-Tagler og andet deslige.

5) Posementmager-Arbeider, saavelsom alle slags uldent og linnen Kniplinger & c.

6) Al slags kunstig Udsyening paa Uldeneller Linnen-Tøye, saa og det saa kaldede Perlestikker-Arbeide.

7) Peruqvemager-Arbeidet, saavidt Qvindekjønnen behøvede deraf; thi Barberere og Haarskiærere kunde tillige være Peruqvemagere for Mandfolkene, og Feldtskiærerne være det de bør være, nemlig: Læger eller Chirurgi, og ey have med Skiæg og Haar at aftage.

15

8) Hanskemager-Arbeidet for Qvindekjønnen, vel og de fiine og hvide Hansker for Mandfolk. Men stærke Munderings-Hansker, samt Skind-Kiøllerter og Skind-Buxer, tilligemed andre grove Skind og Lædertøys Sager, det maatte gjøres af Mandfolkene.

9) Alle slags Tegninger og smaa Malerier, tilligemed Læse- og Skrive-Skoler, for Qvindekjønnen allene.

10) Smaa Kram-Handel passer sig og best for Qvindekjønnen, særlig med det de selv havde tilvirket og gjort med egne Hænder.

Dette anførte er endelig ikkun et kort Summarisk Register, paa de Videnskaber og Manufactur-Arbeider, som best passer sig for Qvindekjønnen. Men deraf kan dog, ved en bedre og meere specielle Inddeeling, anrettes

16

over Tredive Nærings-Bestillinger for Qvindekjønnen, og endda blive nok tilovers for Mandfolkene, baade til at ernære og insinuere sig med hos hine.

Man skulde nu bande tænke og troe, at det er mueligt, at faae de gamle Daarekiste Raisons ryddet af Veyen, saa de ikke meere maatte være til Hinder. Nemlig: at her endelig bør være Mandspersoner til hvert Haandverk, efterdi Qvindespersonerne ikke bekvemmelig kan reise til andre Riget og Lande, for at faae Videnskaben eller Haandverks-Kunsten bedre aflærtd, eller meere rafineret og forbedrer efter den vedtagne høyeste Mode paa andre Stæder, uagtet om den heele Kunst og Videnskab ikke tiener til andet, end allene til at forøge Daarskaben og skille Folk unyttelig af med deres Penge.

Nye Moder og begvemme Skikkelser bag Qvindekjønnets Klæder og Pyntelser kan

17

jo klygtige Qvindespersoner i Norden, ligesaa vel ophitte, som de Parisiske, saa det er aldeles uforholden at indhente samme ved Ambassader, som tilforn er skeet.

Nye Moder og Opførsels Umoder udspreder sig altid meest fra de store og folkerigeste Handelsstæder, og saa videre, ligesaa fort som Rygterne, omkring i heele Landet, skiønt med megen Forskiel og Forandringer efter enhver Lystners egen Fantasie.

Man har stedse formærket og hørt mange af begge Kiøn, at de har været ilde tilfreds med naragtige og tit foranderlige Moder, paa Klædedragt og Pyntnings-Sager, samt overdaadige Pleielses med fremmede og kostbare des og Drikke-Vahre & c. Men de har ikke kundet stride tilstrækkelig derimod, fordi de har ikke havt behørige Lovs-Artikler dertil, derfor er nu Armoden bleven almindelig iblant de fleeste især i Kiøbstæderne.

18

Regenterne kan ikke i alt yttre sig retskaffen, med saadanne Love og Regler at foreskrive, forinden fuldstændige Forestillinger er gjort derom, fra vedkommende Øvrigheds-Mænd, eller Landhuusholdnings-Collegier; men der kommer aldrig noget retskaffent eller tilstrækkeligt deraf, saalænge Mængden, eller de fleeste af dem, ere enten uerfarne om Landets Tarv og Tilstand, eller og at de ere selv Elskere af Yppighed og Overdaadighedens Levemåde.

Naae de her forommeldte Næringsveye for Qvindekjønnen, bleve vel opryddet og retskaffen banede, saa fik man, inden 20 Aars Forløb, noksom see, at der, i de fleeste Kiøbstæder, ikke blev over halv saa mange Almisse-Lemmer, som der nu er af samme Kiøn, og endda være Næringsveye nok til Mandfolkene baade i Kiøbstæderne og paa Landet. Men da maatte efterskrevne Poster nogenledes Nøye paaagtes, saasom:

19

1) Det maatte i Almindelighed ikke være tilladt, at ugifte Qvindespersoner, som vare friske og færdige, og best skikkede til at tiene hos andre, at nedsætte sig, for at ernære sig med professionelle Haandgierninger, forinden de havde opnaaet en vis Alder, som jeg meener at kunde være 40 eller 45 Aar. Men alle Enker, samt Svage og Vanføre maatte være tilladt at erhverve sin Underholdning, med hvad de kunde af alle slags lovlige Videnskaber og Haandgierninger, samt at antage andre i Lære hos sig, men alle, ligesom hidindtil, nyde fuld Frihed til at arbeide og gjøre til sig selv alt hvad de behøvede, og ligesaa for sine Børn og Tjenestefolk.

2) Naar det tildrog sig, at en Moder, som var Enke, eller begge Forældrene bortdøde, forinden alle Pige-Børnene vare fuldvoxne, og dog een eller flere af dem havde naaet fuldvoxen Alder, og de nærmeste Slægtinge tilligemed Øvrigheds-Betienterne fandt det best

20

tienligt, at Pige-Børnene maatte fremdees blive tilsammen, ved en og den samme Huusholdning, indtil de Yngste havde lærdt hvad de kunde lære af de Ældste, saa maatte det skee, indtil de Yngste kunde komme i Tieneste hos andre efter deres Stand og Beqvemhed. Imidlertid maatte de Ældste have Frihed, til at antage andre Pigebørn i Lære hos sig, og arbeide frit paa alt hvad de kunde, til egen og andres Gavn, da og Boet maatte blive uskiftet, indtil alle Pigebørnene vare, som meldt, fuldvoxne og oplærde; men Boets Midler maatte dog strax blive registeret, og alle de Midler deeles til Børnene, saavidt det ikke nødvendig behøvtes til Huusholdningen at vedligeholde, samt Nærings-Handteringernes Fortsættelse. Om der var baade fuldmyndig Broder og fuldvoxen Døtte, enten af halv eller heel Sødskende, saa maatte det helst komme an paa nærmeste Slægtninge, tilligemed Øvrigheds-Betienterne at udnævne den Broder eller Sødster, som de fandt best skikket, som

21

Hoved-Person, til at forestaae Huusholdningen, og hver af de Umyndige at beskikkes en Værge eller Formynder, som fra først til sidst maatte stedse have Tilsyn med Huusholdningens Administration og de Umyndiges Tarv og Gavn. Naar de Myndige og Fuldvoxne blev bortgiftet, fra Huuset, og der blev ingen, uden allene de Ufuldvoxne tilbage, saa maatte Boet da strax deeles imellem Børnene, efter Lovens Bydende, og Formynderne sætte Børnene hen, hvor de fandt det best tienligt.

3) Naar nogen Enke eller Pige, som forhen havde ernæret sig med professionelle Haandgierninger, indlod sig i Ægteskab med en Mandsperson, som havde en eller anden Betjening, hvorved enten vis Løn, eller uvisse Indkomster fulgte, eller om det var en Haandverksmester af et privilegeret Laug, og hver af Ægtefællene vilde fremdees benytte og blive ved sin Bestilling, og det de havde lærdt, saa kunde der ikke med Billighed blive nogen af

22

Parterne nægtet, omendskiønt de derved kunde vinde dobbelt saa stor Næring, som andre af deres Ligestand; Men samme kunde i nogen Maade læmpes og jevnes ved Nærings-Skattens Paaligning i Kiøbstæderne; paa Landet kan ikkun faae af Qvindekjønnen have nogen betydelig Vinding ved Haandverks-Arbeider.

4) Enker og ugifte Qvindes-Persouer, som havde andre udi sin Tieneste, til en og anden betydelig Næring, ved Haandgierning at drive, kunde vel og ansettes for en liden Deel Nærings-Skat til Byen, dog vil nok Cousumptionen og Folke-Staten blive nok for de fleeste.

5) Ingen ugifte, eller loft og ledige Qvindespcrsoner i Kiøbstæderne maatte have Frihed, at antage nogen i Lære hos sig, forinden de engang for alle havde faaet Vedkommende øvrigheds Bevilling dertil, for hvilken Bevilling de vel ikke kunde betale mere, end

23

halvt saa meget, som der ellers gives for et af de ringeste Borger-Breve. Men for Enkerne behøvtes nok ikke saadan Bevilgning, saafremt de før havde boet i samme Bye, og vare ellers bekjendte for ærlige og skikkelige Koner, helst om deres afdøde Mænd havde været Publique-Betientere eller Skatte-Borgere i Byen.

Hvad mere, som om det her anførte kan være at iagttage, det maatte allene ankomme paa en retskaffen Tilsyn ved Politiet og andre vedkommende øvrigheds Gotfindende.

Det jeg nu her, i en god Meening for Qvindekjønnen har forestillet, har jeg i mange Aar tænkt paa, og imidlertid talt og raisoneret med mange af begge Kiøn derom; de fleeste har og været af lige Tanker med mig derudi, men jeg har og formærket, at ikke alle privilegerede Laugsbrødre i Kiøbstæderne vil bifalde samme, thi jeg har formærket, at somme af dem har anseet det, som et politisk og økono-

24

misk Kietterie, til at svække deres gode og ældgamle Laugs-Friheder, derfor har jeg og her skrevet noget meere derom, end som ellers behøvtes, allene for at give de Korktænkende og Ildeoplyste nogen Anledning, til at overveje det ene med det andet noget nøye, saa at de kan see og skiønne, at det ikke er tienligt, at blive stedse ved gamle Skikke og Sædvaner, eller Vedtægter, omendskiønt samme er bleven mange Gange, i mange Aar ved Regenterne stadfæstet, men at Nyttens og Nødvendigheds-Forskrifter maa altid først og fremst paaagtes, til almindelig Gavn og de Fleestes Tarv.

Qvindfolks Hierner er ey meer,

End som Mandfolks udaf Leer;

Vidskabs Lærdom, Kunstverks Aand, Skinner tit fra deres haand.

Hvi maa de sig da ej nære,

Med alt hvad de helst kan lære.

1

Den Christelige Haandverks-Svend Tilligemed en Fortale,

som er stilet til

Mestere, Herrer og Hosbonder,

efter

Forlangende udgivet

af

C.H.V. Bogaßki

og

nu paa Dansk oversat.

Kiøbenhavn, 1770.

Trykt hos August Frid. Stein, boende i Skiedenstrædet og findes hos hannem til Kiøbs.

2

3

Forfatterens Fortale.

Da jeg efter christelige Venners Forlangende har udgivet en og anden Tractat for særdeles Personer og Slags Folk: saa følger nu ogsaa dette nærærende Skrift under den Titul: den christelige Haandverks-Svend. Derudi har jeg først viist, hvorledes og i hvilken Orden en Haandverkssvend bliver først en ret Christen, og dernæst bliver viist, hvorledes saadan en og skal føre et ret christeligt Levnet, og vise sig ret christelig i sin Stand og Kald, i sit hele Levnet og Vandel, følgelig med rette kan kaldes en christelig Haandverkssvend. 2

4

Forfatterens Fortale.

Dette Skrift er vel fornemmelig skrevet for Haandverkssvende; men da den hele Saliggjørelses Orden indeholdes derudi, og den Vey deri bliver viist, som alle maae gaae, der vil blive salige: saa kan og andre

Personer under guddommelig Velsignelse med Nytte læse og bruge samme. Men i Særdeleshed vil det være nyttigt saavel for Mestere og Herrer, som for Svende, naar de ikkun ville læse samme med Opmerksomhed.

Mestere og Herrer har jo og fordem været Svende og Tienere, og da har vel ogsaa mange af dem giort og drevet det saaledes som deres Svende og Tienere nu omstunder gjøre, og de har maaske vel endnu ikke ret erkjendt deres Synder, og altsta endnu ikke omvendt sig til HERRen: Da nu dette Skrift indeholder en Prøvelse efter de Ti Guds Bud i sig, saa ville Mestere og Herrer gjøre meget vel i, om de ogsaa nøye prøver sig derefter og betænker, i hvilke Synder de tilforn har levet, og maaskee endnu lever udi.

Der er og i dette Skrift blevet viise, hvem der er en sand Christen, og hvad en sand Christen er, hvad der hører til den sande Christendom, og hvorledes man stak og maae

5

Forfatterens Fortale.

blive en ret og sand Christen, hvorledes man skal blive salig, hvorledes man nemlig grundig skal omvende sig til Christum, hvorledes man efter Christi Ord og derpaa giorte Eed maae blive nyfødt, eller som Christus og siger, blive født Aand af Aand, og salvet med den Hellig Aand. Derfor maae Mestere og Herrer nu ogsaa prøve sig derefter, om de og engang ret grundig i Bod og Troe har omvendt sig til Christum, og ere blevne forenede og komne i Samfund med Christo; om de og ere blevne ret nyfodte og gandske andre Mennesker, end de ere af Naturen; thi Troen gjør os jo, som Luther siger, til gandske andre Mennesker af Hierte, Mod, Sind, og alle Kræfter. Til denne grundige Omvendelse, Hiertets Forandring og nye Fødsel er ikke nogen blot udvortes Fromhed og Ærbarhed tilstrekkelig; ney! Hiertet, Hiertet, det Indvendige, det Indvortes maae blive forandret, og os maae gives et nyt Hierte, en nye Aand. Hvilket vel endog mange Mestere

og Herrer ikke engang har ret betænkt, meget mindre erfaret, og derfor i det mindste hvad Hiertet angaaer endnu ere de gamle Mennesker, de tilforn har været som Svende eller Tienere, om de vel endog ikke ere blevne verre, lad være at de har antaget et udvortes 3

6

Forfatterens Fortale.

bedre Skin. De kaldes Mestere og Herrer, ere til deels heller ikke meere unge, og skulde altsaa vel bedre vide og forstaae, end Svendene og Tienerne, hvad der henhører til den sande Christendom og til den nye Fødsel; men de ere tildeels ligesaa uvidende og uerfarne søm Svendene. De kan vel efter deres Profession være duelige og velskikkede Mestere ja Kunstnere, som forstaaer deres Sager got, men om aandelige Ting har dog ikkun liden ret Forstand, lad være de endogsaa som Mestere og Herrer mere beflitter sig paa en ærbar Vandel, og om Søndagen forsømmer ikke den udvortes Gudstjeneste, gaaer vel endog tildeels om Mandagen i de offentlige Bedetimer, men ikkun til den Ende, at HERRen desto meer i de øvrige Dage skal velsigne dem i Deres legemlige Næring. Altsaa har de ved Deres Mesterskab og Duelighed dog liden Indsigt i aandelige Ting til deres Sieles Beste og Salighed. Nicodemus blev jo dog ogsaa kaldet en Mester og Lærer i Israel, der endog skulde være en Mester i Skriften i aandelige og guddommelige Ting, men han vidste og forstod ikke, at han og endnu først skulde fødes paa nye og blive et gandske andet Menneske, og hvorledes det skulde gaae til, hvorfor Christus sagde til ham: er du en Mester

7

Forfatterens Fortale.

i Israel og veed ikke det? Han betydede ham Igienfødselsens Nødvendighed med en dobbelt Eed, og sagde Joh. 3, 3. Sandelig, sandelig, jeg siger dig, uden nogen bliver født paa nye, da kan han ikke see Guds Rige. Og i det 7 V. siger han atter: det bør eder at fødes paa nye. Hvad der nu af Christo er blevet sagt til denne Mester i Israel, til denne Lærer, det maae nu og alle Mestere og Herrer sig lade være sagt, som endnu ikke har erfaret nogen grundig Omvendelse, Hjertets Forandring og nye Fødsel. De maae ikke længer behielpe sig med deres blotte udvortes Fromhed og Gudstienstlighed, og trøste sig derved; thi Nicodemus var jo og udvortes from og gudstienstlig, ja han var endog en Lærer og Skriftklog, og til sin Tid vel en af de beste Lærere, som og kom til den HERRe Jesum om Natten, og vilde lade sig undervise af ham, og følgelig var allerede bekymret og sørgede for sin Siel, og dog betydede JESUS ham med stor Alvorlighed og Eftertryk, at ogsaa han endnu maatte fødes paa nye, og endnu blive et gandske andet Menneske. Han henviiste ham og til Forbilledet Kobberslangen, hvorledes de Israeliter, som vare bidte af de gloende Slinger, naar de følte deres dødelige Bid, og saae, 4

8

Forfatterens Fortale.

da allerede saa mange vare døde, troende op til den opreyste Kobberslange, og derved bleve lægte og bleve ved Live. Dette Forbilledet peger Christum der og skulde ophøyes paa Korset, paa det at alle de, som bodfærdig og angergivne føler deres dødelige Bid af den gamle Slange, men seer troende op paa Christum, skulde og læges ved Hans Saar, og ikke døe, ikke blive fortabte, men have det ævige Liv. Og i denne Orden skulde de just blive fødte paa nye og gandske andre Mennesker. Vil altsaa en Mester og Herre og blive lægt og helbredet paa sin Siel, og ikke døe og fortabes, men blive salig, saa maae han ogsaa først med sand Anger og Omvendelse ret føle det dødelige Slangebids, den Syndegift, som er i hans Hierte og i inderlig Begierlighed, Hunger og Tørst efter Naade og Synds-Forladelse see troende op til Christum paa Korset, og ved samme troende Syn faae den korsfæstede Christi Naade, Synds-Forladelse og den Hellig-Aand, og saaledes i denne Orden ved den Hellig Aands Salvelse ogsaa blive en ret Christen eller igienfødt, og saaledes ogsaa bevise sig som en ret christelig Mester og Herre, som ikke mere lader den gamle Adam, det gamle Menneske, det onde Kiød med sine Lyster og Begieringer

9

Forfatterens Fortale herske og være Mester i sig, men lever ret i Aandens nye Liv og Væsen.

Det er nu uomgængelig fornødent for enhver Mester og Herre, som vil redde sin Siel og blive salig. En maae da være en nok saa stor og duelig Mester og derhos være nok saa gammel, samt efter det blotte Vidende og Kundskab erkiende nok saa meget got og kunne tale derom: saa maae han dog og endnu omvendes og blive som et Barn, og blive et gandske andet Menneske, om han endog selv var en Lærer; ligesom Nicodemus, der ogsaa var en Lærer, siden endda er bleven gandske anderledes; thi da han først af Menneskefrygt ikkun kom til JEsu om Natten, saa er han siden bleven saa forandret og bestyrket, at, omendog alle Disciplerne flyede, saa bekiendte han sig dog offentlig ved høy lys Dag for en JEsu Discipel, og tilligemed Joseph af Arimathia tog ham ned af Korset og begrov ham; hvorved han tillige fordømte det hele store Raad, alle hans Colleger, som høyst uretfærdige Dommere; det var en stor Forandring.

Er nu saadan en grundig Omvendelse, Hiertets Forandring og nye Fødsel fornøden 5

10

Forfatterens Fortale.

for enhver Svend og Tiener: saa er den jo og saa meget meer fornøden for en Mester og Herre. Thi er denne Hjertets Forandring, Omvendelse og nye Fødsel ikke gaaet for sig i ham, saa kan han ikke ret gudelig forestaae sit hele Huus, sin Hustrue, sine Børn, Svende, Tienere eller Læredrenge, og han skal dog som en Huusfader i sit Huus lyse for dem alle og foregaae dem alle med gode Exempler. Ja, er han ikke grundig omvendt, saa vil han vel endog med allehaande Uretfærdighed og andre Synder give sine Huusfolk, Hustrue, Børn, Svende, Tienere og Læredrenge mangen Forargelse, at de og gaaer paa saadanne Veye, og gjøre ligesaaledes med, som han gjør, og at altsaa Uretfærdighed og saa mange andre Synder bliver ret forplantede fra en Slægt til den anden, og immer videre udbredede.

Hvor forsynder sig ikke ogsaa mange med Fylderie; thi mange har den onde Vane, at de næsten hver Aften sidder paa Ølbænken, og det er ligesom de ikke kunde leve vel, naar de ikke hver Aften eller vel ogsaa undertiden om Dagen kommer i Øll-Brændeviin- eller Vin-Huse, og mange gjøre det saa slemt, at de kommer meget sildig beskienkede og tum-

11

Forfatterens Fortale.

lende hiem. Dette seer og hører da nu Børnene og Huusfolkene. Der er jo er hesligt og vederstyggeligt Spektakel baade for Gud, alle hellige Engle og Mennesker, og giver stor Forargelse. Saadan Forargelse, som man giver med Uretfærdighed eller Fylderie og Trette, Klammerie og andre Synder, er den allerverderstyggeligste Synd, efterdi man derved ikke allene synder for sig selv, men gjør endog, at andre synder med, som man dog meget meer skulde afholde og bevare fra Synd. Derfor raaber Jesus to gange Vee over alle dem, som giver Forargelse, og siger Matth. 18, 7. Vee Verden for Forargelser! thi det er fornødent, at Forargelser skulle komme; dog vee det Menneske, ved hvilket Forargelse kommer. Og foran i det 6te Vers siger han: Men hvo som forarger en af disse Smaa, som troer paa mig, ham var det bedre; at der var hængt en Møllesteen om hans Hals, og han var sænket i Havets Dybhed.

Mange Mestere ere vel ogsaa rette Mestere i Uretfærdighed, og vide og forstaae ret mesterlig at forfordele og bedrage Folk, og det lærer deres Huusfolk, Hustrue, Børn og Svends og Læredrenge af, dem, som et

12

Forfatterens Fortale.

Haandverk, ret ligesom at saadan Uretfærdighed hørte til Haandverket, til Kiøbmandskab eller til andre Haandteringer og Professioner, ja ligesom at en Profession og Handelskab ikke ret kunde drives uden saadanne Kunstgreb. O hvor mange ere saadanne Professions-Synder, i Særdeleshed og ved Kiøb og Salg med falsk Maal, Vegt og Alen, eller ved Vahrenes Blanding og Forfalskning. Og alle saadanne Kunst- og Mesterstykker bliver dog ikke erkjendte og anseete som Synder.

Ja, naar en Mester og Herre ikke af Hiertet omvender sig til HERren, saa kan han ikke allene ey give sine Svende eller Tienere noget got Exempel, eller være behjælpelig til deres Omvendelse, men han vil vel endog hindre de Svende, som har omvendt sig eller ville omvende sig og frygte HERren, og vel ret hade eller endogsaa slaae dem, hvorpaa mig i disse Dage er fortalt et Merkværdigt Exempel, som først fornylig er skeet: en from Møller, som af Hiertet har omvendt sig til Gud, og derfor heller ikke tager og tolder meer end som er lovligt og fastsat, og ingen Uretfærdighed meer begaaer, vil nu heller ikke lide og fordrage, at hans Møllersvend

13

Forfatterens Fortale.

tager meer og gjør Uret. Og da denne ikke vilde afstaae fra sin Uretfærdighed, saa taledes han ham meget alvorlig til, og truede ham endogsaa med Straf. Møllersvenden gik derpaa bort fra ham, men tog dog ogsaa et Slagt sin Samvittighed bort med sig, og vil derfor hos en anden Møller, som han kom i Tieneste hos, ikke meer gjøre det saa slemt, som han forhen havde gjort hos den fromme Møller. Men dette vilde denne uretfærdige Møller ikke fordrage og lide, og derover endog tilsidst straffer ham derfor. Da slaarer denne Møllersvend i sig og tænker: Hiin fromme Møller truede mig med Straf, fordi jeg havde stiaalet, og denne onde uretfærdige Møller straffer mig, fordi jeg ikke stielers nok. Jeg vil altsaa rive mig løs fra al Uretfærdighed, og af gandske Hierte omvende mig til HERren, hvilket han og virkelig har sat i Verk. Hvor høyt og viidt stiger dog Ondskab og Uretfærdighed, at man endog straffer den, som ikke saa modtvillig vil synde og gjøre Uret. O hvilken stor Synd er det, da man ikke allene ey selv trænger ind i Guds Rige, men endog afværger og forhindrer, ja ydermere straffer dem, som ville komme derind. Det er altsaa høyst fornødent for mange Mestere og Herrer, at de i Tide omvender sig til HERren, og selv med

14

Forfatterens Fortale.

Alvorlighed kæmper at gaae ind i Guds Rige, thi ellers ville de jo immer og bestandig, saa viidt det staaer til dem, endogsaa hos andre hindre Guds Rige og Ord, og vi skulle dog alle, vi maae være hvem vi ville, formere Guds Rige: Hvad Christus haver gjort og lært, der skal vi gjøre og lære, at HERrens Rige kan blive formeert, til hans Lov, Priis og Ære.

Derfor skulde enhver Mester og Herre, enhver Huusfader i sit Huns og i sit hele Levnet og Vandel være en Guds Riges Formerer og Befordrer, og jo ikke forhindre samme, ikke gjøre Jorden unyttig, ikke som et ondt Træe forhindre de andre Træer i Guds Have; thi da vil han føre sig en forskrekkelig Dom paa Halsen, og det kunde ogsaa snart hedde om ham: Hug det af, hvi gjør det Jorden unyttig. Men lever en ogsaa længe, og afstaaer dog ikke fra sine Synder, saa bliver han dog endelig tilsidst omhugget i Døden og kastet i Ilden. Og hans Synde-Vinding skal ikke engang blive til Velsignelse for hans Efterladte, men hensmeltes og forsvinder ofte, førend man forser sig dertil.

15

Forfatterens Fortale.

Tvertimod, hvilken Velsignelse skulde en Mester og Herre, eller en Huusfader have, naar han først grundig omvendte sig selv, og derpaa ogsaa foregik sin Hustrue, sine Børn, Svende, Tienere, Læredrenge og andre sine Huusfolk med got Exempel, faderlig formanede alle sine Huusfolk som en ret christelig Huusfader og Husbonde, bad for dem og med dem, og ellers ogsaa i sit Kald og Stand, i Handel og Vandel gav dem alle et got Exempel, og lod hans Lys skinne, følgelig ogsaa med Ord og Levnet anførte andre til det gode og anviste dem til Retfærdighed. Naar saadan en først alvorlig selv tragter efter Guds Rige saa skal han erfare, at alt det fornødne skal endog i det Timelige tilfalde ham, og hans Bøn, hans Velsignelse skal og visselig hvile paa hans Børn. Han skal gandske vist efterlade sig en vedvarende bestandig Velsignelse. Og hvilken Naadeløn har han hisset at forvente i den evige Herlighed. Paa denne Maade skulde han og gandske vist, omendskiønt han ingen offentlig Lærer var, immer og ævig lyse og skinne som Solen og Stierne. Thi christelige Huusfædre ere dog gode Lærere og Præster i deres Huus, ligesom ogsaa Luther siger: at en Huusfader skal være en ret Bi-

16

Forfatterens Fortale.

stop i sit Huus. Han siger: Abraham hav de et Guds Huus og Kirke i sin Hytte, ligesom i nærværende Tid enhver from og gudelig Huusfader underviser sine Børn og Huusfolk i Gudelighed og lærer dem Catechismus; derfor er saadant et Huus en ret Skole og Kirke, og en Huusfader er en Biskop, Præst og Sogneherre i sit Huus. En christelig Huusfader vil derfor ogsaa holde en ret Huusstole og Huuskirke i sit Huus, og derved hielpe de offentlige Lærere at trekke Garnet og lette deres Embede, hvilket jo er desto mere fornødent, da de fleste Huusfædre og Huusmodre alt for ofte gjøre det offentlige Lære. Embede megen Hindring. Thi naar Børnene endogsaa enten i Skolen eller i Kirken, i Prædiken eller i Catechisationen, eller ved Tilberedelsen til den hellige Nadvere, hører meget got, og bliver vel ogsaa kraftig bevægede, men kommer hjem og seer og hører noget gandske andet af deres Forældre, seer saa megen Uretfærdighed at udøves, eller hører dem at bande, skielde, sværge, tage Guds Navn forfængelig, seer og hører ogsaa Forældrenes Uenighed, Trette og Strid, eller at Faderen er hengiven til Fylderie, ja mangen gang ogsaa Moderen, som endda er stammeligere: saa gi-

17

Forfatterens Fortale

ver alt dette stor Forargelse, og derved bliver meget snart og strax igien den Sæd af Guds Ord Qvalt, som er udsaaet i Børnenes Hierter, følgelig Frugten og Virkningen af Lære-Embedet meget forhindret, og altsaa nedbrudt igien hjemme, hvad der er blevet opbygget i Kirken eller Skolen. Men ret christelige Huusfædre gjøre det gandske anderledes; de erindrer Børnene i deres Huuskirker og Bedetimer eller og paa andre Tider om det, som de har hørt og lært i Kirken og Skolen, saa og repeterer Prædiken og Børnelærdommen med dem, og indskierper dem alting bedre, og altsaa paa alle Mander søger at befordre og bestyrke det gode, som er kommet til Børnenes Hierte, og saaledes ere Prædike-Embedets troe Medhielpere. Saadanne troende Huusfædre følger ogsaa derudi den troende Abraham, om hvilken Gud HERren siger, I Mos. B. 18, 19.

Jeg kiender ham, fordi at han skal byde sine Børn og sit Huus efter sig, at de skal bevare HERrens Vey, til at gjøre Retfærdighed og Dom, paa det at HERren skal lade det komme over Abraham, som han haver lovet ham. Troende Huusfædre ville ofte foreholde sig de Ord som GUD siger 5 Mos. B. 6,6.7. Disse Ord som 6

18

Forfatterens Fortale.

jeg byder dig i Dag, skal være paa dit Hierte. Og du skal igientage dem for dine Børn, og tale om dem, naar du sidder i dit Huns, og naar du gaaer paa Veyen, og naar du legger dig, og naar du opftaaer. Jeg har for nogle Aar siden udgivet et Skrift under den Titul: die christliche Hausschule über den Catechismus (den christelige Huusskoele over Catechismus) I dette Skrift, særdeles i Fortalen, forekommer meget, som Huusfædre har at iagttage, ligesom og min Huusbog ved alle Leyligheder handler om det som forekommer i Huusstanden, og naar christelige Huusfædre anskaffer sig en eller anden af disse Bøger, saa skal de vist have en Velsignelse deraf for sig og sine, og saadan en Bog skulde nok være et got og nyttigt Huusgeraad, hvorved de kunde opbygge deres Huus, ligesom og mange christelige Personer har foræret unge Ægtefolk Huusbogen eller Huusskolen til deres nye Stand. Og naar vi vilde høre til Guds Huus, til Guds Folk, til HERrens rette hellige Samfund og Meenighed: saa skulde vi jo paa alle Maader søge at opbygge os selv og andre, og at befordre Guds Rige og forfremme Guds Sag. Og det skal vi nu saa meget mere gjøre, for desto meer at opbygge og forbedre os,

19

Forfatterens Fortale.

da den barmhiertige Gud af lutter uforskyldt Maade har givet os Fred og Rolighed, og vi ikke formedelst Krig og Feyde bliver adspredte og forhindrede i Guds-Tienesten og HERrens Ords Betragtning, som forhen er skeet. Thi saa gjorde den første Guds Meenighed, hvorom det hedder Ap. Giern. 9, 31. Saa havde da Menighederne Fred over gandske Judæa, og Galilæa og Samaria, og opbyggedes og vandrede i HERrens Frygt, og den Hellig Aands Trøst, og blive formerede. Det skal altsaa hos os være Frugten og den rette Brug af den Fred, vi nyder, at vi opbygger os paa vor allerhelligste Troe, at vi ret opbygger os med Bøn og Guds Ord, og derhos vandrer i HERrens Frygt: saa skal og det tredie følge, at vi ret bliver opfyldte med den Hellig Aands Trøst. Det vil være den rette og beste Brug af Freden, og den beste Taksigelse for Freden; og da skal vi i vores Taksigelses-Fester opbygge hverandre og vandre frem i HERrens Frygt, og vel altsaa glæde og fryde os over HERrens Hielp, og være trøstige og glade, dog ikke efter kiødelig Glæde og Yppighed, men i den Hellig Aand. Thi Meenigheden blev jo opfyldt med den Hellig Aands Trøst og tog ikke deel i den yppige Verdens Glæde.

20

Forfatterens Fortale.

Men hvilken Yppighed gaaer vel ikke for sig ved Fredsfesterne? Bliver de ikke høytideligholdte med megen Fraadsen, Drikken, Springen og Dandsen, med Maskerader, Opera og Comoedier, saa de altsaa derved ikke opbygger sig og vandrer i Guds frygt, men setter ret al Guds frygt bort fra deres Øyne, saa ak Gud vel maae sige: Takker du saaledes HERren din Gud, du galne og daarlige Folk. Men Verden bliver Verden, og den efterlader ikke at være sig selv stedselig. Men HERren opvekker derfor desto meer sine Tienere og sine Børn, at de i Fredens Tid desto mere maae opbygge sig med Ord og Gierning, og vandre i en sønlig Frygt, og blive ret opfyldte med den Hellig Aands Trøst og Glæde, og med den guddommelige Fred. Dertil forhielpe os HERren vor Gud for sit Navns Skyld, Amen.

Halle den 14 Febr. 1763. C. H. v. B.

21

Den

christelige Haandverkssvend. § 1.

Vi Mennesker, i hvo vi ere, vandrer alle paa en Vey, som fører enten til Himmelen eller til Helvede, enten til den salige eller til den usalige Ævighed. Altsaa ere vi alle her i Verden ikkun Pillegrime og Reysende, og kan ikkun blive en kort Tid i Verden; derfor skulde jo vel ogsaa enhver ligesom David Ps. 119, 59. siger om sig, betænke sine Veye, eller ret ransage og undersøge, hvorhen hans Vey fører ham, hvorhen han skal komme, naar hans Bey her har en Ende. Ingen bør gaae saa blindt hen, eller paa Lykke og Fromme sikker og ubekymret, og jo ikke immer kuu haabe det beste om sig og sin Vey, men undersøge sit Hierte, og sin hele Vandel og Vey, og ikke slaae sig til Rolighed, førend han gandske vist veed, at han

22

er paa den rette Vey. Thi, han veed jo ikke, hvor snart hans Vey, hans Vandringskab og Pillegrimskab har Ende her i Verden; hvor snart han i Døden maae gjøre det sidste Skridt og saaledes bort herfra, ja saaledes bort herfra, at han aldrig mere kommer tilbage igien i Verden, og altsaa ikke kan forbedre, sin Sag, om den er ond.

§. 2.

Ingen maae da allerede sette det forud, at han er paa den rette Vey til Himmelen; og altsaa ikke uden Grund haabe Himmelen; thi han kunde være paa en Vey, som fører til Helvede. Derfor maae ingen saa ubekymret sige: Jo, vi haaber jo alle at blive salige; thi dette ugrundede Haab har allerede bedraget mange tusinde Mennesker, saa de fulde af saadant løst Haab til Himmelen ere faerne ned til Helvede, i Fordervelsen. Og det treffer endnu immer ind, hvad Salomon siger: Ordspr. 14, 12. Der er en Vey, som synes ret for en Mand; men der sidste deraf er Dødens Veye. Vi vide jo og, at Vcyen til Himmelen er gandske smal, og at de ere faa, som finde den, og endnu færre vandrer paa den indtil deres Ende. Derimod vide vi, at den Vey er bred, som fører til Fordervelsen, og at de ere mange, som vandrer paa den. Og de, som vandrer paa den brede Vey til Helvede, haaber dog alle at komme i Himmelen, og bedrager sig. Altsaa ere de, der bedrager sig ved et falskt Haab at komme i Himmelen, langt flere, end de, som gaaer paa

23

3 den smalle Vey, og har et velgrundet Haab til Himmelen. Ethvert Menneske, og saaledes og en Haandverkssvend maae derfor snart spørge sig selv: Nu hvor staaer det med mig? hvorledes er min Bey beskaffen? er min Vey den smalle Vey, som saa faa finder og vandrer paa, eller er det den brede Vey, paa hvilken saa mange gaaer? Jeg kunde jo langt snarere være iblant de mange end iblant de faa. Gjør jeg det saaledes og lever saaledes, som de mange og de fleste lever og omgaaes; og gjør altsaa alting med: saa er jeg gandske vist ikke paa den smalle Vey til Himmelen, som saa faa finder; saa er jeg gandske vist ikke iblant den lille Hob, iblandt den lille Hiord, som Jesus vil give Riget; saa er jeg gandske vist paa den brede Vey iblant den store Verdens Hob, iblant de Mange, som vandrer paa den, og saa fører min Vey mig gandske vist ikke til Himmelen, men til Helvede, Og hvo veed hvor snart? thi hvor snart, hvor snart kan min Vey løbe til Ende, og mit Vandringskab og Pillegrimskab være ude?

§. 3

Paa sanden Maade skulde nu og alle Haandverkssvende i Tide ret besinde sig, og slaae i sig selv, eller ret betænke det sidste Trin af deres Lives Vandringskab, og holde sig beredte til samme. Thi ligesom alle Mennesker paa forbemeldte Maade maae ansees her som Giester, Fremmede og Reysende: saa har i Særdeleshed en Haandverkssvend, og fornemmelig ved sit Van-

24

4

dringskab fornøden, at ansee sig som en Giest, en Fremmed, en Pillegrim og Reysende. Han er ved sit Vandringskab sielden længe paa eet Sted, men snart hist og snart her, og endelig haster han maaskee til sit Fæderneland, eller derhen, hvor han ellers tænker at blive. I dette hans Vandring skab kommer han næsten paa alle Steder midt iblant Verdens Hob, og er der omgivet med saa mange Mennesker, som mestendeels allesammen vandrer paa den brede Vey, og slet ikke har deres Maal, der Himmelske Klenodie for Øyne Han kommer ogsaa ofte hist og her i stor Livsfare, ja kan endog komme af Dage og miste Livet, enten ved Sygdom eller andre Tilfælde og Ulykke. Altsaa skulde han derfor vel snart i sand Bodfærdighed vende sig til HERren, paa det han dog kunde redde sin Siel og blive salig, ifald hans Pillegrim skab ogsaa pludselige skulde faae Ende.

Men i Særdeleshed er en fattig Haandverkssvend i stor Siele-Fare, og han kan hist og her i fremmede Lande let blive forledet, til at forlade den Evangeliske Religion, naar man maaskee lover ham allehaande Ting, som befalder Kiødet vel. Eller han kan dog iblant saa mange kiødelig sindede Mennesker, og besynderlig af hans forfængelige verdsligsindede Kamerater blive forført til allehaande Synder, og blive henreven med i Fordærvelsen. Derfor skulde nu vel alle Haandverkssvende ved saa stor Fare at blive forførte, og ved saa mange Forhindringer desto meer an-

25

5 see sig som Pillegrime og Reysende, der skal reyse til Himmelen, og skulde derfor træde paa den smalle Vey, som allene fører til Himmelen. Derfor skulde de tænke: Jeg er paa mine Reyser, og paa mit Vandringskab. Fortsætter jeg nu og min Reyse og min Vandringsstav til Himmelen? Er min Vandring, min Vandel og min Vey ogsaa den smalle Vey til Himmelen, eller den brede Vey, som fører til Fordervelse?

§. 4

Nu har vel alle Mennesker mange Forhindringer, som ville afholde dem fra at gaae paa den smalle Vey, og at føre en sand Christendom. Men Haandverkssvende har deres besynderlige Forhindringer, som ville afholde dem fra den smalle Vey og fra et retskaffent Væsen og Christendom De har ogsaa mange særdeles Aarsager, som skal bevæge dem til, i Tide at vende om til Christum, og at blive sande Christne. Vi ville nu i dette Skrift vise, hvad der vil hindre og afholde Haandverkssvende i Særdeleshed, eller og saaledes, som alle andre Mennesker, fra at blive rette Christne, og hvad de har derudi at overvinde fælleds med alle andre Mennesker, og noget i Særdeleshed. Men vi ville derhos og erindre, hvad der dog gandske besynderlig skal bevæge og opvekke dem, til i Tide at overgive sig til HERren. Iligemaade skal dem af Guds Ord blive viist, i hvilke Synder de, ligesom andre Mennesker, lever, men endog paa

26

6 hvad for en Maade de endda i Særdeleshed forsynder sig i deres Stand og Kald hjemme, eller paa deres Reyser og Vandringskab, ja vel og derhos tilskynder og opmuntrer andre til allehaande Synder, og derved gjøre stor Stade. Men ville og see, hvor megen Nytte de kan skaffe for Guds Rige, og være andre til Velsignelse, naar de af Hiertet omvender sig til HERren, hvilke begge Dele billig skal bevæge dem til, i Tide at udvælge den sande Christendom, og at efterfølge Christum deres Frelser, og tiene ham.

§. 5.

Ville de nu kaldes ret christelige Haandverkssvende, samt ogsaa engang komme derhen. Hvor Christus er, og altsaa i Tid og Ævighed være ret lykkelige og salige: saa har de det tiifælleds med alle Mennesker, at de først mane omvem de sig til Christum, og blive forenede med ham, paa det ar de ved Christum kan faae Maade og Syndernes Forladelse, samt ogsaa den Hellig Aand, og blive salvede med Ham. Thi Christne kalde« jo efter Christi Ravn Christne eller Saft „Lede, Det Ord Christus betyder en Salvede, og Christus er bleven salvet med den Hellig Aandtil hans tredobbelte Embede. Da vi nu af ham, af Christo, har Navnet, og kaldes Christne, det er, Salvede, saa maae vi og have den Hellig Aand, og være salvede med ham. Da først kam vi rettelig bære en Christens Ravn, og først da ogsaa føre et christelige Levnet og efterfølge Chri-

27

7

kum Men har vi ikke den Hellig Aand: saa drives vi af Verdens Aand, og vi ere da ingen Salvede, ingen Christne i Gierninger og i Sandhed, men har ikkun det blotte Navn; vi fører da heller ikke noget christeligt Levnet og Vandel, og kan følgelig heller ikke blive salige, men ere og bliver uden den Hellig Aand usalige og fortabte Mennesker, som denne Verdens Aand og Fyrste fører fangne i sine Strikker, og efter sin Villie. Hvor vi gaaer og staaer, gaaer vi i Satans Strikker paa den, brede Vey, paa hvilken han fører os immer videre fort i Fordervelse, som hans Fanger og Slaver. Thi ikke allene den grove Ugudelighed men endog det kiødelige jordiske Verdens Sind er saadan en Satans Strikke. Enhver herskende Synd, om den endog var indvores i Hiertet, er allerede en skadelig Strikke, hvormed Satan trekker Menneskene i Fordervelse, som der i Særdeleshed heder om de Gierrige, eller dem, der ville vorde rige i Timoch. 6, 9, 10. Men de, som ville vorde

rige, falde i Fristelse og Snare, og mange daarlige og skadelige Begieringer som nedsendte Menneskene i Ødeleggelse og Fordervelse. Thi Penge-Gierrighed er en Rod til alt Ondt; til hvilken der nogle havde Lyst, fore de vild fra Troen, og have igiennemstunget sig selv med mange Smertes. Hos saadant kiødeligt jordisk Verdens Sind har vi ikke den Hellig Aand; thi Verden, som Verden, kan ikke annamme den Hellig Aand, og da

28

8 maae vi uden den Hellig Aand blive fordømte med Verden. Har vi ikke den Hellig Aand, Christi Aand, saa ere vi ikke hans; thi Paulus siger Rom. 8, 9. om nogen ikke haver Christi Aand, denne er ikke hans; og saa har vi heller ingen Deel i hans Salighed. Har vi ikke den Hellig Aand, saa ere vi ikke Guds Børn; thi Paulus siger i samme 8 Capitels 14 Vers: Saa mange som drives af Guds Aand, disse er Guds Børn. Ere vi ikke Guds Børn, saa ere vi heller ikke Guds Arvinger, og har intet levende Haab til en glædelig og salig Opstandelse; det seer vi ogsaa tydelig af dette 8 Capitel, da der heder i det 11 Vers: Men om hans Aand, der opreyste JEsu fra de Døde, boer i eder, da skal den, som opreyste Christum fra de Døde, gjøre og eders dødelige Legemer levende formedelst hans Aand, som boer i eder. Heraf er det tydeligt at see, at ikkun deres Legemer bliver opvakte til det ævige Liv, i hvilke Guds Aand boer. Thi uden Guds Aand, Livets Aand, ligger en i den aandelige Død, og maae endelig døe den ævige Død; thi Paulus siger i der samme 8 Cap. idet 13 Vers. Thi dersom I leve efter Kiødet, skal I døe. Uden den Hellig Aand, som gjør levende, hellig og aandelig frisk og sund, ere vi for GUD ligesom et dødt Aandsel, hans Fiender, og kan ikke tækkes ham. O hvor fornødent er det da, at vi atter faaer den Guds Aand, og

29

9 bliver ved ham nye aandelige Mennesker, eller som Christus siger: fødte Aand af Aand.

§. 6.

Men ligesom del nu er høyst fornødent for enhver, der vil være en sand Christen, en Christen som hører Christum til, som vil være et Guds Barn, en Guds Arving og blive salig, ak han faaer den Hellig Aand igien: saa er det dog og gandske fornødent for en Haandverkssvend i Særdeleshed, at han i Tide antager Guds Aand i sit Hicrte, og hengiver samme til hans Bolig; thi ellers kan han som en Haandverkssvend ved saa mange Leyligheder og Anledninger baade hiemme, og besynderlig paa hans Reyser og Vandringskab, til at forsynde sig, immer blive meer forført og besnæret af den onde Verdens Aand, saa at han falder af en Synd i den anden, hans Samvittighed bliver saaret, og der setter sig saa mangan en nagende Orm i samme, der kan engang gjøre ham megen Qvale og Plage; thi han har saa vel paa sit Fødested, som paa hans Reyser og Vandringskab, saa megen Omgang med andre Haandverkssvende, der ingen Gudsfrygt har, og lever i allehaande Synder, og da kan han meget let blive henreven med, saa at han gjør alting med, naar disse gaaer frem i allehaande yppigt Væsen, eller fremturer i Utroskab og Uretfærdighed. Saa er der og saa mangehaande syndige Haandverksskikke, hvorved i Særdeleshed Herrens Dag bliver vanhelliget med megen Yppighed, med Drikken, Spillen og Dandsen, og da

30

tænker en saadan arm Haandverkssvend, som ikke har Guds Aand boende i sit Hierte, at han maae gjøre alting med; thi hvo som er iblant Ulve, maae tude med Ulvene, og man maae synge med de Fugle man er iblant. Da kommer han jo meer og meer i sin Siels store Fare, saa at Han besudler samme med saa mange Synder og gjør den til en Vederstyggelighed. Eller han kan endog, som meldt, i stemmede Lande blive forledet til, at forlade den evangeliske Religion, naar han er uden Guds Aand, naar han ikke giver den Hellig Aand Rum, og Verdens Aand foreholder og lover ham allehaande Verdens Herligheder og gode Ting.

Men derhos maae en ikke tænke, at han har Guds Aand, og er salvet af ham, fordi han er dog døbt; øg i den hellige Daab har faaet den Hellig Aand. Thi der er vel saa, at den Hellig Aand er rigelig bleven udøst over os i den Hellige Daab, men hvor snart, hvor snart har man ikke stødt den Hellig Aand fra sig igien, og indrømmet sit Hierte til Verdens Aand, og er blevet et kiødeligt jordisksindet Menneske igien. Thi man mister ikke allene den Hellig Aand ders ved, naar man lever i allehaande grove Laster, men naar man endog ikkun har Verden kier, og hvad som er i Verden, naar man atter igien er bleven kiedelig, jordisk og verdslig sindet, thi ved saadant kiødeligt Verdens Sind fordriver man den Hellig Aand selv, falder atter igien i den aandelige Død, mister det i Daaben bekomne

31

11

nye aandelige Liv af Gud, og bliver af et igienfødt Guds Barn atter et armt og usselt Verdens Barn, ja en Guds Fiende, som der heder Rom. 8, 7. 8. Meders Sands (at være kiedelig sindet) er Fjendskab imod GUD, men de, som ere i Kiøder, kan ikke tækkes GUD. Heller ikke maae nogen bedrage sig dermed og tænke, at han haver den Hellig Aand, naar han veed meget og kan tale meget om den Hellig Aand, i hvilket Selvbedrag de stikker allermeest, som har maaskee havt en god Opdragelse, og har lært og bragt megen Kundskab med

sig fra Skolen. Heller ikke har disse endnu den Hellig Aand boende i sig, som undertiden bliver tugtede og straffede af den Hellig Aand, og har mange gode Bevægelser og Rørelser; thi saadanne gode Bevægelser maae vel agtes høyt, men de ere endnu ikke nok, de ere ikke Omvendelsen selv, eller endnu ingen ubedragelig Kiendetegn paa, at vi endnu har Guds Aand; thi den Hellig Aand maae ikke allene nu og da og imellemstunder bevæge os, men bestandig boe i os, og ævig blive i os, som Christus Joh. 14, 16. giver sine Disciple saavel som og os den trøstelige Forjættelse: Jeg vil bede Faderen, og han skal give eder en anden Talsmand, at han skal blive hos eder evindeligen. Naar det ikkun kommer til nogle gode Bevægelser, og samme gaaer hastigt forbi igien, saa banker den Hellig Aand først paa Hiertet, og staaer endnu immer for vort Hiertes Dør, men han er endnu ikke

32

12 herinde udi, og har endnu ikke indtaget Hiertet til sin bestandige Bolig, saa at han immer bliver i os. Og her ere Christi Ord vel at merke, da han siger i Aab. 3, 20. See, jeg haver staaet for Døren og banker; dersom nogen hører min Røst, og oplader Døren, til

ham vil jeg gaae ind og holde Nadvere med ham og han med mig. Altsaa maae man ved gode Bevægelser og Paabankninger af den Hellig Aand, ved hvem Christus selv banker paa, ogsaa oplukke Hiertets Dør, og tage ham ind, saa at han maae, ligesom bestandig boe i os, saa og bestandig styre, regiere og lede os. Og da kommer og Christus selv ind i Hiertet, og holder Nadvere med os og vi med ham. Ellers dersom man ikke oplukker sit gandske Hierte for Christum og hans Aand og tager ham ind, saa kan en vel imellemstunder blive bevæget, have mange gode Forsetter, og megen god Villie, ja mangen engang være saa heed, som en Bagerovn, vel og undertiden græde og bede, men, førend man forseer sig dertil, saa er hans gode Forset og hans gode Bevægelse forbi igien, og han er ligesaa forfængelig og ond, ja vel endog verre end tilforn; derfor maae en ikke lade det blive derved, at han ikkun undertiden bliver straffet, rørt og bevæget af den Hellig Aand, men han maae lade den Hellig Aand indtage hans gandske Hierte til Bolig, ellers bliver han dog med al sin gode Villie og Forset immer henreven med igien.

33

§. 7

Men skal nu en faae den Hellig Aand i sit Hierte igien, og blive ret salvet, regieret og drevet af ham, saa kan det ikke anderledes skee, end i en sand grundig Omvendelses-Orden. Men skal en omvende sig, saa maae han vide, hvad han skal omvende sig fra, nemlig fra alle sine Synder, og maae derfor og kiende sine Synder. Men det Ord at omvendes, Omvendelse, er et saa fremmed Ord for mangen en, saa at ligesom Pilatus hisset spurgte: Hvad er Sandhed? saa kan de og sige eller tænke, hvad er Omvendelse? hvorfra skal jeg da omvende mig? Jeg er jo ingen Hedning, Jøde, Tyrk eller Papist; men bekiender mig til den Christelige, ja evangeliske Kirke og Religion, og hører altsaa som en god Christen og god Lutheraner til Guds Folk. Jeg hører Guds Ord, jeg beder og synger. Jeg gaaer til Skrifte og Alters, hvad vil man have meer af mig. Og naar de maaskee ikke lever i grove Synder, saa vide de endnu meget mindre hvorfra de skal omvende sig. Da heder det, som hiin Pharisæer sagde: jeg er ingen Hoerkarl, ingen Tyv eller Morder, og lever saaledes, at ingen kan anklage mig for øvrigheden. Men saadan Tale tilkiendegiver en stor Blindhed og Vankundighed; thi der bliver jo i den hellige Skrift meer end hundrede gange, endog af dem, som bekiender sig til Guds Folk, og til den sande Religion, udfordret en Hiertets Forandring og Omskierelse, eller en gandske nye aandelig Fødsel, fordi vor GUD

34

14 er jo en Aand, og derfor ogsaa i det gamle Testamente var ikke tilfreds dermed, at man ikkun allene kaldede sig ester hans Navn, bekiendte sig til den sande Religion, og holdt sig nær til ham med Munden, men blev langt borte fra ham med Hiertet. Christus siger jo selv Joh. 4, 24. GUD er en Aand, og de ham tilbede, skal tilbede ham i Aand og Sandhed, eller som Paulus siger, og time ham i Aanden. Men skal man paakalde og tiene GUD i Aanden, saa maae man jo tilforn være sødt Aand af Aand, eller blive aandelig sindet, og altsaa ret af Hiertens Grund omvende sig, det er, ihenseende til sit gandske Liv og Væsen, og have forbedret Hiertet efter sin gandske Natur og Beskaffenhed, ellers roser man sig forgisves af sin blotte udvortes Guds- og Kirke-Tieneste, at man gaaer flittig i Kirken, hører Guds Ord, beder og synger. Derfor siger jo vor GUD selv, Jer. 7, 4. Forlader eder ikke paa løgnagtige Ord, at de sige: HERrens Tempel, HERrens Tempel, HERrens Tempel ere de. Men dersom I alvorlig bedre eders Veye og eders Idretter, at I jo gjøre Ret. Og i Propheten Amos 5, 23. siger GUD: Tag bort fra mig dine Sanges Manfoldighed; og jeg gider ikke hørte dine Psalteres Lovsang. Hvad den Hellige Daab angaaer, saa har vi vel derudi faaet den Hellig Aand, og ere derved og komne i Forbund med GUD og blevne nyefødte; men hvor snart, hvor snart har vi brudt vor Daabes

35

15 Pagt, mistet den nye Fødsel eller det nye aandelige Liv, og altsaa har ikke mere den Hellig Aand boende i

os. Og naar vi med ubodfærdige Hierter gaaer til Skrifte og Alters: saa gaaer vi hen til vor Dom, og faaer derved ingen Maade og Synds Forladelse. Og dersom vi ikkun trøster os dermed, at vi ingen grove Syndere og lastefulde

Mennesker ere, og dog ingen anden Aand

intet nyt og reent Hierte har, saa ere vi for GUD. dog intet andet, end blinde Pharisæer og Hyklere. Thi GUD seer paa Hiertet og forlanger Hiertet, naar han siger: Min Søn. giv mig dit Hierte. Altsaa er det af det altsammen tydeligt

at see, at vi maae blive gandske nyefødte og gandske

andre Mennesker, end vi ere af Naturen, og at følgelig og udvortes ærbare og fromme Mennesker maae endnu først grundig omvendes og blive nyefødte. Det overtøder Christus Nicodemo om, der dog var en udvortes from Mand, ja endog en Lærer, han siger Joh. 3, 3. med en dobbelt Eed: Sandelig, sandelig, jeg siger dig: uden nogen bliver født paa nye, kan han ikke see Guds Rige. Og i det 7 Vers heder det: der bør eder at fødes paa nye. Saaledes har GUD ogsaa allerede i det gamle Testamente svoret, at han vel ikke vil nogen Synders Død, men han vil og, at han skal omvende sig, som det heder Ezech. 33, 11. Saa fandt jeg lever, siger den HERre, HERre, jeg haver ikke Behagelighed i den Ugudelige Død, men i det at den Ugudelige omvender

36

16 sig fra sin Vey, at han maae leve. Ville vi nu leve og blive salige, saa maae vi omvende os fra alle vore Synder, og af gandske Hierte, saa at vi gandske vende om, blive gandske andre Mennesker og gandske nye Creature, ellers kan vi ikke blive salige og indgaae i Guds Rige; derfor siger jo Christus selv endogsaa til sine egne Disciple: Sandelig jeg siger eder: uden I omvende eder, og blive som Børn, komme I ingenlunde ind i Himmeriges Rige. Matth. 18, 3.

§. 8.

Men ligesom den sande Bod, Omvendelse og nye Fødsel er uomgiengelig fornøden, saa er den ligeledes og muelig, thi GUD vil selv give og virke den. Han har jo opreyst JESum og ophøyet ham til en Fyrste og Frelser, ved sin høyre Haand, at give Israel Omvendelse og Syndernes Forladelse. Som der staaer med klare Ord i Ap. Giern. 5, 30. 31. Saa siger jo vor GUD ogsaa allerede i det gamle Testamente Ezech. 36, 25. 26. 27. Og jeg vil stænke reent Vand over eder, ar I skal blive rene; afalle eders Urenheder, og fra alle eders stygge Afguder vil jeg rense eder. Og jeg vil give eder er nyt hierte, og give en nye Aand inden i eder; og borttage der Sceenhierte af eders Kiød, og give eder er Kiødhierte. Og jeg vil give min Aand inden i eder; og gjøre der, at I skal vandre i mine Skikke, og holde, og

37

17

gjøre mine Rette. Altsaa har intet Menneske og saaledes heller ikke nogen Haandverkssvend en Undskyldning for GUD, og han tør ikke sige: det er ikke mueligt, at omvende sig, og rive sig løs fra alle Synder; han har alt for mange Forhindringer, han er alt for meget indviklet iblant de andre Svende, og kan ikke komme igiennem. Ney, GUD siger ogsaa til ham, ligesom til andre, der ville være Christne og høre til Guds Folk: Gaaer ud fra dem, mit Folk, og fraskiller eder & c. og saaledes heder det og: Haver ikke Samfund med Mørkhedens ufrugtsommelige Gierninger & c. Og den GUD, som befaler det, giver og Krast dertil, ar en kan ogsaa løsgjøre sig fra sit forfængelige og onde Selskab, om han endog var nok saa meget ved ugudelige Strikker sammenbunden med andre, eller Satan paa anden Maade holdt ham nok saa fast fangen. Christus, den sterke Frelser, er jo fterkere og mægtigere, end alle onde Mennesker og Aander, og alle Lænker, Baand og Strikker maae endog saaledes, som de Reeb hisset, hvorved Samson var bunden, være som Traader, der ere opbrændre af Ilden. Satan og Verden kan ikke længer holde nogen fangen, som ikkun vil lade sig løsrive, og overgive sig gandske og aldeles HERren til Eyendom. HERren har ham behov, til sin Tienesie, og vil have ham gandske til Offer. Ligesom nu hisser Eselinden og Føllet, hvilke JESus forlangte, paa det Kraftes Ord: HERren haver dem behov, ere strax blevne løsladte: jaa maae og alt, hvad der hidind-

38

18 til har bundet ham, strax slippe ham og lade ham løs. Ja de Syndesvende, som tilforn vilde holde ham fast, maae nu vel endog meget meer drive ham bort fra sig, som Egypterne hisset hasteligen dreve Israels Børn udaf Landet. Thi naar de onde Kamerater, de onde Svende og Mestere seer, at en ikke mere vil være med: saa spotter, ja forfølger de en, og det kan jo ogsaa ikkun desto meer drive en til Christum, til sin Frelser, desto meere drive til Ordet og Bønnen; og saadanne Syndesvende, som ville hindre ham fra den sande Opvekkelse og Omvendelse, og ville passe paa, at han ikke skal undgaar dem, made vel endog være de første, som vidner om hans Opvekkelse og Omvendelse. Ligesom hisset Vegterne og de der holdte Vagt

ved JEsu Grav maatte være de første som vidnede om, at han var opstanden: saa maae gandske vist alle Forhindringer ingen Forhindringer være, men meget mere lutter Befordringsmidler til den sande Omvendelse, og der er ikke noget i den hele Verden, som kan hindre en derudi eller derfra, undtagen hans egen onde Villie, som JEsus siger om de forhærdede og forstokkede Jøder: Hvor ofte har jeg vilder forsamlet dine Børn, ligerviis som en Høne forsamlar sine Kyllinger under sine Vinger, men I vilde ikke. Matth. 23, 37. Det beroer vel ikke, som Paulus siger Rom. 9, 16. paa nogens Billen eller Løben, men paa Guds Forbarmelse, og et Menneske maae heller intet begynde paa sin egen Kraft og Styrke, og ikke

39

19 stole og forlade sig paa sin gode Villie, sit gode Forset, thi dermed bliver en ikkun til Skamme. Mennesket kan intet og har intet, end ikke engang en god Villie, men GUD virker selv i ham baade at ville og at fuldkomme efter sin Behagelighed. Derfor maae et Menneske gandske og aldeles forsage paa sig selv, men desto mere bede og inderlig paakalde, at GUD vil omvende ham, og selv virke alting i ham. Og naar GUD gjør der, saa maae han ikke modtvillig sette sig derimod, men give Guds Aand Rum, bruge Naademidlerne, flittig høre Guds Ord, med Bøn og Paakaldelse, læse og betragte det, og altsaa ikke legge Hænderne i Skiødet, men ved den forekommende Maade bruge Alvorlighed, og i sær snart gaae fra de onde Selskaber, og holde sig til christelig sindede Personer, saa skal han erfare at den sande Omvendelse er gandske vist muelig. Men den sande Bod og Omvendelse er ikke allene muelig, men endog ved Guds Krast let og behagelig, i Særdeleshed naar man betimelig begynder at omvende sig, og naar GUD drager, bevæger og opvekker en, da snart, snart gaaer til og adlyder Guds Villie, og ikke længe bespørger sig med Kiød og Blod. De gode Bevægelser, naar de bliver trolig anvendte, har en stor Velsignelse, og en kan da i kort Tid slippe igiennem. Og da bliver en, som smukt betimelig omvender sig, bevaret fra mange Synder og fra megen Sielenød. Det skal nu bevæge en, snart, snart at gaae og gribe dertil. En Haandverkssvend kan da ogsaa siden udrette

40

20 meget got iblant andre Svende, ja vel og iblant Mesterne og andre Huusfolk. Han kommer snart hist og snart andre Steder hen i fremmede Lande, og da kan Guds Ord og Gierning ogsaa ved ham komme viidt ud, og Guds Rige blive vildt udbredet. Og naar han kommer hjem og setter sig ned, og bliver Mester paa et eller andet Sted: saa kan han være et ret Lys og til megen Velsignelse ikke allene iblant sine Haandverks-Forvandre, men endog iblant andre, men deraf skal han og have en ævig Skat og Velsignelse i Himmelen. Alt dette skal nu vel bevæge ham til, at han i Tide grundig omvenderder sig.

§. 9.

Men spørger man, hvorledes den sande Omvendelse er beskaffen, eller hvad dertil hører: saa er den først en Afvendelse fra Synden, og dernæst en Henvendelse til Christum, eller den er Bod og Omvendelse til GUD og Troen paa den HERre JEsu. Den er Bod og Omvendelse fra Synden, fra det gandske syndige Liv og Væsen, og alt saa ikke allene fra en og anden Synd, men fra alle Synder, fra alle og enhver Synd, ingen undtagen. Mangen en Haandverkssvend har vel med høy Røst synger: Jeg der hele Satans Rige, nu Farvel vil sige. Men det maae ikke blot allene synges med Munden, men syns ges af Hiertet, saa og virkelig skee og iverksettes, der maae en ikke forbeholde sig endnu en eneste Synd, men løsgjøre og løsrive sig fra alle Synde-Strikker og Snarer. Thi om

41

21 han endog ikkun levede i en eneste Synd, og lod den herske over sig, saa var han jo dog en Fange, ligesom en Fugl jo bliver fangen, om han end ikkun er bleven fangen med en eneste Snare, og paa en eneste Klo. Derfor maae en, som grundig vil omvende sig, gandske gaae ud fra Synden og Verden, og intet mere gjøre med, ingen, slet ingen Samqvem og Samfund mere have med Mørkhedens ufrugtsommelige Gierninger, og det maae og i aandelig Forstand hede, som Moses forstum sagde til Pharao: der skaæ ikke en Klov blive tilbage.

Men den sande Omvendelse er ikke allene en Afvendelse fra grove Laster og udbrydende Synder, men den er en Sindets og Hierrets Forandring og Omvendelse, og GUD siger og til enhver Haandverkssvend: min Søn, giv mig dit Hierte. Thi Hiertet er den onde, urene og forgiftige Kilde, hvoraf alle Synder fremkommer, derfor maae først denne Hjertets Kilde blive rensed og forandret; da skal der ogsaa fremkomme andre Ord og Gierninger; ellers er det uden den rette og sande Hjertets Forandring ikkun Hyklerie med den foregivne Omvendelse; og det har heller ikke længe Bestandighed med nogen udvortes Forandring og Forbedring, dersom det ikke ogsaa kommer til den indvortes Hierrets Forandring, og et Menneske blive ret født paa nye, eller kommer ud fra Døden til Livet. Vor GUD siger: I Oovertrædere! legger det paa Hierte. Es. 46, 8. Altsaa maae en Haandverkssvend og legge der

42

22

paa Hierte, slaae i sig selv og paakalde GUD, at han vil give ham Maade og Lys til ret at see og kiende sit onde Hierte, ligesom og David saaledes beder: Ransag mig, GUD, og prøv mit Hierte & c. thi vort Hierte er meget bedrageligt, mere end alle Ting (en gjenstridig og forsagt Ting), hvo kan udgrunde det? Jeg er HERren, som randsager Hiertet, som prøver Nyren. Jer. 17, 8. 9. Vi kan tusinde gange bedrage os og holde os for bedre, end vi ere, dersom Herren ikkeselv opdager vort fordervede Hierte gandske og aldeles for os.

§. 10.

Men da vi nu ikke saasart indseer og kiender det onde Hierte og den indvortes Fordervelse: saa begynder GUD vel ofte dermed, at han opdager for en denne eller den udbrydende Synd, og i sær hans rette egne Skiødesynder og formaaer Mennesket til, at han gjør, Bod og Omvendelse og afstaaer derfra; som Johannes hisset ved hans Bodprædiken foreholdt enhver sin egen Synd, hvorudi han messt og dybest stak efter hans Stand og Kald. Men derfor var ikke Johannis Meening, at en ikkun skulde erkiende denne ene særdeles udbrydende og herskende Synd og afstaae derfra, men han fordrede og sand Bod og Omvendelse, eller Sindets Forandring og Hjertets Forandring. Og denne Afstaaelse endog fra den kiereste Lyst og Skiødesynd skulde ikkun være en Frugt af og Kiendetegn paa den sande Omvendelse: Seer til, at I gjøre retskafne Omvendelses Frugter.

43

23 De skulde da først i sand Bod og Omvendelse blive gode Træer, og derpaa frembringe allehaande gode og retskafne Omvendelses Frugter. Naar de skulle lade det, som var dem der Kiereste, hvorved de meest hængte, og hvorudi de vare indviklede; saa kunde de meget let og snart see og erkiende, at der maatte foregaae ci stor Forandring, en ret Hiertets Forandring, dersom de og skulde flye og overvinde denne deres kiereste Synd. Da skulde de, ved saadan Fordring, at afstaae fra deres Skiødesynd, kiende deres Hierte, deres onde Hierte og deres Afmagt, til selv at omvende og forbedre sig, og derfor desto mere bede, at GUD HERren selv vilde forandre og forbedre dem.

§. 11.

Da nu vor GUD paa forbemeldte Maade ved sit Ord ogsaa forholder et Menneske hans udvortes udbrydende Synder, for at føre ham fra de udvortes til de indvortes: saa er det fornødent, at en Haandverkssvend ogsaa gaaer tilbage i gandske Leventsløb og prøver sig efter alle Guds Bud; thi efter Guds Ord skal vi paa hiin Dag

dømmes. Altsaa maa han ogsaa her rette og prøve sig derefter, og derfor ikke bedømme og prøve sig efter sit eget bedragelige Hierte, eller efter Verdens Børns Fordomme og Meeninger; thi hans eget Hierte er en falsk Prophet, en falsk Trøstere, og de arme Verdens Børn ere og falske og tomme Trøster, iblant hvilke falske og tomme Trøstere ere vel endog ofte mange Lærere at regne. Saa klager GUD allerede derover i det gamle Testamente Es. 3, 13.

44

24 Folk, de, som prise dig salig, de forføre dig. Thi mange, som GUD HERren og klager over, legger endog bløde Puder og hynder under de kiødelig sikke Mennesker ved deres Synde-og DødsSøvn, eller ere ligesom utroe Muurmestere, der murer med løs Sand, det er giver falsk Trøst, og siger: Fred, Fred, ha der dog er ingen Fred; derfor maae man ikke høre efter, hvad de arme Verdens Børn og kiødelige Mennesker siger, om det endog var Lærere selv, men hvad Guds Ord siger. For Verden er meget tilladt, ja bliver vel endog roest og berømt, men er dog ikke ret for GUD, og kan heller ikke bestaae i Døden og for hans Dom. Derfor maae enhver tage Guds Ord og Bud for sig, og derpaa ligesom paa en Prøvesteen prøve alle sine Gierninger og Ord, ja Hiertets Begieringer og Tanker, og da anses Guds hellig Lov og Bud saaledes som den er, nemlig aanvelig, der opdager Hiertets dybeste Grund, og ikke allene straffer de grove udbrydende Synder, men endogsaa de onde Begierligheder og Tanker.

§. 12.

Det førte Bud gaaer strax meget dybt; thi naar GUD siger: Du skal ikke tage fremmede Guder for mig: fra vide vi jo, at det Afguderie, som her er forbudet, skeer ikke allene paa en grov Maade, men endog fornemmelig med Hiertet, naar Hiertet ikke er opfyldt med sand Guds frygt, og i Troe og Kierlighed hænger allene ved GUD; thi vi skal jo efter Catechismi For-

45

25

klaring, frygte og elske GUD over alle Ting, og forlade os paa hannem allene. Naar nu en Haandverkssvend ingen sand Guds frygt har i sit Hierte, og ikke vandrer i en sønlig Frygt for Guds Ansigt, og i Troe og Kierlighed hænger allene ved GUD, og derover ogsaa lever i allehaande Synder: saa begaaer han lutter Afguderie; thi enhver herskende Synd er en Afguderis Synd; efterdi han ved enhver herskende Synd, imod

hvilken han ikke strider, setter GUD af Øynene, og ingen Ærbødighes har for ham, og saaledes og gandske vist ikke hænger ved GUD allene i Tillid og Kierlighed, og derover hænger sig mere ved Mennesker og ved andre Creature. Mangen en Haandverkssvend frygter sig ofte mere for hans uretfærdige Mester, og derfor af Menneskefrygt gjør ogsaa Uret og begaaer Uretfærdighed. Han frygter sig ogsaa mere for hans ugudelige Kamerarer og Medsvende, og vil ikke støde dem for Hovedet, og derover lader sig af Menneskefrygt henrive med. Han er da visselig en grov Afgudsdyrkere og Afguds-Tienere, som mere frygter et dødeligt Menneske, der dog ikkun er en Orm, ja Støv og Aske, end den almægtige og majestætiske GUD. Altsaa har han og mere Kierlighed og Tillid til Mennesker, ja til livløse Creature, end til GUD, og siger, som det heder hos Job 31, 24. til Guldklumpen: du er min Trøst Da er en Daler, ja vel en Mark ham kierere end GUD, naar han forhverver samme med Uretfærdighed eller Næstens Forfirdelelse.

46

26

Førend han skulde lade en Syndevinding gaae fra sig, før lader han GUD og hans Ord fare, og gjør derved saadan tilhængelig Kierlighed og Tillid til jordiske Penge og Gods til sin GUD. Derfor kaldes just Gierrighed Afguderie, og en Gierrig en Afgudstienere eller en Afgudsdyrker. Og hvor mange Haandverkssvende gjøre ved Vellyst eller Fylderie deres Bug til deres GUD, da de i Særdeleshed ved deres Sammenkomster tilbringer deres Tid med Drikken, Spillen, Dandsen og andre Yppigheder, i det saabant yppigt Væsen bliver særdeles regnet med til Afguderie, som vi tydelig seer i Cor. 10, 7. hvor det heder: Bliver ey heller Afgudsdyrkere, som nogle af dem; som skrevet er: Folket fatte sig ned at æde og drikke og stod op at lege. Naar derfor ogsaa Menneskene nu omstunder tænker derpaa, hvorledes de kan spise og drikke got, ja overvælde sig med Fylderie, og siden staae op at spille, springe og dandse, saa er dette efter disse Ord lutter Afguderie for GUD. Men hvo troer det, hvo betænker dette og tager det til Hierte? Dersom nu og en Haandverkssvend ikkun efter dette første Bud vil ret prøve sig, saa skal han snart finde mange Synder i og ved sig, i hvilke han har ret henlevet, og skal deraf see og erkiende, at han behøver, at gjøre Bod og Omvendelse derfor, og at lade sig gjøre løs og frie fra saadant Afguderie, hvilket just da skeer, naar han i sand Hjerters Forandring eller Bodfærdighed vender sig af sit gandste Hierte til GUD.

47

27 §. 13

Efter det ander Bud skal vi ikke tage Guds Navn forfængelig, ikke bande eller sværge ved hans Navn, ikke gjøre Trældom, ikke lyve ikke skuffe ved hans Navn, men meget mere i al vor Nød paakalde samme, bede, love og takke det. Og derhos staaer endda: Thi HERren vil ikke holde den uskyldig som tager hans Navn forfængelig. Men hvor lidet bliver dette betænkt. Intet Bud bliver saa ofte overtræder, som dette Bud. Derfor har GUD just derved sat en Trussel. Hvor ofte har ikke og en Haandverkssvend misbrugt Guds og JEsu Navn og taget samme forfængelig i sin Mund? Og hvor mange Eeder og Bander ere ikke udgangne af hans Mund? Han er snart hist og snart her paa sine Reyser og Vandringskab, og hører der allevegne sine Kamerater og Medsvende, og andre Mennesker ogsaa at bande, sværge og tage JEsu Navn forfængelig: men ikkun lider at bede, love og takke, og da lærer han allevegne at tale mere Ondt end Got, og antager ofte paa alle disse Steder en ond Skik og Sædvane, da han taler og gjør hvad som ikke duer, og vanærer HERrens Navn. Da bringer han fra sit Vandringskab og sine Reyser mangen ond Snak og Tale, Bander eller Eeder hiem med sig, ja gjør sig vel endog en Ære deraf, naar han kan bringe udenlandske Eeder og Bander hiem med sig til sit Fæderneland. Men om han maaskee og endnu mener at bede og at love og takke GUD, vel ogsaa ved sit Arbejde synger

48

28

mangen en Psalme, som i sig selv er got, men det skeer ikke af Hiertet og med hellig Ærbødighed, saa er hans Bøn selv lutter Guds Navns Misbrug og at tage samme forfængelig, da han nærmer sig til GUD med Munden, men lader Hiertet være langt borte fra ham, og hans Bøn og Sang er for GUD et Pladder, som det med tydelige Ord heder Amos 5, 23. Tag bort fra mig dine Sanges Mangfoldighed; jeg gider ikke hørt dine Psalteres Lovsange. Endelig er det jo og at tage Guds Navn forfængelig, da han kalder sig en Christen efter Christi Navn, og tager Guds Ord og Navn i Munden, eller vel nævner Christi Navn, og siger HERre, HERre, men dog hader Tugt og Rævelse og ikke træder fra al Uretfærdighed, som Paulus siger 2 Tim. 2, 19. Men Guds faste Grundvold staaer, som haver dette Seyl: HERren kiender dem, som ere sine, og hver den, som nævner Christi Navn, bør afstaae fra Uretfærdighed. Afstaaer en ikke fra al Uretfærdighed, fra alle Synder, saa er alt, endogsaa hans hele Gudstjeneste, lutter Guds Navns Misbrug, eller at tage Guds Navn forfængelig. Og til saadan HERre HERre Raaden vil Christus, dersom de ikke omvender sig, engang sige: Viger bort fra mig, I som beflitte eder paa Uret, som tydelig kan sees Matth. 7, 21, 23. Og naar Uomvendte og kiødelige Haandverkssvende vel endog paa Ølbenken taler om Guds Ord og Religionssager, ja disputerer

49

29 derom, og altsaa med Munden bekiender sig til den rette Religion og christelige Navn, men bliver dog i Hiertet kiødelige og jordiske, og altsaa Guds Fiender: saa er det formeente aandelige Religions-Snak en Vederstyggelighed og Ekkelhed i Guds Øren, og ret paa en grov Maade at lage Guds Navn forfængelig.

§. 14.

Efter det tredie Bud skal man komme ihu hellige Hviledagen, ikke foragte Guds Ord, holde det helligt, agte det høyt og ære det, samt gierne høre og lære det. Vi skal da høytidelig holde og hellige den hele Dag, saa at vi flittig hører, læser og betragter Guds Ord, beder og synger, og altsaa tiener GUD, dog ikke saaledes, at vi ikkun udvortes hører Ordet men vi skal ogsaa være Ordets Giørere og tiene GUD, ikke ved den blotte udvortes Gudstjeneste i Kirken, men i Aand og i Sandhed. Men hvor mange Haandverkssvende vanhellige ikke HERrens Dag paa en grov eller subtil Maade. Paa en grov Maade skeer det, naar de i Stedet for at høre Guds Ord, arbeyder, eller, om de ikke arbeyder, dog bortdriver denne Dag med allehaande Fors fængeligheder, Yppigheder, Fylderie, Spil og Dands, det er endda verre. Haandverkssvende samles og gemeenlig om Søndagen ved deres Lade eller paa Kroen, der gaaer det ikke af uden alt Fylderie og Yppighed, og uden megen raadden Snak. Alt dette er nu altid Synd, men. om Søndagen allermeest. Det er en skammelig Van-

50

30 helligelse af HERrens Dage. Mange tænker, naar de ikkun gaaer i Froprædiken og tidlig hører Guds Ord, saa kan det være nok. Den øvrige Dag og i sær Estermiddagen kan de da opofre til deres forfængelige Lyster. Men vi skal jo høytidelig holde og hellige den hele Dag, og ikke allene kun den halve.

Endnu andre hører eller læser vel endnu meer Guds-Ord; men de vanhelliger dog og paa en subtil Maade HERrens Dag, naar de nemlig ikkun lader det blive ved Hørelsen og Læsningen, men ikke bliver Ordet lydige, og ikke paakalder HERren af gandske Hierte, saa at de og inverter deres hele Liv og Levnet efter Ordet; thi mange eller vel de fleste Haandverkssvende næsten paa ethvert Sted retter sig efter forfængelige Skikke og Sædvaner, som bruges der i Landet, og da de seer og hører meget Ondt der, saa bringer de og allehaande onde Sæder og Skikke og meget Ondt derfra hjem med sig; som det heder i Cor. 15, 33. ond Snak forderver gode Sæder. Den ene bliver der fordervet ved den anden, og ved allehaande slem og raadden Snak bliver det guddommelige Ords Sæd snart qvalt igien, da de heller ikke hjertelig' og alvorlig beder ved det guddommelige Ords Hørelse og Læsning; thi deres Beden og Syngen endogsaa om Soldagen er mestendeels ikkun et Mundsveyr og skeer allene med Læberne. Det guddommelige Ords Sæd bliver ikke ligesom nedharvet ved Bønnen, og derfor kommer Dievelen strax og borttager Ordet af

51

31 deres Hierter, og saa bliver HERrens Dag meget vanhelliger. Ja mange Haandverkssvende har endog ikke nok i den Lediggang, Ørkesløshed og der forfængelige Væsen om Søndagen, men fortsetter endog samme videre om Mandagen; da de nemlig endnu ikke om Mandagen arbeyder som andre Folk, men tilbringer samme Dag med Drikken, Spillen, Dandsen, og det kalder de frie Mandag, men det maatte vel snarere kaldes en slavisk ond end frie Mandag. Herhos maae jeg endnu melde om noget, som vel endog mangan en Præst kunde føre sig til Nytte til Beste for Haandverkssvendene. En vis retskaffen og salig hensovet Lærer kom fra en Landsbye til en Stad, hvor Haandverkssvendene og havde en saa kaldet frie Mandag. Han meldte nu derom i en Prædiken og sagde: I kiere Haandverkssvende, I arbeyder slet ikke om Mandagen, men samles for at drikke, spille ellers dandse, og det kalder I en frie Mandag. Men der er ingen frie Mandag, men en ret syndslavisk Mandag, efterdi I paa den begaaer saa mange Synder. Men kommer til mig, saa skal jeg skaffe eder en ret frie Mandag. Jeg vil hver Mandag udsette en Time dertil for eder, og betragte Guds Ord med eder, bede og syng med eder, og derved søge at opvekke og opbygge eder. Mange Haandverkssvende lode sig og dette befalde; Opbyggelses-Timen blev begyndt med dem, samt fortsat i Velsignelse. Og det var jo visselig en ret frie Mandag, da de lode Guds gode Ord plante i deres Siele, til at blive frie fra Syndens Tie-

52

32

neste. O hvor got og ønskeligt var det, om og Lærerne paa andre Steder kunde bringe de arme Haandverkssvende dertil, at de ved Guds Ords Betragtning og ved Beden og Syngen kunde forvandle den onde og ufrie Mandag til en god og ret frie Mandag. Og om der ingen Præst paa et Sted skulde ville giøre sig nogen Umag i den Henseende, eller intet kunde udrette, o hvor got og ønskeligt var det da, om i der mindst nogle Haandverkssvende fremdeles bedre tilbragte deres Søndage og Mandage, der skulde visselig og tilbringe dem en Velsignelse paa de andre Dage, ja tiene dem til en evig Velsignelse.

§. 15.

Efter det fjerde Bud har Haandverkssvende og at prøve sig, hvorledes de i deres Ungdom har forholdt sig imod deres Forældre og Herrer, samt siden og imod deres Læremestere. Thi dersom de har været ulydige imod deres Forældre eller Herrer, og ikke tilbørlig æret dem, ja vel paa mange Maader bedrøvet, eller endog foragtet dem: saa, ifald de ikke i Tide erkiender dette, og gjøre Bod og Omvendelse, da bringer det stor Uheld og mangehaande Straffer og Plager efter sig: Da de nu paa deres Reyser og Vandringskab i fremmede Lande kommer og i mangehaande Fare, hvad kand da ikke møde dem, naar de reyser bort, som ulydige Børn. Thi ligesom GUD tilføyer en særdeles Forjættelse til det fjerde Bud, og den Velsignelse, som er lovet alle lydige Børn og Lærlinger, følger dem og i fremmede Lande

53

33 paa deres Reyser og Vandringskab, og naar de

har christelige Forældre, saa hviler ogsaa deres Velsignelse og Bøn paa dem: saa følger og tvertimod intet uden Uheld og Forbandelse, naar de har fortørnet deres Forældre eller Læremestere med Ulydighed eller Utroskab; thi der bliver næsten ingen Synd saa exemplarisk straffet, som Synd imod det fjerde Bud. Det er forskrækkelige Ord, som Salomon siger Ordsp 30. 17. Et Øye, som spotter Fader, og foragter i Ledighed at hænge ved sin Moder; der skal Ravne udhakke ved Bekken, og Ørneunger skal rede det. Saadanne ulydige Børn løber ofte lige ind i deres timelige ja vel endog ævige Fordervelse. Og naar nogle endogsaa ere faldne i stor verdslig Straf af øvrigheden, ja vel endog har mister Livet, og man har efterspurgt, hvorledes de i deres Ungdom har forholdt sig: saa har man erfaret, at de med Ulydighed meget har forsyndet sig imod deres Forældre. Da nu Haandverkssvende desuden ikke vide, hvad der hist eller her paa deres ofte farlige Reyser og Vandringskab kan møde dem af allehaande Uleylighed og Nød: saa har de vel fremfor andre stor Aarsag til, at de i Tide staaer i sig selv, og med sand Bod og Fortrydelse lærer at kiende deres Synder imod det fjerde Bud, imod deres forældre og Læremestere, og i Christi Blod søger Naade og Syndsforladelse, paa det at de ikke skal tilbringe deres Reyser og Vandringskrab under Guds Vrede og Unaade, Uheld og Forbandelse, og forøge deres

54

34

Synder og saaledes og deres Straf. Thi ligesom GUD som en sandrue GUD visselig opfylder alle de Forjættelser, som ere lagte til det fjerde Bud, altsaa opfylder han og visselig og alle de Trusseler, som ere foreholdte de ulydige Børn; omendskiønt han meget heller vilde opfyldte sine Forjættelser paa dem og gjøre vel imod dem i Tid og Ævighed. Derfor ligesom alle Børn, saa skal i Særdeleshed og Haandverkssvendene lade de guddommelige Forjættelser lokke og tilskynde sig i Tide at gjøre Bod og Omvendelse for Synderne imod det fjerde Bud, paa det at Herren, som han saa gjerne vil, kan opfyldte sine Forjættelser paa dem. Han siger: paa det at det maae gaae dig vel, og du maae leve længe paa Jorden. Derfor skal der ret være hans Lyst, at han kan gjøre os got, og forskaffe os den rette sande Velfærd eller Velgaaende og Rolighed, at det i Særdeleshed maae gaae vores Siel ret vel, som det staaer 3 Joh. 2. Hisset sagde Naomi til Ruth: Min Datter mon jeg ikke skulde søge Rolighed for dig, at det maae gaae dig vel. Ruth 3, 1. Dette siger vor GUD meget mere til alle lydige Børn, som ret i HERren ærer deres Forældre, og altsaa først og fornemmelig har ret omvendt sig til HERren, og forenet og forbundet sig med ham. Da ære de deres Forældre og Herrer ikke med blotte Ord og for et Syns Skyld, eller ikkun i en slavisk Frygt, men med villig og barnlig Lydighed. Og de kan ogsaa paa deres Reyser og Vandringskab

55

35 bestandig forsikkre sig om den guddommelige Børnerettighed, om den guddommelige Velsignelse og Beskyttelse.

§. 16.

Det femte Bud forbyder Mord og at slaee ihjel. Men Mord og Drab skeer ikke allene med Haanden, og naar man virkelig tager Livet af en, men man kan endog dræbe og slaee en ihjel med Hiertet, naar man i sit Hierte hader sin Næste; derfor siger Johannes i Epist. 3, 15. Hvo som hader sin Broder, er en Manddraber. Og JESUS forklarer ogsaa det femte Bud i sin aandelige og dybtgaaende Forstand, naar han Matth. 5, 22 siger: Hver den, som er vred paa sin Broder uden Skyld; skal være skyldig for Dommen. Men hvo som siger til sin Broder Racha, skal være skyldig for Raadet; men hvo som siger: du daare! skal være skyldig til Helvedes Ild. Naar alt, saa Vrede, Had, Avind og Fiendskab hersker end, ogsaa ikkun i Hiertet: saa er det for GUD lutter Mord og Manddrab. Udbryder det endelig i vrede Geberder, naar man forvender sit Ansigt, eller bryder ud i vredagtige og Skældsord: saa stiger Synden desto Høyere, og ingen kan da derhos være et Guds Barn, og altsaa ingen Guds Arving; thi det femte Bud fordrer i Særdeleshed Kierlighed til alle Mennesker, endogsaa til vores Fiender. Derfor siger JESUS Matth., 5, 44. 45. Elskers eders Fiender; velsigner dem, som eder forbande, gjører dem got, som

56

36

eder hade, og beder for dem, som gjøre eder Skade, og forfølge eder: Paa det I skulle vorde eders Faders Børn, som er Himlene; thi han lader sin Soel opgaae over Onde og Gode, og lader regne over Retfærdige og Uretfærdige. Der seer vi, at vi ikkun da ere sande Guds Børn og altsaa og hans Arvinger, naar vi ogsaa elsker vore Fiender. Derfor kan nu ogsaa en Haandverkssvend prøve sig efter dette Bud, og snart see, om han er et sandt Guds Barn, og en sand Christen eller ey. Kan han ikke elske sine Fiender, saa er han endnu uomvendt og i den aandelige Død, og kan i saadan en Tilstand ikke blive salig. Og derfor ???e en gandske nye Fødsel og det hele Hjerter ???e Forandring, med et Ord, en sand Omv????lse gaae for sig i ham. Ja, hvor mange el??? ikke allene ey deres Fiender, men vel ikke engang de sande Guds Børn, som ere Christe Brødre og Lemmer, men har et hemmeligt Had og ondt Sind til dem og Modbydelighed for dem, og det er ogsaa er Vidnesbyrd, at de endnu ere uigienfødte og i den aandelige Død; thi Johannes siger i Epist. 3, 14. Vi vide, at vi ere overgangne fra Døden til Livet, thi vi elske Brødrene. Og i det 5te Cap. heder det i det 2ste og 2det Vers: Hver som elsker den, der ham fødte, elsker og den, som er født af ham. Derpaa kiende vi, at vi elske Guds Børn, naar vi elske GUD, og holde hans Bud, Hvo der altsaa ikke elsker Christi sande

57

37 Brødre og Lemmer som ere fødte af GUD, han er ikke kommen ud fra Døden til Livet, og selv ikke igienfødt. Holder nu en Haandverkssvend sig ikke til fromme christelige Personer, men flyer og skyer dem, ja vel endog driver Spot med dem: saa bespotter han jo JEsus selv, og begaaer en stor forskrekkelig Synd. Og hvor mange Haandverkssvende kommer ikke og i allehaande Trætte og Kiv, ja vel og i Slagsmaal og Tvekamp med hinanden, særdeles i deres Drikkelaug og Selskaber. Det er jo et grovt Mord og Manddrab, fordi det ikke bliver allene ved det indvorter Had og fiendtlige Væsen, men endog udbryder i Ord og Giernivger, og er imod den alle Mennesker skyldige Kierlighed, følgelig imod den hele Lov. Thi Kierlighed er den hele Lovs Opfyldelse; derfor overtræder! saadan en den hele Lov ved allehaande Ukierlighed, om den endog ikkun allene herskede i Hiertet, og altsaa er alle Guds Buds Overtræder.

§. 17.

Efter det siette Bud forsynder et Menneske sig ikke allene med grovt Horerie, men endog med ukydske og urene Tanker, Lyster og Begieringer. Derfor siger JEsus Matth. 5, 28. Hvo som seer paa en Kvinde for at begiere hende, har allerede bedrevet Hoer med hende i sit Hierte. Udbryder nu ukydske Tanker, Lyster og Begieringer, ogsaa i ukydske øyekast og Geberder, eller i slem og ureen Snak og Tale, saa er Synden endnu større. Og derfor maae

58

38

Haandverkssvende ogsaa prøve sig derefter; thi da de ere saaledes iblant hinanden, saa bliver den ene ofte forført af den anden, og deres Mund løber over af Spøg og Narrepudser, samt allehaande ureent, og raadent Snak. Dermed kan de ikke bestaae for GUD og hans Dom. Thi skal de, som Christus selv siger Matth. 12, 26. gjøre Regnskab paa den yderste Dag for hvert et unyttigt Ord, som de har talet, hvor meget mere da for saadant ureent syndigt Snak. Hvor mange bliver og indbyrdes iblant hiinanden, i sær naar de ere Sovekamerater, forførte til allehaande stumme Synder, da de besmitter og forderver deres eget Legeme, som dog skal være Guds Tempel. Og hvor mange af dem falder ogsaa virkelig i Horerie og Skiørlevnet, da de paa deres Reyser og Vandringsskab finder snart hist og snart her mangan Leylighed til saadanne Synder. Saadanne bringer mangan Samvittigheds Orm hiem med sig fra deres Reyser, og maae derfor vel i Tide slaae i sig selv, og ved en sand grundig Omvendelse rense sig fra al Ureenhed, ellers kan de jo ikke komme ind i Guds Rige, og ikke undflye Guds Dom, som er at see Gal. 5, 19-21. og Ebræer 13,4. da det hedder paa det sidste Sted: Skiørlevnere og Hoerkarle skal GUD dømmes. De forderver deres Legeme, som skal være et Guds Tempel, og derfor gilder de Ord for dem: Dersom nogen forderver Guds Tempel, den skal GUD forderve. De paadrager sig derved vel endog mangan legemlig Straf og Plage, som ganske

59

39 vist kommer til sin Tid, i sær naar de engang givter sig, dersom de ikke tilforn bodfærdig har erkendt deres Synder, og rensat sig derfra. Men da Fylderie er en Moder til Vellyst og Ureenhed: saa maae Haandverkssvende ogsaa prøve sig, hvorledes de ofte i den Henseende har forsyndet sig, i sær naar de har kommet sammen ved deres Lade, eller og naar de ellers gaaer i Kroer og Vertshuse, og bortdriver deres Tid med Fylderie eller Dandsen og Springen, ved hvilken sidste nemlig ved Dandsen mange ogsaa bliver opeggede til Utugt og Vellyst. Man maae altsaa ikke allene skye Horeries, Ureenheds og Utugtigheds Synd selv, men endog flye alt det, som kan opvekke og tilskynde til Vellyst. Derpaa har jo alle unge Mennesker, og særdeles Haandverkssvende et smukt Forbillede og Exempel i den kydske Joseph, om hvem det hedder, at han vægrede sig ved, at adlyde sin ukydske Frue, saa at han hverken sov hos hende, eller vilde være hos hende, men svarede denne ukydske Kone: hvorledes skal jeg gjøre denne store Ondskab og synde imod

GUd. i Mos. B. 39,9. Han maatte vel derover gaae i Fængsel; men hvor har GUd dog saa naadig anseet denne fromme og kydske unge Person, og ophøyet ham saa høyt. Et hvert Menneske maatte derfor vel i sær ved opeggende Lejlighed, tænke paa denne kydske unge Person og hans Ord, og sige: O, hvor skulde jeg gjøre saa stor en Ondskab og synde imod Herren min GUD, og forderver mit Legeme som et Guds Tempel. Enhver, i sær ungt Menneske,

60

40 maatte vel og bede med Syrak: HÉRre Fader og mit Livs GUd! lad mig ikke opkaste Øyne for høyt og tag Kæmpemod altid fra din Tiener. Vend fra mig forfængeligt Haab og Begiering, og hold den fast, som vil tiene dig altid. Lad ikke Bugs Begiering eller ukydske Samqvem begribe Mig, og hengiv ikke mig din Tiener til en ublufærdig Siel. Syr. 23, 6-8. eller som det hedder i et Hjertesuk: O Jesu for din Død og Smerte, drag dog mit Sind til Himmelen, og giv mig Josephs kydske Hierte, at jeg ey bliver Øer dens Ven, men Vellyst, Ridders Lyst, foragter, ja for der største Onde agter. Hielp at jeg Leylighed til Synd maae flye og af Forfængelighed ey indtages, med vandre som den der er født paa nye, og atter ey i Sydens Strikker drages. Hvo som saaledes beder af Hiertet, den vil HÉRren vist bevare, og give ham et reent og kydsk Hierte, og det skeer ved en sand grundig Omvendelse og Hierters Forandring. Thi af Naturen har ingen et kydsk og reent Hierte, om han endog ikke just havde forsyndet sig med grov Utugt. Men har han endog i den Henseende forsyndet sig paa en grov eller subtil Maade: saa maae han i Tide omvende sig, ellers bliver hans Hierte immer meer urent, og han falder immer dybere og paadrager sig immer mere Guds Vrede og Unaade, som det hedder Ordspr. 22,14. De fremmede Qvinders Mund er en dyb Grav; den HÉRren er vrede paa, skal falde derudi.

61

§. 17.

Det syvende Bud bliver vel ogsaa meget ofte overtraadt af mange Haandverkssvende, især ved mange Professioner, som jeg ikke vil nævne. Enhver vil vel vide, eller lettelig kunde vide, hvorledes han og forsynder sig med Uretfærdighed, og overrræder det syvende Bud. Da ved mangen en Profession ofte allesammen idet hele Huus, Mesteren, og Mesterinden, og Svendene, og maaskee og allerede Læredrengene med, begaaer allehaande Uretfærdighed, eller og Læredrengene dog mener snart seer den Uretfærdighed og der Tyverie, som Mestere og Svende begaaer, og siden gjøre ligesaa, naar de bliver Svende og Mestere. Og saaledes bliver Uretfærdighed ligesom ret forplantet fra en Slægt og en Alder til den anden. Og da denne Uretfærdighed og Utroskab, i Særdeleshed hos mange Haandverkssvende er ret noget almindeligt saa bryder de sig ikke derom, og tænker ikke engang paa, at der er saa stor en Synd, ja tænker vel endog at der hører med til deres Haandverk, og gjøre vel altsaa en Rettighed deraf, at de kan fravende deres Næste noget. Ja mange driver endog Spot dermed og siger: Man bringer mig der jo i Huset, jeg har ikke stiaalet det. Men det hedder ogsaa her: Farer ikke vild, GUD lader sig ikke spotte. Men dersom og en skulde være saa forblindet eller vankundig, at han ikke vidste, om et eller andet var Uret eller Tyverie: saa tænke en ikkun, ifald andre gjorde ham sligt, førte sig saaledes op imod ham; saa at de borttogte noget af

62

43

det, som han havde leveret dem, eller ikke gave saa meget tilbage igien, som de havde faaet, eller gjorde meget udueligt og uforsvarligt Arbeyde, eller forfalskede Vahrene eller brugte urigtigt og falskt Maal, Alen og Vegt, om han da gierne vilde see det, om han ikke da strax vilde ansee det som noget der var uret, og besvære sig derover. Og da tænke han ikkun paa Christi Ord, da han siger Matth. 7, 12. Alt, hvad I ville, at Menneskene skal gjøre eder, saaledes gjører I og dem. Hvorudi ligger denne Slutning: Alt, hvad I ville, at Folk ikke skal gjøre eder, det gjøre I heller ikke imod dem. Ville de nu ikke, at nogen skal narre dem i noget eller bedrage dem med falske Vahre, Alen, Maal og Vegt eller udueligt Arbeyde, eller og beholde noget af det, som er givet dem i Arbeyde, men skulde strax erklære sligt for Uretfærdighed og Tyvene, og de gjøre dog alligevel selv det samme imod andre: saa kan de jo let kiende og indsee og af deres egen Samvittighed blive overbeviiste, at de ogsaa overtræder det syvende Bud, og begaaer allehaande Uretfærdighed, og følgelig kan ikke undskyldte sig dermed, at det er en almindelig Vane, og at der næsten paa alle Steder gjøres edes; thi det er vel sandt, som det heder: at hele Verden er fuld af Tyve. Men hele Verden ligger og just derfor, saavel som i henseende til alle Synder, i det Onde, og man maae ikke stille sig denne onde Verden lig, ellers bliver man fordømt med Verden. Ved mange Professioner er

63

43 gandske vist Uretfærdighed saa almindelig, at, som allerede er meldt, alle fra Mesteren til Læredrengene gjøre Uret. Og mangen en Haandverkssvend bliver da ogsaa henreven med, saa at, fordi hans Medkamerarer, de andre Svende, begaaer Uretfærdighed, saa gjør han ligesaa med, og tænker vel endog, han maae og skal ogsaa gjøre saaledes, ifald han ikke vil have Fortred af de andre. Og da tænker han, at dette just ikke er saa stor Synd, efterdi han næsten er blevet nødt dertil af andre. Men ak ney, ikke saa,

hvad der er Uret, det bliver Uret, om endog alle Mennesker begik det. En Haandverkssvend maae altsaa snart slaae i sig selv, gaae tilbage i sit forrige Levnetsløb, og prøve sig, hvorledes han og har forsyndet sig med alles haande Uretfærdighed, det maae han bodfærdig erkiende, fortryde og afstaae fra al Uretfærdighed, ellers kan saadan Uretfærdighed i Fremtiden drage timelig og aandelig Uheld og Forbandelse efter sig over ham. Thi al uretfærdig Vinding er en Forbandelse, og drager Uheld og Forbandelse efter sig, saavel ihenseende til Sielen som Legemet. Det vil han gandske vist engang erfare, naar han begynder sin egen Huusholdning. Næsten ved en hver Profession er særdeles Uretfærdigheds Synder, da en forsynder sig med denne en anden med hiin, med en anden Art af Uretfærdighed. Og hvor megen Uretfærdighed gaaer ikke for sig hos Kræmmere, hos Kiøb- og Handelsmand; og ligeledes forsynder ogsaa mange Kræmmer-Svende og Drengene sig med allehaande Utroskab, ja bliver

64

44

ofte ret udviklede og besnærede i Uretfærdighed. Hvor saa ere saadanne Kiøbmandsfolk eller Svende, som søger den kostelige Perle, og ret tænker paa de ævige Skatte og Rigdomme. Vindesyge eller Begierlighed efter Fordeel er i Almindelighed Drivehiulet, og da har man allehaande Kunstgreb, hvorved man vil vinde meget og blive rig. Og da bliver visselig de Ord opfyldte: De som ville vorde rige, falde i Fristelse og Snare, og mange daarlige og skadelige Begieringer, som nedsenke Menneskene i ødeleggelse og Fordervelse, i Tim. 6, 9. Ved saadan Vindesyge og Kunstgreb kan Menneskene ikke allene falde i allehaande Snarer og Strikker, men de falder, de falder virkelig derudi, som disse Skriftens klare Ord viser, og ydermeer falder de i saadanne Strikker, som nedsenker dem i Fordervelse og Fordømmelse. Men, hvo betænker dette? hvo troer det? Hele Verden vil være rig, og søger ikke at blive rig i GUd. Derfor bliver en Tid efter anden immer meere besnæret og fængslet. Derfor maae jo vel enhver Haandverkssvend eller Kiøbmandskarl snart, og endnu i sine unge Aar giøre sig løs fra al Uret, ellers bliver han engang igien tugtet med utroe Svende, Karle eller Folk, og stiller sig selv ved Guds Velsignelse. Thi uretfærdigt Gods lykkes ikke, men opæder endog det med, som er forhvervet med Rette, hvilket den daglige Erfarenhed, som et sandt Ord, bestandig overalt stadfæste. Det vil ofte slet ikke fort eller lykkes for et Menneske i hans Huusholdning og Profession,

65

45

og han har slet ingen Velsignelse, om han end arbeyder nok saa meget, ja løber og render, for at vinde noget. Dertil er ofte Aarsagen, at han forhen har begaaet megen Uretfærdighed, og har endnu en hemmelig Forbandelse ved sig, som han ikke har erkiendt, eller hvorfra han har løsgjort sig. Men erkiender han sine Synder med et bodfærdigt Hierte, beder om sine Synders Forladelse og Udslettelse formedelst Christi Blod, og giør sig løs derfra, saa kommer GUd og igien med sin Velsignelse, hvorpaa mig mange Exempler ere bekjendte.

§. 19.

Efter det ottende Bud skal vi ikke sige falsk Vidnesbyrd imod vor Næste. Der bliver al Løgn Falskhed og Bagtalelse forbudet, da ofte et Menneske foruretter og beskiemmer det andet Menneskes ærlige ja christelige Navn, hvilket er ligesaa stor en Synd som Tyveri. Ja Syrach siger 5 Cap. 17. Over Tyven er Skam til rede, og en ond Fordummelse over en, som haver to Tunger. Med saadanne Løgne, Bagtalelser og Falskheder har ogsaa mange Haandverkssvende forsyndet sig: thi naar de saaledes ere hos hiinanden, saa taler de mange syndige Ord, da det i Almindelighed gaaer ud over Næsten, og snart en og snart en anden maae løbe Spidsrod for deres tøjlløse og bagtalerske Tunge. Og naar de besynderlig taler allehaande Ondt om fromme christelige Personer, eller vel forkiettrer dem, udraaber dem for Phantasier, Sværmere og Narre:

66

46

saa er deres Forsyndelse endnu større, og de maae troe, at de da angriber GudS Øyesteen. Og dette skeer dog alligevel meget ofte, naar mueligt en af deres Kamerater og de andre Svende bliver opvakt, og ikke meer vil giøre alting med; saa søger de andre kiødelige og uomvendte Svende paa alle Maader at bagtale og sværte ham, da de meget mere skulde lade hans gode Exempel ogsaa tiene sig til Bod og Omvendelse, samt Efterfølgelse. Men det sædvanlige falske Vidnesbyrd aflegger de fleeste Mennesker, og saaledes og de kiødelige Haandverkssvende imod sig selv, og skader sig selv allermeest derved. De holder sig nemlig for Christne, for ret evangeliske Christne, for ret gode Lutheraner, ja kan vel endog disputere om Religions-Sager. Og der er dog lutter Selvbedrag. De ere ingen Christne, og hører ikke Christum til, efterdi de ikke har Christi Aand, og ikke følger ham; thi Paulus siger Rom. 8. Hvo som ikke har Christi Aand den er ikke hans. Og Gal. 5, 24. skriver han: Men de, som høre Christum til, have korsfæster Kiødet med Sindsbevægelserne og Begæringerne. De korsfæster ikke deres Lyster og Begieringer men lader samme herske hos sig, og altsaa tilhører de heller ikke Christum, og kan i den Stand heller ikke blive salige og komme til Christum. De maae

altsaa lade det om sig selv givne gode men falske Vidnesbyrd, eller Selvbedrag, eller det falske Haab at blive falig, fare, og i sand Bod og Omvendelse erkiende, at de hidindtil ved al udvortes

67

47 Ærbarhed endnu har røret Hyklere og Løgnere, som ikkun, naar det er kommet viidt, har behiulpet op trøstet sig dermed, at de endnu har gaaet i Kirken og hørt Guds Ord, omendskiønt de ikke ere blevne Ordets Giørere. Til disse raaber vor GUD allerede i det gamle Testamente:

Forlader eder ikke paa løgnagtig Ord, at de sige: HErrens Tempel, HErrens Tempel, HErrens Tempel ere de; men dersom I alvorlig bedre eders Veye, og eders Idrætte, og I gjøre jo Ret. Jer. 7, 4, 5, Hvor meget mindre kan nu de holde sig for Christne, og vente Salighed, som endog ikke engang iagttager den udvortes Gudstieneste, og hører lidet Guds Ord.

§. 20.

Endelig forsynder ogsaa Haandverkssvende, saavel som mange andre sig Dag ud og Dag ind imod det niende og tiende Bud. Thi disse to Bud forbyder og bestrasker ikke allene de virkelig udbrydende Uretfærdigheds Synder, men endogså Hjerters Tanker, Lyster og Begieringer; thi det hedder: Du skal ikke begiere din Næstes Huus, du skal ikke begiere din Næstes Hustrue, Svend, Pige, Øre, Asen, eller noget af alt der, som hannem tilhører. Her viser just disse Bud, at Guds hellige Lov har en dybt gaaende aandelig Forstand og Meening, hvorfor man ved alle Guds Bud maae ikke allene blive staaende ved de blotte udvortes udbrydende Synder, men made: endog holde de indvortes onde

68

48

Tanker, Lyster og Begieringer for fordømmelige paa samme hersker i Hiertet. Men nu hersker hos alle uomvendte Mennesker endnu alle Hiertets onde Tanker, Lyster og Begieringer. Derfor maae just det hele Hierte blive forandret i en sand grundig Omvendelse. Ellers er ved al udvortes Bedring og grove Synders afleggelse endnu meget Hyklerie, og det har vel heller ikke dermed nogen lang Bestandighed uden Hjertets Forandring. Hiertet, Hiertet maae altsaa forandres. Det maae erkiendes som en grundond og bedragelig Ting. Og dertil tiener nu Guds hellige Lov, naar den bliver ret indseet og erkiendt i sin Aandelighed og dybtgaaende Forstand og Meening, da den som et klart fint Speyl aabenbarer og opdager endogsaa Hiertets inderste onde Vanart for os, og som en Hammer sønderslaaer Hiertet, som vi synger: Guds Bud lærer os at kiende vor Synd og slaaer vort Hierte neder & c.

§. 21.

Men paa det at vi maae desto mere erkiende Synden, som en stor Vederstyggelighed; saa maae vi endnu see i et andet Speyl, nemlig i Christi Lidelse. Thi da JEsus som vor Midler og den der har gaaet i Borgen for os, som Guds Lam, har baaret alle vore Synder, og har maattet fyldestgiøre og forsoner for samme med en saa stor Legems-og Siele-Lidelse: saa kan vi deraf jo tydelig see, hvor brændende Guds Vrede maae have været over vore Synder, at, da han har kastet dem paa sin Søn, eller tilregner ham dem, saa

69

49

har han formedelst disse Synder, som han havde paataget sig, straffet, plaget og piint ham, og paa ingen Maade forskaanet ham. JEsus, vor Borgen og Midler, har jo i sit hele Liv og i sær i sine sidste Timer for os maattet taale og udstaae allehaande Lidelse, Forsmædelse, Spot og Skam. Man har spyttet ham i Ansigtet, slaget ham med knøtte Næver i Ansigtet, hudflettet ham, kronet ham med en Tornekrone, og snart forhaanet hans Prophetiske og snart hans Kongelige Embede, og gjort ham al optænkelig Forsmædelse og Forhaanelse, og endelig naglet ham til Korset, da han leed den allerforsmædeligste og smerteligste Død. Men al denne Lidelse, som Menneskene har gjort og paaført ham, var dog ikkun den mindste Deel af hans Lidelse, thi han maatte for os ikke allene smage og lide den legemlige, men endog den af os fortiente ævige Død, hvorover han stor Oliebierget stred med Døden og formedelst stor Siele-Angest svedte blodig Sved, ja endelig paa Korset klagede, at han var forladt af GUD; i det at han i det tre Timers Mørke har erfaret den allerstørste Siele-Angest, da det og var saa mørkt i hans allerhelligste Siel, at han ikke fornemte noget Glimt af den guddommelige Kierlighed, men maatte føle og fornemme Guds Vrede i den allerhøjest Grad; og alt dette har han liidt for vore Synders Skyld, for derved fuldkommen at fyldestgiøre for vore Synder. Deraf kan vi nu see og erkiende, hvor afskyelig Synden er i Guds Øyne, da han endog har straffet den saa grusomt

70

50 paa sin egen Søn. Hvo kunde da nu længer elske og øve Synden, naar han seer i dette Christi Lidelses

Speyl? Thi intet kan mere bringe os til sand Anger og Fortrydelse, end naar vi ret betragter og ret frugtbart betænker denne Christi Lidelse og hans for os udgydede Blod, som vi synger: Om mit Kiød og Blod vil skienke mig med Syndens Lysteskaal, hvad Du leedst, jeg monne tænke, og strax finder Roe og Taal; setter Satan an paa mia, som min Skiold jeg viser dig, dine Saar og Blodestrømme, strax maae han tilbage rømme. Den arme blinde Verden vender Sagen ret om, og misbruger JEsu Lidelse til største Sikkerhed og Ubodfærdighed, ret ligesom at det med Synden havde intet at betyde, og denne Christi saa store Legems og Siels-Lidelse skulde dog meget meer opvekke os fra al Sikkerhed til Bod og Omvendelse; saaledes ere selv Skyld udi, at vi ingen Nytte og ingen Frugt faaer af Christi Lidelse, men maae vente større Straf og Plage, fordi vi saa skammelig har misbrugt Christi Lidelse. En Haandverkssvend maae altsaa og ret foreholde sig dette Christi saa store Legems-og Siele-Lidelses Speil, paa det at han derved ret kan komme til at erkiende og hade sine Synder, og ikke løbe med de andre forfængelige Svende og Kamerater i det ryggesløse Væsen og den forfængelige Vellyst mere, og det maae da af enhver ret bodfærdig Synder hedde af Psalmen: JEsu dine dybe Vun-

71

51 Om mig Verden vil forlede hen paa Lysters brede Plan, hvor der er kun syndig Glæde, jeg da skuer nøye an dine Piners Byrde svar, du for mig udstandet har, saa kan jeg i Andagt blive, og hver Vellyst Vind fordrive.

§. 22.

Men herhos maae vel merkes, at ingen hverken af Guds hellige Lov eller af Christi Lidelse kan ret angergiven og bodfærdig erkiende sin Synd, og dens Vederstyggelighed og Afskyelighed, dersom ikke den Hellig Aand ret oplukker begge Dele for ham, og selv virker saadan Erkendelse, saadan Anger og Bod i ham. Derfor er det fornødent, at enhver hjertelig paakalder GUD, at han selv vil lære ham ret at indsee saavel Loven som Christi Lidelse, saa og selv virke sand Bod og Omvendelse i ham. Enhver, og allsaa en Haandverkssvend gaee derfor snart hen til sin GUD, og paakalde ham derom med disse eller deslige Ord: Du hellige og store GUD, jeg har seet af din hellige Lov og Bud, hvorledes ogsaa jeg har forsyndet mig imod alle dine Bud, og vel allsaa har nødig at gjøre Bod, og af gandske Hierte at omvende mig fra alle mine Synder; men jeg erkiender det endnu ikke ret, jeg er endnu blind ved din Hellige Lov, og indseer den endnu ikke rettelig hvorledes den er aandelig og gaaer meget dybt, hvorledes den endog straffer Hjerters inderste Fordervelse, og fordrer, at det gandske Hierte skal opofres til dig. O, saa lad mig dog i din Hellig Aands Lys ret indsee din Lov i sin dybtgaaende aandelige For-

72

53 stand og Meening, og ret erkiende og indsee alle mine Synder, men i sær mit onde Hierte og udvortes Fordervelse, hvorledes jeg i Bund og Grund er fordervet, og der slet intet got er at finde ved og i mig, at jeg heller ikke kan forandre og forbedre mig selv, og altsaa af mig selv slet intet formaaer, og slet intet kan, uden synde. Udrens mig derved fra al egen Retfærdighed, Fortieneste og Værdighed, saa at jeg anseer mig som en gandske arm ja stor Synder, og kommer til ret Fattigdom i Aanden, til ret dyb Bøyelse, Skam og Angergivenhed. Og saa vilde du ogsaa ret lade mig indsee din kiere Søns saa store Lidelse, at jeg af samme som et klart Speyl kan see og erkiende, hvilken Vederstyggelighed at Synden er udi dine Øyne, da du har straffet samme paa din egen og eneste Søn med saa stor Helvedes Angest og Marter. O lad mig dog blive ret inderlig bevæget, bøyet og ydmyget ved denne JEsu saa store Siele- og Legems-Lidelse, og ogsaa ret sørge og komme til en ret gudelig Anger og Bedrøvelse, da mine Synder jo ere de Spyd og Nagler, som har stukket JEsu, og da min Synder har foraarsaget ham saadan Siele-Angest, og har derved udpresset den blodige Sved af ham; derved vilde du ret blodgiøre, knuse og sønderslaae mit haarde Hierte, og virke et ret dødeligt Had i mig til Synden. Og altsaa virke du selv i mig en sand Bod og Hiertet, det gandske Hjertes Forandring, saa at jeg omvender mig fra alle Synder, endogsaa fra mine Skiødesynder, og af gandske Hierte,

73

53

og ikke forbeholder mig en eneste Synd for dig, eller holder nogen Synd ringe, men agter meget meer enhver Synd ret stor og forstrækkes derfor, men og i saadan Orden kommer til Christum, og bliver ret beqvem og skikket til den guddommelige Trøst, faaer din Naade og alle mine Synder Forladelse, samt bliver derom forsikkret, og altsaa i Tid og Ævighed blive salig, Amen.

§. 23.

Naar nu et Menneske af Loven og Christi Lidelse kiender Gud Vrede over Synden, og derved kommer til Bod og Omvendelse: saa maae han ikke blive staaende derved; men og saaledes ansee Christi Lidelse, som den er, et Speyl paa Guds Allerhøyeste Kierlighed til os arme Syndere, og at Christus derved har gandske fuldkommen forsonet for os, og fyldestgiort og betalt for alle vore Synder. Og derved skulde vi lade os bringe til Troen paa Christum, at vi ved Syndens Erkiendelse ogsaa nu kommer til ham den Syndeforsøner, og formedelst ham allene til Faderen, det er, bede om Synds Forladelse for Christi Blods Skyld, og troende

antage Jesum med hans gandske Salighed, i Troen tilregne os JEsu hele Fortieneste, i sær hans forhvervede og medbragte ævige Retfærdighed, at vi fast indklæder os i samme hans Retfærdighed, og lader os smykke og pryde dermed, som i vort skønne og deylige Klædebon, eller troer paa den, som gjør de Ugudelige refærdige, paa det at vor Troe maae blive regnet os til vor Retfærdighed.

74

54

Denne Troe, som fatter og tilregner sig den hele Christum, hans gandske Salighed, er Hovedsagen ved den hele Omvendelse, om hvilken Troe vi ogsaa Maae paakalde HERren; thi ligesom vi ikke selv kan bringe os til Syndens rette Erkiendelse og til en sand Bod og Omvendelse, men maae bede GUD derom: saa kan vi heller ikke af os selv komme til JEsu Christi Erkiendelse og til Troen, og saaledes heller ikke kiende Guds Kierlighed af Christi Lidelse, eller troende forsikkre og om samme, derfor maae vi og Hiertelig paakalde GUD derom, paa det at vor Troe ikke skal være et selvgjort Verk, som i Nød og Død ikke har Bestandighed, og hvormed mange tusinde Mennesker bedrager sig. Thi det er vel det største og skadeligste Selbedrag, naar Menneskene holder deres blotte Indbildning og selvgjorte Tanker om Christo, deres selvgjorte Tillid til Christi Fortjeneste for Troen; og Troen er dog en stor, mægtig, guddommelig Gierning, som den Treenige GUD allene maae virke, hvorfor som meldt, mange tusinde Mennesker bedrager sig med en falsk død Troe. Men paa det at man nu ikke og skal bedrage sig med saadan falsk og død Troe, saa drage enhver selv prøve sig, om han staaer i Troen, om hans formeente Troe og er af den rette Art. Saa længe en endnu ikke erkiender sin Synd, og i Særdeleshed sit onde Hierte, saa kan han efter hans Tanke meget snart og let troe, tilregne sig Christi Fortieneste og trøste sig selv. Og det er lutter eget Verk og Gierning, følgelig blot Indbildning

75

55 og Selvbedag. Men naar Mennesket ret indseer sin indvortes Fordervelse, og hans mange virkelige Synder ret falder han paa Hiertet som en svar Byrde, da kan han ikke meer saa let tilegne sig Christi Fortieneste i Troen, og han frygter sig endogså, at han ikke fremdeles som forhen skal bedrage sig selv. Da nu enhver, som Paulus formaner 2 Cor. 13, 5. skal prøve sig selv, og forsøge, om han er i Troen: saa merke han dog denne mangfoldige og store Forskiel imellem en sand, levende, saliggjørende og en falsk og død Troe, som ikke gjør retfærdig og salig.

I Den sande Troe er den Treenige Guds store Verk og Gierning, ja et saadan stort Verk og Gierning, som just bliver virket ved samme store guddommelige Krast, ved hvilken Christus er bleven opvakt fra de Døde, som tydelig er at see Eph. i, 19. 20. GUD Fader virker den, som det heder Joh. 6, 29. Det er Guds Gierning, at I troe paa den, som han udsendte, ligesom han og kaldes Guds Gave Eph. 2, 8. Og JEsus siger selv Joh. 6, 44. 45. Ingen kan komme til mig, uden Faderen, som mig udsendte, faaer draget ham, og jeg skal opreyse ham paa den yderste Dag. Der er skrevet i Propheterne, og de skal blive lærte af GUD Hver derfor, som hører af Faderen, og lærer, kommer til mig. Men JEsus Guds Søn kaldes selv. Troens Begynder og Fuldkommer, og den Hellig Aand Troens Aand, uden hvilken vi ikke kan kalde

76

56 JEsu vor HERre. Altsaa er den sande Troe en af den Hellig Aand virket Levende Guds Kundskab og JEsu Christi Erkiendelse, et guddommeligt Bifald, og en vist fast af GUD selv givet Tillid paa Christum. Den falske døde Troe derimod er et blot selvgjort og eget Menneskenes Verk, og altsaa en blot Indbildning og Overtalelse af sig selv, en blot bogstavelig ved egen Fornuft og Kraft erlanget Videnskab og Kundskab, et selvgjort Bifald, saaledes som Jøder og Tyrker kan give deres vrang og vildfarende Lære, og en falsk og indbildt Tillid paa Christi Fortieneste ligesom ogsaa Jøder og Tyrker, staaer haardt paa, og forlader sig fuldt og fast paa deres Overtroe.

2 GUD virker den sande Troe i Hiertet, og det ikke i noget andet, end i et ret fromt bodfærdigt, angergivent, sønderbrudt og sønderknuset Hierte; men den døde falske Troe er en blot Tanke i Hovedet, hvorved Mennesket ikke har noget bodfærdigt, angergivet og sønderknuset Hierte, og altsaa ikke bringer det Offer, som kan behage GUD.

3 Ved den sande Troe er et Menneske udtømmet fra den egne Retfærdighed, og hungrer og tørster efter Christi Retfærdighed, efter hvilken han med inderlig Forlængsel har udstrakt sig, indtil han endelig kommer fra Forlængsel til Omfavelse, og med fuld Troe og Tillid griber og tilegner sig JEsu og hans Retfærdighed. Ved den falske døde Troe staaer et Menneske endnu i egen Retfærdighed, forlader sig paa en eller anden

77

57 udvortes Øvelse og Gierning, eller trøster sig dog derved, at han dog ikke er saa ond som andre, og der er ingen Hunger og Tørst, ingen Hiertelig Forlængsel efter Christi Retfærdighed, og meget mindre en sand Tilregnelser af hans Frelse og Forsoning.

4 Den sande Troe gjør ligesom retfærdig, saa og hellig, og til er sandt nyt Creatur; den forandrer og fornyer Mennesket, som Luther siger, af Hierte, Mod, Sind og alle Kræfter; thi den bringer den Hellig Aand ind i Hiertet, ved hvilken vi igien bliver fornyede til Guds Billede. Den bringer jo ogsaa den guddommelige Fred i Hiertet, da Sielen finder Rolighed og Fred i Christo, og ved den Hellig Aands Vidnesbyrd bliver kraftig forsikkert om Guds Maade og Syndernes Forladelse, og derved just ogsaa bliver gjort villig og sterk til at vandre i Hellighed. Men ved den falske Troe bliver en hverken retfærdig eller hellig, han faaer ikke den Hellig Aand, men beholder Verdens Aand, og har derfor heller ingen sand Fred, ingen sand Sieleroe, og altsaa og hverken Villighed, Kierlighed og Lyst eller Kraft til Hellighed, uden hvilken dog ingen kan ses HERren.

5 Den sande Troe tager Christum ind i Hiertet, renser Hiertet fra Synden, og er da den Seyer, som har overvundet Verden og Verdens Fyrste, saavel som hans Verk og Syndens Væsen; thi da Christum er i Hiertet, saa maae han jo vel være mægtigere, end Verden og Satan er,

78

58

og han vil dog vel ogsaa rense sin Bolig. Den sande Troe er jo ogsaa virksom ved Kierlighed, og rig paa gode Gierninger og Frugter; men den falske og døde Troe bringer Christum ikke ind i Hiertet, og altsaa heller ingen Renselse fra Synden, og ingen Seyer over Verden og Satan, og saa er den heller ikke virksom ved Kierlighed, eller rig paa gode Gierninger og Frugter.

§. 24.

Efter disse Stykker af den saa store Forskiel maae ogsaa enhver prøve sig og paakalde sin Frelser, at han dog selv vil virke en sand levende Troe i ham. Og derfor gaae han dog snart hen til sin Frelser og bede ogsaa med disse eller andre saadanne Ord: HERre JEsu! jeg hører her af dit Ord, hvor meget der hører til den sande levende Troe, og at saa mange tusinde Mennesker bedrager sig med en blot død Videnskab og en falsk indbildt selvgjort Troe, ligesom ogsaa jeg har fordem bedraget mig dermed. Men jeg vil nu ikke videre bedrage mig saaledes, derfor beder jeg, o HERre JEsu, virk, virk du dog selv en sand levende Troe i mig, og vær ogsaa hos mig Troens Begynder og Fuldkommer. Opluk mig ret ved din Hellig Aand formedelst dit Ord, dit Kors og din Lidelse, at jeg nu deraf som et klart Speyl kan kiende din og din Faders Kierlighed, og gandske i Troen nedsenke mig derudi. Bevar mig fra alt Selvbedrag, og giv mig selv saadan en Troe, som er din og din Faders og Aands Verk og Gave, som inderlig forener mig med dig, og be-

79

59

kommer din gandske Salighed, Naade og Syndernes Forladelse, samt og den Hellig Aand, bringer Roe og Fred i Hiertet, ja tager dig selv ind i Hiertet, at jeg og engang i Doven kan være trøstig, og skilles herfra i Fred. Lad altsaa min Troe, da du formedelst samme boer i Hiertet som din Bolig, og gjøre mig til et gandske nyt Creatur, og ligesom retfærdig, saa og ret hellig, der er virksom ved Kierlighed og fuld af gode Frugter. Derfor sukker jeg endnu, som vi synger: Boe selv ved Troen i min Aand, at Troen sterk kan blive, alt meer og meer faac Overhaand, og mange Frugter give, I Trang at være uforsagt, og stræbe ret af al min Magt, min Næste got at gjøre. For alting, naar det gielde vil ved Livets Maal og Ende, da Hielp, at jeg i Troen til dig ret mig veed at vende, og fast mig holde ved din Død, fra bliver Troens Ende sød, og al min Jammer endes. Eller: Giv mig af din Barmhiertighed en Christen Troe til Ende & c.

§. 25.

Har nu nogen en sand Troe, om den endog er meget svag: saa er han ogsaa allerede retfærdig og salig, eller har Syndernes Forladelse; thi saadan en beder dog troende om Naade og alle sine Synders Forladelse, søger den ogsaa hvor han skal søge den, nemlig hos Christum og ved Christum i hans Blod. Han beder og med den bodfærdige Tolder: GUD være mig Synder naadig, eller en forsoner GUD! Han beder altsaa, at GUD formedelst den ved Christum skeete For-

80

60

soning og Forløsning, for sit Blods Skyld vil forlade ham alle Synder, og op og antage ham til Naade og til sit Barn, gjøre ham deelagtig igien i al den Naade, som han bekom i Daaben, og være og blive hans i Christo forsonede GUD og Fader. Hvo som beder, hedder det nu, han faaer. Han beder om Naade og alle Synders Forladelse, han har ogsaa allerede derfor faaet og bekommet Naade og Syndernes Forladelse. Men der kan mangan bodfærdig Synder ikke saa strax gandske og fuldkommen troe, og forsikke sig om Syndernes Forladelse, især, da saa mangan en Haandverksvend er paa fine Reyser og Vandringsskab kommen iblant saa mange onde Selskaber, og derved har faldet i mange Stykker som gandske besynderlig trykker ham, og da

det vil falde ham besværligt, at troe ogsaa disse Synders Forladelse. I Særdeleshed naar han ogsaa har forført andre med til Synd, og ikke har samme tilstæde, at han kan tilkiendegive sin Anger og Bod for dem. Men da farer han dog desto mere fort i samme med Bøn og Suk om Naade og Forladelse, og har ingen Roe, førend han ogsaa vist veed, at han har faaet Maade, og er formedelst den Hellig Aand kraftig forsikkert om alle sine Synders Forladelse, og bliver forvissat om sin Frelse, ja den ævige Salighed. Og da vil saadan en ogsaa vel ofte bede med disse eller andre saadanne Ord:

Herre JEsu, jeg er jo desverre en gandske ureen, ja stor Synder, og har i mange Maader

81

61

forseet mig og synder imod dig, ja vel og forarget min Næste, eller forføre ham med til Synd. Men du har gjort mine Synders Renselse formedelst dig selv, fyldestgiort og forsonet for alle mine Synder ved dit Blods Udgydelse, og ved din Død, og derfor betalt for mig, og derved forhvervet mig alle mine Synders Forladelse og en ævig Retfærdighed. O, saa aftroe mig med dit Blod, og gjør mig reen af alle mine Synder. Klæd mig i din Retfærdighed, og tilregne mig det til Retfærdighed, ar jeg troer paa dit Navn, og tilregne mig da ikke mere alle mine Synder, men lad dem til ævig Tid være tilgivne og udslettede, som en Taage for Solen. Du har jo, o Guds Lam, baaret al Verdens Synder, ja endogsaa de selvsamme Synder, som i Særdeleshed trykker mig og ligger mig paa Hiertet, har du baaret, forsonet og fyldestgiort for. Derfor lad ikke en eneste af mine Synder, endog ikke de, som i Særdeleshed qvæler og krænker mig, staae paa mit Synderegister, men alle, alle være afgiorde og kastede i Havets Dybhed, og saa langt fra mig, so Østen er fra Vesten. Ja, lad dem ikke allene være udstenede som en Taage og en Skye, men endog gandske udstenede af din Ihukommelse, saa at du efter din Forjettelse ikke i Ævigs hed vil tænke paa dem mere, meget mindre hiemsøge og straffe mig derfor. Men lad mig, min Frelser, ikke allene faae Maade og Syndernes Forladelse, men endog Forsikkring om din Naade, og naadige Forladelse, at jeg ved dit Brod, som

82

62 min Løsepenge, ogsaa bliver ret løs fra en ond Samvittighed, saa at ingen, ingen Synd, endog ikke de, som besynderlig krænker mig, skal fremdeles qvæle og pine mig, og bringe mig i en Slavisk Frygt og Skrek, og lad mig altsaa og i dit Blod finde din Fred og den sande Sieleroe, og en ret varig og ævig Trost, til Forsikkring om, at jeg er bleven retfærdiggjort og har faaet alle mine Synders Forladelse, paa det at jeg og engang i Døden kan være trøstig og frimodig. Derfor giv mig og din Hellig Aand, som den rette Trøster i al Nød, at han kan give min Aand Vidnesbyrd, at jeg er er Guds Barn og en Guds Arving, og som kan være mit Seyl og Pant paa Forløselsens Dag, der særdeles ret udgyder Guds Kierlighed i mit Hierte, og opvekker ogsaa en inderlig Hiertens-Gienkierlighed i mig, og altsaa ret helliger og fornyer mig, og rigelig salver mig med alle sine Gaver, saa at jeg og fremdeles bliver en ret sand Christen, en som er salvet med den Hellig Aand, og følgelig fører et ret christeligt Liv og Levnet, og endelig salig og i Fred beslutter mit gandske Levnets Vandringskab. Dertil hjælp mig, o JEsu, for dine Vunders Skyld, Amen, Amen.

§. 26.

Men paa det at nu en bodfærdig Haandverkssvend desto bedre kan komme til en villig Troe og Fred, og kan immer mere blive forsikkert om al Naade og alle Synders Forladelse, og immer blive fastere og vissere, følgelig og kan

83

63

føre en ret evangelisk Christendom: saa holde han sig nu og stedse til Evangelium, og lade der være sin daglige Føde og Næring. Evangelium viser og tilbyder ham Guds store og almindelige Naade og ævige Kierlighed. GUd har i sit Kierligheds Raad allerede af Ævighed tænkt paa vor Salighed, og han vil efter saadan ævig Kierlighed, at alle Mennesker skal blive hjulpne og komtil Sandheds Erkiendelse, og til den Ende har han og efter denne sin almindelige Barmhertighed og Trofasthed, Kierlighed og Maade givet os sin Søn til en almindelig Forløsning og Forsoning for vore Synder. Thi denne er en Forsoning for vore, dog ikke allene for vore, men endog for den gandske Verdens Synder. Denne almindelige ævige Kierlighed, Trofasthed og Naade, og denne almindelige Forløsning, da GUd har givet sin Søn til en Forløsning for alle, maae nu en bodfærdig Synder stedse foreholde sig, ja gandske nedsenke sig derudi. Og da maae han dog troe, at Guds Maade er gandske almindelig, følgelig er over ham, saa høy som Himmelen er over Jorden, og at det i Omvendelsens Verk kommer an paa lutter Maade og Forbarmelse, at Gud forlanger slet ingen Fortjeneste af os, men vil gjøre os retfærdige og salige af puur lutter Naade, saaledes, at hvo som ikkun vil have Naade, hvo som ikkun vil blive salig af Maade, den staaer ogsaa virkelig Naade, ja har allerede Maas de. Thi I ere bledne salige af Naade, siger Paulus Eph. 2. Vor GUd tilbyder os alle

84

64

i Ordet sin Naade og vil saa gjerne elske os og gjøre vel imod os i Tid og Ævighed; vi skulle derfor ikkun antage denne Maade som Maade, der er skienket og givet os for intet; vi skulle lade elske os og gjøre vel imod os, og lade alle vore Synder tilgives os af Maade, og ligesom Maria hisset sagde til Engelen Gabriel, og saaledes troende sige: See, jeg er HERrens Tienerinde, HERrens Tiener; mig skee, som du, min GUD, har sagt. Du har sagt, du har fundet Naade, jeg vil gjøre vel imod dig, thi det skal være min Lyst, at jeg kan gjøre dem got. Nu, saa skee det ogsaa mig, o HERre: jeg holder mig trolig til det, som du har forjættet, og til den Forjættelse, som du i Ordet tilbyder, ja allerede giver. Maria var dog og en Synderinde, hvorfor hun og først blev forfærdet ved Engelens Hilsen; men i alt det, da hun betragtede sig i sin Skrøbelighed og Ringhed, og ansaa sig i sin Elendighed, troede hun dog det, som blev sagt til hende, og antog det altsammen ret troende, og derfor skede det, at fordi hun troede, saa blev hun HERrens Moder, derfor sagde Elisabeth om hende: Salig er du som troede. Hun sagde ikke: salig er du, som har gjort det og det, og har været saa og saa from, men fordi du troede, derfor er du salig. Og saaledes seer vi, at Troen befalder HERren saa vel, og vi allene ved Troen bliver retfærdige og salige, da hans Syne ikke seer efter Troen. Og Troen er ligesom det rette Øye, som betager den HERre JESUM sit Hiert, som der

85

65 staaer i Høys. 4, 9. Du har betaget mit Hierte, min Syster, o Bruud! du har beraget mit Hierte med et af dine Øyne. Altsaa troe, troe, o Bødfærdige Synder, troe paa den HERre JESUM, troe, at du formedelst ham ogsaa har Maade og alle dine Synders Forladelse, og at Jesus ogsaa siger til dig: Vær trøstig, min Søn, dine Synder ere dig forladne, allerede forladne. Jesus har i sin ævige almindelige Forløsning og Forsoning ogsaa baaret alle dine Synder, ogsaa forsoner, fyldestgiort og betalt for alle dine Synder. Han er altsaa bleven en Forsoning ligesom for hele Verdens, saa og for dine Synder, og derfor ansee dig ikke anderledes, end et ved Christum fuldkommen forsonet Guds Barn, som Gud i Christo naadig anseer og elsker, da han jo selv i Christo har gjort dig behagelig for den Elskelige, eller saaledes har smykket og givet dig med sit Blod og med sin Retfærdighed, at han kan elske dig, ja at han intet seer paa dig, uden det, som er høyst elskværdigt, nemlig hans Søn JESUM Christum og hans gandske Salighed. Derfor see ikke allene stedse paa dine Synder, men endog paa Jesum, hvorledes han som det Guds Lam, har baaret, bortbaaret, og fuldkommen betalt og fyldestgiort for alle dine Synder. Da har han heftet og naglet den Haandskrift, som var imod dig, til Korset, og til intet gjort den, forløst dig fra Lovens Forbandelse, da han for dig er bleven en forbandet Ting paa Korset, paa det at du, som ved Loven var en forban-

86

66

det og fordømt Synder, kunde blive er benaadet Guds Barn, at du ikke mere skulde frygte for nogen Lovens Forbandelse, nogen Guds Vrede, og nogen Straf, og ikke grue hverken for Død eller Helvede, fordi han din Frelser havde smaget Døden og Guds Vrede for dig, og liidt al den Straf for dig, som du ævig skulde have liidt, og derved forhverver dig en ævig Maade en ævig Fred, ja Fred og Glæde i den Hellig Aand, og den rette Guds Børns Frihed, saa at du nu ikke mere behøver at frygte dig som en Træl og Slave, men kan trøste dig med retskaffen Tillid. Og derfor maae du ogsaa nu sette alt dit Haab og din Tillid til den ved Christum forhvervede Maade, og ikke paa nye omgaaes med Gierninger, eller trøste og tilfredsstille dig derved; thi du skal dog aldrig ved dine egne Gierninger og øvelser kunde komme til Rolighed, Vished og Fasthed, efterdi de beste Gierninger ere altid ufuldkomne, og du altid maae vakle og ikke kan være vis paa, om dine Gierninger og skulde være tilstrekkelige og af den rette Art. Men Naaden er og staaer immer vist og fast, som vi synger: Guds Maade og Barmhertighed staaer fast og ævig bliver ved Det er en uforanderlig Maade, som varer fra Ævighed og til Ævighed; og den med dig giorte Maade- og Freds-Pagt, er en avig Pagt. Og denne Maade, denne faste Freds-Pagt, bortfalder ikke og ophæves ikke, om du endogsaa falder, forseer dig og snubler. Thi ligesom vor Gud efter Psal. 68 siger til sin Søn: Jeg vil holde ham min Mi-

87

67

skundhed evindelig; og min Pagt skal holdes ham troligen. Saa siger han og saaledes til os da ven med Christo giorte Pagt tillige er gjort med os i Christo og angaaer os. Da faaer du paa nye al den Naade, som du har faaet i den hellige Daab og du bliver da i Christo anseet saaledes, som du aldrig havde forladt eller overtraabt din Daabes-Pagt.

§. 27.

Dersom du nu vel har faaet Naade og Syndernes Forladelse, men ey saa fuldkommen kan troe det og forsikre dig derom: fra bliv ikkun ved at bede om denne Naade, ak faae kraftig Forsikkring og Besegling derpaa, og paakald HERren din GUD, at han og vil give dig sin Søns Aand, som raaber Abba, Fader. Beed ham immer alvorligere, at han vil give dig den ret sønlige Aand, som kan give din Aand Vidnesbyrd, at du er et

Guds Barn, og som kan skaffe dig Roe og Fred, fra og give dig Lyst, Villighed og Kraft til alt got i dit Hierte, og ret salve dig, opfylde dig med sine Gaver, og altsaa gjøre dig i saadan Orden til en ret Christen, det er til en salvet aandelig Konge og Præst. HERren skal gandske vist bønne dig, og gjøre dit Hierte og din Samvittighed til rette Tid roligt, og dig vis, ja lade den Hellig Aand selv være dit Pant og Seigl derpaa, en Besegling paa den nærværende Maade, og er Pant paa der ævige tilkommende Liv, og altsaa besegle dig paa Forløsningens Dag. Thi det er et almindeligt Gode, hvortil alle Troende kan og skal kom-

88

68

me, saa at de tilsidst og kan bekræfte og sige: I HERren har jeg Retfærdighed og Styrke, Retfærdighed, saa at jeg endog i Guds Dom kan bestaae med Glæde, og Styrke, til at overvinde Synden, Verden, og alt Ondt, og at øve dig i alle gode Gierninger, og at love og prise HERren med Ord og Gierninger, da det skal hedde: Lov HERren, min Siel, og forglem ikke noget af alt det gode imod dig; Som allene tilgiver dig dine Synder, og læger al din Brøst. Ps. 103, 2. 3.

§. 28.

I saadan Orden, paa saadan Maade, begynder nu først den rette evangeliske Christendom. Og da vil ogsaa en opvakt bodfærdig og troende Haandverkssvend vise sig som en ret evangelisk Christen i Ord og Gierning, og føre et ret christeligt Levnet, saa at han, og med Gierning og Sandhed kan kaldes en ret christelig Haandverkssvend, og saaledes ogsaa engang blive en ret christelig Mester. Vi ville nu altsaa her ihenseende til de vigtigste Stykker tage hans Christendom og Forhold i Betragtning.

§. 20,

En ret christelig Haandverkssvend vil nu, da han er bleven en Christen, eller har ret omvendt stg til Christum, ogsaa elske Christi Ord, og derfor gierne høre, læse og betragte samme, paa vet at han stedse kan bestyrke og forfremme sig i sin Christendom, og derved faae Kraft til, omhyggelig at stride imod alle Synder. Da vil han ofte

89

69 sukke og sige: Spiis min Siel med dine Ord rene, dertil mig aandelig Hunger forlene, at den Mad kan mig nydelig smage, alle mine Dage. Han vil ikke meer som tilforn hungre og tørste efter Verdens Børns Forlystelser, og ikke meer æde af det, som behager dem, men lade Guds Ord være hans bestandige Spise og Næring, og det saa meget mere, da han paa hans Reyser og Vandringsskab kan snart hist og snart her blive fristet, til at lade Verdens Lyst befalde sig igien, og til atter at afvige fra den engang betraadte smalle Vey, derfor vil og maae han desto meer immer omgaaes med Guds Ord, og lade det være sine neste Rettesnor. Da vil han ikke mere følge de

arme Verdens Børns Lukkefugle, de andre forfængelige

Svende, men tænke, om endog alle andre afviger, og løber med i Verdens forfængelige Væsen: saa vil jeg dog rette mig efter Guds Ord, og følge samme som: min eneste ubdragelige Veyviser. Da vil han sige med David: Dit Ord er en Lygte for mine Fadder. og et Lys paa min Stie. Jeg er en Christen, og saa maae Christi Ord ogsaa gielde meer for mig, end alt andet, som Menneskene foreholder mig, der ville afføre mig fra den engang betraadte smalle Ben. Og ligesom Guds Ord er min Spise, saa er det og mit Skiold, mit Aandens Sværd, til at væbne og forsvare mig med, at intet skal afvende mig fra Christum. Thi ved Guds Ord bereder Gud mig et Bord imod alle mine Fiender, imod alle Mennesker, ja imod alle onde Aander,

90

70 som ville afholde og forføre mig igien fra den smalle Vey. Om der endog vare nok saa mange Fiender imod min Siel: saa bliver jeg dog ved Guds Ord, og sidder derved som ved et Bord, saa at jeg der spiser og drikker og bliver saa sterk, at jeg kand overvinde alle Fiender, at de arme Verdens Børn, de andre forfængelige og verdsligsindede Svende eller Mestere ey mere skal giere mig afspænstige fra Christum og han Vey. Thi hvo som stedse omgaaes med Guds Ord, seer snart, at den arme Verden med sin formeente Christendom handler i alle Stykker gandske imod Guds Ord, og altsaa umuelig er paa den rette Vey, paa den smalle Vey, hvorpaa Christus og hans Apostler, og saa mange tusinde andre Guds Tienere og Børn i det gamle og nye Testamente har foregaaet os. Men en christelig Haandverkssvend er ikke dermed tilfreds, at han ikkun læser Bibelen og Guds Ord, men han trakter endog efter, under Bøn og Paakalse, at han ogsaa bliver en Ordets Giører, og at han selv i henseende til hans Hierte kan være et levende Brev, og hans gandske Levnet et Udtryk af Bibelen, saa at man i hans hele Vandel, Giøren og Laden kan see, at han ikke allene har Bibelen i Hovedet og i Kundskaben, men ogsaa i Hiertet. Derimod ere de arme forfængelige og jordisksindede Mennesker langt anderledes, og har en forventet Bibel i deres Hierte, hvilket de ogsaa viser i deres Vandel, om de ogsaa giennemlæser Bibelen hvert Aar. Jeg har kiendt en Haandverksmand, en Mester,

som gien-

91

71 nemlæste Bibelen hvert Aar, og han levede dog i Gierrighed og Uretfærdighed, og handlede lige imod det, som Bibelen foreskriver os. Og saaledes har ogsaa mange andre, ligesom denne Mand, vel Bibelen i deres Huse, i deres Hænder og Hoveder, men ikke i Hierterne, og kan desto meer paadrage sig Ansvar og dobbelt Straf, da de vel ere Ordets Læsere eller Hørere, men ikk dets Giørere, og ikke fører noget helligt Liv og Vandel efter den hellige Skrift, som de berømmer sig af. Til saadanne siger vor Gud, som der staaer Jer. 3, 8. Hvorledes kan I sige: vi er vise og HErrns Lov er hos os? endog see Skrivers falske Pen handler falskeligen. (Er det dog idel Løgn, hvad de Skriftlærde setter.) Thi de gjorde falske Forklaringer og Udleggelser over Skriften, ligesom alle omvendte Mennesker, omendskiønt de og har den hellige Skrift for sig, ja vel og ere Lærere, saa forstaaer de den endnu ikke ret, men forklarer den saaledes, og trøster sig saaledes dermed, at de kan blive i deres kiødelige Sind.

§. 30.

En christelig Haandverkssvend vil derfor ogsaa nu gandsike anderledes høytideligholde og helligholde HErrns Dag, end forhen: Naar andre gaaer i forfængelige Huse, i Drikke-, Spille- eller Dandse-Huse: saa vil han ikke allene gaae flittig i Kirken, men endog vel i andre Opbyggelses-Timer, ifald der holdes nogle paa det Sted, hvor han er, eller om nogle christelige Personer el-

92

72

lers kommer tilsammen, for fælleds og indbyrdes at opbygge sig med Guds Ord og Bønnen; eller, om han ikke finder saadanne Steder, saa vil han gaae hen i Stilhed, og for sig selv allene, i Eenru ved Skriftens eller en anden Bogs Læsning immer mere søge at opvekke og bestyrke sig, og altsaa ret hellige den gandske HErrns Dag. Og saa vil han heller ikke vide noget at sige af den saa kaldede frie Mandag efter Kiødet, men vil arbejde, eller om han intet Arbejde har; saa vil han og anvende saada Tid til sin Siels Frelse og Velfærd, henvende sit Hierte til GUD, udøse det i Bønnen for GUD, og saaledes gjøre sig en ret frie Mandag: efter Aanden. Og dersom han og i Ugen har nogen Tid og Ledighed, saa vil han og ret kiøbe saadan Tid, og i sær anvende den til. Bønnen, og udbede sig al fornøden Kraft, Naade og Viisdom, som han vel i Særdeleshed behøver, paa det at han kan vise og opføre sig ret viselig og ikke tage Skade ved saa megen Omgang med andre endnu forfængelige Mennesker, som han ikke kan undgaae. Han vil altsaa lade Bønnen, Hiertets Samtale og Omgang med Gud og hans Frelser, være sig den kierste og behageligste Forretning. Og saaledes vil han ved Guds Ord og Bønnen paa en Side være best betrygget for den onde Verden og al Sikkerhed, saavel som og paa den anden Side fra allehaande Afgivelse i Lærdommen, fra separatistiske og andre Vildfarelser, samlet og bevaret fra dem, som ophøyer deres Menigheder saa høyt, at de foredrager og giver dem Fortrin for alle andre

93

73 Guds Børn, og foregiver at man kan ingen andensteds blive saa salig som iblant dem.

§. 31.

En Haandverkssvend kommer jo paa mange Steder, og bliver ofte bekiendt med allehaande andre opvakte Personer, men som og paa en eller anden Maade afviger fra Guds Ord, og dog foregiver, at de har sribet alvorligere, ivrigere og skarpere imod alt syndigt Væsen, og derfor vel endog afsondrer sig fra vor Kirkes Samfund, hvilket de i Særdeleshed gjøre, som ere indtagne af Dippels Skrifter, der maae velblive regnede iblant de allerskadeligste (†) Andre foregiver, at de fremfor alle andre ere ret evangeliske, da de ogsaa taler meget om Christi Blod og Vnnder, og allehaande øvelser, som i Særdeleshed falder i Sandserne, og i vore Tider har det meeste. Tilhæng og Indgang, og følgelig allerførst kan indtage de nyelig opvakte, og endnu uerfarne Haandverkssvende efterdi de har saa got et Skin og Anseelse. Og der er jo ogsaa mange gode Siels iblant dem, eller som ere dem hengivne, da de ikkun har antaget det gode. Jeg vil og advare enhver, at han ikke maae komme i Fjendskab med disse og andre vildfarende Personer, og saaledes ogsaa i Trette med

(†) De allerskadeligste, men og tillige daarligste Skrifter ere Edelmanns Skrifter, og man maae undres over, at der endnu findes Folk, som lader sig indrage deraf.

94

74 dette Partie, eller ikkun skielde paa dem, og tillegge dem allehaande Spotte-Navne; thi det er ikke Christi Sind. Meget mere skal vi lade vor Lemfældighed blive kundbar for alle Mennesker. Saadant fiendtligt Væsen og Skielden forbedrer heller ikke nogen vildfarende Siel, men bestyrker dem meget mere i deres Sag, og det bevarer ogsaa heller ikke en selv, som er saa haard og ukærlig, at han dog ikke kan blive indtagen. Thi Guds

Aand maae dog straffe en for sasdant ukierligt Væsen, og han kan derved ikke komme til Rolighed. Og da kan han vel af Bestraffelsen for det findtlig vidrige Væsen, endelig gjøre en Slutning, som at de Folk ey fore Vild, og dog havde ret; derfor straffer just Guds Aand ham, og da kan han meget snart blive indtagen, naar de beegner ham kierlig, og snakker meget for ham om deres lettere og behagelige Vey, og hvorledes han da hos dem skal komme til Rolighed og være salig, at han immer skal være vel og vel tilfreds. Men han skulde ikkun ret forstaae Guds Aands Bestraffelse, at han ikkun nemlig lod sig gjøre ret løs og frie fra alt fiendtligt, ukierligt og haardt Væsen, men ikke billige deres heele Sag, og lade sig indrage af dem; og antage deres mange Slags Øvelser, Former og Formularer, eller besynderlige Talemaader; Thi derved opkommer et sekterisk Væsen, hvorved den ene uden Nød gjør sig mistænkt hos den anden, og anretter mange Slags Vildfarelse og Forvirring iblant Gemytterne. Jeg har merket, at saadanne sekteriske Tilhængere snart

95

75

holder sig for at være bedre end andre Guds Tie« nere og Børn, og dog vel ofre bliver letsindige, og ey gjøre sig nogen Samvittighed over det eller det, eller og ved deres engang antagne Principier og Foregivende, at det staaer immer vel til med dem, antager en affecteret Glæde og muntre Gebærder, og derved forfalder i Hyklerie. En Christelig Haandverkssvend har vel altsaa stor Aarsag til paa alle Steder, hvor han kommer frem, immer at væbne sig med Guds Ord og bede: O HERre lad min Gang være vis efter dit Ord, og lad ingen Uret herske over mig, hverken i Lærdom eller Levnet. Han trænger immer til og behøver at vandre i en hellig Frygt, og ikke at være sikker, men vogte sig for, at han ey skal blive forblindet ved et got Skin, og foretage noget imod Guds Ord, om del endog havde nok saa got Skin. Han bede altsaa om ret Kierlighed til Ordet og Bønnen, saa vil han, som meldt, best blive bevaret fra alle Afveye.

§. 32.

Men paa det at han kan blive bevaret fra al Sikkerhed og Verdens Forfængelighed, saavel som og fra al Afvigelse i Lærdommen, fra alle høye Sigtninger af Fienden: saa maae han, efter hans grundige Bod og Omvendelse, efter Omvendelsen fra de døde Gierninger, da ogsaa leve i daglig Anger og Bod, og paakalde HERren, at han immer bedre vil aabenbare hans indvortes Fordervelse for ham, og bringe ham til en ret Fattigdom i Aanden; Thi den immer bedre Kund-

96

76

skab om hans nok saa mange Misgierninger i hans onde Hierte, og den sande deraf kommende Fattigdom i Aanden vil standse og hemme al Sikkerhed og Letsindighed, og opvække og bevæge ham til immer større Alvorlighed, saa at han immer bedre skal rense sig fra sine Synder, og gaae frem med Hellighed i Guds frygt. Han vil da see, hvor meget han fattes endnu, og ikke staae stille. Han vil derfor immer bedre udgaae fra Verden, og skynde sig, at frelse sin Siel, og vil da gjerne høre paa og tage imod det Tilraab af der. Psalme Kæmp alvorlig, det 19, 20, 21, v.

Skynd dig og, saa kier du haver Salighedens Ærestand, Ud af disse Ulve-Graver, Og af dette Pølevand.

Skynd dig alt, hvad du kan løbe, Flye til Zoars trygge Roe; Tiden er det, du maae kiøbe, Riv dig løs af Verdens Kloee.

Intet hænge ved dit Hierte, Rør ey det forbudne Træe, At du ey din Haand skal sværte, sid ved Livsens Træe i Læe.

Denne immer større Kundskab om hans Fordervelse vil og drive ham immer mere til at vaage og bede, at han ikke skal falde i nogen Fristelse, og meget mindre falde gandske tilbage; thi naar han daglig opvekker sig selv i sind Anger og Bod, og daglig immer farer fort derudi, saa

97

77

er dette der beste Middel til at bevare ham fra Tilbagefald. (†)

§. 33.

Ved daglig Bod og Omvendelse og immer! mere Kundskab om sin Fordervelse og deraf rørende Armod og Fattigdom i Aanden, skal han og immer blive bedre bevaret fra alle forbemeldte Afveye i Lærdommen, fra al aandelig Hovmod og høye Indbildninger, og ikke flyve saa høyt, men meget mere ikkun immer gaae bedre freist i den sande Hiertens Ydmyghed, immer meer ansee sig som den elendigste og fattigste Synder, og derfor heller ikke give de høye Aander, de høyt flyvende Siele Gehør, ikke sette sig op oven for andre, men

heller sette sig paa den inderste Skammel og Benk, ja som den salige Arendt skriver, bøye sig efter sin fordervede Natur under alle Creature. Naar han i daglig Bod og Omvendelse lærer immer bedre at kiende sit onde Hierte, som den giftige Kilde til alt Ondt, saa vil han ikke troe det forhen bemeldte Partie, som foregiver, al der ingen Synd er meer i Hiertet, men ikkun i Kiødet. Men de vide ofre ikke selv, hvad de siger eller skriver. Mange iblant dem holder ikke de første

(†) Jeg har udgivet et lidet Skrift, som handler om forneden Advarsel og lagttagelse for Affald og Tilbagefald; dersom han vilde læse det, kunde samme og tiene ham til at bevares fra at falde tilbage igjen.

98

78

Bevægelser og Tilskyndelser i Hiertet for Synd, naar de ikke gandske samtykker derudi. Men det er og bliver dog altsammen Synd, og er ogsaa i sig selv fordømmeligt, hvad der endog ikkun stiger op i Hiertet, naar der er ikke fuldkommen overensstemmende med den hellige Guds Lov, omendskiønt der ikke bliver tilregnet alle Troende til Fordømmelse, da han ikke samtykker derudi, og altsaa ikke lever efter Kiødet, eller ikke lader Kiødet herske. Imidlertid nedbøyer dog den mindste syndige Bevægelse i Hiertet hannem, og han fornemmer vel endog en gudelig Bedrøvelse derover, og er derfor ikke immer saa strax igjen glad og trøstet. Men det skader ikke, men bevarer fra Udskeyelse Sikkerhed og aandelig Hovmod, og driver desto meer til Christum, som er kommen, for at trøste alle Bedrøvede, de Bedrøvede i Zion. Og derfor er saadan en Bedrøvelse en Vey til en sand reen Glæde, som ikke udskeyter. Men det Foregivende, som at der ingen Synd skulde være meer i Hiertet, da man ikke agter de første syndige Bevægelser i Hiertet for Synd, dette Foregivende, siger jeg, og denne vildfarende Meening, er maaskee hos mangen en Aarsag til, at de immer ere eller synes at være saa glade, og tænker, at de allerede her ere saa salige fremfor andre. Alen denne Glæde kan falde ud til megen Udskeytelse og Letsindighed, og vel være en Vey til, at de i Nødens og Anfægtelsens Tid, hvoraf de for nærværende Tid intet ville vide, kan geraade i desto større Bedrøvelse og Angest. I der mindste er det ikke

99

79 den Vey, hvorpaa vi indgaaer med megen Trængsel i Guds Rige, paa hvilken Christus og hans Apostle er gaaet. Og skulde de og virkelig her være mere glade, og derfor holde sig for saligere: saa skal dog de, som her gaaer hen under deres Elendigheds Følelse i allehaande bedrøvelse, og har megen Anfægning, hisset være saligere i den salige Ævighed.

§. 33.

Videre er Troens bestandige øvelse høystfornøden for en christelig Haandverkssvend, saavel som for andre Christne, ja der Allerfornødentste, naar han vil blive bevaret fra al Affald og fra al Afvigelse ihenseende til Lærdom og Levnet: Troen paa den for os døde, mm og opstandene Frelser er Hovedsagen ved den sande Omvendelse, og saaledes er den ogsaa Hovedsagen ved den daglige Bod og Fornyelse, og i hele Christendommen. Satan anfægter derfor og Troen allermeest, efterdi han veed, at vi ikkun i Troen redder vore Siele, i Troen overvinder alt ondt, alle Fiender, og ikkun allene i Troen kan ville og udøve alt got, da vi ved Troen faaer Kraft af Christum, ja tager ham selv ved Troen i vort Hierte, og derfor jo gandske vift nok overvinder alt, naar vi har Christum i Hiertet. Derfor hedder det jo i Joh. 4, 4. Børn lille! I ere af GUD, og have overvundet dem; thi den, som er i eder, er større, end den, der er i Verden. Og derfor hedder ogsaa Troen den Seyer, som haver overvundet Verden. Troen bevarer os best fra

100

80

af Sikkerhed og Forvovenhed, i den sande Hjerters Ydmyghed og Fattigdom i Aanden. Thi i Troen anseer man sig immer i sig selv, som en arm Synder, som et for sig selv gandske afmægtigt Menneske, og tager derfor immer i saadan Troe allene sin Tilflugt til Christum, vor Syndeforsøner, søger immer ikkun troende at rense sig i hans Blod, og at indklæde sig i hans Retfærdighed, og altsaa ikkun immer at blive funden i Christo og i hans Retfærdighed. Man søger allene sin Salighed i Syndernes Forladelse, og delte altsammen holder os i den sande Ydmyghed og Fattigdom i Aanden. Da gaaer man ey paa allehaande høye og egne besynderlige Veye, men udtommer sig immer meer fra al Uretfærdighed, fra al sin egen Retfærdighed, og søger i alting allene at hænge ved Naaden, og roser sig ikke af noget uden af Christi Kors, af hans dyre Blod og hans Vunder, som Paulus Gal. 6, 13. Men der være langt fra mig, at jeg skal rose mig, uden af vor Herres Jesu Christi Kors formedelst hviken Verden er mig korsfæst og jeg Verden.

Min Ære og Roes i de Vunder er grundet. Som Jesus paa Hænder og Fødder har fundet. Jeg christelig deri mig svøber i Live,

For salig omsider i Døden at blive.

Denne Troe bevarer os og allerbest fra det os paa nye anfaldende kiødelige sikkre Verdens Sind, fra al Kierlighed til Verden; thi Troen staaer immer i Kamp med Verden, mod det sik-

101

81 kre, jordiske kiødelige Verdens Sind, efterdi den er den Seyer, som har overvundet Verden; Troen er immer bevæbnet og i Gevær, thi den har fra Begyndelsen til Enden, Verden, Satan og Kiødet til Fiender. Den er derfor aldrig sikker og sorgløs, og nedlegger aldrig sine Vaaben. Men Troen bevarer derfor os fra Verdens Kierlighed, fordi den i Christo har Fred, Glæde og saadant Gode, som langt, langt overgaaes al Verdens Kierlighed. Derfor kan den let fornægte denne Verdens Gods og Ære, fordi den finder noget bedre i Christo, end hele Verden kan give den.

Troen er en fast Tillid, at man ikke tviler,

Men i Christ vor Frelser blid, roligen sig hviler. Troen er den sterke Haand og det trygge Anker, Som fra Jesu, Gud og Mand ingenlunde vanker.

Troen sønderbryde kan Dievlens gloende Pile; Troen lader ingen Mand i sin Synd fortvile Troen ved sin Frelsers Blod stiller HERRens Vrede, At en Synder i sit Mod finder Trøst og Glæde.

Troen til den HERRe Christ Verden overvinder, Og forsager Kiødets Lyst, hvilken snart forsvinder, Troen udi Angst og Nød fast ved JESum hænger, Og til Gud i Liv og Død sig igiennentrænger.

Men Troen bevarer og fra al Forsagthed og slavisk piinlig Frygt og Urolighed; thi Troen gjør retfærdig, og bringer ogsaa Fred i Hiertet, som det hedder Rom. 5, 1. Derfor, da vi ere retfærdiggjorte af Troen, have vi Fred med GUD ved vor HERRe Jesum Christum. Anseer vi os i Troen som gandske retfærdige saa

102

82 vi jo visselig Fred og Rolighed, og tør ikke ved at frygte for nogen Straf eller nogen Ulykke, som det hedder Es. 53, 5. Straffen laae pas ham, at vi skulle nyde Fred, og vi have faaet Lægedom ved hans Saar. Og derfor bliver en chrisielig Haanvverkssvend ved saadan Fred bevaret, ihenseende til sit Hierte og Sind, og maae omhyggelig vogte sig, at hans Fred ikke skal blive forstyrret; thi han kan snart merke, hvad der vil forstyrre den, og beder da strax om Forladelse; og aftroer det snart altsammen i Christi Blod, som vil gjøre ham en ond Samvittighed, og betage ham sin Siele-Roe. Og derfor lader heller ikke de vildfarende Siele indtage sig, som geraader paa mange Afveye og afsondrer sig, som de der ikke gandske og allene søger al deres Frelse og Salighed, deres Roes og Ære i Christi Blod, Vunder og ævige Retfærdighed; thi han veed, han ikke i nogen Ting kan finde den Roe og Fred, der endogsaa bestaaer i Døden og for Guds Dom, undtagen naar han immer bliver funden i Christo, og antager hans Blod, som hans eneste Løspenge, og daglig vasker og renser sig dermed, eller laver sit Hierte besprænge dermed, og indhyller sig gandske i Christi Retfærdighed, som sit deylige Klædebon. Ved saadan stedsevarende Troens øvelse, ved saadan bestandig Bliven i Christo og hang Blod, hans Vunder og hans Retfærdighed, skal han og allerbest blive bevaret fra alle dem, som roeser sig af, at de fremfor alle andre glæder sig ved Christi Vunder, og har dog derhos deres

103

83

egne besynderlige øvelser og Opsetninger, hvorved de adskiller sig fra andre, endog ret evangeliske Guds Tienere og Børn, og ville derfor bringe ham i deres særdeles Samfund; thi han tænker da og i henseende til det, som maaskee endda kan eller skal; være det beste: hvorfor behøver jeg at lade disse Siele indtage mig ved deres født klingende Evangelium, da de lover mig megen Rolighed, Fred og Salighed. Jeg har jo forhen allerede troende antaget det sande uforfalskede Evangelium, samt og erfaret dersom en Guds Kraft, til at gjøre alle dem salige, som troe. Jeg veed jo, at jeg er retfærdig i Christo, ja overalt skiule og beklædet med Christi Retfærdighed, eller at jeg har alle mine Synders Forladelse i hans Blod, og saa har jeg og Fred og Rolighed i Sielen, følgelig behøver jeg ikke først at søge Rolighed og Fred ved disse Siele, hos hvilke der dog tillige med det gode og rigtige, som de har, findes og meget urigtigt, i Særdeleshed, at mange omgaaes saa lidet med Guds Ord ja vel endog kalder mange retskafne Guds Tienere og Guds Børn Bibelchristne, fordi de selv flittig læser Bibelen og recommenderer andre at læse den ret flittig, ikke at tale om, at man vel maae befrygte, at der hos mangan en iblant dem maatte være en falsk Rolighed og Glæde, da de roeser sig meer af en bestandig uafbrudt Glæde end de virkelig erfarer, idet de vel foregiver, at de immer ere glade og vel tilfreds, hvilket dog, som meldt, kan hos mangan en være en Letsindighed, og komme af Mangel paa

104

84 Kundskab om deres onde Hierte, eller hos nogle vel endog være et forstilt Væsen, og, som allerede er sagt, affecteret og blot antagen Glæde. Den rette Troe er immer i Kamp og Strid, og har ikke stedse en glad, sød og behagelig Fornemmelse, men er endog ofte uden saadan sød Følelse, eller har vel endog en gandske

vidrig Fornemmelse, da han troer det, som Ordet siger, omendskiønt han ikke strax fornemmer det, eller vel endog føler der, som er tvertimod, og dog alligevel troer og forladet sig mere paa Ordet, end paa sit Hierte.

Endskiønt det lader som han dig ey vil antage;

Du dog derover en forsagt forstrekkes maae.

Thi hvor han findes meest, han tidt ey vil opdage.

Men holdt dig til hans Ord, som ævig fast skal staae.

Ja, om dit Hierte selv end synes dig modsige;

Du dog ey grue maae, og ey fra Ordet vige.

§. 35.

Naar nu en christelig Haandverkssvend staaer i daglig Bod og Troens Øvelse, og antager JESum som sin eneste og egen Retfærdighed i Troen, saa antager han ham og ved samme Troe som sin Helliggiørelse, som sit Forbillede, og søger at efterfølge Christum, ligesom han og just har givet ham et Forbillede og en Forskrift at gjøre og lide, med sit Levnet og Lidelse, saa at han skal efterfølge ham og gaae i hans Fodspor. Da bliver han bestandigt Christo Jesu, ligesom Christus er hans Retfærdighed saavelsom og hans Helliggiørelse, trænger immer bedre ind i hans Samfund, at han

105

85

kan blive ret inderlig forenet med ham, saa at han er i Christo og Christus i ham. Da bliver han allene hængende ved Christum, og hænger sig ikke til et eller andet Menneske eller Menighed, og lader sig ikke danne efter andres Former, eller søger snart at gjøre andre alting efter, men prøver alle Ting, om det stemmer overeens med Guds Ord og Christi Forbillede, om det ligner hans Ydmygheds, Sagtmodigheds og Lemfældigheds Billede. Christus har for Exempel immer værget sig med Guds Ord, ham efterfølger han ogsaa derudi, og væbner sig immer med Guds Ord, lader sig altsaa ikke indtage af Verden igien, som vis henvise ham til de eller de gamle vedtagne Sædvaner, saasom der særdeles iblant Haandverkssvende ere mange gamle syndige Sædvaner og Skikke, siom gandske vist er imod Guds Ord, og Christi Forbillede og Exempel; derfor seer han stedse paa Christi Ord, Forbillede og Exempel, og tilspørger sig selv ved alle Ting: Har og vel min Frelser gjort saaledes, eller skulde han vel gjort saaledes, om han var i dit Sted? Han bliver da derved bevarer fra mange Synder. Han vil heller ikke følge de høytflyvende Siele, som enten vel gandske separerer sig fra det guddommelige Ords Anhørelse, eller dog ellers ikke har meget at bestille med Guds Ord, thi derved skulde han ikke allene ophøye sig over Apostlerne, men endog over Christum selv, som den der fra Ungdom af var vant til at høre Guds Ord i Synagogerne, og siden ved Fristelse af Satan immer

106

86 væbnede sig med Guds Ord, og værgede sig dermed, da han dog efter sin Almagt havde kundet bortvise han, med et Ord. Den salige Johan Arndt siger: Christi Lidelse kan lære os alle Ting, og saaledes er det og i Sandhed, derfor maae en christelig Haandverkssvend immer have Christi hellige Levnet, saavelsom og hans ustyldige Lidelse for sine Øyne; thi Christus har i sær efterladt os et Forbillede i hans taalmodige Lidelse, at vi skulle efterfølge Hans Fodspor i hans Taalmodighed, Sagtmodighed, Ydmyghed og Lemfældighed, og derfor ikke skielde igien, naar vi bliver skieldte, ikke betale Ondt med Ondt, men lade vor Kierlighed og Lemfældighed blive aabenbare for alle Mennesker, samt elske vore Fiender.

§. 36.

En christelig Haandverkssvend vil nu og i Troe og Kierlighed og i Christi Efterfølgelse føre sit hele Kald gandske anderledes, end tilforn. Han vil bevise al Flid og al Trostab derudi. Og da der gaaer megen Utroskab og megen Uretfærdighed for sig ved mange Haandverker, endogsaa iblant Svendene, og Een ofte bliver henreven med, saa skal og vil dog nu saadan Een, der har afstaaet fra al Uretfærdighed, og grundig har omvendt sig, slet ikke mere være utroe i noget, ikke fordre meer, end han har udlagt og der har været fornødent, saavelsom og gjøre dueligt Arbeyde,

107

87 og ikke forfordele eller fornærme noget Menneske. Og omendskiønt andre af hans Medsvende gjøre det, saa vil han dog ikke gjøre saaledes, om han endog skulde lide nok saa meget af dem. Og saaledes vil han derved være og skinne som et Lys for sine Medsvende, for sin Mester og Herre, og for alle andre, som han har med at gjøre, og vil en allene intet gjøre med, ingen Uretfærdighed begaae som andre, men meget mere i Kierlighed straffe, advare, formane dem til at afstaae derfra. Endskiønt hans retfærdige og ustraffelige

Levnet og Vandel vil udrette og finde meer Indgang, end al Formaning og Beskaffelse. Thi omendskiønt ogsaa mange hader og forfølger ham derfor, at han endog ikkun ved sin Vandel og sit Levnet immer straffer deres Uretfærdighed og andre Synder, og opvekker deres Samvittighed: saa kan det dog vel ogsaa engang giøre et got Indtryk hos en eller anden uretfærdig Mester og Svend. En ret grundig omvendt og christelig Haandverks-Svend, i Særdeleshed i det Huus, hvor han opholder sig, er et ret Exempel for alle dem, som ere i Huset, være sig Mester eller Herre, Mesterinde, Børn og Læredrenge, og i Særdeleshed for hans Medsvende, saa at de kan see, paa ham og hans hele Vandel, hvad der hører til den, sande Christendom, og at samme ikke allene er fornøden, men endog muelig. Det kan ofte have mere Eftertryk og finde meer Indgang, end om de endog af Lærere hørte mange

108

88 gode Formaninger og Lærdomme. Thi gode Exempler udretter ofte meer, end de beste Lærdomme.

§. 37.

En christelig Haandverkssvend skal paa alle sine Reyser og Vandringskab heller ikke forglemme immer at lade sig lede og føre af HERren selv, og paakalde ham, at han ikke skal reyse eller vandre nogensteds hen efter egen Villie eller i urene Hensigter, men ikkun til sadanne Steder, hvor der kan være tienligst og meest velsignet for ham. Han vil og skal ikke see saa meget paa stor timelig Vinding, som han maaskee paa mangt et Sted og i mangt et Land kunde have større og mindre, men han vil og skal fornemmelig see derpaa, hvor han kan vinde noget for sin Siel, hvor han kan sinde retskafne Gudstienere og Gudsborn, ved hvilke han kan blive opbygget og bestyrket. Hans daglige Suk vil derfor være: Ak GUD! før du mig her allene saa længe jeg skal være paa Jorden at jeg dig maae tiene, og at mit Levnet dig maae ære. Lad mig ey uden dig til noget Sted hengaae, at Verden mig ey skal paa Syndens Veye faae! Der bliver ham ofte mange Veye viste, og mange Forslag giorte, og han kan derfor lettelig geraade og falde i allehaande Fristelser og Anfægtninger, eller dog afvige enten til høyre eller venstre Side. Han lever derfor i en hellig Frygt og Aevaagenhed, han vaager og beder derfor desto mere, at naar han bliver anfægtet og fristet,

109

89 han da ey skal afvige fra den rette Vey og tage Skade. Jo meer han selv frygter sig derfor, og jo meer han immer vaager og beder, og ikkun immer meer giver Agt paa Guds Øyevink, samt ihenseende til alle Gange og Skridt ikkun lader sig lede og føre af ham, jo meer bliver han gandske vist bevaret fra al Fare, og bliver ret salig ført og ledet, saa at alle hans Gange og Trin, da HERren fører og leder ham, skal dryppe og flyde over af lutter Fedme, af lukker Velsignelse for hans Siel, og alle hans Veye skal gaae til Himmelen, (*)

§. 38.

Men derfor skal og en christelig Haandverkssvend da bede og sukke desto mere, og ikkun lade

(*) En christelig Haandverkssvend kommer viidt og bredt omkring i Verden, til adskillige Lande og forskellige Steder, hvor han allevegne seer sig omkring efter retskafne Siele, og gjør sig deelagtig i alt det gode, som han finder hos dem, og søger at opbygge og styrke sig ved dem. Men han søger og paa alle Steder at være andre Siele til Opvekkelse og Opbyggelse med Ord og Levnet, i det han bekiender HERrens Ravn og viser hvad HERren har gjort imod ham; og saaledes kan Guds Ord og Sanhed ofte komme viidt ud ved saadanne christelige Haandverkssvende, og de kan være rette Guds Sendebud og udrette meget got.

110

90 sig føre og lede af HERren, naar han tænker til at sette sig ned og vil blive Mester. Han skal paakalde GUD, at han vil selv udsee den rette Tid og det rette Sted for ham, hvor det skal see, i hans Fæderne-Land eller i fremmede Lande. Thi det er ikke ligemeger, om han boer paa et eller andet Sted, og han skeer ikke allene derpaa, hvor han kan vente meest i det Timelige og Legemlige, men hvor det er tienligst og best at være for ham ihenfeende til hans Siels Velfærd. Og det veed HERren best. Derfor paakalder han ham ogsaa, at han selv vil føre ham saaledes, som er tienligst og best for ham, ja som han har forjættet i Ps. 25, 12. Hvo er den Mand, som frygter HERren? Han skal undervise ham paa den Vey, han skal udvælge. Den Bey, som er den allerrigtigste og lige Vey til Himmelen. Og da en, som bliver Mester, ogsaa behøver en Medhielperinde: saa vil han og derfor i Særdeleshed alvorlig paakalde GUD, at han selv vil anvise ham saadan en christelig Person, som kan være ham en sand Medhielp følge med ham til Himmelen, og han vil i den Henseende see mere paa sand Guds frygt end pag andre Ting.

111

91 Tillæg

jeg har spurgt en og anden christelig Haandverkssvend, hvad en Haandverkssvend best kunde bruge til sin Opvekkelse eller Bestyrkelse og Underviisning: saa har Een givet mig følgende korte Optegnelse, som jeg

altsaa vil her meddele; efterdi denne christelige Mand har skrevet det af egen Erfarenhed, og det er overeenstemmende med Guds Ord.

Hvad for stor Velsigelse og Nytte, en Haandverkssvend kan skaffe, naar han af gandske Hierte omvender sig til Gud.

For det første.

Naar han er paa Reyser eller sit Vandringskab, faaer han mange Slags Reyse-Kamerarer, og da vil en christelig Haandverkssvend ikke forglemme eller forsømme at sukke til GUD, at Hans gode Aand vil lære Ham, at tale et Ord til disse Kamerater, som kan være dem nyttigt, i sær naar der og falder ham et bibelsk Sprog

112

92 ind, eller noget andet som Gud har nedlagt hos ham. Og da kan han ofte skaffe stor Velsignelse, saa meget mere, som Haandverkssvende sielden hører noget got af andre paa deres Reyser, og ere derfor maaske vel desto mere opmerksomme, naar de saa gandske uformodentlig paa deres Reyse hører Een at tale saa opbyggelig, og bliver underviiste af ham, hvorledes de ret skal anstille deres Reise til Himmelen. Thi Mennesker tænker i Almindelighed, at det hører ikkun Præsterne til, at vise en Veyen til Himmelen.

For det andet.

Naar en Svend kommer i Arbeyde, saa maae han være meget forsigtig, og kan da snart merke, hvorledes Mesteren og Mesterinden er sindet, eller og hvorledes de andre Svende ere beskafne, og paa hvad for Veye de gaaer. Han har derfor Aarsag til at flye hen til GUD og væbne sig med Bønnen, at Jesu Kierligheds Luer ikke skal udslukkes i hans Hierte, men maae være og blive et klart skinnende Lys; thi Verdens Tillokkelse er ofte meget stor, og den gjør ofte

113

93

meget af en Svend, i sær naar han har lært sit Haandverk got, og bliver gjerne brugt, i sær naar man kan lide ham got. Det er derfor en høyst fornøden Erindring, al man ikke indlader sig i de af Verden tilladte og af den saa kaldede Middelting, saasom Spil, Dands og andre deslige Ting, ellers kan man meget snart blive efterladt i det Gode, ja endelig tabe alt det gode igien. Verden holder meget for tilladeligt og ikke for at være syndigt, som dog for GUD seer gandske anderledes ud. Alt det er da Synd, som jeg ikke kan gjøre til Guds Ære og i Jesu Navn, og derhos love og takke ham, samt bede til ham. Men alt dette kan man gandske vist ikke gjøre ved Spillebordet eller paa Dandsepladsen, og altsaa er der Synd.

For det tredie.

Man samles hver fjerde Uge, som er sædvanligt og Ordenen medfører. En christelig Haandverkssvend søger ikke at sønderrive denne Orden, men giver og gjør det, som han bør, dog gjør han ikke Misbrugene med, men viser, at han

114

94 intet Behag har eller finder i alle saadanne Ting og Misbrug, og gaaer strax bort igien fra Kroen, naar han har givet det, som han skal give; og da skeer det vel, at førend Een falder til dem, saa maae de falde til ham, ligesom det ved Guds Naade vel er lykkedes for Een. (Dette skriver ogsaa denne christelige Mand af egen Erfarenhed:) Der skal ogsaa mange falde til ham, og han ikke falde til dem. Og derfor maae ingen christelig Haandverkssvend gjøre de gamle Sædvaner og Misbrugene med, naar de ere syndige, om de endog vare nok saa gamle og havde nok saa længe været i Brug. Thi gamle Vedtægter og Sædvaner undskylder intet for GUD. Synden er jo ogsaa meget gammel, og har været i Brug fra Adams Fald i Paradis, men derfor skal man ikke lade den Herske eller have sin Villie. Til saadanne, som beraaber sig paa Vedtægters og Sædvaners Alderdom, raaber Skriften: Lader der gamle være ude af eders Mund. Derfor siger Luther: Sædvane, gammel Vedtægt, Lands-Sæder og Viis, som Folk trodser paa og siger: Eya kiere! den gamle Viis og Skik er den beste: vore For-

115

57 fædre har heller ingen Narre været, er at pukke imod Guds Ord, ret ligesom han ikke maatte forandre eller fornye Skikke.

For det fjerde.

En christelig Haandverkssvend kan give sine Medsvende et ret got Exempel. I Stedet for at andre

verdsligsindede Svende løber om Søn- og Hellig-Dage paa allehaande utilladelige Steder: saa gaaer Een som i Sandhed er omvendt til GUD og den HERre Jesum, flittig i Kirken og til de Steder, hvor Han kan høre Guds Ord. Han forstiller sig ikke, behøver og bruger heller ikke at hænge med Hovedet, eller undsee sig og være hange, men kan see alle frit under Øyne, og kan sige i sit Hierte: Er GUD med os, hvo kan da være imod os? Ak ja, om al Verden var imod ham, bespottede og forhaanede ham og havde Mishag i ham: saa kan han dog være trøstig og frimodig, naar han ikkun veed, at GUD er hans i Christo forsonede naadige SUD og Faher, og hans Giernmg tækkes og behager GUD

116

96 I Christe. Da hedder det: Om jeg ey tækkes Mennesken, det kan mig intet skade, naar jeg kun haver Gud til Ven, og slaaer udi hans Naade. ENDE.

1

Afhandling, Indeholdende Besvarelse Paa
Det Spørmaal:
Hvor bidt der kunde ansees Gavnligt eller
Skadeligt, at Rund-Fisk bliver virket i Romsdals
Fogderie og Tronhiems Stift?
Forfatter af LYDER SCHULTZ,
BERGEN, 1775.

Trykt hos 5, Kongl. Majestæts privilegerede Bogtrykker, Hunrich Dedecken.

2
3

Omendskiønt det af mange kunde være bleven anseet uforneøden, at beviise, hvad stor Nytte og Fordeel for det Almindelige, den, Kongelige Allernaadigste

Forordning af 12te September 1753, det Nordenfieldske District har tilveiebragt, eller foraarsaget, ved Forbudet, at ingen Rundfisk, saavel i Romsdals Fogderie, som udi Bergens Stift maatte virkes, efterdie saadant ved 2de velgrundede Betragtninger, eller Afhandlinger for kort Tid siden tydelig er lagt for Dagen, saa kand jeg dog ikke (da mine Med-Indbyggere har haft de gode Tanker om mig, og anseet mig beqvem, at kunde tiltræde den udi Romsdalens Fogderie, angaaende Rundfiskens Virkning, Allernaadigst anbefalede Commission, hvorfra jeg, formedelst min høye Alder og Helbreds Omstændigheder, har maattet bede mig exenseret) undlade af egen Erfaring at lægge dette hertil: At da den her i Bergen in Ao. 1750 til allerunderdanigst Følge det Kongelige Allernaadigste Rescript de dato 24de Febr. 1749. anbefalede Undersøgelse, om de Norske Fiske-Vahrers

4

slette Behandling skeede, hvorom Hr. Cancellie-Raad Meyer i sine Betragtninger udførlig melder, var jeg een af da værende denne Byes 16ten Mænd på og som den der deels havde betient fremmede Commissioner, deels drevet Handel for egen Regning, og tillige været Eyer af Handels Stue paa Contoiret, tilligemed nogle af Magistratens Middel, saavel som flere af de 16ten Mænd, og adskillige i Fiske-Handelen kyndige Medborgere, udnævnte, at undersøge og meddeele vores Betænkning, paa hvad Maade Norske Fiske-Varer,

(over hvis stette Behandling og Bonite til Hans Majestæt og vedkommende Høye Collegier fra fremmede Nationer hæslige Klagemaale og Besværinger var indkommen,) hvorledes samme for det almindelige Beste kunde sættes i Reputation, saavel som for Eftertiden udbringes li! hsyere Pri' ser, end de i rumme Tider havde været.

Thi er det jeg herved, som et endnu levende Vidne, med Sandhed kand declarere: At alt hvad velbemelte Hr. Cacellie-Raad Meyer i forbemelte sine Betragt ninger derom har anført saaledes forholder sig, ligesom jeg kand driste mig at tilføye; Dersom Rundfisk paa nye Allernaadigst skulle blive tilladt i Romsdalens, eller noget Fogderie i Bergens Stift at virkes, vilde saadant for-

5

aarsage saa stort Fald udi Priserne, som ingen i den Handel skulle kunde forestille sig.

Forinden Høybenævnte Forordning af 12te Septemb. 1753 nokom, maatte de i Bergen med Rundfisk Handlende,

for egen Regning udskibe en stor Part deraf til

Holland, (hvor den største Deel almindelig henses,) da mig af Erfarenhed er vel bekiendt, der ofte ey var 24. Skilling danske i Behold for netto Provenue pr. Vog, naar Fragt og Omkostninger var fradragen, og at den udi Aarene 1733, 1754 og 1735 blev solgt til de Udenlandskes Commissionærer fra 38 til 24 Skilling pr. Vog; Og dersom nogen i Kiøbenhavn vilde umage sig med at eftersee Sal. Etatz Raad Blacks, Rasmus Stenberg og Jacob Severins Kiøbmænds Bøger, vil deraf udfindes, hvor gandske lidet de havde i Behold af Deres, udi bemelte Klaringer til Holland, fra Findmarken til Amsterdam udskibede Rundfisk, hvilket formodentlig endnu af Hr. Agent Borre erindres: omendskiønt disse 3deMænd, der havde overtaget sig den Findmarkske Handel paa Octroy, var saa lykkelig, efter allerunderdanigst Ansøning, at faae Prisen paa Rundfisken nedsat før 48 til 32 Skilling pr. Vog; Dersom forbenævnte Høy-kongelige

Forbud paa Rundfiskes Virkning i Romsdals Fog-

6

derie, saavel som Bergens Stift ey var udkommet, kunde aldrig den Nordlandske, mindre den Findmarkske have været udbragt til saa høye Priser, som siden er skeed; ligesom der ved Undersøgelse er og vil besindes, at Rundfisken fra Findmarken siden er solgt i Kiøbenhavn fra 8te til 12 Rdlr. pr. Skpd. hvorved og de Kiøbenhavnske er givet Anledning at sende Rundfisk directe fra Findmarken til Italien, og derpaa funden Afsætning til gode Priser, saa har og, siden bemelte Forordning udkom, de udi Holland med Rundfisk Handlende langt meere end tilforn giver Ordre her paa Stædet, at lade indkiøbe Rundfisk for deres egen Regning, hvilket tilligemed Fiskens Bonite, saavel som nogle efter hinanden følgende Aars maadelige Fiskerier har været Hoved-Aarsager, at denne Articu i de sidste forløbne Aar, er stegen udi overmande høy Priis, ja! om man saa maatte sige, været paa overdrevne Priser, (hvortil Hollænderne selv har givet Anledning, da de har sendt deres Skibe hid, for at afhente nye Rundfisk, forinden den fra Nordlandene var ankommen, hvoraf Nordlænderne har taget Anledning naar overveyes, hvor mange Told-Rettigheder, Fragt og Omkostninger derpaa medgaaer, forinden bemelte Sort Fisk, hvoraf den største Part til Holland bliver

7

udskibet kand blive til Tyskland, Braband og Flandern transporteret, ligesom Rundfisken i Venedig svarer betydelig Told og Consumption, der opløber til 32 Sk. pr. Vog, saa at samme paa alle Stæder bliver en dyr Spise, og uimodsigelig ville bringes paa de ældre Tidens lave Priser, naar Rundfisk i Romsdalen blev tilladt at virkes.

Men ikke det allene, da Fiskerierne i Nordlandene udi nogle efter hinanden følgende Aar, har været maadelige eller ringe, saa at Hollenderne ved sine Commissionærer her paa Stædet ey har kundet faae saa megen Rundfisk indkiøbt, som var ordineret, har de om Vinteren eller udi Foraaret længe førend Fisken fra Nordlandene ankom, ved bemeldte deres Commissionærer søgt at faae Løfte hos de med Rundfisk Handlende, paa all den Rundfisk de maatte faae fra Nordland, ligesom de og har tilbudt dem Penge forud derpaa, uden Interesses Svarelse, derhos tilsigende de Sælgende, at de skulle nyde for deres Rundfisk høyeste Priis, den maatte blive solgt til in Augusti a September Maaneder, saa at mange af disse Handlende har betalt Nordfarerne med Hollendernes avangerede Penge, da adskillige af dem,

der ey har haft den fornødne Fonds i Proportion af de-

8

res Handels Storhed, dermed har været tient hvorover Prisen til Nordfarerne ofre er bleven forhøyet opdreven, Nordlands Indbyggere til stor Fordeel, som og har foraarsager, at dette Lands Indbyggere i

Almindelighed, nu ere meere formuende, end de nogensinde har været.

Til et fuldkommen overbeviisende Exempel kand jeg ey forbiegaae at anføre; Hvor høyst skadelig det havde været for Rundfisk-Handelen, om Rundfisks Verkning ved Forordningen af 12te September 1753, ey var bleven forbuden i Romsdalens og Bergens Stifts Fogderie, og sær udi dette Aar, da Fiskeriet her i Stiftet har været langt større, end udi de sidste forløbne 20 Aar, hvortil kommer, at da her ey var nogen Beholdning af Rundfisk, og Priserne derpaa meget høye, saa havde det vist ikke seylet at den største Part af den, saa vel her i Stiftet, som i Romsdalens Fogderie virkede Torsk, vilde blevet virket til Rundfisk, hvilket ey allene ville foraarsaget, en mærkelig Forskiæl udi Priisen paa Rundfisk, imod hvad den nu er, men efter all velgrundet Formodning, ville desformedelst et andet betydelig Onde dermed være foreenet, nemlig at den største Part af den til Rundfisk

9

virkede Torsk, formedelst det udi dette Foraar indfaldende Regn og meget fugtige Luft, ey havde opnaaet sin fuldkommen Tørre, ja! befrygtig, for del meste havde bleven aldeles bedærvet, hvilket fornuftig deraf kand sluttes, at det i Aar var gandske nær ved, at Flipfisken formedelst den langvarige Regn, var bleven bedærvet, saa at om Rundfisken havde bleven virket, vilde den paa nye foraarsaget Foragt udenlands, da det er baade mig og mange andre en velbekiendt Sag, at det fornemmelig var Romdals, Syndmørs og den omkring Bergen virkede Rundfisk, som foraarsagede, at denne Sort Tørfisk udenlands kom i Foragt, og paa utaalelige lave Priiser.

Derimod kand jeg beviise, at omendskiønt dette Aars Torske Fiskerie har været meget stort, saa har ikke desmindre den ferste Torst været udi lige saa høy Priis, som udi de Aaringer, da ikke en tiende Deel saa meget har været fanget, saa at den fiskende Almue kand reigne at have nydt i Aar over Hovedet 6 β. p. Stykket, foruden Lever og Ravn, som og blev dyrt betalt, da man kand calenlere Leveren og Ravn for en treben Deel Part imod Torskens Værdie. Endskiønt i de ældre Tider, ja! ikke lengere end siden 1767, da Torske-Fisket ey var saa stort som dette Aar, kunde den fiskende Almue ey

10

regne over Hovedet høyere end 3 og en halv β. pr. Styk., og langt fra ikke saa meget for Lever eller Tran, og Ravn, som dette Aar, og omendskiønt all den i Aar fangne Torsk, paa en Bagatelle nær, udi Bergens Stift er virket til Klipfisk, saa der den dog alt straxens solgt fra 7 til 7 og en halv Mrk. pr. Vog, og allerede afskibet, den største Deel deraf med Bergens Skibe, for udenlands Regning. Det største Quantum Klipfisk som nogen Tid fra Bergen førend dette Aar har været udskibet var in Ao. 1767, som bestod ad ungefær 45000 Voger, deraf var fra Syndmørs Fogderie til Bergen indført samme Aar ungefær 10000 Voger, men i Aar ikkuns ungefær 5000 Voger, da den i bemelte Fogderie dette Aar virkede Klipfisk, for den største Deel, er kiøbt af Christiansunds Handlende.

In Ao. 1767 blev Klipfisken her solgt til 6 a 6 og en fiendendeel Mek. , i Aar har den kostet fra 7 til 7 og en halv Mrk. pr. Vog, skiønt man calculerer Qvantiteten dette Aar til henved 60000 Voger.

Saa den Maade Torsken nu virkes, nemlig til forskellige Sorter, saasom:

11

Udi Nordlandene vin Vinteren til Rundfisk, og om Sommeren til Rotskier; Udi Romsdalens og Bergens Stift noget til Klip, noget til Rotskier, og noget lidet til saltet Torsk i Tønder nedlagt. Udi Normørs Fogderie noget til Rundfisk, noget til Klipfisk, og noget til Rotskier, bliver Qvantiteten af alle Sorter maadelig, og alt best søgt og afsættelig.

Da Rundfisken for det meeste sendes til Holland, dernæst til Golfen af Venetien, og noget lidet til Engeland, Bremen, Hamburg, Flandern og Østersøen.

Romsdals, Syndmørs og øvrige af Bergens Stifts Rotskier, til Neapolis, Limorno, Genua og Barcellona, saa og Dannemark, Sverrig og diverse Stæder i Østersøen.

Klipfisken til mange Stæder Spanien, men fornemelig til Barcellona og Bilbao, ligesom den og paa adskillige Stæder udi Italien kand debiteres, naar der ey skeer stor Tilførsel fra America, ligeledes udi Frankrig i Krigs Tider.

Den Nordlandske Rotskier er best afsættelig, deels udi Holland, og deels paa mange Stæder udi Tyskland,

12

10 saavel som i Østersøen, og naar Fiskerierne i Syndmørs Fogderie og øvrige Deel af Bergens Stift er liden, bliver at de ringeste Sorter Nordlandsk Rorskier og sendt til Italien, som nu skeer, fordie her ikke Syndmørs

Rotskier er at faae.

Den Norste Klipfisk er udi Barcellona præfereret for den Americanske, ja! saa meget, at den ofte er solgt 20 til 30 pro Cento høyere, end den Americanske. Rundfisken og de øvrige Sorter Fiskevahrers høye Priser dette Aar, har og været et Middel eller Aarsage til Vexel-Coursens Fald, og naar det ey havde været vilde neppe. flere Vexler været at faae, end dette Stæds handlende til deres egen Regoce behøvede, i sær mod Banco-Sedler, da deraf betydelige Summer udi dette Aar fra Kjøbenhavns Banqve-Contoir til Vexlers Indkiøb er bleven opsendt, saa at hid nu næsten er ingen klingende Myndt at see, uden reducerede 2 Skillinger; og dersom ikke nogle af de Fremmedes Commissionairs og andre Handlende havde ladet komme grov Dansk Courant Myndt fra Hamburg, Altona og flere Stæder, havde her neppe været anden slags Myndt, end forbemelte 2 Skillinger at see, da den her i Aar indførte grove Dansk Courant Myndt, er for

den største Deel igien udsort til Nordlandene, da de ey

13

vil modtage Banco-sedler, uden for saa vidt de her paa Stædet igien kand udbetale dem; ja! man vil sige, at Banco-Sedler som i første Stevne var sendt til Nordland, er i sidste Stevnen bleven deres Kjøbmænd tilsendte.

Dersom ved oftbenævnte Høykongelige allernaaadigste Forordning, det ey var bleven forbudet at virke Rundfisk udi Romsdalens Fogderie saavelsom i Bergens Stift, da kunde den Nordlandske mindre den Findmarske Rundfisk ikke bleven udbragt til saa høye Priiser, som skeed er, men stedse ville have været paa lave Priser, hvilket sikkert viste foraarsaget, at Hans Majestæt neppe havde faaet de ordinaire, mindre Extraordinaire Skatter hos Mængden af Nordlands Indbyggerne, ja! mange af dette Lands Indbyggere vilde, om dyre Korn-Aar og ringe Priser paa Landets Producter havde indtruffet, kommet til at krepere for Mangel paa Føde, ligesom vel og adskillige af de Handlende i Bergen, som havde givet Credit til disse Indbyggere, derved vilde have bleven sadt uden Stand at give dem viid Credit og lettelig kunde kommet at tabe hvad de havde borget dem, saa de derover vare blevne ruinerede. Thi har Aggerhuus Ber-

14

gens og Trundhiems Stifter trænger til Assistance af Hans Majestæts Magaziner, formedelst et Aars indtrufne slet Vext, saa vilde vist nok Nordlands Indbyggere ligeledes have været i samme Trang, dersom Rundfisken ikke havde været paa høye Priser.

Dette har været berettet, at Ansøgerne fra Romsdalen iblandt andre bevægende Aarsager for at opnaae den allerunderdanigste ansøgende Frihed, har anført, at Indbyggerne af Romsdalen har lidt 100000 Rdlr. eller meere Tab, formedelst Forbudet, om saadant hos fornuftige og upartiske, samt udi Fiske-Handelen kyndige Mænd, finder Biefald, lader jeg slaae derhen; ligesom det og er berettet, at Romsdals Fogderies eller Molde Borgere skal have forsynet sig med Notarial Attester fra Holland, da den Romsdalske Rundfisk er ligesaa god som den Nordlandske, jeg var derfor curicux for at vide, om Attesterne lyder paa den Rindfisk, som forinden Forordningen udkom, har været virket, eller om den, som under den Tid har været forbuden, er ble sen virket.

Skulle det og forholde sig saaledes, som Rygtet siger, nemlig: At S. T. Hr. Amtmand Hammer skal

15

have skrevet til General-Land-Økonomie- og Commerce-Collegie. "At Commissionen ey var gaet for sig, formedelst det meget fugtige Veir, som indfaldt." Forholder det sig saa, synes det mig velbemelte Hr. Amtmand bestyrker herved de Grunde eller Aarsager, hvorfor Rundfiskens Virkning i Romsdalen blev forbuden, og tillige de, hvorpaa man allerunderdanigst grunder sit Haab, at den Kongelige Allernaadigste Forordning herudinden maatte blive uforandret.

Det kand og beviises, at den Rundfisk, som dette Aar, i Nordmørs og Hitterens Fogderie har været virket, haver været af saa slet Bonite, at circa en treden Deel Part deraf var Udstot, og omendskiønt en temmelig Deel, da den af Hollendernes Commissionairs, her blev annammet, deraf blev Udskiødt, saa har dog Skipper Henrich Franzen Wulff, som en liden Ladning at samme Fisk in Augusti sidstleden til Hr. Paulus Bathenburg i Dordrecht henbragte, berettet, at deriblandt var Fisk, som ved Udlosningen fandtes meget slet, suur ved Beenet, og meget ilde lugtende. Den samme Beretning, som forbenævnte Skipper Wulff om Hitterens Rundfisks slette Bonite har givet,

16

er tillige af Skipper Bærent Lucas, som for kort Tid siden var her paa Stædet, bekræftet, da han for ungefær 9 Uger siden skal have været i Christianssund efter en Ladning nye Rundfisk, som han til sine Principaler i Fordrecht overførte. Ligesom der og er bekiendt, at nogle af Hollændernes Commissionairer har haft

Klagemaale over den herfra til Dordrecht oversendte Hitter Fiskens slette Bonike, befrygtelig kand der endvidere Klager derover forventes, efter at denne Fisk i Tyskland er ankommen, da det er just de selv samme Aarsagerhvorfor Rundfisken, forinden Forordningen af 12te, September 1753 udkom, var kommen i Foragt, og at der forinden oftbemelte Forordning udgik, oste har været mange Klagemaale fra Holland til deres hid da værende betydeligste Commissionairs, nemlig: Hr. Concul Fasnrer og Hr- Friederich Foswinchel, over den Nomsdalske,, Syndmørke og øvrige i Bergens Stift virkende Rundfiskes slette Bonite, derom kand de, som om denne Sag, maatte drage Tvivl, søge nærmere Underretning hos disse velbekiendte brave Mænd.

Jeg kand og ey lade være umældet, at Hr. Bathendburg er just den Kiøbmand, som da Hans Majestæt var paa sin Udenlandske Reise in Ao. 1763, aller-

17

underdanigst søgte Allernaadigste Tilladelse, at maatte lade virke Aarlig 10000 Voger Rundfisk i Romsdalen, hvorover sin Tid vedkommende høy Øvrighed, daværende ' Stadshauptmand og Byens 16ten Mænd, saavel som de deputerede Borgere haver erklæret sig, denne Mand har udi lang Lid været den største Stokfisk-Handler i Holland.

Man kand altsaa med god Grund sige, at det kunde ansees langt meeree fornøden og nyttigt, at forbyde Rundfiskes Virkning udi Nordmørs og Hitterens Fogderier, end tillade den i Romsdalens.

Hvorledes Priserne paa Rundfisken saavel udi Holland, som Italien, baade forinden den Kongelige Allernaadigste Forordning af 12te Septemb. 1753 udkom, som siden har været, erede Herrer Hoff-Agenter Ryberg og Borre vel bekiendt. Jeg kand og ey her forbiegaae at anføre, hvorledes de Dordrechtske Fiske-Handlere atter dette Aar, haver gjort Forsøg paa, at tvinge Priserne, saavel paa Rundfisken, som Lever-Tran.

Udi Maji Maaned sidstleden blev af dem hidsendt 2de af deres egne Skibe, med Ordre til 5 af deres her paa Stædet havende Commissionairs, at saa fremt

18

Lever-Tran ey kunde kiøbes til 8 Rdlr. pr. Tønde, og

Rundfisk af Hollandsk Goding til 8 Mrk. pr. Bog skulle bemelte 2de Skibe hid blive beliggende til nye Fisk ankom, og da denne Ordre ey stod til at effectueres, maatte Skibene blive beliggende her indtil nye Nordmørs og Hitter Rundfisk ankom, da de omsider, efter 8 Ugers Ophold her paa Stædet, bleve med Tran, noget gammel og noget nye Rundfisk, som hid fra Hitteren og Nordmør var ankommen, expederede, da de for Tranen, som de ved Ankomsten kunde have kiøbt til 10 og en halv Rdlr., siden maatte betale 11 og en halv a 12 Rdlr. pr. Tønde, og for slet nye Fisk 9 Mrk. pr. Bog.

Under den Tid bemelte 2 Skibe hid var beliggende, ankom et Skib fra Zirkzee; Dette Skib blev strax expideret med ungefær 600 Tønder Tran og lidet nye Fisk, Tranen indkøbt til 10 og en halv Rdlr. Denne Articul er Tid efter anden saaledes avangeret i Priis, at den nu koster 14 og en halv Rdlr.

Næsten all den Rundfist og Rotskier saavel som Klipfisk, der i mange Aar herfra til Italien og Spanien har været udskibet, har været for Udenlandskes Regning, hvorved Priserne har maintineret sig; Jeg har selv in

19

Ao. 1735 haft Rundfisk for min egen Regning til Venetien udi Commission til de Messrs. Feitama og Ross sammestæds, hvoraf netto Provenue ey blev over 28 Skilling Danske pr. Vog; in Ao. 1757 til samme Stæd under Commission til de Messrs. Schalchhyser Hugel og Jastram, hvoraf ey udkom 3 Mrk. pr. Vog, og in Ao. 1754 Rotskier til Genua, under Commission til de Messrs. Sadelin og le Candele, hvoraf ey var 3 Mrk. i Behold; in Ao. 1735 blev Rundfisk i Venetien solgt til 28 Limres pr. 100de Pund; 1757 til 40 Lire, og Rotskieren i Genua til 12 Lire, derimod blev Rundfisken denne Vinter i Venedig solgt til 82 Lire, og Rotskieren I Genua til 28 a 30 Lire; Qvantiteten af Rundfisk, som dette Aar fra Bergen til Golfen af Venetien er afskibet, har været langt større end der kand afsættes indtil andet Aars Høste Tider, da nye Tilførsel kand forventes.

Det har almindelig været og fremdeles vil blive en Regel, at naar det rene Aar er afskibet saa lidet Quantum, at all Rundfisken, til belemte Golf ankomen, har været afsadt, saa har det nestpaafølgende Aar, saavel Venetianerne som andre Udenlandske Speculantere indfunden sig, sendt Skibe hid, og ordineret for meget,

20

26 saa at Qvantiteten er større, end udi et Aar kunde debiteres, som virkelig har nedslaget Prisen derpaa.

Og skulle som kand formodes, der udi dette Aar være bleven afsendt Rundfisk fra Findmarken til Italien, vil det endnu foraarsage Prisen derpaa betydeligen at falde. Den megen Torsk, som baade i Nordmørs,

Romsdalens og Syndmørs Fogderie er bleven virket til Klipfisk, har foraarsaget den fiskende Almue stor Fordeel, saa at de nu i mange Aar har faaet den, frem for i de ældre Tider, meget vel betalt; Thi i de første Aaringer, da der med Klipfiskens Virkning i disse Fogderier blev begyndt, har en Skotsk Kiøbmand ved Navn John Ramsey, som nedsatte sig i Christianssund, ey betalt høyere end 64 Skilling for en Vog Klipfisk, hvorved han samlede store Midler, reyste saa tilbage til Skotland, og kiøbte sig i der Land-Gods for hvad han udi Norge havde vundet.

Jeg kand og ey her forbiegaae tillige at erindre: Lige- ' som jeg allerede har beviist, hvad stor Nytte det har til- ' veyebragt, at Hollænderne for egen Regning nu, frem for i de ældre Tider, lader indkiøbe Rundfisk og Tran her paa Stædet, tilligemed andre Sorter Fiske-Varer, , saa har det og iligemaade til Indbyggerne af Nordlan-

dene og det Nordenskiøldske Districts sande Nytte og For.

21

deel, siden hen Franske Nation; begyndte med at lade hid kiøbe Ravn for deres Regning.

I de ældre Tider har de Bergenske Kiøbmænd ofte maattet sælge Ravnen her paa Stædet til 7 a 9 Mek., da den i de Tider har været solgt fra 7 til 10 Gylden i Frankrig pr. Tønde, men siden Franskmanden begyndte med at lade den her for sin Regning kiøbe, har den kostet i Bergen fra 4 til 12 Rdlr., og i Frankrig fra 25 til 50 Gylden, ligesom Fiskerierne baade her og i Frankrig har været større eller mindre. Dette Aar har Prisen her paa Glædet været 7 til 6 Rdlr., og i Frankrig er bleven solgt fra 34 til 40 Gylden pr. Tønde.

Kortsagt, Bergen har nu næsten ingen anden Handel, end med Nordlandene; (Thi af Syndmørs Fogderies Producter gaaer en stor Deel saavel til Molde, men forvemmelig til Christianssund, hvor nogle af Christiansunds Indbyggere haver og eye Fisteværer, og med deres Betientere eller Handels Gesteller, baade lader opkiøbe raee og virket Fisk samt Tran og alle Fogderiets Producter ligesom de fournerer Syndmør med mange Sorter Varer, som Indbyggerne fornødiges) der fornemmelig bestaaer udi Rundfisk; Thi Silde-Fiskeriet her udi Stiftet, som i de ældre Tiider har været af, stor Betydenhed,

22

har i mange Aar mislinget, og hvoraf herefter ey kand ventes meget, saa lenge den ferske Vaarsild, ey paa længere Distance end 5 Miile, er tilladt til Bergen at maa indføres.

Skulle nu den allerunderdanigst ansøgte Frihed, at maatte virke Rungfisk udi Romsdalen, imod allerunderdanigst Haab, blive Allernaadigst accorderet, blev saavel Nordlandene som Bergen derved total ruineret, ligesom den Findmarske Rundsisk derved vilde forringes udi dets Pris, da man og for Eftertiden maatte vente, at i Bergen neppe vilde blive fleere Vexler at faae kiøbt, end hvad Indbyggerne til deres egen Negoce behøvede, hvor over da ufeylbarlig, Coursen meget saavel her som i Kiøbenhavn vilde komme at stiiige. Den seuiste Priis i dette Aar til dato paa Klipfisk har været 8 Mrk. for Syndmørs Rotskier 8 Mrk. og Nordlandsk Rundfisk 9 a 8 og en halv Mk. pr. Vog; Af Rundfisken vil, efter al Formodning komme at blive Beholdning, og formodentlig Prisen der paa anstundeude Aar blive mindre end den nu er, i sær om GUD velsigner Nordlands Indbyggere med nogenlunde godt Fiskerie. Derimod kand man gjøre sig et vel grundet Haab, at Syndmørs og øvrige Bergens

23

Stifts Rotskier samt Klipfisken vil maintainere sine Priser anstundende Aar.

Quantiteten af Rundfisk, som dette Aar her til Stædet er indført, vil, efter nærmeste Calcul, bedrage 20000 Voger, Klipfisk, ungefer 60000 Voger, og Rotskier fra Nordmørs og Syndmørs Fogderier tillige med fra øvrige Fogderier i Bergens Stift, ungefer 36000 Voger, af de 2 sidst benævnte Sorter er ingen Beholdning. Af Klipfisken er ud skibet den gandske Quantum til Spanien og Italien, og af Rotskieren ungefer 22000 Voger til Italien og Barcelona, og af Rundfisken til Golfen af Venetieu ungefer 42000 Voger, den øvrige Deel af Rotskieren er udskibet, deels til Holland, dog noget lidet, men det meste til Dannemark, Lystland, Sverrig og Østersøen.

Til Middel-Havet er med disse Fiskevarer i dette Aar udgaaet 8 bergenske Skibe med Klipfisk og Rokskier, 1 Altonaer med Rotskier, 1 Engelsk Skib med Klipfisk, 2 Hollandske med Klipfisk, 5 Engelske med Rundfisk, 2 Hollandske med dito Fisk, 1 Bergens Skib og 1 dito fra Aalborg med Rundfisk, tilsammen 21 Ladninger, for Tørkiske Posser og Extra Laste-Penge af Hans Majestæts Undersaat-

24

teres Skibe, ungefer 1000 Rdlr. og til at kiile Tørfisken som til Holland og Middel-Havet er udskibet, er betalt

ungefer 3500 Rdlr.

Dette indeværende Aar er deft største som nogen Tid i Skibe fra Bergen til Middel-Havet er bleven afsendt; Forinden Forordningen udkom, var der almindelig, ingen Rundfisk at faae solgt i Bergen imod Contant Betaling, men den største Part maatte barateres, deels imod Varer, hvormed den Selgende var forlegen, deels maatte de her med Rungfisk handlende udskibe den foregen Reining, hvorpaa almindelig var stort Tab.

Jeg setter, at det og var mueligt, at der udi Romsdalens Fogderie og Bergens Stift kunde virkes gode Rundfisk, (tvert imod Erfarenhed, og alle Upartiskes Formeening,) saa maatte man dog spørge, om ikke forud kand indsees, at saave! den Nordlandske, som Findmarkske Rundfisk desformedelst ville komme betydelig at falde, og bringes paa forhen værende lave Priser, og om ikke Landets eller Undersaatternes almindelige Vel, frem for et Fogderies indbildt og uvis Fordeel, burde have Fortrin, allerhelst, da det tydelig er beviist, at Torsken til

25

diverse Sorter med sikker Fordeel kand virkes, hvorved Priserne paa alle soutineres; Enfin, Hvorfor lader Hollænderne ey komme større Quantiteter Specerier fra Indien, end de calculerer i Europa, er afsættelig; skeer saadant vel af anden Aarsage, end for at maintainere Priserne derpaa.

Endelig kand jeg ey undlade at anføre: Skulle imod allerunderdanigst Haab, det igien Allernaadigst tilladt at virke Rundfisk i Romsdalen, eller noget Fogderie i Bergens Stift, (ihi dersom Romsfalingerne saadant obtinerte, vil Syndmors og de andre Fogderiers Indbyggere udi Bergens Stift, ey tøve længe, førend de og med allerunderdanigst Ansøgning om ligesaadan Allernaadigst Tilladelse vil indgaae, og som formodentlig ey del bliver dem nægtet) da vilde ey allene den Skade, som jeg uforgribelig formeener at have bevist, det Almindelige derved ville komme at lide, deraf enstaae, men Hollænderne, som man med god Grund kand ansee, som Hoved-Mænd til dette skadelige Project, hvorpaa de i mange Aar med nogle af Romsdals Indbyggere har arbejdet, i Haab derved at kunde komme til at tvinge Prisen paa den Nordlandske Rundfisk, samt Tranen, men end og andre fremmede Nationer forundre sig over, at vi ey kunde

indsee vores eget Lands Beste.

26

Naar nu alt Forrgaaende maatte tages i nøye Overveyende, skulle jeg haabe, at alle Upartiske og Indsigtsfulde ey allene vil ansee det før den Nordlandske og Findlandske Rundfisk meget skadelig,, men tillige før Romdals Indbyggere unyttig, om Rundfisk i bemelte Fogderie eller noget andet Fogderie i Bergens Stift Allernaadigst maatte blive tilladt at virke, bade, ved at virke deres Torsk til Klipfisk og Rotskier, har god Grund til at haabe at kunde udbringe disse Sorter til høyere Priser, end om den til Rundfisk blev virket, thi foruden at den da kunde komme at blive bedærvet, for Mangel af den fornødne Tørke, ville den tillige sætte all Rundfisk i Foragt og nedflaae Priserne derpaa, hvorpaa man har oste tilstrækkelige Prøver, forinden Forordningen udkom, den fiskende Almue i det hele Nordenfieldske, saavel som de dermed Handlende til uboedelig Skade.

Neppe er der nogen Kiøbstæd i Hans Maiestæts Riger og Lande, hvor de Handlende sælger og kjøber Varer med saa liden Fordeel, som udi Bergen; Paa den i dette Aar af Bergens Indbyggere til Klipfisk virkede Torsk, har de dermed Handlende ey kundet regne sig 6 Skilling pr. Vog af Klipfisken, for deres Udlæg af Ind-

27

kiøbet og de derpaa anvendte Omkostninger, som deels foraarsages, fordie de Handlendes Antal er for stort af Proportion imod Varernes Quantitet, saa længe enhver har Frihed at melere sig med all slags Handel, deels formedelst at nogle af dem, som betiene fremmede Commissioner, gribe nu alt for vidt om sig, Henseende til Handel saavel med Stiftets, som Nordlands Indbyggere, og endelig, formedelst den indsuegne Uorden, saavel udi handelen, som imellem de Handlende, da Mængden straxens maa sælge deres Varer til de Udenlandskes Commissionærer, for at kunde betale Udenbyes Folk for de bekommede Varer.

Naar den Alphabetiske Extract over Bergens Expenster for dette Aar er bleven forfattet, vil deraf erfares, at neppe har Bergens Producter i et halvt Seculo noget Aar været, af saa stor Værdie, som det udi dette Aar bliver, Bergens Stift og Nordlands Indbyggere fornemlig til Fordeel, da alle Sorter Fiskevarer dette Aar har været meget dyrt betalt.

Kunde man da ey spørge, skal den Allernaadigste Forordning, som saa kiendelig har tilveye bragt Hans

28

Majestæts Undersaattere af alle Stænder, saavel udi Bergens Skift, som Nordlandene i Almindelighed

betragtet, men især den fiskende Almue i Særdeleshed, saa megen Nytte og Fordeel, nu forandres, da det og kand beviises, at Lofodens og Westeraalens Fogderies Konges-Tiende i Nordlandene, som udi de ældre Tider har været bortforpagted imod 180 Rdlr. Aarlig Afgift, nu yder 1100 Rdlr. ubenævnte den store Forbedring udi den Findmarskte Rundfisk Priis derved er tilveyebragt.

Sluttelig vil jeg haabe, at de, som udi den Nordenfieldske Fiske-Handel har god Indsigt, saavelsom de der til Dato derom har manglet den fornødne Kundskab vel, naar de upartisk overvejer alt hvad som udi denne saa vigtige, ja! om jeg matte sige, allervigtigste Handels-Green for det Nordenfieldske District er anført og fremdraget saadant Bifald.

Bergen d. 22de Septembr. 1775.

L. Schultz.